

# Katalog wystawy

70 lat dziedzictwa  
archiwalnego na Ziemiach  
Zachodnich i Północnych  
(1945-2015)

pod redakcją

GRAŻYNY TRZASKOWSKIEJ

70 LAT DZIEDZICTWA  
ARCHIWALNEGO  
NA ZIEMIACH ZACHODNICH  
I PÓŁNOCNYCH  
(1945-2015)

*Katalog wystawy*

pod redakcją

GRAŻYNY TRZASKOWSKIEJ

Archiwum Państwowe we Wrocławiu

Wrocław 2015



SKŁAD KOMPUTEROWY, PROJEKT GRAFICZNY: WYDAWNICTWO ETERNUM  
KOREKTA: DOROTA TRZCINKA  
REDAKCJA TECHNICZNA: ADAM GÓRSKI

© COPYRIGHT BY: ARCHIWUM PAŃSTWOWE WE WROCŁAWIU

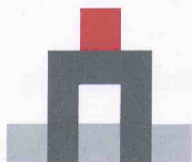


ARCHIWUM PAŃSTWOWE  
WE WROCŁAWIU

ISBN 978-83-7795-006-7

WROCŁAW 2015

Publikacja sfinansowana ze środków  
Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych



NACZELNA DYREKCJA  
ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH

## SPIS TREŚCI

Janusz Gołaszewski, WPROWADZENIE.....	5
Adam Grzegorz Dąbrowski, ARCHIWUM AKT NOWYCH W WARSZAWIE SKARBNICĄ MATERIAŁÓW ARCHIWALNYCH O ZIEMIACH ZACHODNICH I PÓŁNOCNYCH.....	9
Grażyna Trzaskowska, ARCHIWUM PAŃSTWOWE WE WROCŁAWIU.....	39
Kazimierz Kozłowski, Jan Macholak, ARCHIWUM PAŃSTWOWE W SZCZECINIE .....	67
Lidia Potykanowicz-Suda, ARCHIWUM PAŃSTWOWE W GDAŃSKU.....	81
Beata Waclawik, ARCHIWUM PAŃSTWOWE W OLSZTYNIE .....	93
Piotr Greiner, ARCHIWUM PAŃSTWOWE W KATOWICACH.....	101
Justyna Sowińska, Barbara Sypko, ARCHIWUM PAŃSTWOWE W OPOLU.....	109
Beata Grelewicz, ARCHIWUM PAŃSTWOWE W ZIELONEJ GÓRZE.....	123
Dariusz A. Rymar, ARCHIWUM PAŃSTWOWE W GORZOWIE WIELKOPOLSKIM.....	137
Joanna Chojecka, ARCHIWUM PAŃSTWOWE W KOSZALINIE.....	149
Tomasz Kukowski, ARCHIWUM PAŃSTWOWE W ELBLĄGU Z SIEDZIBĄ W MALBORKU.....	163
Ks. Leszek Jażdżewski, ARCHIWUM ARCHIDIECEZJALNE W GDAŃSKU.....	173
Tadeusz Dzwonkowski, ARCHIWUM DIECEZJALNE W ZIELONEJ GÓRZE.....	179
Ks. Józef Pater, ARCHIWUM ARCHIDIECEZJALNE WE WROCŁAWIU.....	185





ARCHIWUM PAŃSTWOWE  
WE WROCŁAWIU



ARCHIWUM PAŃSTWOWE  
W GDAŃSKU

ARCHIWUM  
PAŃSTWOWE  
WOLSZTYNIE



ARCHIWUM  
PAŃSTWOWE  
W OPOLU

ARCHIWUM PAŃSTWOWE  
W ZIELONEJ GÓRZE

ARCHIWUM  
PAŃSTWOWE  
W GORZOWIE WIELKOPOLSKIM

ARCHIWUM PAŃSTWOWE  
W KOSZALINIE

ARCHIWUM PAŃSTWOWE  
W ELBLĄGU  
Z SIEDZIBĄ W MAŁBORKU

## WPROWADZENIE

Siedemdziesiąta rocznica zakończenia II wojny światowej jest dobrą okazją by spojrzeć wstecz i naświetlić, jak powstawały zręby sieci archiwów państwowych i kościelnych na Ziemiach Zachodnich i Północnych Polski. Ogromne straty ludnościowe Polski, potworne zniszczenia materialne, a także przekształcenia terytorialne państwa, będące następstwem postanowień Konferencji Poczdamskiej, stworzyły zupełnie nową rzeczywistość. Na przyznanym państwu polskiemu, niejako tytułem rekompensaty za zagrabione Kresy, tzw. Ziemiach Zachodnich spotykano się z problemami i potrzebami, które pod względem skali zasięgu można było porównać jedynie z sytuacją Odrodzonego Państwa Polskiego po 1918 r. W przypadku archiwów, pogłębiała je konieczność tworzenia niemal od podstaw instytucji, które chociaż w wielu miastach funkcjonowały od bardzo dawna, to zostały prawie unicestwione. Dotyczyło to zarówno bazy materialnej, jak i personalnej. Podstawę prawną do przejęcia przez państwo polskie archiwaliów niemieckich stanowiła Uchwała Rady Ministrów z dnia 10 kwietnia 1947 r. o przejmowaniu przez państwowe służby archiwalne archiwów i akt niemieckich na Ziemiach Odzyskanych i obszarze b.w.m. Gdańska. Przed podjęciem działań formalno-prawnych mających na celu powołanie archiwów najpilniejszym zadaniem było zabezpieczenie archiwaliów ocalałych z pożogi wojennej. To zadanie wymagało szczególnej determinacji, tym bardziej że musiało być realizowane w skrajnie trudnych warunkach. Budynek byłych niemieckich archiwów państwowych, miejskich i innych były w większości zniszczone, uszkodzone albo rozgrabione. Zbiory archiwalne zostały spalone, uszkodzone, wywiezione na Zachód, a w najlepszym wypadku rozproszone. Ten ostatni przypadek był następstwem działań podjętych przez niemiecką administrację archiwalną jeszcze w 1943 r. i później, a mających na celu ukrycie najcenniejszych zbiorów przed zagrożeniem wynikającym z alianckich nalotów bombowych i wielkiej ofensywy Armii Czerwonej. Akcję ewakuacji archiwaliów przeprowadzono we wszystkich dużych archiwach państwowych, a więc we Wrocławiu, Szczecinie, Gdańsku, a także w archiwach miejskich, w istniejących także w mniejszych ośrodkach. Na miejsce tymczasowego przechowywania archiwaliów Niemcy wybierali najczęściej mniejsze miejscowości; lokowali akta w zamkach, pałacach, opuszczonych klasztorach, a nierzadko w zabudowach gospodarczych. Tak długo jak obiekty te były nadzorowane przez odpowiednie służby, archiwalia były bezpieczne. Już jednak z chwilą zbliżania się frontu, a zwłaszcza w toku bezpośrednich działań zbrojnych, los archiwaliów zgoła się odmienił. Jeżeli w wyniku nalotów albo ostrzału artyleryjskiego obiekty te wraz z przechowywanymi zbiorami nie zostały spalone, zagrażało im inne niebezpieczeństwo. Niestety akta stawały się częścią łupu wojennego, mogły więc być przez wojska sowieckie zagrabione, niszczone lub w najlepszym razie pozostawione bez jakiegokolwiek opieki. Nie inaczej było w miastach, w których miały swoją siedzibę niemieckie archiwa. Zbiory, najczęściej ukryte w piwnicach, schronach albo pozostawione w pomieszczeniach magazynowych, także były narażone na ataki z powietrza lub ostrzał artyleryjski. Budynek wrocławskiego Staatsarchiv, jednego z najnowocześniejszych i zarazem najpiękniejszych archiwów w Niemczech padł ofiarą



rozkazu gaulajtera Festung Breslau Hankego, opętanej wizją budowy w centrum miasta pasa startowego. Tragedii dopełniła bomba fosforowa zrzucona na resztki budynku z rosyjskiego samolotu, wypalając doszczętnie archiwalia przechowywane w piwnicach. Równie tragiczny los spotkał akta z Archiwum w Gdańsku, którego zasób pomimo wcześniejszego zabezpieczenia części zbiorów, uległ w marcu 1945 r. prawie całkowitemu spaleni. Wyjątkiem na mapie zniszczonych obiektów archiwalnych był Szczecin, gdzie budynek byłego Staatsarchiv Stettin szczęśliwie ocalał. Obok akcji zabezpieczenia archiwaliów polegającej na ich rozśrodkowaniu, niemieckie władze archiwalne przeniosły także część zasobu do instytucji centralnych w Berlinie. Tak było w przypadku Gdańska, skąd zaraz po ustaniu walk najcenniejsze materiały przewieziono do Berlina. Zbiory Archiwum w Szczecinie, także w trosce o bezpieczeństwo, ewakuowano do różnych miejscowości i obiektów położonych po obu stronach rzeki Odry, po zakończeniu wojny będącej zarazem granicą z Niemcami. Zabezpieczenia ocalałych zbiorów archiwalnych podjęli się nieliczni polscy archiwiści przybyli na Ziemię Zachodnie i Północne, najczęściej wygnani ze swej ojcowizny na Kresach. To prawdziwi pionierzy archiwistyki. Należy im się szczególnie szacunek, gdyż działali w wyjątkowo trudnych warunkach, musieli mierzyć się z brakami lokalowymi, kadrowymi i finansowymi. Dziś trudno nam sobie wyobrazić tamtą sytuację: przeciekające dachy, okna pozbawione szyb, brak opału, często także bieżącej wody, a nawet odzieży i obuwia. Należy tu także podkreślić rolę bibliotekarzy, którzy często jako pierwsi podjęli się dzieła ratowania zbiorów archiwalnych, użyczając na ich przechowanie pomieszczeń bibliotecznych. W Archiwum Państwowym w Szczecinie z pomocą przyszli nieliczni niemieccy archiwiści, którzy pracowali tam do 1946 r. Scalenie pozostałych po działaniach wojennych archiwaliów było, używając dzisiejszego języka, wielkim wyzwaniem logistycznym, tym trudniejszym, że realizowanym przez garstkę ludzi, niedysponujących prawie żadnymi środkami transportu. Stopień trudności całego przedsięwzięcia podnosił charakter dokumentacji, niemal w całości niemieckojęzycznej i zwykle rękopiśmiennej, a więc wymagający znajomości języka niemieckiego i umiejętności odczytywania neogotyku. Niezbędna była też umiejętność rozpoznawania odrębnych systemów kancelaryjno-archiwalnych, tak typowych dla administracji pruskiej, jak również sposobów opisu i oznakowania jednostek archiwalnych. Wielkiego znaczenia nabrały zachowane środki ewidencyjne: repertoria, inwentarze, spisy zdawczo-odbiorcze i kartoteki. Prace porządkowe można było podjąć tylko pod warunkiem uzyskania własnego bądź tymczasowego lokum. Tworzone na nowo archiwa państwowe w największych miastach Ziemi Odzyskanych pozyskiwały obiekty na swe siedziby w bardzo różny sposób. Poza wyżej wzmiankowanym szczęśliwym „przypadkiem” szczecińskim, Archiwum we Wrocławiu już w grudniu 1945 r. otrzymało dwa budynki, w tym jeden po dawnym Urzędzie Pracy. W tym samym 1945 roku Archiwum Gdańskie odzyskało na swoją siedzibę tylko częściowo zniszczony biurowiec byłego Reichsarchiv Danzig. Archiwa we Wrocławiu, Szczecinie i Gdańsku, chociaż działały już z końcem 1945 r., formalnie zostały powołane do życia trzema odrębnymi zarządzeniami Ministra Oświaty z 17 grudnia 1946 r. W 1948 r. utworzono Archiwum Państwowe w Olsztynie. Druga fala powołań rozpoczęła się w 1950 r., kiedy to jako oddziały większych archiwów powstały archiwa powiatowe w Gorzowie Wielkopolskim i w Elblągu. W 1952 r. utworzono Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Opolu i wreszcie rok później powołano do życia archiwa państwowe w Koszalinie i Zielonej Górze. Kolejne zmiany organizacyjne związane były z reformą administracyjną kraju w 1975 r. W jej wyniku rok później powstało Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Elblągu z siedzibą w Malborku. Najpóźniej, bo dopiero w 2006 r., powołano do życia Archiwum Państwowe w Gorzowie Wielkopolskim. Archiwa Polski Północnej i Zachodniej w całym okresie Polski Ludowej funkcjonowały podobnie jak inne instytucje administracji, które borykały się z trudnościami finansowymi i złymi warunkami lokalowymi. Niemniej jednak wykazywały dużą aktywność, organizując wystawy, konferencje i sesje naukowe. Jak się wydaje, najgorszym czasem był dla archiwów stan wojenny i pierwsze lata



transformacji ustrojowej. Szczupłość środków i deficyt podstawowych materiałów biurowych sięgnęły dna. Jednak i wówczas archiwa rzetelnie realizowały swe cele statutowe i nie rezygnowały z organizacji wielu cennych przedsięwzięć wystawienniczych i naukowych. Wyraźny przełom nastąpił na przełomie drugiego i trzeciego tysiąclecia. Do archiwów zaczęły napływać większe pieniądze, stopniowo upowszechniła się nowoczesna technologia teleinformatyczna, radykalnie unowocześniano laboratoria reprograficzne, pojawiły się także nowe możliwości w zakresie konserwacji archiwaliów, systematycznie ulegały poprawie warunki pracy, a także warunki przechowywania zbiorów. W ostatnich latach archiwa zostały objęte programem modernizacji bazy materialnej. Od podstaw zbudowano siedziby archiwów w Gorzowie Wielkopolskim i Zielonej Górze, a następne czekają w kolejce. Archiwa na Ziemiach Zachodnich i Północnych, podobnie jak w całej Polsce, podniosły nadzór nad aktotwórcami na bardzo wysoki poziom. Archiwiści z wielkim zaangażowaniem realizują zadania z zakresu popularyzacji swoich bezcennych zasobów. Z każdym rokiem zwiększa się liczba organizowanych przez archiwa wydarzeń: wystaw, pokazów i prelekcji. Rozkwita życie naukowe – archiwiści licznie i chętnie udzielają się na wielu konferencjach i sesjach naukowych w kraju i zagranicą. Systematycznie podnosi się poziom wykształcenia i przygotowania fachowego kadr a archiwa aktywnie włączają się w krzewienie wiedzy i umiejętności archiwistów zakładowych. Rozwija się współpraca archiwów polskich z ich odpowiednikami z Niemiec i Czech. Od wielu lat z powodzeniem realizowany jest program cyfryzacji zasobu i jego udostępnienia online. Zmodernizowane zostały także archiwa kościelne, posiadające zbiory stanowiące bezcenną bazę źródłową dla badaczy wielu dyscyplin naukowych. Instytucje te coraz szerzej też otwierają się na potrzeby nowoczesnego społeczeństwa.

Inicjatorem organizacji wystawy i odbywającej się równolegle konferencji naukowej są Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych prof. Władysław Stępiak i prof. Kazimierz Kozłowski, były długoletni dyrektor Archiwum Państwowego w Szczecinie. Kuratorem wystawy, na którą składają się materiały nadesłane przez Archiwum Akt Nowych oraz archiwa państwowe i kościelne Polski Północnej i Zachodniej, jest dr Grażyna Trzaskowska, która jest także redaktorem katalogu towarzyszącego wystawie. W tym miejscu składam Jej serdeczne podziękowania. Dziękuję również panu Ryszardowi Bacmadze, autorowi reprodukcji Archiwum Wrocławskiego. Podziękowania kieruję także do dyrektorów archiwów kościelnych: ks. prof. Józefa Patera – Dyrektora Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu, ks. dr. Leszka Jażdżewskiego – Dyrektora Archiwum Archidiecezjalnego w Gdańsku. Serdeczne podziękowania składam Dyrektorowi Archiwum Akt Nowych w Warszawie pp. dr. Tadeuszowi Krawczakowi oraz dyrektorom archiwów państwowych w: Olsztynie – prof. Norbertowi Kasparkowi, Elblągu pp. Małgorzacie Janusz, Gdańsku – Piotrowi Wierzbickiemu, Koszalinie – Joannie Chojeckiej, Szczecinie – prof. Kazimierzowi Kozłowskiemu i dr. Janowi Macholakowi, Gorzowie Wielkopolskim – prof. Dariuszowi A. Rymarowi, Zielonej Górze – dr. Tadeuszowi Dzwonkowskiemu, Opolu – prof. Mirosławowi Lenartowi i Katowicach – prof. Piotrowi Greinerowi. Dziękuję również wszystkim autorom tekstów zamieszczonych w katalogu.

*Janusz Gołaszewski*

*Dyrektor Archiwum Państwowego we Wrocławiu*

Wrocław, 7 października 2015 r.





Adam Grzegorz Dąbrowski  
*Archiwum Akt Nowych w Warszawie*



## **Archiwum Akt Nowych w Warszawie skarbnicą materiałów archiwalnych o Ziemiach Zachodnich i Północnych**

Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej AAN) powstało w 1919 r. na mocy dekretu naczelnika państwa jako Archiwum Wojskowe, podległe ministrowi wyznań religijnych i oświecenia publicznego. Początkowo przejmowało tylko te akta, które pozostały po byłych okupacyjnych władzach wojskowych niemieckich i austro-węgierskich, działających w latach 1915–1918 na terenie Królestwa Polskiego. Jednak już od 1922 r. zaczęły do niego napływać zaczęły pierwsze zespoły akt polskich instytucji i urzędów działających po odzyskaniu niepodległości. Aby formalnie usankcjonować ten stan rzeczy, w 1930 r. zarządzeniem ministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego w miejsce Archiwum Wojskowego powołano do życia Archiwum Akt Nowych, którego zadaniem miało być przejmowanie i gromadzenie – obok akt byłych władz okupacyjnych – także archiwaliów wytworzonych przez polskie urzędy i instytucje o charakterze centralnym, działające po 1918 r. W rezultacie bezpośrednio przed wybuchem II wojny światowej zasób AAN zajmował 8–10 km półek magazynowych.

Po wybuchu II wojny światowej i zajęciu Warszawy przez wojska niemieckie do AAN sukcesywnie trafiały registry zlikwidowanych polskich urzędów centralnych oraz akta niektórych urzędów lokalnych z terenu Warszawy i województwa warszawskiego – w ten sposób zasób AAN wzrósł do około 35 km półek magazynowych. W efekcie konieczne okazało się przeniesienie zasobu do nowej siedziby – gmachu Szkoły Głównej Handlowej.

W początkach 1944 r. – wobec przybliżania się frontu wschodniego – pracownicy AAN rozpoczęli ewakuację najcenniejszych akt do Fortu Sokolnickiego (w którym akta te bezpiecznie doczekały wyzwolenia miasta w styczniu 1945 r.). Niestety, skromne środki finansowe na transport pozwoliły zabezpieczyć jedynie niewielką liczbę akt. Archiwalia pozostawione w budynku Szkoły Głównej Handlowej nie uległy zniszczeniu w trakcie Powstania Warszawskiego, dopiero w miesiąc po zakończeniu walk powstańczych – 3 listopada 1944 r. – specjalne oddziały niemieckie podpaliły budynek Archiwum, w wyniku czego przechowywane tam archiwalia zostały zniszczone w blisko 97%.

Ocalałe z pożogi wojennej akta znalazły się pod opieką Archiwum Głównego Akt Dawnych, a formalne reaktywowanie AAN nastąpiło dopiero w 1948 r. Jego zadaniem stało się odtąd gromadzenie i przechowywanie akt polskich urzędów i instytucji o charakterze centralnym, działających w II Rzeczypospolitej, w okresie okupacji oraz po 1944 r.



Warszawa, dnia 24 lutego 1949 r.

Nr Arch - 148/49

Referat Prasowy

Informacja Wydziału Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty z 24 lutego 1949 r. zamieszczona w numerze 59 „Życia Warszawy” z 1 marca 1949 r. dotycząca reaktywowania Archiwum Akt Nowych w Warszawie i utworzenia Archiwum Państwowego w Olsztynie. Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Ministerstwo Oświaty (dalej: Min. Oświaty), sygn., 8451, s. 67.

Wydział Archiwów Państwowych prosi o podanie do wiadomości obywateli w sposób, jaki Referat Prasowy uzna za celowy,

- 1/ że Ministerstwo Oświaty reaktywowało Archiwum Akt Nowych w Warszawie /Żoliborz, Fort Sokolnickiego, ul. Czarnieckiego Nr 51/,
- 2/ że utworzyło Archiwum Państwowe w Olsztynie /Olsztyn, Zamek/.

Wiadomości te mają znaczenie dla mieszkańców Warszawy i województwa warszawskiego oraz dla mieszkańców dawnych Prus Książęcych i Warmii.

p.o. Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych

*[Signature]*

Warszawa, dnia 10 marca 1949 r.

18

Obywatel  
MINISTER OŚWIATY

*Stojanowski*

*Fg/49*

*dn. 1 III 49 r.*

*I, J.*



z.  
służbie

Dnia 1 kwietnia 1949 r. przypada 30-lecie nie-  
nej pracy w państwowej służbie archiwalnej ob. d-ra  
S to j a n o w s k i e g o, kierownika Archiwum Akt  
w Warszawie.

Op. Dr Józef Stojanowski wstąpił na służbę archiwalną dn. 1 kwietnia 1919 r. na stanowisko asystenta w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Zajmował kolejno stanowiska: 1/ kierownika "Archiwum Wojskowego Okupacyjnego" w Warszawie 2/ kierownika Archiwum Akt Nowych w Warszawie, 3/ kierownika Archiwum Państwowego w Piotrkowie, 4/ radcy w Wydziale Archiwów Państwowych /referat rewindykacyjny/ oraz 5/ ponownie kierownika Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Kierował pracami organizacyjnymi Archiwum Państwowego we Wrocławiu i Szczecinie.

Pracę jego cechuje energia, wytrwałość i wielkie oddanie służbie archiwalnej. Pragnąc w dniu jego jubileuszu uczcić jego zasługi proszę Obywatela Ministra o przyznanie mu nagrody pieniężnej w wysokości...

Wniosek w sprawie nagrody pieniężnej dla dyrektora AAN dr. Józef Stojanowski z okazji jubileu 30-lecia pracy zawodowej z 10 marca 1949 r. Dr J. Stojanowski (1884-1950) absolwent Uniwersytetu lwowskiego w służbie archiwalnej od 1.04.1919 początkowo w Archiwum Akt Dawnych w Warszawie. W kwietniu 1920 r. zatrudniony jako radca w Wydziale Archiwów Ministerstwa Oświaty. W listopada 1945 r. do sierpnia 1949 jako pełnomocnik ds. archiwalnych Ministerstwa Oświaty, organizował we Wrocławiu Archiwum Państwowe. Stanowisko dyrektora AAN piastował od 1 stycznia 1949 r. do końca stycznia 1950 r., kiedy odszedł na emeryturę.



WYDZIAŁ ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH.

*Na druku w sprawie publikacji o deatalewie, Motus w 1945, 1946  
na mar. 1945*

Początek okresu sprawozdawczego /L.VII.45/ pokrywa się mniej więcej z uruchomieniem Wydziału Archiwów Państwowych, który z przyczyn od niego niezależnych dopiero w drugiej połowie czerwca 1945 r. uzyskał zgodę ówczesnego Ministra Oświaty na podjęcie działalności.

Stan sieci archiwów państwowych, obejmującej w 1939 roku 16 archiwów państwowych, z czego 5 w Warszawie a 11 na prowincji, uległ redukcji do 12. Redukcja ta spowodowana została:

- a/ spalaniem, przez Niemców wszystkich archiwów w Warszawie, rezerwowego magazynu i schronów na Żoliborzu, wskutek czego od zniszczenia resztką zasobów archiwalnych warszawskich 5 % zawartości/ organizacyjnie ujęta być mogła, przejściowo-ajmniej, w jedno archiwum,
- b/ kasowaniem przez Niemców Archiwum Państwowego w Płocku, całość zasobów wywieziona została do Królewca, wcalezaniem się poza granicami państwa trzech archiwów ch /Wilno, Grodno, Lwów/.
- c/ zlikwidowaniem trzech archiwów państwowych na terenie Ziemi ch /Wrocław, Gdańsk, Szczecin/ oraz weszła do sieci archi- emianowana na samodzielne archiwum państwowe dawna wo- kładnica akt w Katowicach.

W okresie sprawozdawczym pod zarządem Wydziału Archi- owych znalazły się archiwa w liczbie 12-tu w następują- ch: Warszawa, Lublin, Radom, Kielce, Piotrków, Kraków, rocław, Poznań, Bydgoszcz, Gdańsk, Szczecin.

W jakim przetrwały okres okupacji dawne polskie archiwa w jakim znalazły się trzy archiwa państwowe na Zie- anych w momencie przejścia ich przez władze polskie, óżny. Dotyczy to zarówno samych zasobów archiwalnych,

*Wydział Archiwów Państwowych.*  
*Przebieg okresu sprawozdawczego (L.VII.45) pokrywa się mniej więcej z uruchomieniem Wydziału Archiwów Państwowych, który z przyczyn od niego niezależnych dopiero w drugiej połowie czerwca 1945 r. uzyskał zgodę ówczesnego Ministra Oświaty na podjęcie działalności.*  
*Stan sieci archiwów państwowych, obejmującej w roku 1939 16 archiwów państwowych, z czego 5 w Warszawie a 11 na prowincji, uległ redukcji do 12. Redukcja ta spowodowana została: a/ spalaniem, przez Niemców rezerwowego magazynu i schronów na Żoliborzu, wskutek czego od zniszczenia resztką zasobów archiwalnych warszawskich 5 % zawartości/ organizacyjnie ujęta być mogła, przejściowo-ajmniej, w jedno archiwum, b/ kasowaniem przez Niemców Archiwum Państwowego w Płocku, całość zasobów wywieziona została do Królewca, wcalezaniem się poza granicami państwa trzech archiwów ch /Wilno, Grodno, Lwów/.*

Pierwsze sprawozdanie naczelnego dyrektora W. Suchodolskiego z działalności Wydziału Archiwów Państwowych za okres od 1 lipca 1945 r. W. Suchodolski podkreślił, że Wydział z przyczyn od niego niezależnych mógł podjąć pracę dopiero pod koniec czerwca 1945 r., gdyż wcześniej nie otrzymał wymaganej zgody Ministra Oświaty. Fakt ten miał wpływ na opróżnienie akcji zabezpieczania archiwaliów na Ziemiach Zachodnich i Północnych (dalej ZZiP). Pierwsze dyrektywy Ministerstwa ukazały się dopiero na jesieni 1945 r., co umożliwiło oddelegowanie tam pełnomocników ds. archiwów. Przykładowo na Dolnym Śląsku działania te zamiast w maju 1945 r., podjęto dopiero w grudniu. Pracę pionierów archiwistyki utrudniły nader skromne fundusze Ministerstwa przeznaczane na te cele oraz zbyt mała liczba kadry archiwalnej. W efekcie w 1945 r. na ZZiP państwowa służba archiwalna utraciła bezpowrotnie ogromne zasoby archiwalne, które przetrwały działania wojenne. AAN, Akta Witolda Suchodolskiego (dalej: AWS), sygn. 29, fragment, s. 2.



3  
4

Organizacja Wydziału Archiwów Państwowych .

Przy Ministrze Oświaty, jako zwierzchniku archiwów Państwowych, istnieje Wydział Archiwów Państwowych w charakterze fachowego organu działania Ministra Oświaty w tym zakresie.

Kierownikiem Wydziału Archiwów Państwowych jest Dyrektor Archiwów Państwowych.

Podział i zakres pracy Wydziału A.P.:

- referat I-szy - zarząd archiwów państwowych;
- " II-gi - opieka techniczno-naukowa nad archiwami instytucyj publicznych, miejskich, gminnych i t.p.
- " III-ci - opieka nad archiwaliami w zbiorach prywatnych, scalanie;
- " IV-ty - rewindykacja akt należnych państwu, przygotowanie i wykonanie układów międzynarodowych w zakresie ekstradykcji akt.

Sekretarjat.

U w a g a . Zanim nastąpi nowelizacja Dekretu z r.1919 "O organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami" ogólny zakres pracy Wydziału Archiwów Państwowych i jego stosunek do innych działów ministerstwa pozostają zasadniczo bez zmiany. Jednym z punktów przewidywanej nowelizacji Dekretu jest przemianowanie Wydziału AIP<sup>1</sup> na Naczelną Dyrekcję Archiwów.

Warszawa, dn. 13. IV. 1945

Dyrektor Archiwów Państwowych

(-) *H. Janowski*

*Złożono w Biuro I dn. 14. IV. 45*

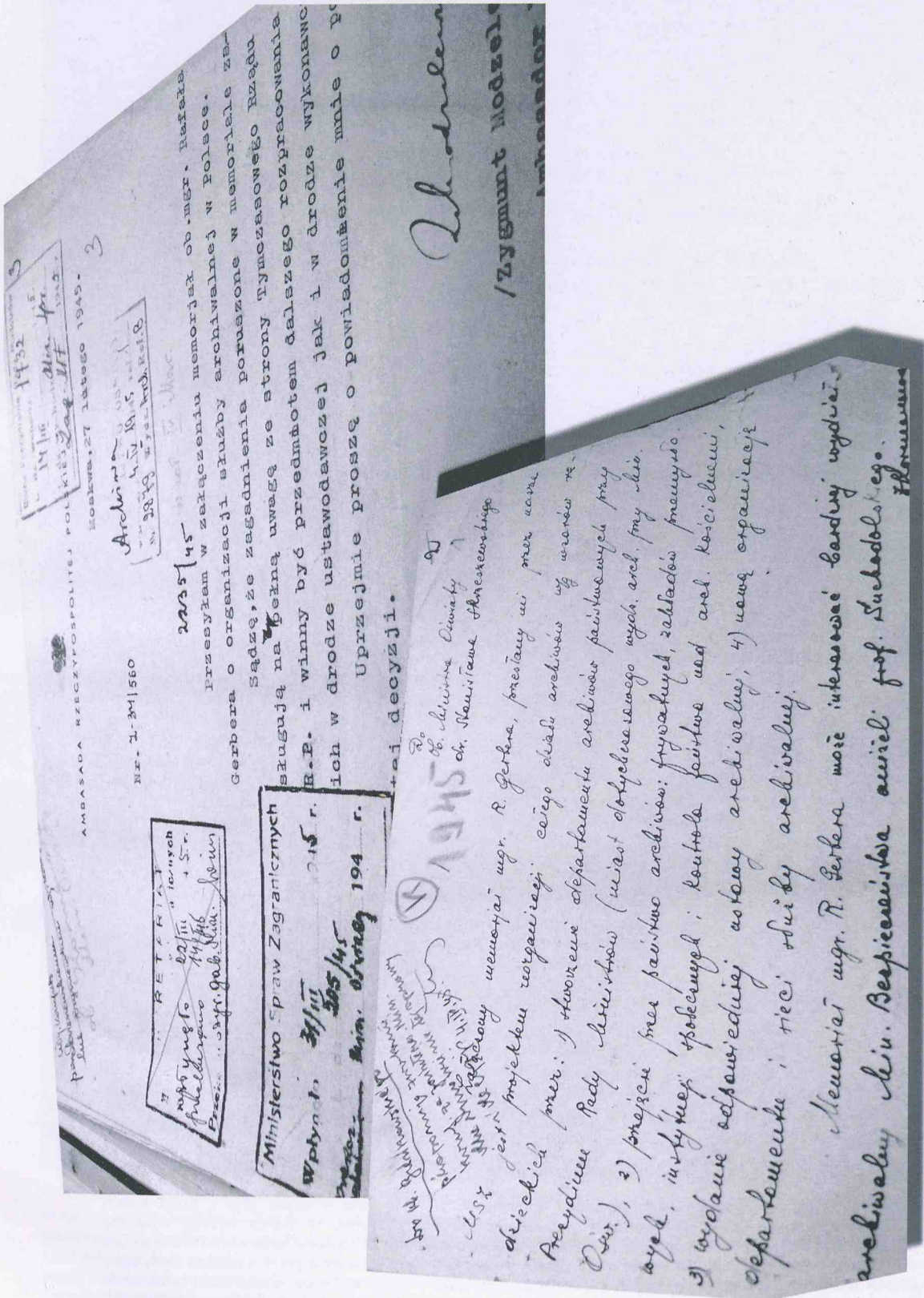
Informacja Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych Witolda Suchodolskiego z 13.04.1945 o utworzeniu Wydziału Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty, organu nadzorującego archiwa państwowe. Faktycznie Wydział został reaktywowany dopiero pod koniec czerwca 1945. Mimo to latem 1945 r. naczelna władza archiwalna nie podjęła z różnych względów, min. z powodu braku odpowiednich kredytów i środków zdecydowanych przez państwo, zabezpieczenia poniemieckiego zasobu archiwalnego na Ziemiach Zachodnich i Północnych.

W chwili obecnej zasób AAN stanowią archiwalia zajmujące ponad 33 km półek magazynowych. Przede wszystkim są to archiwalia wytworzone przez naczelne organa władzy, kontroli, administracji państwowej i wymiaru sprawiedliwości, samodzielne urzędy centralne, centralne organa państwowej i spółdzielczej administracji gospodarczej, centralne instytucje finansowo-kredytowe i ubezpieczeniowe, centralne organa partii oraz organizacji politycznych, społecznych, zawodowych, kulturalnych i sportowych oraz wybitne osobistości życia politycznego, społecznego i kulturalno-oświatowego państwa polskiego. Większość z nich dotyczy okresu po 1916 r., choć niektóre zespoły i zbiory sięgają XIX (m.in. akta partii i organizacji społecznych czy niepodległościowych), a nawet XV wieku (akta rodzin)<sup>1</sup>.

<sup>1</sup> Bliższe informacje o zasobie AAN zawierają publikacje: *Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Przewodnik po zasobie archiwalnym*, oprac. M. Motas, Warszawa 1973 oraz *Archiwum Akt Nowych. Informator o zasobie archiwalnym*, oprac. E. Kołodziej, współpraca W. Bienkowska, B. Nowożycki, Warszawa 2009; aktualne dane o zasobie dostępne są również na stronie internetowej Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych ([www.archiwa.gov.pl](http://www.archiwa.gov.pl)). Z kolei historię AAN i kształtowania jego zasobu przybliżyła praca: E. Kołodziej, *Zarys dziejów Archiwum Akt Nowych w latach 1919–2008*, Warszawa 2008.



Wśród przechowywanych w zasobie AAN archiwaliów znajdują się dokumenty dotyczące organizacji i działalności polskich archiwów państwowych po 1945 r., w tym archiwów na Ziemiach Odzyskanych.



Korespondencja Ambasady RP w Moskwie do Ministerstwa Spraw Zagranicznych i Ministerstwa Oświaty w sprawie memoriału F. Gerbera dotyczącego nowej organizacji służby archiwalnej w Polsce z lutego 1945 r., AAN, sygn. 8449, s. 1-2.



44

Do  
 Pana Premiera Rządu Tymczasowego  
 Rzeczypospolitej Polskiej  
 na ręce Pana Ambasadora Rzeczypospolitej Polskiej  
 w Moskwie

Kierownika Referatu  
 Historycznego przy Zarządzie  
 Głównym ZPP w ZSER  
 Mgr. Rafała Herbera

M E M O R I A Ł

O organizacji służby archiwalnej w Polsce.

Uważam za swój obowiązek zwrócić uwagę Prezydium Rady Ministrów na jeden z bardzo ważnych odcinków organizacji życia państwowego Polski, odcinek zaniedbany w Polsce przedwrzesniaowej, który obawiam się iż w chwili obecnej został w piąryszym okresie pracy Rządu pominięty.

Archiwa państwowe zawierają cenne i drogie nam dokumenty przeszłości i współczesności Polski. Obowiązkiem naszym jest zachować i nie dopuścić do zniszczenia dokumentalnych materiałów. Groźba niszczenia słowa pisanego istnieje szczególnie w okresie wojennym i w okresie tworzenia nowego Państwa. Wydaje się w tym okresie przejściowym, że stare dokumenty, które przedstawiały znaczenie dla dawnych władz, są w chwili obecnej już zbędne. Tworzenie nowych urzędów i likwidacja starych, stałe przemieszczanie instytucji z jednego lokalu do drugiego wpływa bardzo ujemnie na stan archiwalnych materiałów, powodując bardzo częste zupełne ich niszczenie. Zgubny wpływ może mieć w chwili obecnej na konserwację archiwalnych materiałów brak papieru powodujący wyrywanie przez nieświadomą jednostki czystych arkuszy i niszczenie przez te cennych dokumentów.

Najważniejszym przeto zadaniem służby archiwalnej powinno być odszukanie wszystkich zbiorów akt, zabezpieczenie ich przed zniszczeniem i rejestracja ich. Tylko w ten sposób zachowane ocalałe po okresie wojennym i okupacji niemieckiej archiwa państwowe i prywatne. Powinny być zorganizowane specjalne brygady, któreby objeżdżały kraj dla wyszukiwania archiwów znajdujących się często w rozwalonych budynkach. Władze komunalne, bezpieczeństwa publicznego i wszystkie urzędy administracji państwowej powinny zwrócić specjalną uwagę na stan archiwów państwowych podległych im instytucji.

1.

Charakterystyka archiwów państwowych  
 Polski przedwrzesniaowej.

Sieć archiwów państwowych Polski przedwrzesniaowej była niedostatecznie rozbudowana, chociaż dysponowała ona wysoko wykwalifikowanymi pracownikami naukowymi.

W całej Polsce istniała 16 archiwów państwowych: w Krakowie, Warszawie, Lwowie, Poznaniu, Wilnie, Łodzi, Płocku, Lublinie. Były to archiwa t.zw. "Akt dawnych", przechowujące materia-

Pierwsza strona wielostronicowego memoriału opracowanego w Moskwie w lutym 1945 r. przez Rafała Herbera, w którym autor zaproponował organizację służby archiwalnej w Polsce według wzorców radzieckich, tj.: utworzenie Departamentu Archiwów Państwowych przy Prezydium Rady Ministrów (zamiast dotychczasowego Wydziału Archiwów przy Ministerstwie Oświaty), przejęcia przez państwo archiwów: prywatnych, przedsiębiorstw i instytucji społecznych oraz kontrolowanie archiwów kościelnych, także nowe uregulowanie podstaw prawnych państwowej służby archiwalnej. W lutym 1945 r. dokument ten został, za pośrednictwem ambasadora RP w Moskwie Zygmunta Modzelewskiego, przesłany premierowi Rządu Tymczasowego RP w Warszawie, Edwardowi Osóbce-Morawskiemu. AAN, Min. Oświaty, sygn. 8449, s. 4.



Rzeczpospolita Polska  
Ministerstwo  
Bezpieczeństwa Publicznego

O d p i s .  
Warszawa, dn. 14 sierpnia 1945 r.

Do  
Kierowników Wojewódzkich Urzędów  
Bezpieczeństwa Publicznego

Z a r z ą d z e n i e  
o zabezpieczeniu materiałów archiwalnych.

Zachodzą wypadki, iż akta i wszelkiego rodzaju dokumenty byłych władz okupacyjnych znajdujące się w urzędach i u osób prywatnych są niszczone <sup>lub</sup> narażone na zniszczenie przez nieodpowiednie przechowanie.

Podobnie dzieje się z analogicznymi materiałami w majątkach prywatnych, przejętych na cele reformy rolnej.

Wszelkie te materiały mają podstawowe znaczenie dla administracji państwowej i dla celów naukowych, a zniszczenie ich byłoby niepowetowaną stratą dla Państwa.

Wobec powyższego  
z a r z ą d z a m

co następuje:

1. Wojewódzkie Urzędy Bezpieczeństwa Publicznego, przez podległe im organy przeprowadza zabezpieczenie wspomnianych wyżej materiałów.
2. Organy zabezpieczające sporządzą w każdym poszczególnym wypadku protokół w 2-ch jednobrzmiących egzemplarzach według załączonego wzoru.
3. Jeden egzemplarz protokołu należy niezwłocznie przesłać do Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego /Archiwum/.

M i n i s t e r

*Ze zgodności*  
*D. Okykarov*  
*radca.*

*3. I. 1946.*

Odpis zarządzenia Ministra Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie z 14 sierpnia 1945 r., w którym polecono wojewódzkim urzędом bezpieczeństwa publicznego i podległym im organom przystąpienie do zabezpieczania archiwaliów „byłych władz okupacyjnych” – urzędowych i prywatnych, w celu ich ochrony przed zniszczeniem. Z wykonanych prac należało sporządzić protokół i przesyłać go do Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego. Dokument ten, jak również ww. memoriał, a także brak wzmiankowanej wyżej zgody Ministerstwa Oświaty na działalność Wydziału Archiwów Państwowych na wiosnę 1945 r. wskazują, że władze rozważały możliwość innej organizacji państwowej służby archiwalnej, kontrolowanej przez MBP. W ogólnodostępnych źródłach archiwalnych nie odnaleziono jednak szerszych informacji na ten temat. AAN, Min. Oświaty, sygn. 8479, s. 21.



Najwięcej informacji zawierają dokumenty zespołu akt Ministerstwa Oświaty w Warszawie, szczególnie w okresie funkcjonowania w jego strukturze organizacyjnej Wydziału Archiwów Państwowych (lata 1945–1951). Znajdują się w tym zespole m.in. dokumenty dotyczące prac nad dekretem z dnia 29 marca 1951 r. o archiwach państwowych (sygn. 217), budowy i zmian kształtu sieci archiwów państwowych na terenie Polski (sygn. 219, 8448, 8449, 8451), kształtowania zasobu archiwów państwowych – w tym pozyskiwania archiwaliów (sygn. 281, 220, 757, 3180, 8475, 8476, 8477, 8478, 8479, 8480, 8481, 8482, 8483, 8486) i akt utraconych w wyniku działań wojennych (sygn. 7662, 8469, 8470, 8471, 8472, 8473, 8474), różnych form działalności bieżącej archiwów państwowych (sygn. 1076, 1079, 1080, 1082, 7433, 8004, 8460, 8461, 8462, 8463, 8464, 8465, 8566, 8467, 8503), inwestycji (sygn. 8495, 8496, 8497) i finansów (sygn. 8498, 8499, 8500, 8501).

Niezwykle cenne dokumenty zawiera także spuścizna Witolda Suchodolskiego, w latach 1945–1949 kierującego pracami polskich archiwów państwowych. Są to m.in. referaty dotyczące stanu archiwów państwowych, gromadzonych przez nie zbiorów, strat wojennych (sygn. 6, 7, 9, 10, 11, 17), materiały robocze związane z pracą w Wydziale Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty (sygn. 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 37), korespondencja z dyrektorami poszczególnych archiwów państwowych (sygn. 57, 58).

WK  
417

Sprawy do omówienia (8. X 1951)

1. Obsadzenie Gdańska ? z wyjątkiem dr. Krzyżan
  - b) sprowadzenie z Włoch - m. in. kredyty w ramach Dykacji, Dykacji - nie rozpr. stać się członkiem Państwa
2. Śląsk:
  - a) Przyjęcie Arch. P. w Katowicach
  - b) Detachmenty i kwateron - kwateron ?
  - c) polecenie dr. Krzyżan o zaprowadzenie z dokumentami i listami - w tym pisma dr. Suchodolskiego w sprawie
  - d) kandydaci do członków Śląsk
3. Sprawozdanie z Krakowa -
  - a) sytuacja lokalowa - lokal. Dykacji
  - b) personel
  - c) "renta. Archa" - b. dykacji

Notatka z dziennika naczelnego dyrektora W. Suchodolskiego z 8 X 1945 r. dotycząca problemów organizacji archiwów państwowych m.in. w Gdańsku i Wrocławiu. AAN, AWS, sygn. 27, s. 117.





RZECZPOSPOLITA POLSKA  
MINISTERSTWO OŚWIATY

Warszawa, dn. 19 lutego 1946

Nr. Arch-140/46

Spr: archiwa państwowe  
na ziemiach odzyskanych.

Obywatel  
Minister Ziem Odzyskanych

Dziedzina najmniej dotychczas opanowaną przez aparat administracji państwowej na ziemiach odzyskanych są bezsprzecznie archiwa państwowe. Dla ziem tych terytorialnie właściwymi były przed wojną niemieckie archiwa państwowe następujące:

- a/ w Wrocławiu dla Śląska Dolnego i Opolskiego,
- b/ w Szczecinie dla Pomorza Zachodniego,
- c/ w Królewcu dla byłej prowincji Wschodniopruskiej.

Wchodzi w grę ponadto byłe Archiwum Państwowe w Gdańsku, które oprócz akt dawnego Gdańska zawierało akta prowincji Zachodniopruskiej /z przed roku 1918/.

Akta archiwów tych uległy w czasie wojny rozproszeniu, gdyż władze niemieckie, chroniąc je przed niebezpieczeństwem nalotów, rozrzuciły w mniejszych partiach po dworach, kościołach, leśniczówkach i t.p. na prowincji, wywożąc ważniejsze akta niejednokrotnie w głąb Rzeszy. Wiele takich składów akt zostało zniszczonych w toku działań wojennych lub zdestawowanych przez wojsko kwaterujące.

Zabezpieczenie ocalałych archiwów uległo opóźnieniu, ponieważ organ powołany do objęcia opieki nad nimi - Wydział Archiwów Państwowych przy Ministerstwie Oświaty reaktywowany został dopiero pod koniec czerwca 1945 roku. Doraźnie opiekę nad archiwami roztaczały referaty kultury i sztuki w starostwach, pewne usługi w tej dziedzinie oddały grupy pracowników bibliotecznych i muzealnych, delegowane z Warszawy, Krakowa i Poznania.

W chwili obecnej prace nad zabezpieczeniem archiwów na ziemiach odzyskanych scharakteryzować można, jak następuje:

- a/ utworzono Archiwum Państwowe w Katowicach, które terytorialnie będzie właściwe i dla Śląska Opolskiego;
- b/ przystąpiono do utworzenia Archiwum Państwowego w Wrocławiu dla Śląska Dolnego, przyczym najważniejszą sprawą staje się utrzymanie uzyskanego na ten cel gmachu, wobec tego że dawny gmach wrocławskiego archiwum państwowego uległ zburzeniu zupełnemu podczas walk o miasto; dopiero posiadanie tego gmachu pozwoli na ~~zwiększenie~~ ocalałych jeszcze, lecz rozrzuconych w zachodniej części Dolnego Śląska składów z archiwaliami, ewakuowanymi przez Niemców z zagrożonego Wrocławia;
- c/ zaczęto organizowanie Archiwum Państwowego w Gdańsku pod kierownictwem zasięzonego archiwisty i historyka przeszłości Gdańska prof. Marcina Dragana; zrębem są wydobyte z pod gruzów gmachu archiwum gdańskiego akta i księgi dawnego Gdańska; ewakuowane na prowincję akta będą stopniowo zwożone do tymczasowego magazynu archiwalnego, ponieważ dawny gmach archiwum gdańskiego wymaga remontu kapitalnego;
- d/ zapoczątkowano zabezpieczenie archiwaliów Pomorza Zachodniego, zorganizowanie archiwum państwowego w Szczecinie czeka jeszcze na realizację;
- e/ stworzenie archiwum państwowego dla polskiego obszaru byłych Prus Wschodnich zależy od zawarcia układu archiwalnego z Związkiem Radzieckim co do podziału archiwum państwowego w Królewcu, którego większość powinna przyspaść Polsce z tytułu związku z terytorium obecnie polskim.

Pomyślnie rozwiązanie sprawy archiwów państwowych dla ziem odzyskanych



96  
zależy nie tylko od wysiłku państwowej służby archiwalnej, ale i od poparcia jej ze strony organów administracji ogólnej. Poparcie to powinno wyrazić się w pomocy przy zdobywaniu środków transportowych do zwożenia akt, w ochronie budynków archiwalnych przed zakusami zajęcia ich na inne cele, ochronie składów akt przed rabunkiem lub zabieraniem akt poniemieckich przez t.zw. centrale odpadków, działające z ramienia Ministerstwa Przemysłu. Zachodzi też konieczność interweniowania u władz wojskowych radzieckich w wypadkach, gdy akta, które powinna przejąć służba archiwalna, leżą w obrębie obiektów, zajmowanych przez formacje wojskowe radzieckie.

Zorganizowanie archiwów państwowych na ziemiach odzyskanych i udostępnienie ich administracji i badaczom polskim, ważne jest z wielu względów, wśród których wzgląd polityczny winien być również wzięty pod uwagę. Przeszłość ziem tych, proces ich germanizacji, metody w tym celu stosowane przez rząd pruski nabiorą pełnego wyrazu dopiero w świetle oryginalnych, dokumentów archiwalnych śląskich, pomorskich, gdańskich czy królewieckich do niedawna skrzętnie zamykanych i ukrywanych przed badaczem polskim w archiwach pruskich. Akta archiwalne staną się teraz orężem bardzo pożytecznym pod względem politycznym w walce o ziemie odzyskane, która przecież nie ustanie nawet po przyznaniu ich Polsce w drodze ostatecznego traktatu międzynarodowego.

Przedstawiony stan sprawy archiwów państwowych na ziemiach odzyskanych oraz konsekwencje wielostronne jej rozwiązania należytego dla państwa skłaniają mnie do zwrócenia się do Obywatela Ministra, aby zechciał polecić podwładnym mu organom, a w pierwszym rzędzie pełnomocnikom wojewódzkim udzielanie jak najdalej idącej pomocy państwowej służbie archiwalnej w jej akcji.

M i n i s t e r

Wycech

Wycho z Ministerstwa pod N.B.Z.O. 169/46.

(Biuro Ziem Odzyskanych) dn. 1. 3. 1946.

Re zawiaduj zmianą w księgach. Do Ministra

Ziem Odzyskanych zamierz. odbicie p. sygn. Pollak.

[Na takim samym egzemplarzu  
zostało <sup>na</sup> Chmura i data i tak podobnie  
Min. Ziem Odzysk.]

Dn. 16. IV wroczenie dr. Baubalskiemu projekt okoliczności  
jaki powinien wydać Minister Ziem Odzyskanych. O: Baubalski  
melanie p. Porzostowskiemu. ARKusz.

Kopia pisma ministra oświaty Czesława Wycecha do ministra Ziem Odzyskanych z 19 lutego 1946 r. informujące o sytuacji archiwów na ZZiP z prośbą o udzielenie archiwistom wsparcia przez administrację terenową podczas akcji zabezpieczenia i gromadzenia archiwaliów poniemieckich, w tym ochrony przed działalnością tzw. centrali odpadków i interwencji w koniecznych przypadkach w dowództwie wojsk radzieckich. Min. Oświaty, sygn. 8479, s. 97-98.



Sprawozdanie z delegacji na Śląsk.

15

Zaraz po powrocie do Warszawy napisałem wspólnie z p. Kazimierzem Gorzkowskim sprawozdanie rzeczowe, które wszakże w niewyjaśnionych okolicznościach zaginęło. Egzemplarz niniejszy jest duplikatem.

Delegację tworzyli p. Kazimierz Gorzkowski i niżej podpisany. Celem wyjazdu było zbadanie stosunków archiwalnych na Śląsku, a w szczególności w powiatach jeleniogórskim, kłodzkim, prudnickim i raciborskim. Zarazem polecono nam przywieźć do Warszawy względnie zabezpieczyć dokumenty, które rzekomo w Kłodzku pod opieką tamtejszego naczelnika Wydziału Kultury p. Borysa Borkowskiego. Delegacja służbowa wydana była przez Ministerstwo Oświaty na okres od 15. IX. do 7. X. r. b. Z przyczyn natury technicznej /brak benzyny i trudności samochodowe w P.U.S.-ie/ wyjazd z Warszawy mógł nastąpić dopiero 20. IX.

Trasa podróży obejmowała:

- 21. IX. - przyjazd do Katowic
- 22-25. IX. - przedłużony pobyt we Wrocławiu skutkiem zepsucia się samochodu,
- 25. IX. - Sobótka, Żabkowice /Frankenstein/
- 26. IX. - Żabkowice: Kwietniewo /Quickersdorf/. Kłodzko.
- 27. IX. - Kłodzko - przymusowy postój całodzienny skutkiem zepsucia się samochodu.
- 28. IX. - Duszniki /Reinerz/. Kudowa. Recewo /Rückers/
- 29. IX. - Bystrzyca. Wolfelsdorf.
- 30. IX. - Nowa Ruda, Krasobór /Grussen/. Szymbortz /Schönberg/.
- 1-2. X. - Jelenia Góra.
- 3. X. - Świdnica- Wrocław.
- 4. X. - Wrocław- naprawa samochodu.
- 5. X. - Wyjazd z Wrocławia
- 6. X. - przyjazd do Warszawy.

We wszystkich wymienionych miejscowości, z wyjątkiem Katowic i Wrocławia, czyniliśmy poszukiwania. Wyniki podaje poniżej.

We Wrocławiu dowiedzieliśmy się 23. IX. od rektora Kulczyńskiego, że samochód wysłany kilka dni przed tym do Kłodzka po złożone tam archiwalia wrócił pusty, archiwalia te zostały przez nieznaną osobę uszczerbione w nieznanym kierunku, co wywołało wielkie oburzenie w Delegaturze Ministerstwa Oświaty na Dolnym Śląsku. Otrzymawszy tę wiadomość udaliśmy się przede wszystkim do Kłodzka, gdzie stwierdziliśmy, że istotnie w końcu sierpnia czy też w początku września 2 czy 3 skrzynie z dokumentami, podobno z archiwum wrocławskiego, zostały wywiezione na Wawel przez dr. Dutkiewicza i mgr. Zawodzińskiego, a dalej p. Borys Borkowski nie jest naczelnikiem Wydziału Kultury w Kłodzku, lecz kustoszem Muzeum im. Jana Matejki w Jeleniej Górze. Wobec tego zmieniliśmy pierwotny projekt jazdy do Prudnika i Racibora i wyjechaliśmy do Jeleniej Góry, gdzie istotnie urzęduje p. Borys Borkowski. Przekazał on nam 428 dokumentów, pochodzących z archiwum miejskiego w Łignicy, z tych około 300 z XVII, częściowo z XVIII wieku w języku niemieckim, około 100 z XIV wieku przeważnie po łacinie, częściowo po niemiecku. Dokumenty te pozostawiliśmy za pokwitowaniem w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu na stanowcze żądanie rektora Kulczyńskiego, który oświadczył, że zgodzi się na wywiezienie ich ze Śląska jedynie na polecenie ministra oświaty, który zlecił mu opiekę i zabezpieczenie całego mienia kulturalnego na Dolnym Śląsku. Pokwitowanie wręczyliśmy po powrocie do Warszawy p. dyr. Suchodolskiemu.



Poszukiwania w następujących miejscowościach dały wyniki:

Sobótka /Zopten/ : archiwaliów nie odnaleźliśmy, natomiast w zabytkowym kościele św. Anny znaleźliśmy ponad 100 skrzyń z księzkami z biblioteki we Wrocławiu.

Kwietniewo /Quickersdorf/ pod Zabkovicami w młynie wielka około 200 tysięcy tomów licząca wielojęzyczna biblioteka, poświęcona zagadnieniom społecznym i gospodarczym w szczególności zagadnieniom pracy.

Tolfelsdorf pod Bystrycą w pałacu hr. Althen złożone są: biblioteka biskupa E. Felplina, część biblioteki sejmowej i Instytutu Francuskiego w Warszawie oraz średniowieczne dokumenty i stare księgi rydowskie podczas wojny przwiezione przez Niemców podobnie z Salonik. Pałac zajmowany jest przez oddział wojska sowieckiego. Pomimo usilnych starań nie zostaliśmy wpuszczeni do wnętrza. Według informacji udzielonych przez ludność okoliczną duża część tych zbiorów została już przez Rosjan wywieziona. Grozi zupełna ich utrata.

Krasobór /Grussen/ koło Kamiennej Góry /Landshuf/: w klasztorze benedyktynów znajduje się dobrze zabezpieczona około 500 skrzyń księzek z biblioteki państwowej w Berlinie oraz ponad 100 skrzyń z aktami z archiwum miejskiego we Wrocławiu.

Szymbark /Schonberg/ : w magistracie dokumenty z XVII wieku /dyplomy opata benedyktynów z Krasoboru i burmistrza z Szymbarku.

Według wiadomości udzielonych nam przez prof. Kieszakowskiego w Jeleniej Górze w miejscowości Parchowice /Parchwita/ pod Lignicą znajduje się zupełnie niezabezpieczona duża część archiwum lignickiego. Na zamku Milicz mają się, według informacji z tego samego źródła, znajdować bogate archiwa rodowe. Fatalny stan ciągle psującego się samochodu i konieczność powrotu w terminie do Warszawy nie pozwoliły tam pojechać.

We Wrocławiu stwierdziliśmy nie tyle sarkazyczny wciąż wrocławianom lokalny "patriotyzm" Śląski i chęć zatrzymywania na Śląsku całego mienia kulturalnego, ich właśnie pełne zrozumienie doniosłości sprawy zabezpieczenia rozrzuconych po Śląsku dokumentów. W budżecie Delegatury na IV kwartał r.b. umieszczona jest pozycja po pół miliona złotych miesięcznie na archiwa. Wobec zniszczenia budynków archiwalnych we Wrocławiu Delegatura, a mianowicie z jej ramienia energiczny dyrektor Biblioteki dr. Antoni Knot zajęł gmach dawnego Urzędu Pracy przy Salistr. 18/20 przeznaczając go na archiwum.

Jedynie brak archiwistów nie pozwolił dotąd nie tylko na przeprowadzenie, ale nawet na rozpoczęcie pracy nad zabezpieczeniem archiwów śląskich i wywiezionych na Śląsk. Jak najrychlejsze wysłanie pracowników archiwalnych do Wrocławia, którzy by tę pracę mogli podjąć wydaje mi się rzeczą wielkiej doniosłości i niezmiernie pilną.

W podróży naszej na trasie Warszawa-Wrocław i z powrotem Wrocław-Warszawa brał udział dr. Aleksander Gieysztor, adiunkt Instytutu Historycznego, który miał zlecone przywiezienie księzek dla Instytutu Historycznego.

Na cele podróży Ministerstwo Oświaty wysygnowało kwotę 150 tysięcy złotych łącznie dla Wydziału Archiwów i dla Instytutu Historycznego. Ze względów finansowo-budżetowych suma ta wypłacona była Uniwersytetowi Warszawskiemu. Sprawozdanie finansowe wraz z rachunkami złożyliśmy wobec tego w kwesturze Uniwersytetu.

Janusz Pajewski

Warszawa, dnia 15. XI. 1945r.

Sprawozdanie z podróży służbowej na Śląsk delegata Ministerstwa Oświaty Janusza Pajewskiego z 15 listopada 1945 r. w celu „zbadań stosunków archiwalnych”. AWS, sygn. 28, s. 15-16.



MINISTERSTWO ZIEM ODZYSKANYCH  
DEPARTAMENT PLANOWANIA I KOORDYNACJI

Warszawa, dnia 18 maja 1946 r.

L.dz. 11794/VII/2068 /46.

Dotyczy: archiwa na Ziemiach  
Odzyskanych.

Wpł. 21. VI. 46

Wzrost 21. VI. 46

Red. Ryb

OKÓLNİK Nr. 50

Archiwa wszystkich kategorii pomiosły na Ziemiach Odzyskanych olbrzymie straty zarówno wskutek ewakuacji jak wskutek działań wojennych, a niejednokrotnie także wskutek nieodpowiedniego do nich stosunku władz, które nie zapobiegały w porę grabieży i niszcycielstwu. Dlatego też ocalałe archiwalia są tym cenniejsze i muszą być poddane starannej i skutecznej opiece. Trzeba pamiętać, że akta te mają nie tylko wielkie znaczenie naukowe, lecz i polityczne, gdyż zawierają niezliczone dowody polskości tych ziem, siłą i gwałtem germanizowanych przez państwo niemieckie.

Obowiązkiem więc państwowym i narodowym jest ochrona akt przed zniszczeniem, wykonywana przez wszystkich, komu bliska jest sprawa ponownego utwierdzenia polskości tych ziem.

Organem państwowym, powołanym do zabezpieczenia i gromadzenia akt poniemieckich we właściwych miejscach ich przechowania, we właściwych archiwach, jest Wydział Archiwów Ministerstwa Oświaty i jego przedstawiciele.

W celu istotnego współdziałania w tej akcji, ważnej z punktu widzenia interesów państwowych, proszę ob. ob. Wojewodów i Pełnomocników Okręgowych o wydanie podległym urządům poleceń:

- a) zabezpieczenia przed zniszczeniem akt poniemieckich oraz zawiadomienia o wszelkich aktach i registraturach poniemieckich Wydziału Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty;
- b) udzielenia przedstawicielom Wydziału Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty środków transportowych do przewozu akt i archiwaliów w obrębie Ziemi Odzyskanych, traktując transporty akt jako pilne, mające ważne znaczenie państwowe;
- c) przydzielenia przedstawicielom Wydziału Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty robotników do pomocy w pracy;
- d) pomocy w przydziale lokalów lub w razie potrzeby budynków na umieszczenie akt i archiwaliów;
- e) udzielenia tym lokalom i budynkom ochrony, aż do stawiania posterunków w razie istotnej potrzeby.

PODSEKRETARZ STANU

/WŁICZA J K O W S K I /

*Opisany forsać  
do Szan. Wzrostania, Izraelcz...*

*Wzrostania, Izraelcz... 24. VI. 46 r. Afr.*

Okólnik Nr 50 Ministerstwa Ziem Odzyskanych z 10 maja 1946 r. informujący, że do zabezpieczenia i przejęcia poniemieckich archiwaliów na tym terenie został powołany Wydział Archiwów Ministerstwa Oświaty. Okólnik wzywał lokalne władze do podjęcia współpracy z przedstawicielami państwowej służby archiwalnej w celu udzielenia im pomocy w akcji przejmowania archiwaliów niemieckich, tj. udzielania stosownych informacji, przydzielenia robotników, dostarczenia środków transportu do przewozu akt, zabezpieczenia budynków na ich gromadzenie itp. AAN, Min. Oświaty, sygn. 8479, s. 110.



Arch.783/46

Dnia 29 października 1946 r.

2

ARCHIWA PAŃSTWOWE NA TERENIE ZIEM ODZYSKANYCH.

---

Polska służba archiwalna przejęła na Ziemiach Odzyskanych następujące archiwa państwowe, jako terytorialnie właściwe dla tych terenów:

- Archiwum Państwowe we Wrocławiu dla Dolnego Śląska,
- Archiwum Państwowe w Szczecinie dla Pomorza Zachodniego,
- Archiwum Państwowe w Gdańsku dla ter. Woln.m.Gdańska.

Terytorialnie właściwe dla Mazurów i Warmii archiwum państwowe znajdujące się w Królewcu.

Gmach Arch.Państwowego we Wrocławiu uległ zupełnemu zniszczeniu podczas walk na wiosnę 1945 r., gmach Archiwum Państwowego w Gdańsku został spalony w tymże okresie, ocalał jedynie gmach Archiwum Szczecińskiego..

Zasoby archiwów tych uległy kompletnemu rozproszeniu na skutek ewakuacji wojennej, częściowo wywieziono je na teren obecnej okupacji brytyjskiej i radzieckiej w Rzeszy.

**-Stan obecny.** Rozporządzeniem Ministra Oświaty z dn.24 sierpnia 1946 r. włączono do sieci archiwów państwowych archiwa dawne we Wrocławiu, Gdańsku i Szczecinie, podporządkowując je administracyjnie Wydziałowi Archiwów Państwowych przy Ministrze Oświaty zgodnie z dekretem z dn. 7.II.1919 r. "O organizacji Archiwów Państwowych i opiece nad archiwiami". Kredyty na personel i wydatki rzeczowe asygnowane są z działu 6 "Archiwa" budżetu Ministerstwa Oświaty.

**Zadania i plan działalności.** Skomasowanie rozproszonych a ocalałych zasobów archiwalnych według poprzedniej przynależności jest w toku, wobec czego trudno jest jeszcze dziś ustalić, jaka część zasobów dawnych ocalała. Doprowadzenie zwożonych zasobów ze względu na zły stan ich zachowania po przejściach wojennych do porządku i właściwego układu będzie wymagało dłuższego czasu. Otwartą pozostaje sprawa rewindykacji części zasobów, prawdopodobnie najcenniejszych, wywiezionych w głąb Rzeszy



7

Równoległe do zwożenia dawnych zasobów archiwalnych odbywa się zwożenie registratorów dawnych urzędów i instytucji niemieckich, o ile ocalały przed bezmyślną w tym wypadku i szkodliwą działalnością różnych "Central odpadków", zabierających stare akta polskie, jako makulaturę do przemiału w papierniach.

Mimo, że zadaniem chwilowo najważniejszym jest zwożenie i porządkowanie archiwaliów i registratorów polskich, to jednak udostępnianie ich dla potrzeb administracji i poszukiwań historycznych jest w granicach możliwości przez służbę archiwalną realizowane.

W planach na przyszłość przewidywane jest utworzenie Archiwum Państwowego w Olsztynie w założeniu, że dojdzie do skutku układ specjalny z Rządem Zw.S.R.R. co do podziału z Polską dawnego Archiwum Państwowego w Królewcu.

ref. dyr. Suchodolski

<sup>dis</sup>  
 Notatka do zabawa (dla Ministrowa Ziemi Odzyska-  
 nych p. Fabianowicza. 29.X.1946

Informacja naczelnego dyrektora W. Suchodolskiego dla MZO dotycząca sytuacji archiwów państwowych na tzw. Ziemiach Odzyskanych z 29 października 1946 r. Na mocy rozporządzenia ministra oświaty z 24 sierpnia 1946 r. trzy archiwa państwowe na ZZiP, obejmujące obszar Dolnego Śląska, Pomorza Zachodniego i Wolnego miasta Gdańska, tj. we Wrocławiu, w Szczecinie i w Gdańsku, zostały włączone do państwowej sieci archiwalnej. Archiwum państwowe właściwe dla Mazur i Warmii znajdowało się w tym czasie w Królewcu na terytorium Związku Radzieckiego. AAN, Min. Oświaty, 8451, s. 2-3.



43  
Warszawa, dnia 13 lipca 1946r  
34

ARON-460/46

Wydział Prawny

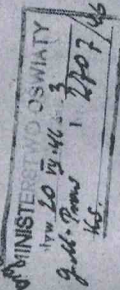
Wydział Archiwów Państwowych przesyła w załączeniu protokół Rozporządzenia Ministra Oświaty o utworzeniu archiwów Państwowych w Gdańsku, Szczecinie i Wrocławiu - z prośbą o opinię. W związku z art. 4 Dekretu z dnia 15 listopada 1945r. o zarządzie Ziemi Odzyskanych /Dz.U.R.P. Nr 51 poz. 295/ Wydział Archiwów znaacza, że Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 stycznia 1922r. o przekazaniu Ministrowi Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zarządu spraw archiwalnych w b. Dzielnicy pruskiej /Dz.U.R.P. Nr 4 poz. 20/ zarząd spraw archiwalnych na obszarze b. Dzielnicy Pruskiej wyłączone z dniem 1 stycznia 1922r. z zakresu działania Ministra b. Dzielnicy Pruskiej i przekazano Ministrowi W.R. i O.P. Wobec powyższego na ziemiach Odzyskanych obowiązują Dekret z dn. 7 lutego 1919r. o organizacji archiwów państwowych i opisie nad archiwaliami /Dz.Pr.P.P. Nr 14 poz. 132/.

Zgodnie z brzmieniem art. 45 tego dekretu, iż nowe archiwalne zakłady będą, mocą osobnego każdorazowego rozporządzenia Ministra W.R. i O.P. "Wydział Archiwów Państwowych jest zdania, iż dla utworzenia archiwów państwowych w Gdańsku, Szczecinie i Wrocławiu wymagane jest osobne Rozporządzenie dla każdego z wymienionych Archiwów Państwowych.

3 załączniki.

Dyrektor Archiwów Państwowych

*H. Suchodolski*



*Wydział Prawny*

43  
53

*Archiwum o wyjątkowość, na mocy  
która formę może nadstąpić utworzenie  
Archiwum powołanie do życia archiwów  
Archiwum w Wrocławiu, Gdańsku, Szczecinie -  
Archiwum wyłączone z dnia 1 stycznia 1922r.  
Archiwum wyłączone z dnia 1 stycznia 1922r. z zakresu działania  
Archiwum wyłączone z dnia 1 stycznia 1922r. z zakresu działania  
Archiwum wyłączone z dnia 1 stycznia 1922r. z zakresu działania*

*Archiwum wyłączone z dnia 1 stycznia 1922r. z zakresu działania  
Archiwum wyłączone z dnia 1 stycznia 1922r. z zakresu działania  
Archiwum wyłączone z dnia 1 stycznia 1922r. z zakresu działania  
Archiwum wyłączone z dnia 1 stycznia 1922r. z zakresu działania*

*1946, 8 lipca '46*

Zapytanie naczelnego dyrektora W. Suchodolskiego skierowane do Wydziału Prawnego Ministerstwa Oświaty z 8 lipca 1946 r. w sprawie rodzaju aktu prawnego, na którego mocy powinny być powołane archiwa państwowe we Wrocławiu, Gdańsku i Szczecinie. AAN Min. Oświaty, sygn. 8449, s. 53.



389.

**ZARZĄDZENIE**  
**Ministra Oświaty**

z dnia 17 grudnia 1946 r. (Nr Arch-906/46)

**o utworzeniu Archiwum Państwowego w Gdańsku.**

§ 1. Tworzy się w Gdańsku Archiwum Państwowe.

§ 2. Do Archiwum tego wciela się:

- a) zasoby b. archiwów niemieckich z obszaru województwa gdańskiego i województwa olsztyńskiego;
- b) wszelkie akta poniemieckie z obszaru województwa gdańskiego i województwa olsztyńskiego.

§ 3. Archiwum Państwowe w Gdańsku jest terytorialnie właściwe dla obszarów województwa gdańskiego i województwa olsztyńskiego.

§ 4. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Minister Oświaty:

*Cz. Wycech*

390.

**ZARZĄDZENIE**  
**Ministra Oświaty**

z dnia 17 grudnia 1946 r. (Nr Arch-903/46)

**o utworzeniu Archiwum Państwowego w Katowicach.**

§ 1. Tworzy się w Katowicach Archiwum Państwowe.

§ 2. Do Archiwum tego wciela się:

- a) zasoby archiwum, utworzonego przez Urząd Wojewódzki w Katowicach przed rokiem 1939 dla ówczesnego województwa śląskiego;
- b) akta władz polskich województwa śląskiego sprzed 1 września 1939 r., przeznaczone do trwałego przechowania a do bieżących prac urzędem niepotrzebne;

c) wszelkie akta poniemieckie o charakterze archiwalnym, dotyczące terytorium województwa śląsko-dąbrowskiego.

§ 3. Archiwum Państwowe w Katowicach jest terytorialnie właściwe dla obszaru województwa śląsko-dąbrowskiego.

§ 4. Zarządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Minister Oświaty:

*Cz. Wycech*

391.

**ZARZĄDZENIE**  
**Ministra Oświaty**

z dnia 17 grudnia 1946 r. (Nr Arch-904/46)

**o utworzeniu Archiwum Państwowego w Szczecinie.**

§ 1. Tworzy się w Szczecinie Archiwum Państwowe.

§ 2. Do Archiwum tego wciela się:

- a) zasoby b. archiwów niemieckich z obszaru województwa szczecińskiego;
- b) wszelkie akta poniemieckie o charakterze archiwalnym, dotyczące obszaru województwa szczecińskiego.

§ 3. Archiwum Państwowe w Szczecinie jest terytorialnie właściwe dla obszaru województwa szczecińskiego.

§ 4. Zarządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Minister Oświaty:

*Cz. Wycech*

392.

**ZARZĄDZENIE**  
**Ministra Oświaty**

z dnia 17 grudnia 1946 r. (Nr Arch-905/46)

**o utworzeniu Archiwum Państwowego we Wrocławiu.**

§ 1. Tworzy się we Wrocławiu Archiwum Państwowe.

§ 2. Do Archiwum tego wciela się:

- a) zasoby b. archiwów niemieckich z obszaru województwa wrocławskiego;
- b) wszelkie akta poniemieckie o charakterze archiwalnym, dotyczące obszaru województwa wrocławskiego.

§ 3. Archiwum Państwowe we Wrocławiu jest terytorialnie właściwe dla obszaru województwa wrocławskiego.

§ 4. Zarządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Minister Oświaty:

*Cz. Wycech*

Cztery odrębne zarządzenia ministra oświaty Cz. Wycecha z 17 grudnia 1946 r. o utworzeniu archiwów państwowych: w Gdańsku, w Katowicach, w Szczecinie oraz we Wrocławiu. Dziennik Urzędowy Min. Oświaty, 1946, nr 12, poz. 389, 390, 391, 392.



Dokumenty obrazujące organizację archiwów państwowych i kwestie kształtowania ich zasobu – w tym rewindykacji archiwaliów – znajdują się w zespołach akt Ministerstwa Administracji Publicznej w Warszawie (sygn. 399, 1056), Ministerstwa Ziem Odzyskanych w Warszawie (sygn. 1487), Ministerstwa Kultury i Sztuki w Warszawie (Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków – Biuro Rewindykacji i Odszkodowań, sygn. 387/10, 387/21, 387/122) oraz Biura Rewindykacji w Warszawie (teczki operacyjne delegatury na radziecką strefę okupacyjną Niemiec – sygn. 333, delegatury na Austrię – sygn. AB75, AM75, AM75, delegatury na Czechosłowację – sygn. 246, 249).

Zapisy odnoszące się do planów inwestycyjnych w archiwach państwowych można odnaleźć w aktach Centralnego Urzędu Planowania w Warszawie (sygn. 4232) oraz w aktach Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego w Warszawie (sygn. 6059, 6062, 6200).

RZECZPOSPOLITA POLSKA  
Prezydium Rady Ministrów

U C H W A Ł A

RADY MINISTRÓW

z dnia 10 kwietnia 1947 r.

o przejmowaniu przez państwową służbę archiwalną archiwów i akt poniemieckich na Ziemiach Odzyskanych i obszarze b. w.m. Gdańska.

Rada Ministrów u c h w a ł a :

- § 1. Wszelkie archiwa i akta b. niemieckich władz i urzędów państwowych, samorządowych, przedsiębiorstw państwowych i wszelkich instytucyj prawno-publicznych, jako też związków religijnych, arzeń politycznych, gospodarczych, naukowych, społecznych itp. przechodzą pod zarząd i opiekę państwowej służby archiwalnej.
- § 2. 1/ Właściwym władzom i urzędom państwowym i samorządowym, przedsiębiorstwom państwowym i instytucjom prawno-publicznym służy prawo wskazania tych części akt, które jako niezbędne do prawidłowego sprawowania administracji pozostać powinny w ich dyspozycji. Akta te pozostawione będą na czas potrzebny do dyspozycji tych władz i urzędów, po czym przekazane być winny właściwym archiwom państwowym - zgodnie z uchwałą Rady Ministrów z dnia 21 grudnia 1931 r. o przechowywaniu akt w urzędach administracji publicznej /Mon. Pol. Nr. 2 z dn. 4 stycznia 1932 r. poz. 3/.
- 2/ Akta zawierające materiał, który ze względu na bezpieczeństwo, czy obronę Państwa winien pozostać w dyspozycji władz bezpieczeństwa publicznego lub obrony narodowej, będą bezwzględnie przekazane do dyspozycji właściwych władz bezpieczeństwa publicznego lub obrony narodowej.
- 3/ Akta sądowe, hipoteczne, akta stanu cywilnego oraz akta instytucyj ubezpieczeń społecznych nie podpadają pod działanie niniejszej uchwały.
- § 3. Przejęcia wszelkich archiwaliów i akt, z wyjątkiem tych, o których mowa w § 2 dokona istniejący przy Ministrze Oświaty Wydział Archiwów Państwowych przez urzędników służby archiwalnej lub przez inne organa służby państwowej, upoważnione do tego przez Ministra Oświaty.
- § 4. Celem zorientowania Wydziału Archiwów Państwowych w kategoriach, ilości, proveniencji, stanie zachowania i miejscu przechowywania omawianych akt - władze, urzędy, przedsiębiorstwa, instytucje itp., pod których opieką one obecnie się znajdują, obowiązane są zawiadomić o tym w drodze służbowej Wydział Archiwów Państwowych /Ministerstwo Oświaty/.
- § 5. W Wypadku stwierdzenia braku zabezpieczenia akt lub zabezpiecze-

Uchwała Rady Ministrów z 10 IV 1947 r., sygnowana przez Józefa Cyrankiewicza, regulująca tryb przejmowania przez państwową służbę archiwalną archiwów i akt poniemieckich na tzw. Ziemiach Odzyskanych i b.w.m. Gdańska. Mocno spóźniona w czasie decyzja stanowiąca podstawę prawną akcji przejmowania niemieckiego zasobu archiwalnego na ZZiP. Brak tych unormowań w latach 1945-1946 nie ułatwiał pracy archiwistom, którzy musieli pokonywać liczne przeszkody, np.: niechętny stosunek władz, utrudniony dostęp do archiwaliów, trudności transportowe, brak środków finansowych otrzymywanych na zabezpieczanie akt itp. AAN, Centralny Urząd Planowania, sygn. 4232, s. 10; Min. Oświaty, sygn. 8479, s. 305.



Pismo naczelnego dyrektora W. Suchodolskiego z 6 marca 1946 r. do Naczelnego Dyrektora Muzeów i Ochrony Zabytków w Warszawie z prośbą o udostępnienie radcy w Wydziale Archiwów Ministerstwa Oświaty dr. Antoniemu Rybarskiemu informacji o miejscach przechowywania archiwaliów na terenie Śląska (również po-ufnych), które znajdowały się w posiadaniu służby muzealnej. Muzealnicy, którzy przybyli na Dolny Śląsk znacznie wcześniej niż archiwisci, bo już w maju 1945 r., orientowali się często lepiej w rozlokowaniu archiwaliów. Pozwoliło to uratować wiele cennych dokumentów. AAN, Min. Oświaty, sygn. 8479, b.d.

Ministerstwo Ziem Odzyskanych  
Departament Planowania i Koordynacji

L.dz. 11809/VII/2080/46

Dot. zabezpieczenia  
archiwów na Z.O.

Do  
Ministerstwa Przemysłu  
Departament Planowania

W związku z tym, że Minister Oświaty w swym piśmie do Ministerstwa Ziem Odzyskanych zwrócił uwagę na to, że Centrale odpadków zabierają akta urzędowe ponemieckie, traktując je jako makulaturę, M.Z.O. prosi o wydanie specjalnego zarządzenia w tej sprawie.

M.Z.O. proponuje :

zakazać wszelkim Centralom surowców i odpadków przewozu i wywozu wszelkich akt ponemieckich, gdyż Centrale te i ich agenci, działając bez fachowego zakwalifikowania akt, niszczą niezwykle cenne materiały służbowe i naukowe, wywożąc je na przemiał jako rzekomą "makulaturę". Składy zaś tej rzekomej "makulatury", posiadane obecnie przez Centrale rzeczono, mają być zgłoszone Wydziałowi Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty celem poddania kontroli i sprawdzenia ich zawartości. W chwili obecnej po tej dewastacji archiwów, jakiej uległy w czasie wojny, żadne akta nie mogą być uznawane za makulaturę, gdyż nie wiadomo, czy nie są one jedynymi aktami, ocalonymi z danego urzędu, jedynymi aktami zastępczymi w różnych zagadnieniach administracyjnych, naukowych i politycznych.

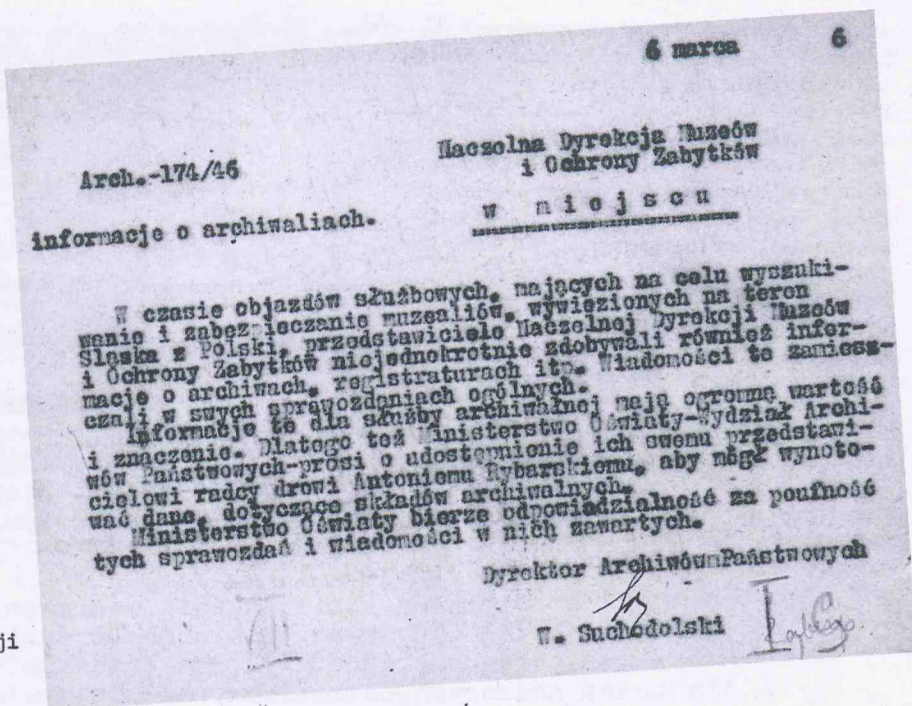
Po załatwieniu powyższej sprawy przez Ministerstwo Przemysłu Ministerstwo Ziem Odzyskanych prosi o powiadomienie.

DYREKTOR DEPARTAMENTU

/-/ Leopold G l u c k .

Za zgodność :

*Asseur*



Odpis pisma Ministerstwa Ziem Odzyskanych do Ministerstwa Przemysłu z 20 maja 1946 r. w sprawie szkodliwej działalności tzw. „centrali odpadków”, które zbierały makulaturę dla Ministerstwa Przemysłu na terenie ZZiP. W piśmie stwierdzono, że przedsiębiorstwa te i ich przedstawiciele: „działając bez fachowego zakwalifikowania akt, niszczą niezwykle cenne materiały służbowe i naukowe, wywożąc na przemiał jako rzekomą „makulaturę”. AAN, sygn. 8479, s. 166.



BP.II/3/312/46

4x

odpis lego pism

Odpis

~~Projekt~~

wydrukowane  
PR

OKÓLNİK

Ministra Przemysłu

Nr. 253 z dnia 22 maja 1946 roku

w sprawie zabezpieczenia i przechowywania akt i ksiąg starszych w instytucjach, zakładach i przedsiębiorstwach państwowych i pozostających pod zarządem państwowym.

W związku z koniecznością zachowania ocalonych po wojnie akt i ksiąg starszych, dotyczących życia gospodarczego kraju, a posiadających znaczenie dla interesu i historii Państwa oraz dla badań naukowych, zarządzam, co następuje:

1. Wszystkie instytucje, zakłady i przedsiębiorstwa państwowe i pozostające pod zarządem państwowym, podlegające Ministerstwu Przemysłu, obowiązane są zabezpieczyć posiadane akta i księgi starsze, których przechowania nie wymagają przepisy ogólne.
2. W razie potrzeby niszczenia akt i ksiąg starszych po upływie terminów, przewidzianych w przepisach ogólnych, należy w każdym przypadku uprzednio położyć się z Wydziałem Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty.

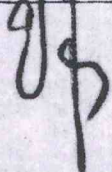
MINISTER PRZEMYSŁU

/-/ H. Minc

O t r z y m u j ą :

1. Departament Przemysłu Miejscowego
2. Dyrekcje Przemysłu Miejscowego
3. Centralne Zarządy Przemysłu
4. Zjednoczenia Przemysłu
5. Centrala Odpadków

- Za zgodność:



Odpis okólnika Nr 254 Ministra Przemysłu Hilarego Mince z 22 V 1946 r. w sprawie zabezpieczenia i przechowywania akt i „ksiąg starszych”, które znajdowały się w jednostkach podległych Ministerstwu Przemysłu oraz konieczności uzyskiwania zgody Wydziału Archiwów na ewentualne ich zniszczenie. AAN, Min. Oświaty, sygn. 8479, s. 42.



**Zarząd Państwowych Nieruchomości Ziemiach**

**ZARZĄD CENTRALNY**

POZNAŃ, dnia 15 lutego 1947r.

Nr DVI-B/6/1

Adres telegr.: „Cenzel”

Konto bankowe:

Państwowy Bank Rolny, Poznań

Konto Nr 262

Państwowy Bank Rolny, Warszawa

Konto Nr 284

Do

Ministerstwa Oświaty  
Główna Dyrekcja Archiwów Państwowych

W W a r s z a w i e

Dot.: Archiwów w majątkach poniemieckich.

W związku z pismem Ministerstwa z dn. 9 stycznia 1947 r. na nr. Arch. 942/46 do Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych Zarząd Centralny P.N.Z. donosi co następuje:

Znajdujące się w majątkach poniemieckich na Ziemiach Odzyskanych dobra kulturalne, jak księgozbiory, muzea i archiwalia w chwili obejmowania ich przez Zarząd Państwowych Nieruchomości Ziemiach znajdowały się w pożalowania godnym stanie - przemaszerowujące wojska paliły nimi w piecach, a szabrownicy wyszukiwali i zabierali co cenniejsze przedmioty.

Należy nadmienić, że opędzenie od szabrownictwa nie było takie łatwe, bo po majątek tego rodzaju przyjeżdżali szabrownicy z ziem Polski Centralnej samochodami i zaopatrzeni w różnego rodzaju legitymacje i upoważnienia a miejscowe organa wykonawcze zasugerowane bezczelnością tych osób nieraz szły im na rękę.

W tym stanie rzeczy Zarząd Centralny P.N.Z. mając na myśli zabezpieczenie tych dóbr przed dalszym niszczeniem, uważał za konieczne, zarządzić przede wszystkim umieszczenie pozostałych księgozbiorów archiwalii i muzealii w pomieszczeniach, zabezpieczających je przed ogniem, wodą i dalszym rozkradaniem a więc odpowiednio zamkniętych.

Ponieważ administratorów poszczególnych majątków nie są powołani do rozstrzygnięcia, czyja legitymacja jest ważna dla wydania znajdującego się pod ich opieką majątku kulturalnego, Zarząd Centralny zakazał wydawania jakichkolwiek przedmiotów powierzonych pieczy administratorów, bez swojej decyzji w każdym poszczególnym wypadku.

Nie zmienia to w niczym tego, że powołana instytucja otrzyma zawsze prawo do wglądu i zainwentaryzowania przedmiotów odpowiedniego działu (książki, muzea, archiwalia) na mocy decyzji właściwego Zarządu Okręgowego P.N.Z., który wyda odpowiednie w tym celu upoważnienie.

Decyzję o wydaniu majątku kulturalnego zastrzegł sobie Zarząd Centralny, ażeby uniknąć możliwych w tym względzie nadużyć.

W konkretnym wypadku Kopic, Zarząd Centralny na wniosek Zarządu Okręgowego w Jeleniej Górze, polecił zdeponowane tam archiwalia przekazać do Archiwum Państwowego we Wrocławiu.

Fragment pisma Naczelnego Dyrektora Zarządu Państwowych Nieruchomości Ziemiach (ZPNZ) w Poznaniu L. Kepistego do Wydziału Archiwów Państwowych z 15 lutego 1947 r. w sprawie archiwaliów (rodziny i gospodarzy), pozostawionych w majątkach poniemieckich przejętych na cele reformy rolnej. Dyrekcja ZPNZ sprawująca czasową opiekę nad nimi, informowała władze archiwalne o złym stanie zachowania archiwaliów i trudnościach związanych z ich zabezpieczeniem: „[...] znajdowały się w pożalowania godnym stanie - przemaszerowujące wojska paliły nimi w piecach, szabrownicy wyszukiwali i zbierali co cenniejsze przedmioty. Należy nadmienić, że opędzenie się od szabrownictwa nie było takie łatwe, bo po majątek tego rodzaju przyjeżdżali szabrownicy z ziem Polski Centralnej samochodami ciężarowymi i zaopatrzeni w różnego rodzaju legitymacje i upoważnienia, a miejscowe władze zasugerowane bezczelnością tych osób szły im na rękę”. AAN, Min. Oświaty, sygn. 8479, s. 76.

Telegram dyrektora Archiwum szczecińskiego Tuhana Taurogińskiego do naczelnego dyrektora W. Suchodolskiego z 8 stycznia 1947 r. następującej treści: „Słupsk Tychowo 15 ton zabezpieczono. 6 ton zostało. Major Bernstein nie wydaje. Pała w piecach. Wszystkie drogi zawiody. Sprawa pilna. Interweniować Ministerstwo [Spraw - przyp. G.T.] Zagranicznych lub Rokossowski. Tuhan Taurogiński”. AAN, sygn. 8479, s. 92.

**TELEGRAM** Tychowo 12/44

Uwagi służbowe:

+ 338 SZCZECIN TG 409 32 4/1 12=

Przyjęto: 12/44

DD= MINISTERSTWO OŚWIATY

WARSZAWA SUCHODOLSKI=

Odtelegrafowano: dn. ... godz. ... m. przewód nr. Do podpis.

SŁUPSK TYCHOWO 15 TON ZABEZPIECZONO. 6 TON ZOSTAŁO. MAJOR BERNSTEIN NIE WYDAJE. PAŁA W PIECACH. WSZYSTKIE DROGI ZAWIODY. SPRAWA PILNA. INTERWENIOWAC MINISTERSTWO ZAGRANICZNYCH LUB ROKOSSOWSKI. TUHAN TAUROGIŃSKI

MINISTERSTWO OŚWIATY  
Wpłył: 8/1 47  
Wyd. 12/47  
R. E. Ryb

+ 15 6

P.P.T.T. - Nr. 1009-VIII-46-150.000 z 100  
II Drukarnia Państwowa w Krakowie - 450/46



Warszawa, dn. 15 stycznia 1947 r.

RZECZPOSPOLITA POLSKA

MINISTERSTWO  
SPRAW ZAGRANICZNYCH

Nr. 555/384/47

Do  
Ministerstwa Oświaty  
w miejscu

21/17305  
15.1.47

*Ar. 16. I. 47  
dok. 16. I. 47*

Na pismo z dnia 10 stycznia 1947 Arch. 12/47 Ministerstwo Spraw Zagranicznych komunikuje, że w sprawie zabezpieczenia archiwaliów na terytorium Pomorza i Śląska zwróciło się do Przedstawiciela Łącznikowego przy Dow. Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej Ob. Pułk. Tokarskiego w Legnicy, celem bezwzględnej interwencji.

O wyniku Ministerstwo zostanie powiadomione.

NAZWIENIK WYDZIAŁU RADZI WROGIEGO  
DEPARTAMENTU POLITYCZNEGO

*H. Procki*

MINISTERSTWO TY  
Wpł. 16. I. 47  
Wyjz. Arch. X: 35/47  
Prof.

I. Zambrowicz  
Przepisano: 21. I. 47  
Wizowano: 22. I. 47  
Koi. dow. 27. III. 47

*Proszę przesłać opis  
do wiadomości Arch. Legnicy*

Data czyszczenia  
22. I. 1947 r.

*17. I. 47. RR*

*Archiwum Państwowe  
w Warszawie*

*M. no Osnowy przesłać opis pomogły  
do wiadomości.*

*dyr. Arch. Państw.*

*Apr. 17. I. 47*

*18. I. 47 I.S.*

Pismo Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie z 15 I 1947 r. do Ministerstwa Oświaty informujące, że w kwestii zabezpieczania archiwaliów na terenie Śląska i Pomorza zwróciło się do oficera łącznikowego Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej płk. Tokarskiego w Legnicy z prośbą o natychmiastową interwencję w dowództwie tych wojsk. AAN, sygn. 8479, s. 96.



58 Plan odbudowy archiwów państwowych.

Sieć archiwów państwowych	Liczba archiwów państwowych					Uwagi
	1936	1946	1947	1948	1949	
a) na terytorjum Rzeczypospolitej Polskiej przed 1939r.	16	9 <sup>1)</sup>	10 <sup>2)</sup>	11 <sup>3)</sup>	11	1) Na terenie w okresie do r. 1938 składała się: 3 archiwa oparte w dawnych województwach wschodnich (Grodno, Łódź, Wilno) 4 archiwa spalone w Warszawie w 1939 i 1944r., 1 wygnione całościowo do Prusji (Archiwum Pruskie), 1 przybyło wskutek zmianu granic województwa. Władni archiw. w Katowicach w Archiwum. 2) W Warszawie około Archiwum Głównego Akt Dawnych rozstrzygnięta Archiwum Akt Nowych, przesłane do przyjmowania referatów w Tadei centralnych. 3) Przewidziane jest utworzenie w Toruniu, jako w mieście uniwersyteckim, filii Archiwum Państwowego Bydgoskiego. 4) Przewidziane jest utworzenie Archiwum Państwowego w Olsztynie przesłanego dla Warszawy i krajów Prus Wschodnich.
b) na Ziemiach Odzyskanych	-	3	4 <sup>1)</sup>	4	4	
Razem	16	12	14	15	15.	

wz. AR. 23. X. kb.

57 Plan odbudowy archiwów państwowych

Sieć archiwów państwowych	Liczba akt					Uwagi
	1936	1946	1947	1948	1949	
a) Archiwa na terytorjum Rzeczypospolitej Polskiej w granicach 1938r. : akta (wzrosty, kony, facycytury, i. p.)	6089	989	1088 <sup>1)</sup>	1197 <sup>2)</sup>	1317 <sup>3)</sup>	1) Przewidziany przyrost wynosi ± 10% rocznie, na co składają się rezerwy i normalne wpływy z uwzględnieniem akta szkodliwe do bieżącego uwzględnienia. 2) Liczba powiększona o liczbę dokumentów, jakie powinny być rewidowane z Rzeczy Niemieckiej, przedwzrostem dla Archiwum Głównego w Warszawie i Archiwum Krakowskiego. 3) Liczba powiększona o liczbę map i planów, jakie powinny być rewidowane z Rzeczy Niemieckiej. 4) Liczba powiększona o 50%, które powinny wpłynąć do archiwów z miejsc ich dotychczasowego odbezpieczenia tymczasowego. 5) Przyrost oparty na przypuszczaniach, dotyczących szkodzenia akt z miejsc dotychczasowego odbezpieczenia.
dokumenty (rozg. i pap.)	12	6	6,5 <sup>1)</sup>	6,7 <sup>2)</sup>	6,7 <sup>3)</sup>	
mapy i plany	69	18	19 <sup>1)</sup>	21 <sup>2)</sup>	23 <sup>3)</sup>	
b) Archiwa na Ziemiach Odzyskanych :						
akta	ministerstwo	200	300 <sup>1)</sup>	450 <sup>2)</sup>	495 <sup>3)</sup>	
dokumenty	danymi	20	30 <sup>1)</sup>	35 <sup>2)</sup>	35 <sup>3)</sup>	
mapy i plany	nie posiada	1	1,5 <sup>1)</sup>	2,3 <sup>2)</sup>	2,6 <sup>3)</sup>	

wz. AR. 23. X. kb.

Plan trzyletni Wydziału Archiwów Ministerstwa Oświaty na lata 1946-1949 z 23 X 1946 r. w zakresie odbudowy archiwów państwowych. AAN, Min. Oświaty, sygn. 8496, s. 57-58.



Lp. porządkowa	Nazwa archiwum	Kubatura 1. VIII 1949	Spis treści (przebieg lat 1850-51)	Liczba brzo. po 1. VIII 1949	Ilość stron	Ilość ark. w stosach	Liczba ark. wyjętych do inwentaryzacji	Kubatura i metraż		Uwagi
								metraż	połówek	
1.	Archiwum Główna a. d. w Warszawie	5240	—	6670	3740	—	300	—	Po operacji archiwum w roku 1949 zostało 500 ark. brzo. połówek w rezerwie.	
2.	Archiwum Akt Nowszych w Warszawie	1250	—	2470	139	—	—	—	Po zakończeniu brzo. połówek i po zakończeniu 1949 brzo. połówek brzo. połówek zostało 600 ark. brzo. połówek.	
3.	Archiwum Rydzowski	3966	—	3900	2060	490	600	—	Do Inwent. Archiwum Rydzowski oddane partje akt z 1949 r. brzo. 355 ark. brzo.	
4.	Archiwum w Sławkach	6886	3320	1860	5140	—	1500	—	W partjach 1949 r. archiwum ma cała 600 ark. brzo. połówek z 1949 r. Nad aktą ubranie w tym roku potrzebna 1500 ark.	
5.	Archiwum w Katowicach	2230	250	2100	350	—	100	—	Dane o aktach nie ma, w tym roku nie objęto akt, stbre. Arch. dopiero w 1949 r. do archiwum.	
6.	Archiwum w Kiełcach	1363	174	1624	333	—	333	—	Zakończono 333 ark. brzo. połówek powstał zbliżony do 1949 r. i partje akt 1949 r.	
7.	Archiwum w Krakowie	3700	614	2350	215	—	1500	—	Archiwum 614 ark. 3 partje w Collegium Silesiae. Na inwentaryzacji akt (w stosach) z 1949 r. potrzebna 1500 ark. brzo. połówek 1000 ark. 3 partje.	
8.	Archiwum w Lublinie	2900	700	3440	—	—	1000	—	Muchni potrzebni mieszkalni do rozdziału stbrów i Laminacji. Ciężki na potrzebę 1000 ark. brzo. połówek.	
9.	Archiwum w Olsztynie	1550	—	688	1000	26	150	—	—	
10.	Archiwum w Piotrkowie	2614	—	2525	—	—	60	—	—	
11.	Archiwum w Poznaniu	2904	2200	2944	1928	—	3250	—	—	
12.	Archiwum w Radomiu	1349	180	1495	150	—	—	—	Wskazane ulęgają tylko akta obce — do wydania.	
13.	Archiwum w Szczecinie	3696	160	7114	100	—	—	—	—	
14.	Archiwum we Wrocławiu	28500	—	6513	2225	—	6855	—	Archiwum ma 6513 ark. brzo. połówek, a potrzebna mu na to, co było w stosach więcej niż drugie tyle.	

Infrastruktura archiwów na dzień 1 sierpnia 1949 r. według kubatury budynków i metrażu półek magazynowych w budynkach „starych i odbudowanych”. AAN, Min. Oświaty, sygn. 8495, s. 97.



Dnia 8 sierpnia 1947r. 51

Nr. Arch. 84/47 m. dz.

*zawieszony  
kwalifikacja 8. VIII 1947*

Wniosek o przemianowanie Wydziału Archiwów  
Państwowych na Naczelną Dyрекcję Archiwów".

Wobec zamierzonej zmiany statutu Ministerstwa Oświaty zgłaszam wniosek przemianowania w przyszłym statucie Wydziału Archiwów Państwowych na Naczelną Dyрекcję Archiwów, motywując swój wniosek, jak następuje.

Ramy ustawowe i organizacyjne, w których działały dotychczas archiwa państwowe, stanowi dekret z dn. 7. XI. 1919 r. "O organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami". Odpowiada on dwóm podstawowym postulatom archiwistyki nowoczesnej:

- a/ wszystkie archiwa państwowe podlegają jednej władzy w osobie ministra oświaty, tworząc zcentralizowaną odrębną gałąź administracji państwowej i przechowując akta archiwalne władz równorzędnych w jednym miejscu, a więc akta władz naczelnych państwa w stolicy, akta władz i urzędów miejscowych w centrach poszczególnych województw;
- b/ archiwa państwowe obowiązane są przejmować od wszystkich urzędów akta spraw zakończonych po upływie określonej liczby lat, o ile akta te zasługują na trwałe przechowanie bądź dla celów administracyjnych, bądź dla celów naukowych, jako materiały historyczne.

Funkcje przechowywania już posiadanych zasobów archiwalnych, dalszego przejmowania od urzędów akt o trwałym znaczeniu, a wreszcie udostępnianie akt archiwalnych dla potrzeb nauki, administracji i obywateli stanowią czynności odrębne archiwów i odbiegają od działalności innych urzędów, wymagając od urzędników archiwalnych specjalnego wykszolenia oraz przygotowania fachowego.



Nr Arch - 1244/49

Państwowa Komisja Planowania  
GospodarczegoSprawa: inwestycje budowlane  
służby archiwalnejw m i e j s c u

Zniszczenia wojenne dotknęły wyjątkowo archiwa. Niemcy zburzyli celowo budynki w Warszawie, działania wojenne zniszczyły gmachy w Gdańsku, Wrocławiu i Poznaniu. W innych miastach budynki uległy mniejszym lub większym uszkodzeniom. Wszędzie tam, gdzie budynek nie uległ zniszczeniu jest przekładowany aktami do ostatecznych granic, gdyż do archiwów napłynęły b.znaczne masy akt urzędów z przed 1 września 1939 r., akt w 75% już nie aktualnych, urzędom nie potrzebnych do bieżącej pracy.

Straty poczynione przez spalenie archiwów są nie do odrobienia, szkody wywołane przez przerzucanie akt, zniszczenie całego aparatu rejestracyjnego, zburzenie układu akt są do odrobienia i muszą być odrobione.

W archiwach muszą także znaleźć się registry fabryk, przedsiębiorstw, firm itp. państwowiwnych, archiwa rodów magnackich i ziemiańskich, aby stały się materiałem do badań nad gospodarką okresu kapitalistycznego. Stan rzeczy, tu przedstawiony, wymagał rozpoczęcia akcji budowlanej, gdyż wszystkie zadania nowej służby archiwalnej polskiej nie będą mogły otrzymać racjonalnego rozwiązania w dzisiejszej ciasnocie w magazynach archiwalnych i przy braku pomieszczeń w archiwach.

Dlatego to z chwilą przystąpienia Rządu do opracowania 6-cioletniego planu inwestycyjno-budowlanego Państwowa służba archiwalna t.j. samodzielny Wydział Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty natychmiast opracował swój minimalny program budowlany, obejmujący budowę własnych nowych, gmachów archiwalnych w Stolicy, Katowicach, Kielcach, Krakowie, Lublinie i Łodzi, dokończenie odbudowy gmachów w Gdańsku i Poznaniu, wreszcie adaptację tymczasowego pomieszczenia archiwalnego w Łodzi.

Załączone zestawienia cyfrowe zawierają dezyderaty służby archiwalnej w ramach zamierzeń wspomnianych wyżej. Wskazują one, iż kredyty przewidywane na budowę archiwalne są niewystarczające. Na wykonanie planu bez jego jakiegokolwiek rozszerzenia brakuje 126 000 000.- zł.

1 załącznikNaczelny Dyrektor Archiwów  
Państwowych

/-/ R. G e r b e r

Pismo Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych R. Gerbera do Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego z 1949 r. w sprawie niedoinwestowania archiwów państwowych w projektowanym planie 6-letnim w latach 1950-1955. AAN, min. Oświaty, sygn. 8496, s. 72.



77

Archiwa Państwowe, nie podlegające bezpośrednio  
Ministrowi Oświaty

I. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego - K r a k ó w , ul.Gołębia 24  
Collegium Novum tel. 99-75

Centralne Archiwum Wojskowe - G d a ń s k , -Oliwa, ul.Dę-  
szyńskiego 8

II. Archiwa Fundacyjne

Muzeum xx Czartoryskich - K r a k ó w , ul.Pijarska  
6 i 8

Biblioteka Kórnicka, dział rękopisów - K ó r n i k , Zamek  
/woj. poznańskie/

Ossolineum - W r o c ł a w

III. Archiwa Miejskie

Archiwum Miejskie w Jeleniej Górze - adres: Arch.Miejskie

Archiwum w K ł o d z k u , ul..Czeska 30.

Archiwum w K r a k o w i e , ul.Sienna 16.

Archiwum w Ł o d z i , Pl. Wolności 1

Archiwum w P o z n a n i u - Zamek

Archiwum w T o r u n i u - Ratusz

Archiwum w W a r s z a w i e , ul.Marszałkowska Nr 8 tel.884-95

Archiwum we W r o c ł a w i u - adres: Arch.Państwowe

IV. Archiwa Zakonów

Archiwum Klasztoru o.o.Paulinów - C z ę s t o c h o w a , Jasna  
Góra

Archiwum o.o.Dominikanów - K r a k ó w , ul.Stolarska 12

Archiwum Zgromadzenia o.o.Misjonarzy - K r a k ó w -Stradom 4  
tel. 541-91

Archiwum Opactwa Cystersów w Mogile - M o g i ł a pod Krakowem

V. Archiwa archidiecezjalne i diecezjalne

Diecezja Częstochowska - nie posiada archiwum naukowego

" Kielcka -adres: Kielce Kuria Diecezjalna

Archidiecezja Krakowska - " Kraków, ul.Franciszkańska 3

Diecezja Łódzka " Łódź ks. Skorupki 1

" Chełmińska - Pelplin, Kuria diecezjalna

" Płocka " Płock, Seminarium Duchowne, ul.  
Nowa 2, całe archiwum zrabowane  
przez Niemców

Wykaz archiwów z lat 40. XX w., które nie podlegały Wydziałowi Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty. Wśród wymienionych placówek były archiwa kościelne oraz miejskie, m.in. dolnośląskie - w Jeleniej Górze, Kłodzku i Wrocławiu. AAN, Min. Oświaty, sygn. 8451, s. 71.





# DZIENNIK URZĘDOWY MINISTERSTWA OŚWIATY

Warszawa, 27 października 1950

Nr 19

Poz. 253-262

## T R E Ś Ć :

- 253 ZARZĄDZENIA MINISTRA OŚWIATY z 21.VII.1950 w sprawie utworzenia powiatowych oddziałów wojewódzkich archiwów państwowych.
- 254 — z 11.X. 1950 w sprawie wytycznych organizacyjnych do pracy kółek przedmiotowych.
- 255 — z 23.X. 1950 w sprawie utworzenia klasy VII państwowej ogólnokształcącej korespondencyjnej szkoły podstawowej przy państwowych ogólnokształcących korespondencyjnych szkołach stopnia licealnego.
- 256 INSTRUKCJA z 24.X. 1950 w sprawie organizacji roku szkolnego 1950/51 w ogólnokształcącym szkolnictwie korespondencyjnym.
- 257 OKÓLNIEK nr 20 z 10.X. 1950 w sprawie zmiany przepisów uposażeniowych nauczycieli.
- 258 — nr 21 z 23.X.1950 w sprawie przyjmowania do szkół dla pracujących młodzieży niepracującej w wieku od 14 do 16 lat.
- 259 — nr 22 z 23.X. 1950 w sprawie wyborów do Komitetów Rodzicielskich.
- 260 KOMUNIKAT w sprawie programu nauki w szkołach pracy społecznej w roku szk. 1950/51.
- 261 ORGANIZACJA SZKÓŁ.
- 262 OBWIESZCZENIA SĄDOWE.

253

## ZARZĄDZENIE MINISTRA OŚWIATY

z 21 lipca 1950 Nr Arch. 248/50).

w sprawie utworzenia powiatowych oddziałów wojewódzkich archiwów państwowych

Na podstawie art. 45 dekretu z 7 lutego 1919 o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwami (Dz. P. P. P. Nr 14, poz. 182) zarządza się, co następuje:

§ 1. Tworzy się następujące oddziały powiatowe wojewódzkich archiwów państwowych:

- 1) przy Archiwum Akt Nowych w Warszawie — oddziały powiatowe w Mławie, Płocku i Siedlcach,
  - 2) przy Archiwum w Bydgoszczy — oddziały powiatowe w Grudziądzu i Włocławku,
  - 3) przy Archiwum w Gdańsku — oddziały powiatowe w Elblągu, Gdyni, Koszalinie i Wejherowie,
  - 4) przy Archiwum w Katowicach — oddziały powiatowe w Będzinie, Bielsku, Bytomiu, Częstochowie, Gliwicach, Lublińcu, Niemodlinie, Opolu, Pszczynie, Raciborzu, Tarnowskich Górach i Zawierciu,
  - 5) przy Archiwum w Kielcach — oddziały powiatowe w Radomiu, Sandomierzu i Starachowicach,
  - 6) przy Archiwum w Krakowie — oddziały powiatowe w Bochni, Chrzanowie, Nowym Sączu i Tarnowie,
  - 7) przy Archiwum w Lublinie — oddziały powiatowe w Puławach, Tomaszowie Lubelskim i Zamościu,
  - 8) przy Archiwum w Łodzi — oddziały powiatowe w Konskich, Kutnie, Łęczycy, Łowiczu, Opocznie, Pabianicach, Piotrkowie, Sieradzu, Skierniewicach, Radomsku, Rawie Mazowieckiej, Tomaszowie Mazowieckim i Wieruszu,
  - 9) przy Archiwum w Poznaniu — oddziały powiatowe w Gorzowie, Jarocinie, Kaliszu, Kole, Koninie, Lesznie i Zielonej Górze,
  - 10) przy Archiwum we Wrocławiu — oddziały powiatowe w Brzegu, Jeleniej Górze, Kłodzku, Wałbrzychu i Zgorzelcu.
- § 2. Oddziały powiatowe podlegają bezpośrednio właściwemu wojewódzkim archiwum państwowemu. Do czasu utworzenia archiwów wojewódzkich w Koszalinie, Opolu i Zielonej Górze; archiwa na terenie województwa zielonogórskiego podlegają Archiwum Państwowemu w Poznaniu, na terenie województwa koszalińskiego Archiwum Państwowemu w Gdańsku, a na terenie województwa opolskiego Archiwum Państwowemu w Katowicach.
- § 3. Zarządzenie wchodzi w życie z dniem ogłoszenia z mocą obowiązującą od dnia 1 czerwca 1950.

Minister Oświaty: W. Jarosiński

254

## ZARZĄDZENIE MINISTRA OŚWIATY

z 11 października 1950 (Nr II W-5361/50)

w sprawie wytycznych organizacyjnych do pracy kółek przedmiotowych

Zarządzam wprowadzenie i stosowanie w szkołach ogólnokształcących stopnia podstawowego i licealnego,

zakładach kształcenia nauczycieli i wychowawczych przedszkoli wytycznych organizacyjnych do pracy kółek przedmiotowych, stanowiących załącznik do niniejszego zarządzenia.

Minister Oświaty: w/z I. Klimaszewski

Załącznik do zarządzenia Min. Oświaty z 11.X.1950 (Nr II-W-5361/50)

## WYTYCZNE ORGANIZACYJNE DO PRACY KÓLEK PRZEDMIOTOWYCH.

## I. Cele i zadania

Kółka przedmiotowe są jedną z podstawowych form pracy pozalekcyjnej z dziećmi i młodzieżą, mającą na celu w oparciu o zainteresowania naukowe w zakresie przedmiotów ogólnokształcących ugruntowanie i rozszerzenie wiedzy.

Cele i zadania kółek przedmiotowych podporządkowane są podstawowemu zadaniu, jakie stoi przed pracą pozalekcyjną i pozaszkolną, a mianowicie konieczności okazywania pomocy szkole w wychowaniu młodego pokolenia w duchu socjalistycznym. Mobilizują one do walki o jak najlepsze wyniki nauczania oraz wpływają na pogłębienie socjalistycznej treści nauczania i wychowania.

Kółka przedmiotowe, jako składowa część pracy pozalekcyjnej, służą następującym celom:

- 1) Zaspakajają i wzmacniają zainteresowania uczniów w danej dziedzinie wiedzy (przedmiotu szkolnego).
- 2) Pogłębiają i rozszerzają wiedzę uczniów przez problematykę wykraczającą poza program szkolny, a związaną z określonym przedmiotem.
- 3) Pogłębiają nawyki, umiejętności i sprawności w zakresie praktycznego zastosowania zdobytej wiedzy.
- 4) Wyrabiają umiejętności i nawyki do pracy samokształceniowej.
- 5) Budzą zainteresowania uczniów w kierunku pracy naukowo-badawczej.
- 6) Zapoznają z podstawowymi metodami oraz wyrabiają elementarne umiejętności w zakresie prowadzenia badań naukowych.

Tematyka zajęć kółek nie jest powtórzeniem programu szkolnego, opiera się natomiast na wiedzy uczniów zdobywanej przez młodzież na lekcjach.

Zajęcia w kółkach przedmiotowych prowadzone są przez szkołę na własnym terenie lub w specjalnych instytucjach — placówkach pracy pozaszkolnej — w godzinach wolnych od zajęć lekcyjnych.

## II. Rodzaje kółek

Kółka przedmiotowe, jak nazwa wskazuje, zrzeszają dzieci i młodzież mającą wspólne zainteresowania określoną dziedziną wiedzy, odpowiadającą w zasadzie jednemu przedmiotowi nauczania. W związku z tym, kryterium podziału kółek przedmiotowych na poszczególne

Zarządzenie Ministra Oświaty J. Jarosińskiego z 21 lipca 1950 r. w sprawie utworzenia powiatowych oddziałów wojewódzkich archiwów państwowych. Akt normatywny, który zapoczątkował organizację sieci powiatowych archiwów państwowych. Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty, 1950, nr 19, poz. 253.



Projekt

64

Uchwała  
Prezydium Rządu

z dnia ..... 1951 r.

w sprawie przejścia b.archiwów miejskich przez  
Ministerstwo Oświaty. /Naczelną Dyрекję Archiwów/.

Do czasu ustawowego uregulowania organizacji archiwów państwowych zarządza się co następuje:

§ 1. Ministerstwo Oświaty, Naczelna Dyrekcja Archiwów przejmie archiwa b.związków samorządu terytorialnego /b.archiwa miejskie/ w:

Bielsku	Krakowie	Radomiu
Bytomiu	Lublinie	Rzeszowie
Częstochowie	Łodzi	
Gliwicach	Opolu	Toruniu
	Płocku	Warszawie
Jeleniej Górze	Poznaniu	Wrocławiu
Kielcach	Paławy	

§ 2. 1. Lokale, inwentarz i majątek przejętych archiwów przechodzą pod zarząd Ministerstwa Oświaty, Naczelnej Dyrekcji Archiwów.

2. Kwoty budżetowe preliminowane na rok 1951, a w wypadku niepreliminowania, kwoty równe budżetom archiwów miejskich na rok 1950 przenosi się do budżetu Ministerstwa Oświaty /budżet centralny/ dział 3 Nauka, tytuł 45 Archiwa.

3. Pracownicy przejętych archiwów b.związków samorządowych stają się pracownikami Ministerstwa Oświaty, Naczelnej Dyrekcji Archiwów.

§ 3. Wykonanie niniejszej uchwały porucza się Ministrom: Oświaty i Finansów.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie z dniem ogłoszenia, z mocą obowiązującą od dn.1.I.1951.

Uzasadnienie

W oparciu o ustawę o terenowych organach jednolitej władzy państwowej Ministerstwo Oświaty, Naczelna Dyrekcja Archiwów, przejmuje w swój Zarząd archiwa stanowiące własność b.organów samorządu terytorialnego.

Przejęcie archiwów miejskich obejmuje nie tylko same akt lecz całe instytucje prowadzące żywą działalność naukową, z ich lokalami, personelem oraz budżetami.

Po wejściu w życie ustawy z 20.III.1950 r. /o terenowych organach jednolitej władzy państwowej /Archiwa Miejskie z się poza strukturą organizacyjną swych dotychczasowych w niektóre z nich nie otrzymały limitów budżetowych na r.

Naczelna Dyrekcja Archiwów, jako urząd powołany do przechowywania, zabezpieczania i udostępniania archiwów całej Rzeczypospolitej, jest jedyną instytucją do włączenia b.archiwów samorządowych do państwowej jej.

Włączenie to jest zgodne z planowaną organizac terenie Państwa.

Projekt uchwały Prezydium Rządu z 1951 r. w sprawie przejścia byłych archiwów miejskich przez Ministerstwo Oświaty. W związku z likwidacją w 1950 r. organów samorządu terytorialnego i ustawą o terenowych organach jednolitej władzy państwowej dotychczasowe archiwa miejskie zostały od 1 stycznia 1951 r. włączone do państwowej sieci archiwalnej. Przejęciu podległy zasób archiwalny, budynki (lokale) i personel. W uzasadnieniu podano: „Archiwa miejskie znalazły się poza strukturą organizacyjną dotychczasowych władz, a niektóre z nich nie otrzymały limitów budżetowych na 1951 r.” AAN, Min. Oświaty, sygn. 219, s. 64.

**DZIENNIK USTAW**  
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Warszawa, dnia 19 kwietnia 1951 r.

**Nr 19**

**DEKRETY:**

149 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

150 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

151 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

152 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

153 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

154 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

155 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

156 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

157 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

158 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

159 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

160 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

161 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

162 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

163 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

164 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

165 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

166 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

167 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

168 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

169 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

170 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

171 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

172 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

173 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

174 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

175 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

176 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

177 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

178 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

179 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

180 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

181 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

182 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

183 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

184 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

185 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

186 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

187 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

188 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

189 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

190 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

191 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

192 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

193 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

194 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

195 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

196 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

197 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

198 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

199 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej

200 - o zmianie w art. 10 i 11 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej



Uzasadnienie projektu dekretu  
"o organizacji służby archiwalnej i opiece nad  
archiwaliami w Rzeczypospolitej Polskiej"

Zmiany polityczne, społeczne i gospodarcze, jakie zaszły w Rzeczypospolitej Polskiej po uwolnieniu jej z jarzma okupacji hitlerowskiej, wywołały konieczność zmiany dekretu z dnia 7.II.1919 r. "O organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami /Dz.Pr.P.P. Nr 14 poz.182/. Był on zbyt przestarzały. Nie wystarczała także nowelizacja. Trzeba było opracować nowy dekret, oparty na nowych zasadach. Ministerstwo Oświaty przystąpiło do tego zadania w roku ubiegłym, a wyrazem jego stanowiska były "Wytyczne do projektu nowelizacji dekretu "o państwowej służbie archiwalnej", zreferowane dn.23 września 1948 r. na konferencji archiwalnej we Wrocławiu /ogłoszone drukiem w czasopiśmie "Archeon" t.XVIII str.61 i nast./.

Ministerstwo Oświaty wytyczne te przyjęło, jako swoje tezy nowego dekretu:

1/ Wobec zmian ustrojowych, społecznych i gospodarczych, jakie zaszły w Polsce po II wojnie światowej, państwowa służba archiwalna nie może ograniczać się do zarządzania aktami jedynie władz i urzędów państwowych. Musi ona objąć archiwa miejskie, bankowe, przedsiębiorstw, towarzystw akcyjnych, fabryk prywatnych upaństwowionych, archiwa rodowe i rodzinne rodów historycznych, archiwa instytucyj społecznych, korporacyj, wybitnych osób, skłosem całej dorobek aktowy i historyczny, dotyczący wszystkich zagadnień w Państwie oraz wszystkich warstw społecznych. Zadaniom tym służy Państwowy Zasób Archiwalny, pojęcie w archiwistyce polskiej nowe;

2/ Na to, aby służba archiwalna mogła włączyć do Zasobu Archiwalnego to wszystko, co doń należeć powinno, musi ona mieć do dyspozycji odpowiednio zbudowany aparat wykonawczy, t.j. wystarczającą sieć archiwalną. Służy temu sieć archiwów centralnych, wojewódzkich i powiatowych; ostatnie stanowią w służbie archiwalnej polskiej nową formę organizacyjną. Przy jej pomocy Naczelna Dyrekcja Archiwów będzie mogła wykonywać nadzór nad fachowo-archiwalną stroną działalności kancelarii i składnic w najniższych nawet komórkach organizacyjnych, a, co najważniejsze, dozór nad brakowaniem akt i zabezpieczeniem ich przed niefachowym niszczeniem, wreszcie, przy pomocy archiwów powiatowych Naczelna Dyrekcja będzie mogła przeprowadzać całkowite gromadzenie akt w Zasobie Archiwalnym;

3/ Służba archiwalna, w istocie swojej międzyministerialna, nie powinna być podporządkowana ministrowi dykasteryjnemu /resortowemu/, lecz Szefowi Rządu i winna posiadać niezbędną autonomię działań;

4/ Jednym z najważniejszych zadań archiwów w nowej Rzeczypospolitej jest dostarczanie właściwych materiałów do spraw gospodarki narodowej w jej nowoczesnej planowej postaci. Zadanie to archiwa spełnią, objawszy w Zasobie Archiwalnym całość aktowej produkcji polskiej i dostarczając informacji, oświatlających metody pracy, jej rezultaty i osiągnięcia dotychczasowe w zakresie gospodarki przed i po wojennej;

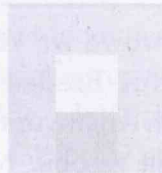
5/ Potrzeby służbowe i naukowe archiwów ogromnie wzrosły po wojnie. Nieodzowną rzeczą stało się wyposażenie przynajmniej naj-

Uzasadnienie projektu dekretu o archiwach opublikowanego w 1951 r., AAN Min. Oświaty, sygn. 217, s. 50, fragment.

Zaprezentowane pokrótce materiały nie wyczerpują oczywiście źródeł dotyczących zagadnienia organizacji i działalności polskich archiwów państwowych po 1945 r., w tym archiwów na Ziemiach Odzyskanych. Cenne informacje znajdują się w wielu innych zespolach i zbiorach akt zasobu AAN, ich odnalezienie wymaga jednak przeprowadzenia dalszej szczegółowej kwerendy archiwalnej.

Wybór materiałów archiwalnych z zasobu AAN i ich opracowanie: Grażyna Trzaskowska na podstawie kwerendy Adama Grzegorza Dąbrowskiego





# ARCHIWUM PAŃSTWOWE WE WROCŁAWIU

Grażyna Trzaskowska  
Archiwum Państwowe we Wrocławiu

## Archiwum Państwowe we Wrocławiu

Pierwsze działania w celu zabezpieczenia archiwaliów znajdujących się na Dolnym Śląsku zostały podjęte już wkrótce po kapitulacji *Festung Breslau* w maju 1945 r.<sup>1</sup> Mimo że Wydział Archiwów Państwowych Ministerstwa Oświaty w Warszawie, reaktywowany pod koniec czerwca 1945 r., nie zorganizował w tej sprawie żadnej akcji, lukę tę próbowali wypełnić przybyli do polskiego Wrocławia członkowie grupy naukowej prof. Stanisława Kulczyńskiego. Byli to nieliczni bibliotekarze i muzealnicy, pracownicy Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, którzy oprócz zabezpieczania swojego zasobu bibliotecznego i muzealnego, starali się ratować także archiwalia<sup>2</sup>.

We Wrocławiu stwierdziliśmy nie tyle narzucony wciąż wrocławianom lokalny "patriotyzm" śląski i chęć zatrzymywania na Śląsku całego mienia kulturalnego, ich właśnie pełne zrozumienie doniosłości sprawy zabezpieczenia rozrzuconych po Śląsku dokumentów. W budowie Delegatury na IV kwartał r.b. umieszczona jest pozycja po pół miliona złotych nie siłownie na archiwum. Wobec zniszczenia budynków archiwalnych we Wrocławiu Delegatura, a mianowicie z jej ramienia energiczny dyrektor Biblioteki dr. Antoni Knot zajęł gmach dawnego Urzędu Pracy przy Salistr. 18/20 przeznaczając go na archiwum.

Jedynie brak archiwistów nie pozwolił dotąd nie tylko na przeprowadzenie, ale nawet na rozpoczęcie pracy nad zabezpieczeniem archiwów śląskich i wywiezionych na Śląsk. Jak najrychlejsze wysłanie pracowników archiwalnych do Wrocławia, którzy by tę pracę mogli podjąć wydaje mi się rzeczą wielkiej doniosłości i niezmiernie pilną.

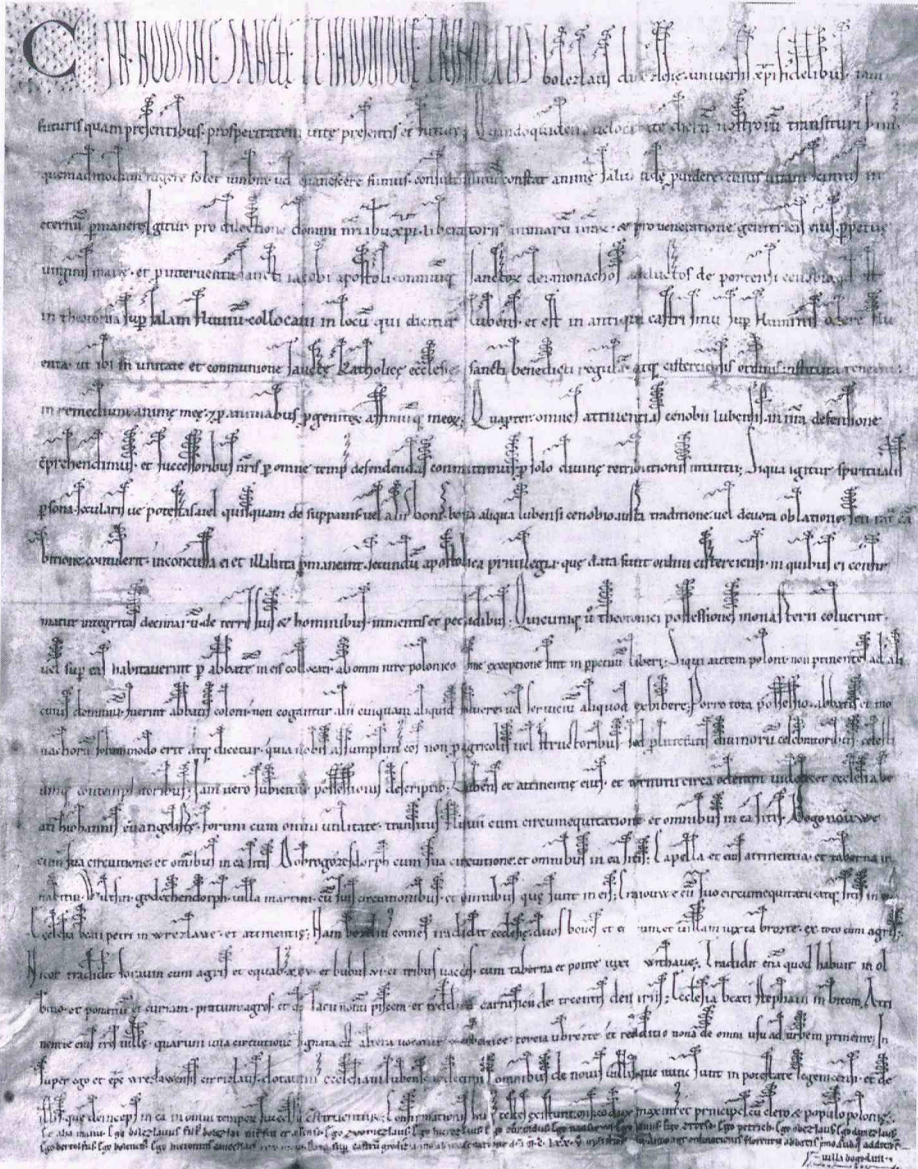
Fragment sprawozdania z podróży służbowej na Śląsk delegata Ministerstwa Oświaty Janusza Pajewskiego z 15 listopada 1945 r. w celu „zbadań stosunków archiwalnych”. AWS, sygn. 28, s. 15-16.

<sup>1</sup> Niniejszy tekst został opracowany na podstawie kilku artykułów, m.in.: Andrzej Dereń, *Zarys dziejów Archiwum Państwowego we Wrocławiu (Z okazji 150 rocznicy założenia)* „Archeion”, R. 35, 1961, s. 75–88; Józef Drozd, *200 lat Archiwum Państwowego we Wrocławiu* [w:] *Archiwum Państwowe we Wrocławiu 1811-2011. Przeszłość i współczesność*, Wrocław 2011, s. 11–30; Elżbieta Galik, *Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Historia i zmiana funkcji po II wojnie światowej*, *Archiwista Polski*, nr 1 (29)/2003, s. 35–54; Barbara Grzybek, *Powiatowe Archiwum Państwowe w Zgorzelcu (1951–1952) i jego następcy do 1961 r.*, *Rocznik Jeleniogórski*, 2012, nr 64, s. 249–254; Roman Stelmach, *Oddział I – materiałów archiwalnych instytucji niepaństwowych do 1945 r.* [w:] *Archiwum Państwowe we Wrocławiu...*, s. 31–49; Mieczysław Walter, *Archiwum Państwowe we Wrocławiu*, *Śląski Kwartalnik Historyczny „Sobótka”*, II półrocze, 1946, s. 331–332 oraz akt Archiwum Państwowego we Wrocławiu i Archiwum Akt Nowych w Warszawie.

<sup>2</sup> Pierwsze regulacje odnośnie kwestii archiwalnych na tzw. Ziemiach Odzyskanych wprowadzał okólnik Ministerstwa Ziem Odzyskanych nr 50 z 10 maja 1946 r., zawiadamiający podległe urzędy, że jedyną władzą powołaną do zabezpieczania i gromadzenia akt poniemieckich jest Wydział Archiwów Ministerstwa Oświaty, *Dziennik Urzędowy MZO*, 1946, nr 5, poz. 61. Natomiast Ustawa Rady Ministrów w sprawie przejmowania poniemieckiego zasobu archiwalnego na ZZiP ukazała się dopiero z 10 kwietnia 1947 r., *Archiwum Akt Nowych*, Centralny Urząd Planowania, sygn. 4232, s. 10–11.



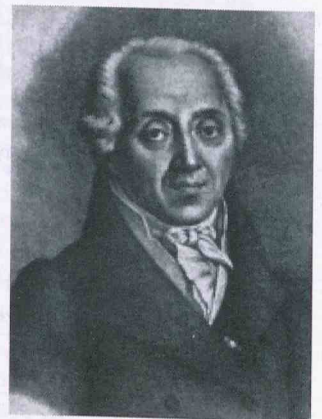
Archiwum Państwowe we Wrocławiu należało utworzyć całkowicie od podstaw, jako że z dawnego Staatsarchiv Breslau nie pozostało nic - nie było budynku, archiwaliów ani niemieckiej kadry. Gmach Archiwum został całkowicie zniszczony podczas oblężenia Wrocławia w 1945 r. wraz z częścią zasobu. Nieznane były również losy najcenniejszych archiwaliów, przemieszczonych w latach 1942-1945 do licznych miejscowości Dolnego Śląska i poza jego granice w obawie o ich bezpieczeństwo. Miasto opuścił również dyrektor Erich Randt i inni archiwiści. Ogółem przedwojenny zasób funkcjonującego od 1811 r. (początkowo w ramach Uniwersytetu Wrocławskiego) Archiwum Prowincji Śląskiej (Staatsarchiv Breslau) wynosił blisko 50 tys. dokumentów pergaminowych, papierowych, 30 tys. ksiąg i 280 tys. akt z okresu od XII do XX w. Jego załączkiem były archiwalia poklasztorne, przejęte na mocy edyktu z 1810 r. o sekularyzacji klasztorów na Śląsku.



Najstarszy dokument pergaminowy w zasobie AP Wrocław z 1175 r. Książę Śląska Bolesław Wysoki potwierdza nadania dóbr dla klasztoru cystersów w Lubiążu. APWr., Rep. 91, nr 2.



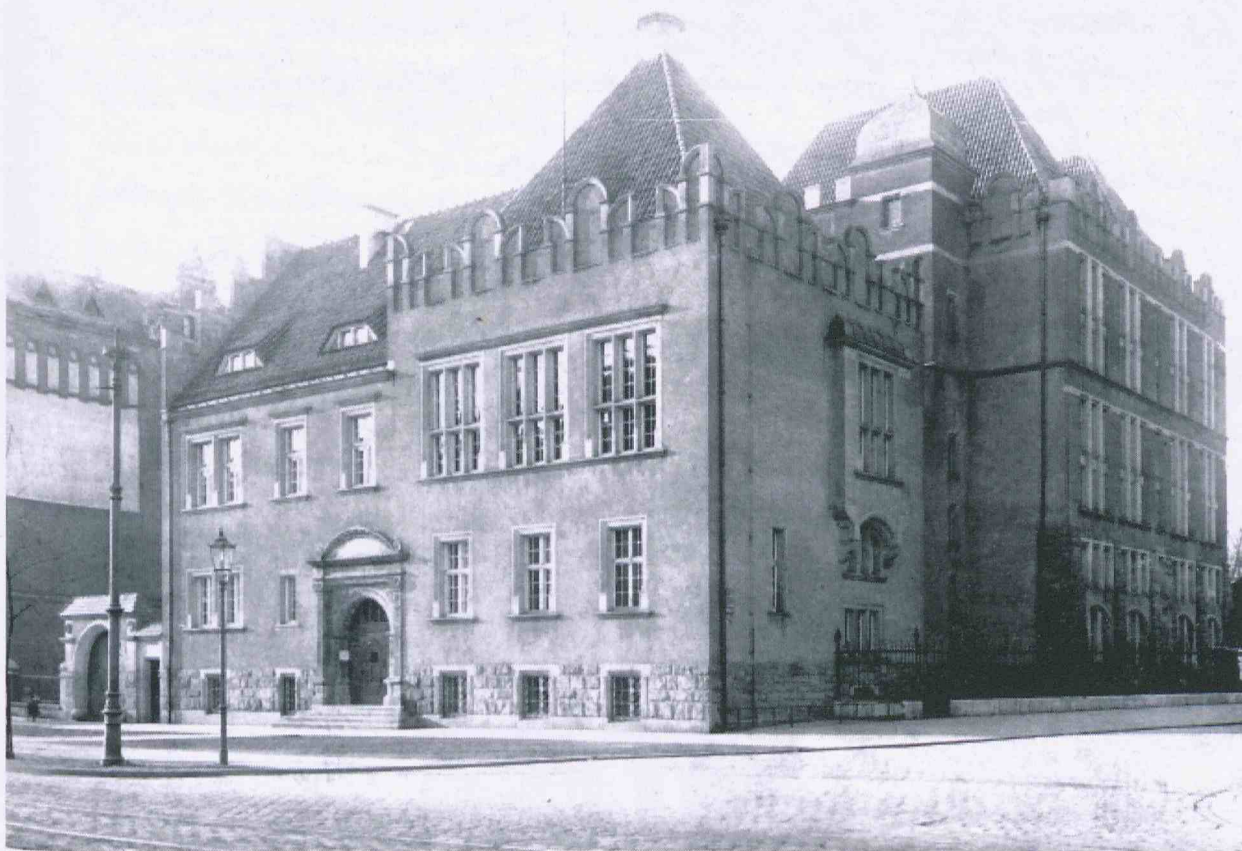
Johann G. G. Büsching, królewsko-pruski komisarz do spraw bibliotek, archiwów i dzieł sztuki, prekursor i organizator Archiwum Prowincji Śląskiej we Wrocławiu.



Ludwig Wachler, pierwszy dyrektor wrocławskiego Archiwum.



Archiwum wrocławskie, rozciągając opiekę nad gromadzonym od wieków dziedzictwem klasztornym, obejmującym dyplomy cesarzy, królów i książąt europejskich, również z dynastii Piastów, Jagiellonów i Wazów, ponadto bulle papieskie, dokumenty władz kościelnych i uposażenia klasztorów (najstarszy z 1175 r.), dokumenty lokacyjne miast oraz liczne dyplomy rodowe, od początku swojej działalności zyskało rangę uznanego ośrodka nauki i kultury na Śląsku. W pierwszej połowie XIX w. do jego zasobu trafiły także akta i dokumenty dawnych księstw śląskich, wśród nich liczne rękopisy, pergaminy, kopiarze dokumentów, mapy itp., przechowywane dotychczas w zamkach i pałacach Prowincji Śląskiej. Ponadto Archiwum uzyskało prawo do przejmowania wszelkich innych archiwaliów państwowych. O wysokiej pozycji tej placówki świadczyły też dokonania kadry archiwalnej, w tym jego prekursora i organizatora prof. Johanna G.G. Büschinga, królewsko-pruskiego komisarza do spraw bibliotek, archiwów i dzieł sztuki oraz jej pierwszych dyrektorów: prof. J. F. Ludwiga Wachlera, i prof. Gustava A. H. Stenzla. Lokalizacja *Staatsarchiv Breslau* kilkakrotnie ulegała zmianie, a decydowały o tym potrzeby rosnącego zasobu. W latach 1906–1945 Archiwum wrocławskie zajmowało obszerny i nowoczesny budynek przy dzisiejszym pl. Grunwaldzkim. Architektura budynku została w pełni dostosowana do zadań archiwalnych (bliźniaczy gmach archiwalny zbudowano w Szczecinie). Jednak niemiecka obrona wrocławskiej twierdzy w 1945 r. przyczyniła się do zniszczenia zarówno ruiny tej pięknej budowli, jak i ponad stuletniego dorobku kilku pokoleń archiwistów, który w pierwotnej formie już nigdy nie został odtworzony.




Gmach Staatsarchiv Breslau przy pl. Grunwaldzkim we Wrocławiu w latach 1906–1945.



Jak już wspomniano, wczesną, aczkolwiek prowizoryczną akcję przejmowania archiwaliów na terenie Wrocławia należy zawdzięczać współpracownikom prof. Kulczyńskiego (późniejszego rektora UWr.), którzy z własnej inicjatywy i w miarę posiadanych środków ocalili wiele cennych zespołów archiwalnych. Dzięki staraniom Antoniego Knota - dyrektora BUWr. Zarząd Miejski we Wrocławiu (ZMWr.) przekazał na potrzeby archiwalne dwa budynki przy ul. Gdyńskiej 2 (obecnie ul. Pomorska 2) drugi przy ul. Więziennej 6. Gromadzono tam (m.in. Mieczysław Walter - bibliotekarz i były archiwista lwowski) różne akta, np. miasta Wrocławia, Rejencji Wrocławskiej, katastralne i inne. Kiedy w listopadzie 1945 r. przyjechał do Wrocławia dr Józef Stojanowski, pełnomocnik Ministra Oświaty ds. archiwalnych, by objąć kierownictwo nad akcją organizowania Archiwum, natychmiast podjął współpracę z BUWr. Dzięki pośrednictwu prof. Kulczyńskiego już w grudniu 1945 r. otrzymał zgodę ZMWr. na przejęcie przez władze archiwalne obu wspomnianych wyżej budynków.

58 131 Sprawozdanie dr. Stojanowskiego  
z Wrocławia 1.5.46

1. Gmach. Kojła wyjęta budynku b. kasyno przy ul. Gdyńskiej 2 (dotychczas 18) na Archiwum - musi być oddana (administracyjnie) do dy-  
siadowi (Pomorski, <sup>Przejęcie</sup> ~~dotychczas~~, ~~np. dotychczas~~ ~~wyjęta~~)  
z zbiory zakupionym



Notatka z dziennika Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych Witolda Suchodolskiego z 1 maja 1946 r. dotycząca sprawozdania z pracy dr. Józefa Stojanowskiego, pełnomocnika ministra oświaty we Wrocławiu. AAN, Akta Witolda Suchodolskiego (dalej: AWS), sygn. 27, s. 131.

**Dr Józef Stojanowski**  
**pełnomocnik ministra oświaty ds. archiwalnych**  
**we Wrocławiu**



Wniosek naczelnego dyrektora W. Suchodolskiego z 21 stycznia 1949 r. w sprawie podwyżki uposażenia dyrektora AAN dr. J. Stojanowskiego wraz z charakterystyką jego pracy zawodowej: [...] od 1 VI 1945 r. miał zlecone organizowanie archiwów we Wrocławiu i Szczecinie. Działalność we Wrocławiu rozpoczęła w listopadzie 1945 r. i jako „delegat Ministerstwa Oświaty do spraw archiwalnych we Wrocławiu” kierował pracami organizacyjnymi Archiwum wrocławskiego do sierpnia 1946 r., przebywając przez cały ten czas we Wrocławiu. AAN, Min. Oświaty, sygn. 8758, s. 10-11.

Przepisano dnia 22/1-49  
 Sprawdzono dnia  
 Wysłano dnia 24/1-49  
 Złożono do reg. dn.

Data czynności  
 24/1-49

Wydział Personalny.

Na podstawie art. 4. dekretu z dn. 7. IV. 1948 r. o uposażeniu państwowych pracowników nauki (Dz. U. R. P. Nr. 20 z 1948 poz. 133) wnosi o przyznanie od dnia 1 stycznia 1949 r. ob. dr. Józefowi Stojanowskiemu, kierownikowi Archiwum Akt Skrytych w Warszawie, dodatku za wyższy stopień w wysokości 15% uposażenia zasadniczego.

Wniosek mój motywuję tym, iż dr Józef Stojanowski pełnił nieprerwaną funkcję kierownika Archiwum od 1. VIII. 1924 r. do dnia 1. września 1939 r. (od 1. VIII. 1924 do 31. I 1930 - kierownik „Archiwum Wojtkowskiego” w Warszawie, od dn. 1. II 1930 - kierownik Archiwum Akt Skrytych w Warszawie). Po reaktywowaniu w Stuplię był od 16. IV. 1945 r. do 31. V. 1945 r. kierownikiem Archiwum Akt Skrytych Państwowego w Prochówce. Powołany do Centralnego Zarządu Łączności Oświaty od 1. VI. 1945 r. miał zlecane sprawy związane z archiwami we Wrocławiu i Szczecinie. Działalność we Wrocławiu rozpoczął w listopadzie 1945 r. i jako „delegat Ministerstwa Oświaty do spraw archiwalnych we Wrocławiu” kierował pracami organizacyjnymi Archiwum wrocławskiego, do sierpnia 1946 r.,

przebywając cały ten czas we Wrocławiu,

Od września 1948 r. został powołany cywilizacji związane z organizacją reaktywowanego Archiwum Akt Skrytych (zam. dec. ob. Ministerstwa Oświaty z dn. 6. IX. 1948 r. Nr. Arch. 802/48). Kierował na kierownika nowego Archiwum objął od dnia 1 stycznia 1949 r.

Jednocześnie wniosł o przyznanie od dnia 1 stycznia 1949 r. ob. dr. Józefowi Stojanowskiemu <sup>jako kierownikowi Arch. Akt Skrytych</sup> dodatku stopniowego w wysokości 12000 zł (dwanaście tysięcy) na podstawie § 35-c rozporządzenia Rady Ministrów z dn. 7. IV. 1948 r. o zasadach zawierania państwowych pracowników nauki do grup uposażenia (Dz. U. R. P. Nr. 21 poz. 149)

Dyr. Arch. Państw.



**ODPIS**

4. grudnia 45. 2/29

L. 393/45

Do  
Zarządu Miejskiego,  
Wydział Mieszkalniowy  
we Wrocławiu

Proszę o przydział budynku po byłym niemieckim urzędzie pracy, położonego przy narożniku ul. Am Oderkronwerk Nr.2 i ulicy Solnej 18 na pomieszczenie Archiwum Państwowego we Wrocławiu.

Powyższa sprawa była już ustnie omówiona i uzgodniona z Zarządem Miejskim przez naszego delegata Dyr. Biblioteki Dr. Knota. W wyżej wymienionym budynku wolnych jest narazie 50 izb. Dalsze będą zajmowane przez Archiwum Państwowe w miarę zwalniania budynku przez Radziecki Szpital Wojskowy.

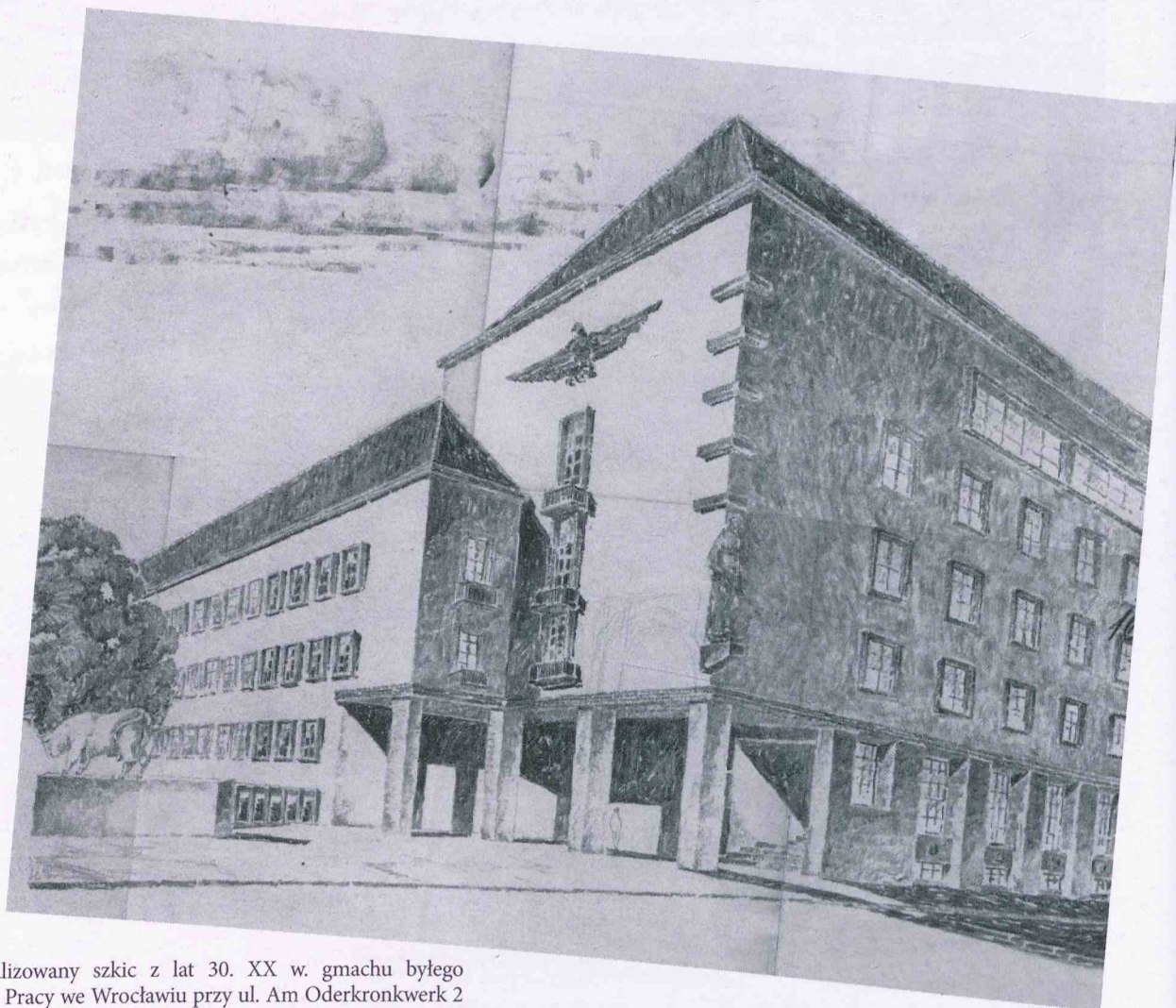
Proszę o potraktowanie niniejszej sprawy jako bardzo pilnej ze względu na niszczące archiwalia we Wrocławiu i na prowincji.

Pełnomocnik Ministra Oświaty  
we Wrocławiu

Za zgodność odpisu:      /-/ Prof. Dr. Stan. Kulczyński

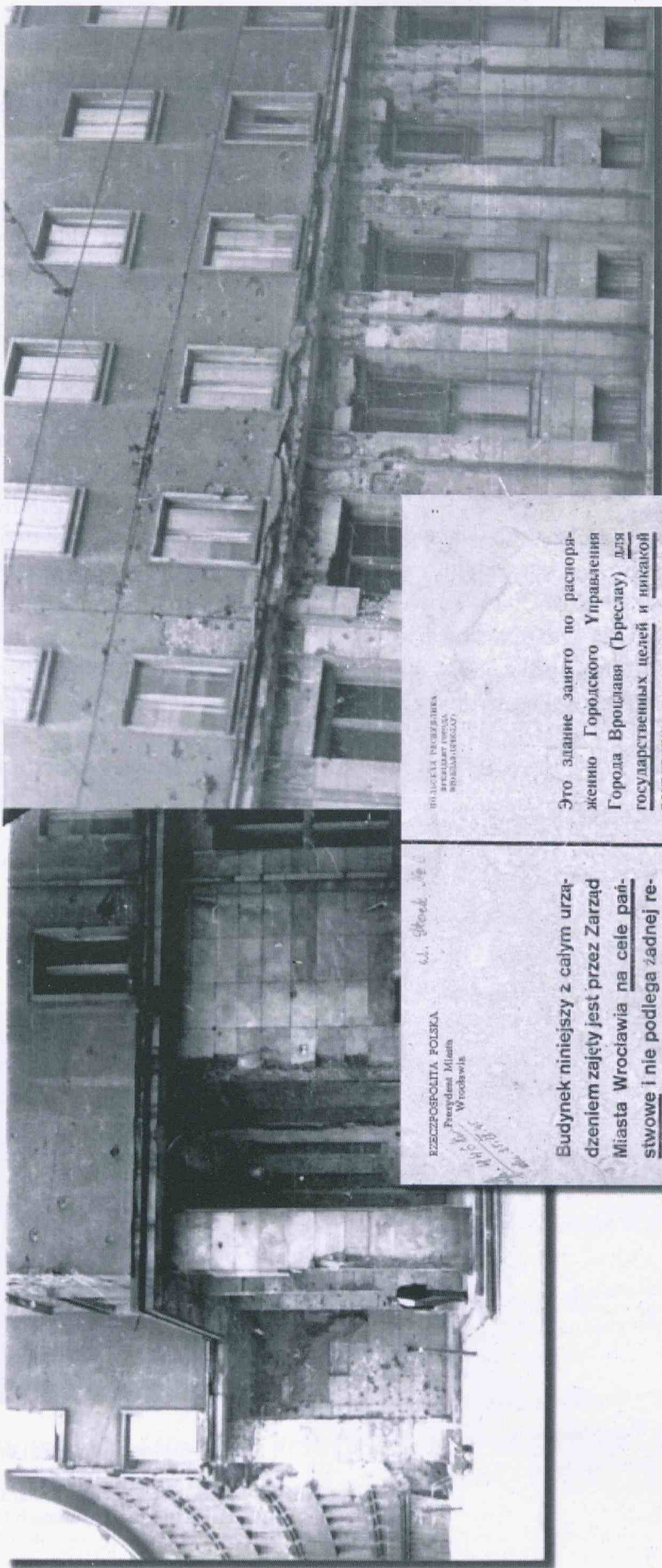
Wrocław, dnia 1 października 1960 r.

Odpis pisma prof. Stanisława Kulczyńskiego, pełnomocnika ministra oświaty we Wrocławiu do Zarządu Miejskiego we Wrocławiu z 4 grudnia 1945 r. z prośbą o przydział budynku przy ul. Am Oderkronwerk 2 (ob. ul. Pomorska 2) na potrzeby Archiwum Państwowego we Wrocławiu.



Niezrealizowany szkic z lat 30. XX w. gmachu byłego Urzędu Pracy Wrocławiu przy ul. Am Oderkronwerk 2 (obecnie siedziba AP Wrocław).





ЕЗЕЦИФСОСЦІТА ПОЛСКА  
Презыдэнт Міаста  
Вроцлава

Будынек ніжэйшы з сапым урэд-  
дзенем заняты яст праз Зарząd  
Міаста Вроцлава на цэле пай-  
стэвое і не подлега задней ре-  
квізycji ані праз вядзе вој-  
скаве ані цывіліне.

Презыдэнт Міаста  
Вроцлава

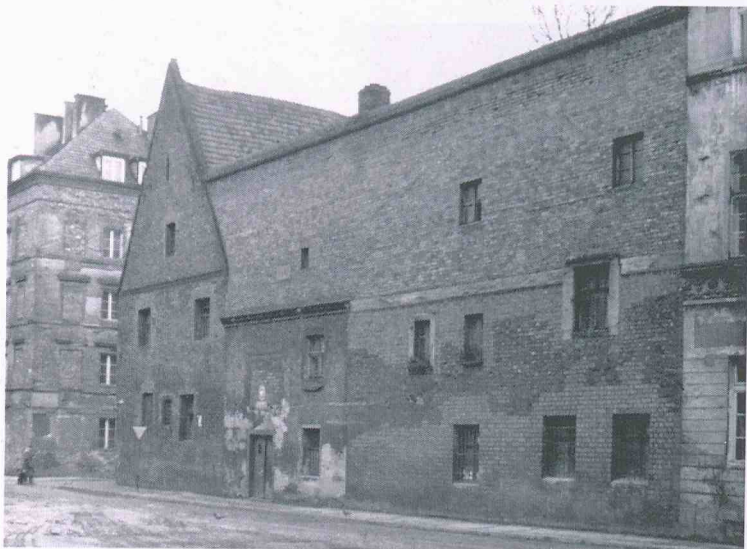
НО ДЕСКА РЕПБЛІКІ  
ВРОЦЛАВ (1934/37)

Это зданне занято по распора-  
жению Городского Управления  
Города Вроцлава (Врестлау) для  
государственных целей и никакой  
реквизиции ни со стороны воен-  
ных ни гражданских властей не  
подлежит.

Президент Города  
Вроцлава

Будынек знішчэнаго дзятаніамі воіеннымі бы-  
лего ніеміецкаго Урэдду Працы ораз табліца Зарząd-  
ду Міейскаго ве Вроцлавіу інформуюца о прже-  
жэціу го на цэле паістэвое, од 1946 р. сідзібза АР  
Вроцлау, фот. з лат 40. XX в.





Budynek magazynowy AP Wrocław przy ul. Więziennej 6 we Wrocławiu, fot. z lat 40. XX w.

AP Wrocław był Dolny Śląsk (ówczesne województwo wrocławskie z powiatami: brzeskim, namysłowskim, koźuchowskim, szprotawskim, żarskim, żagańskim). Kierownikiem AP Wrocław (od 1949 r. dyrektorem) został dr Michał Wąsowicz (doktor filozofii, archiwista lwowski, ostatnio zatrudniony w AP w Krakowie), który piastował tę funkcję do 1954 r., tj. do momentu powołania go na dyrektora Archiwum Akt Dawnych w Warszawie. Jego następcą w latach 1954–1960 był Andrzej Dereń, jeden z pionierów wrocławskiej archiwistyki, zatrudniony w AP Wrocław od lipca 1946 r.

Na mocy okólnika nr 50 Ministerstwa Ziem Odzyskanych z 10 maja 1946 r. Archiwum wrocławskie, jako centralna placówka na Dolnym Śląsku, uzyskało prawo do zabezpieczania wszystkich odnalezionych archiwaliów, bez względu na ich aktotwórcę. Misja Stojanowskiego we Wrocławiu została zakończona w sierpniu 1946 r., wraz z rozpoczęciem w dniu 1 sierpnia 1946 r. działalności Archiwum Państwowego we Wrocławiu. Stosowny akt prawny powołujący wrocławskie Archiwum został wydany 17 grudnia 1946 r. przez Ministerstwo Oświaty. Obszarem działania

Projekt rozporządzenia Ministra Oświaty Czesława Wycecha z 24 sierpnia 1946 r. o utworzeniu Archiwum Państwowego we Wrocławiu. AAN, Min. Oświaty, sygn. 8449, s. 80.

Rozporządzenie Ministra Oświaty  
z dnia 24 sierpnia 1946 r. o utworzeniu  
Archiwum Państwowego we Wrocławiu.

Na podstawie art.9 dekretu z dnia 13 listopada 1945 r.  
o zarządzie Ziemi Odzyskanych (Dz.U.M.P.Nr.51 poz.295), oraz  
art.45 dekretu z dnia 7 lutego 1919 r. o organizacji archi-  
wów Państwowych i opiece nad archiwaliami (Dz.Pr.P.P.Nr.14  
poz.182) zarządzam co następuje:

§ 1. Tworzy się we Wrocławiu Archiwum Państwowe.

§ 2. Do Archiwum tego wchodzi się:  
a) zasoby b. archiwów niemieckich z obszaru województwa  
wrocławskiego,  
b) wszelkie akta poniemieckie o charakterze archi-  
walnym, dotyczące terytorium województwa wrocław-  
skiego.

§ 3. Archiwum Państwowe we Wrocławiu jest terytorialnie  
właściwe dla obszaru województwa wrocławskiego.

§ 4. Rozporządzenie niniejsze wchodzi w życie z dniem  
ogłoszenia.

Minister  
C. Wycech



Dr Michał Wąsowicz, kierownik i dyrektor Archiwum Państwowego we Wrocławiu w latach 1946-1954 oraz kierownik Archiwum Akt Dawnych miasta Wrocławia (miejskiego) w latach 1948-1951.







cowników Archiwum nie będzie w stanie w krótkim czasie udostępnić dla celów naukowych archiwaliów już wiersionych i tych, które zostaną wiersione.

Wzrosty te zostały już rebranych uchwalone.  
Delegat Min. Ziemi Odrysk. (nauk. Borsowski) przyjechał dożyci starai, aby na cele zabezpieczenia archiwaliów przymano z budżetu Min. Ziemi Odrysk. kredyt w wysokości 1,500,000 zł. Czy Wydział Archiwów mógłby tę sprawę popchnąć napród?

Korespondencja dyrektora AP Wrocław dr. M. Wąsowicza z Naczelnym Dyrektorem Archiwów Państwowych W. Suchodolskim z 27 sierpnia 1946 r. dotycząca problemów działalności Archiwum wrocławskiego, fragment. AAN, AWS, sygn. 58, s. 19-20.

3. Wzrosty arch. wrocław. 140 68  
 Arch. - 3 kuf. dpl. 14 sier. XVIII-XIX - w dzień  
 35 - Arch. i kuf. wrocław. 20-22.10. - Jura i kuf. i kuf.  
 wrocław.

---

Pl. Wąsowicza 8 m 2.  
 Józef Stokniecki  
 Arch. Państw. w Wrocławiu  
 2. IX. 46. Był Stojanowski

1. Personalie - Wzrosty - wiersione już  
 Dzien - wiersione o VII  
 18 sier. - " " IX  
 Filip - wiers " " XI?  
 1 wiers. wiers. wiers. wiers.

2. Zmiesz. - pl. i kuf. (25 kuf. na  
 rony wiers. wiers. wiers. wiers.  
 wiers. wiers. wiers. wiers.  
 kuf. na wiers.

3. Akta - Borski i Ramotowski z kuf. wiers.  
 3 akta wiers. wiers. wiers.

Notatka z dziennika naczelnego dyrektora W. Suchodolskiego z 2 września 1946 r. dotycząca Archiwum Państwowego we Wrocławiu. AAN, AWS, sygn. 27, s. 140.









Jubileusz setnej rocznicy urodzin dr Anieli Stojanowskiej 22 stycznia 2009 r. Jubilatce List Gratulacyjny w imieniu Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych dr. Sławomira Radonia oraz życzenia od pracowników AP Wrocław przekazał dyrektor dr J. Drozd.

Do *Zimnicki* 89

Ministerstwa Oświaty  
Wydział Archiwów Państwowych  
w Warszawie.

Władysław Zimnicki  
Wrocław, Pankiewicza 23

Uprzejmie proszę Ministerstwo o zaangażowanie mnie do pracy w Archiwum Państwowym we Wrocławiu w charakterze pracownika naukowego.

Referencji mogą o mnie udzielić:

1. dr Adam Łysakowski, dyrektor Instytutu Książki,
2. dr Stanisław Zajączkowski, profesor Uniwersytetu w Łodzi.

*Wł. Zimnicki*

Wrocław, dnia 1 lipca 1946 r.

2 załączniki.

MINISTWO Ośw. 17  
9. VII. 46 Zł 2  
Arch. Nr. 458/46  
Fr.

*Przyjęty do 1. VII. 46*

Podanie o pracę dr. Władysława Zimnickiego z dnia 1 lipca 1946 r. Absolwent Uniwersytetu Jagiellońskiego w zakresie filologii orientalnej zajmował się dypłomatyką turecką. Był dyrektorem Muzeum, a następnie Archiwum Miejskiego w Wilnie. W Archiwum wrocławskim pracował do końca 1946 r.





Pracownicy naukowcy Archiwum Państwowego we Wrocławiu:  
Celestyna Kwiatkowska (1950-1980) (u góry),  
dr Władysław Pyrek (1950-1975) (po lewej)



Stanisław Wojtas – zatrudniony latem 1946 r. jako pracownik pomocniczy podczas akcji zabezpieczania archiwaliów, jak pisał M. Wąsowicz, „bardzo pracowity, sumienny i uczciwy”, w AP pracował do 1974 r. APWr., Akta osobowe, sygn. 31 s. 4.





Pracownicy naukowi Archiwum Państwowego we Wrocławiu,  
od prawej: dr Janina Paślawska (1949-2002),  
Wanada Turoń (1951-1970),  
dr Eugeniusz Kobzaj (1953-1989),  
dr Józef Domański (1954-1993).



Archiwiści wrocławscy, jak podkreślano, zabezpieczali i porządkowali materiały pochodzące nie tylko z różnych archiwów dolnośląskich, tj.: Staatsarchiv Breslau, Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu, BUWr., archiwów miast, registratur instytucji oraz majątków rodowych (przejętych na mocy decyzji o ich wywłaszczeniu), ale też akta obcej proveniencji, np. Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie i archiwów berlińskich. Najwięcej materiałów odnaleziono w zamkach i pałacach, np. w: Ramułowicach w powiecie średzkim, w Nowym Kościele w powiecie złotoryjskim, w Kamieńcu w powiecie ząbkowickim, Roztoczniku w powiecie dzierzoniowskim, ale też w Cieplicach, Szklarskiej Porębie i innych. Ich stan był różny. Niektóre pozostawiane w skrzyniach ewakuacyjnych zachowały się dobrze, część jak pisał po latach A. Dereń została kompletnie zniszczona: „[...] akta i dokumenty rozrzucone po podwórzach, polach, zdeptane, podarte i zbutwiałe, przedstawiły żałosny obraz.”<sup>3</sup>

Nazwa: Archiwum Państwowe we Wrocławiu. 23  
40

Adres: ul. Sądymka N 2.

Data utworzenia: 1811.

Podstawa prawna: W Przemysłowej Pałdziej Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 17. XII 1946. o utworzeniu archiwum państwowego we Wrocławiu (Dz. Urz. Licz. Urz. N 12 pr. 392 z 1946).

Zakres archiwalny: Przed katastrofą Przemysłowe Archiwum zawierało 50000 dokumentów, około 280000 tomów (akt woluminów, plików). Miało b. porządkie zorganizowane pracownię fotograficzną i konserwatorską.

Obecnie archiwum zawiera a) ocalone części m.in. Archiwum Państwowego Wrocławskiego b) Archiwum uwarst Eponeka i Sigmacy, c) archiwa rodowe hr. Schaffgotschki z Cieplic i ks. Hatzfeldów ze Ernigrotke d) registratura Oberpräsidenten prowincji Dolno-śląskiej e) registratury Zarządu Habsburskiego Śląskiego f) registratury różnych władz i urzędów z terenów Dolnego Śląska g) w trakcie przewozu (jest 8. dnia września) 20000 tomów rejencji opolskiej. [Wraz z tym jest to około 70% dowcipu w archiwalnego zachowanego ocalałe dokumenty. Ogólna ilość akt w archiwum wobec zniszczenia w innych częściach

Przybliżona ilość archiwalnych

Informacja o działalności AP Wrocław z lat 40. XX w., zachowana w aktach Ministerstwa Oświaty w Warszawie, b. d. AAN, Min. Oświaty, sygn. 8451, s. 40-41.

które nie były dotychczas włączone przed r. 1944 wynosił ok. 140000 woluminów tomów i plików. Z liczby 50000 dokumentów ocalało ok. 10000 sztuk.

Personel: dawny budynki nie zostały ujęte, na jego miejscu Niemcy ustrzelił lotnisk wewnętrzne. Budynki obecnie zajęte przez Archiwum jest to gmach dawny Arbeitsamt. Liczy około 25000 metrów.<sup>3</sup>

(budki): 9 osób  
Personel: a) naukowy : 3  
b) techniczny : 2 w tym 1  
c) administracyjny: 4

Budżet roczny w r. 1947 : 645600 zł.  
Kredyty inwestycyjne " " : 475000 zł.

<sup>3</sup> A. Dereń, op. cit., s. 80.



## S p r a w o z d a n i e

2

z działalności Archiwum Państwowego we Wrocławiu za czas od 3 października do 31 grudnia 1946 r.

I Przejmowanie i przekazywanie archiwaliów

a) Przejmowanie archiwaliów. W omawianym okresie działalność Archiwum polegała przede wszystkim na zabezpieczeniu i zwożeniu do Wrocławia archiwaliów rozlokowanych przez władze niemieckie w różnych miejscowościach na terenie Dolnego Śląska.

W związku z tym odbyto podróże służbowe do następujących miejscowości, w których według posiadanych informacji, miały być ulokowane archiwalia: Środa Śląska, Kamieniec, Albertów, Skorolec, Swidnica, Smiłowice, Krasków, Jelenia Góra, Cieplice, Kopicze, Chojnasty, Brzeg, Międzylesie i Zmigródek, w wyniku czego przywieziono archiwalia z następujących miejscowości:

1) Środa Śląska: akta Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu J.K. we Lwowie (6 worków i 2 duże pudła)

2) Chojnasty: archiwum rodziny hr. Schaffgotschów (1 wagon)

3) Brzeg: archiwalia kościelne, głównie z Archiwum Archidiecezjalnego rz.k. we Lwowie, ponadto z różnych parafii rz.k. i gr. kat. z dawnych trzech województw południowo - wschodnich oraz metryki izraelickich urzędów stanu cywilnego z tego samego terenu. (2 wagony)

4) Międzylesie: archiwum rodowe hr. Althannów oraz części różnych aktów sądowych (1 wagon)

5) Zmigródek (Trachenberg): reszta archiwum rodowego hr. Hatzfeldtów (1 auto luźnych papierów)

Ponadto przyjęto od Biblioteki Uniwersyteckiej:

a) archiwalia b. Archiwum Państwowego we Wrocławiu, znalezione w Szklarskiej Porębie (27 skrzyń)

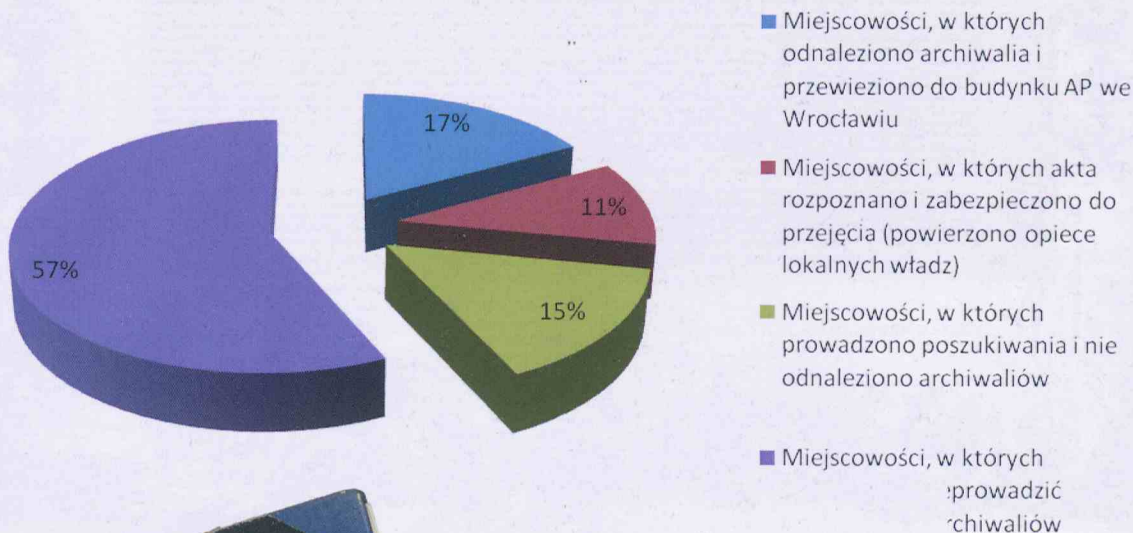
b) archiwalia b. Archiwum Miejskiego we Wrocławiu przywiezione z miejscowości, której nazwy nie podano (2,151 poszytów = 546 pakietów)

Jeśli chodzi o pozostałe miejscowości, to stwierdzono, że żadne archiwalia nie były w nich przechowywane (Albertów, Smiłowice, Cieplice) względnie, że zostały spalone w czasie działań wojennych (Kamieniec, Skorolec) albo też znaleziono akta nie mające znaczenia archiwalnego (Krasków, Swidnica) lub wreszcie



Fakt, że w miejscach ukrycia archiwaliów po wojnie stacjonowały jednostki radzieckie, był głównym powodem zaginięcia i zniszczenia dużej części z nich. Znaczne straty akt przyniosły działania pracowników składnic makulatury, poszukujących surowców wtórnych dla Ministerstwa Przemysłu. Również nie bez winy były lokalne władze, w tym partyjne, nie zawsze pozytywnie nastawione do działań archiwistów wrocławskich. Po szesnastu miesiącach poszukiwań (w listopadzie 1947 r.) archiwiści AP zebrali informacje dotyczące 114 miejscowości, w których były lub mogły być ukryte archiwalia. W siedemnastu z nich odnaleziono akta, przewożąc je następnie do budynku AP, w kolejnych trzynastu – zabezpieczono, przekazując pod czasową opiekę lokalnych władz, w dziewiętnastu poszukiwania nie przyniosły pozytywnych wyników, natomiast sześćdziesiąt pięć miejsc należało jeszcze sprawdzić.

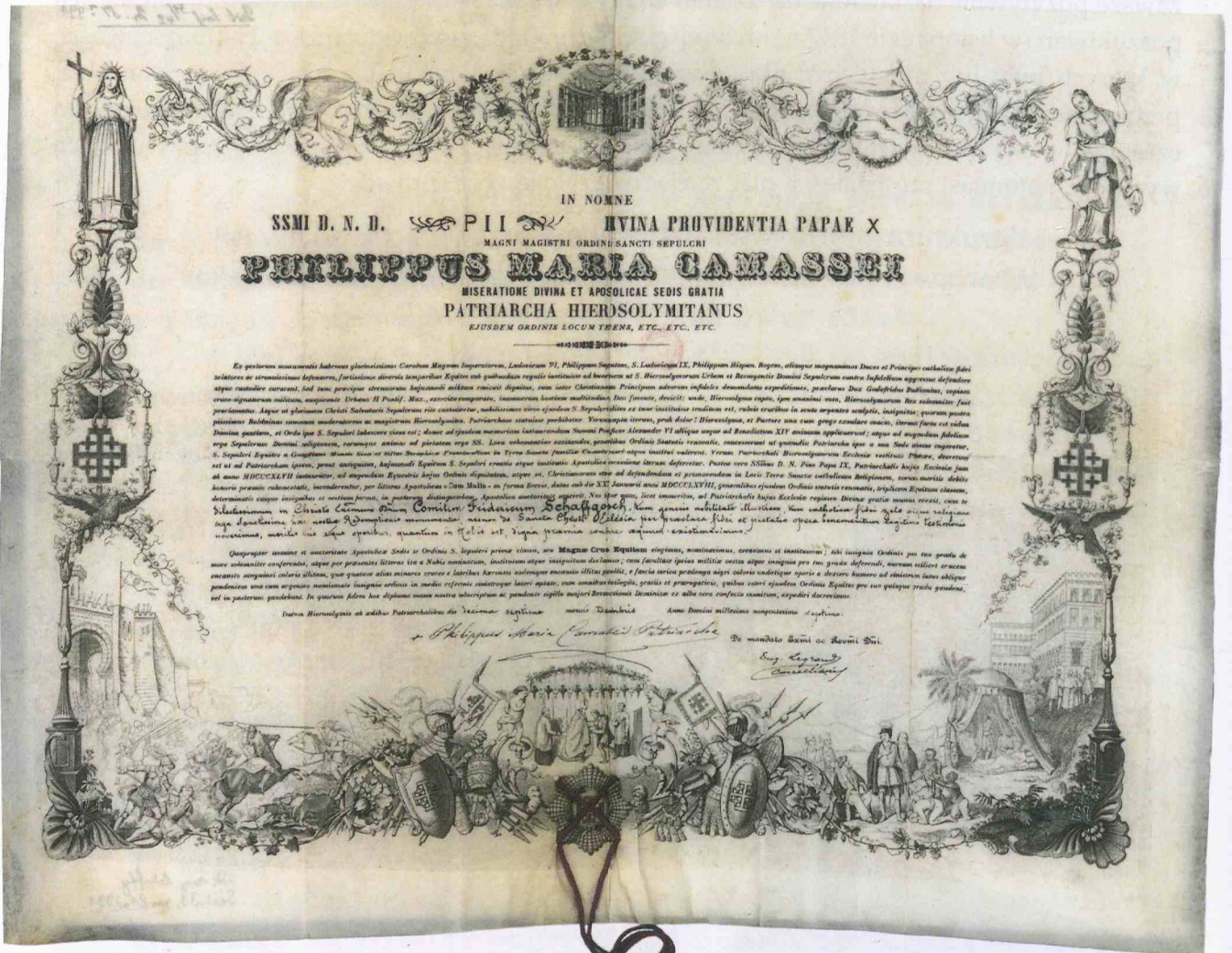
### Struktura poszukiwań archiwaliów przez pracowników AP Wrocław w odniesieniu do 114 miejscowości Dolnego Śląska w latach 1946-1947



Księga nabytków i ubytków Archiwum Państwowego we Wrocławiu założona w 1945 r. Pierwsze, przejęte w 1945 r., archiwalia to dwie platformy akt Nadprezydium Prowincji Śląskiej we Wrocławiu. W uwagach zapisano m.in.: „bez pomocy archiwalnych, zniszczone przez wojsko i ludność”. APWr., WAP Wrocław.

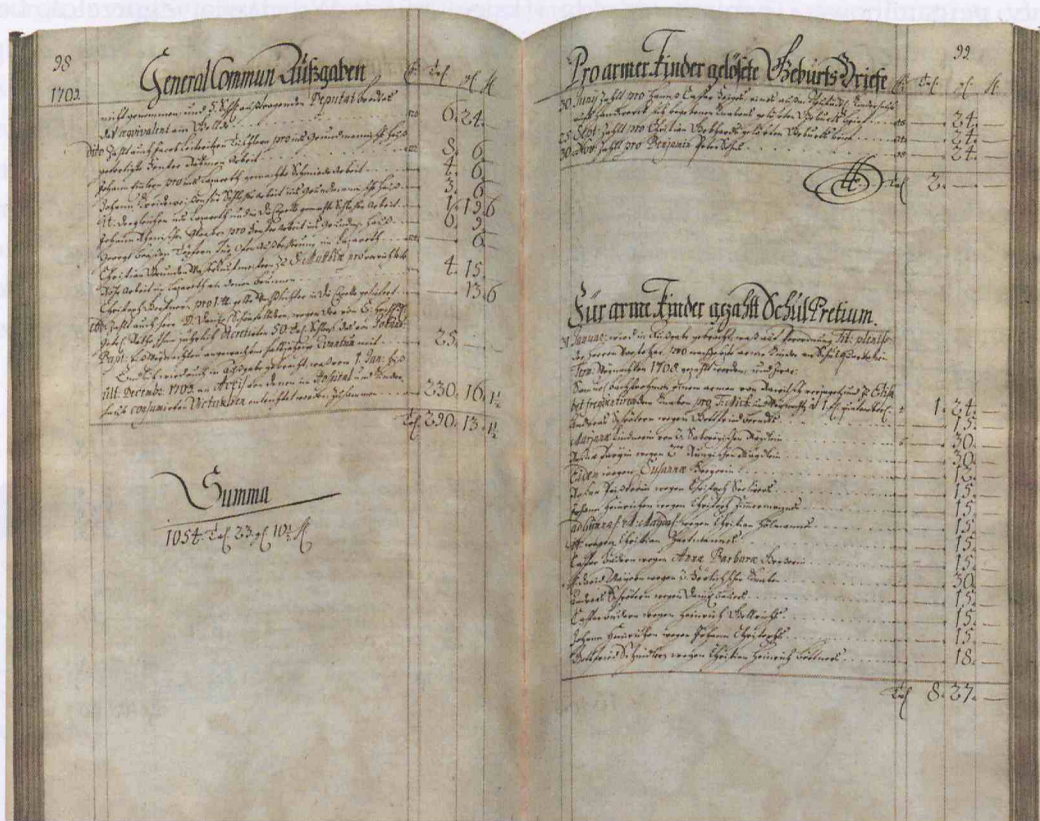
1. Lp.	2. Nazwa i siedziba	3. Określenie i rodzaj przyniesionych	4. Data przyjęcia	5. Objętość przyjęcia	6. Stan akt	7. Uwagi
1.	Abtpräsidium der Provinz Niederschlesien in Breslau	Zabranie z budżetu projekt. Nr. 1000/10/1-8 we Wrocławiu	1945	2 platformy	dobry	bez pomocy archiwalnych niezabezpieczone niektóre partie zostały zniszczone przez wojsko i ludność
2.	Oderstrombauverwaltung	Zabranie z budżetu projekt. Nr. 1000/10/1 we Wrocławiu	1945	2 platformy	dobry	bez pomocy archiwalnych
3.	Landeshauptamt	Zabranie z budżetu projekt. Nr. 1000/10/1-8 we Wrocławiu	1945	2 platformy	dobry	bez pomocy archiwalnych
4.	Abteilungspräsident Herr Schaefer	Zabranie z budżetu projekt. Nr. 1000/10/1-8 we Wrocławiu	1945	3 platformy	dobry	bez pomocy archiwalnych niektóre partie zostały zniszczone przez wojsko i ludność
5.	Landeshauptamt Breslau	Zabranie z budżetu projekt. Nr. 1000/10/1-8 we Wrocławiu	1945	2 platformy	dobry	bez pomocy archiwalnych niektóre partie zostały zniszczone przez wojsko i ludność



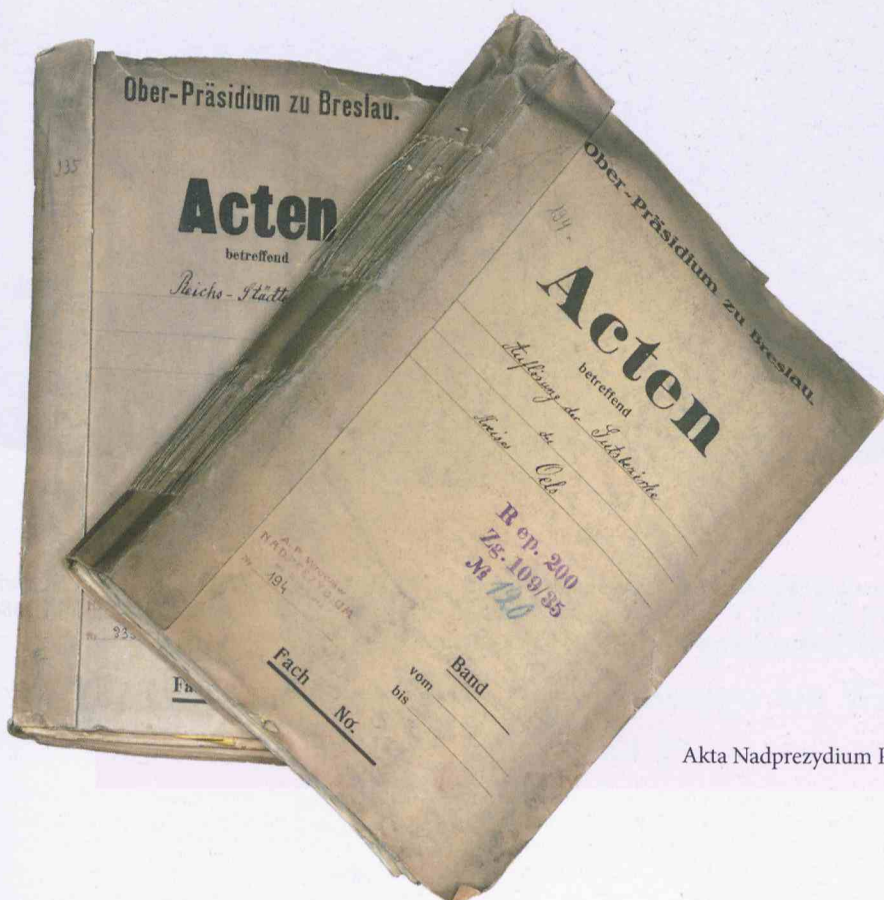


Filip Maria Camassei, wielki mistrz zakonu kawalerów maltańskich w imieniu papieża Piusa X wręcza hrabiemu Fryderykowi Schaffgotschowi Krzyż Rycerski I klasy, 17 grudnia 1907, Jerozolima. APWr., Dokumenty majątku Schaffgotschów, Fach. 39, (nr 81a) nr 991.





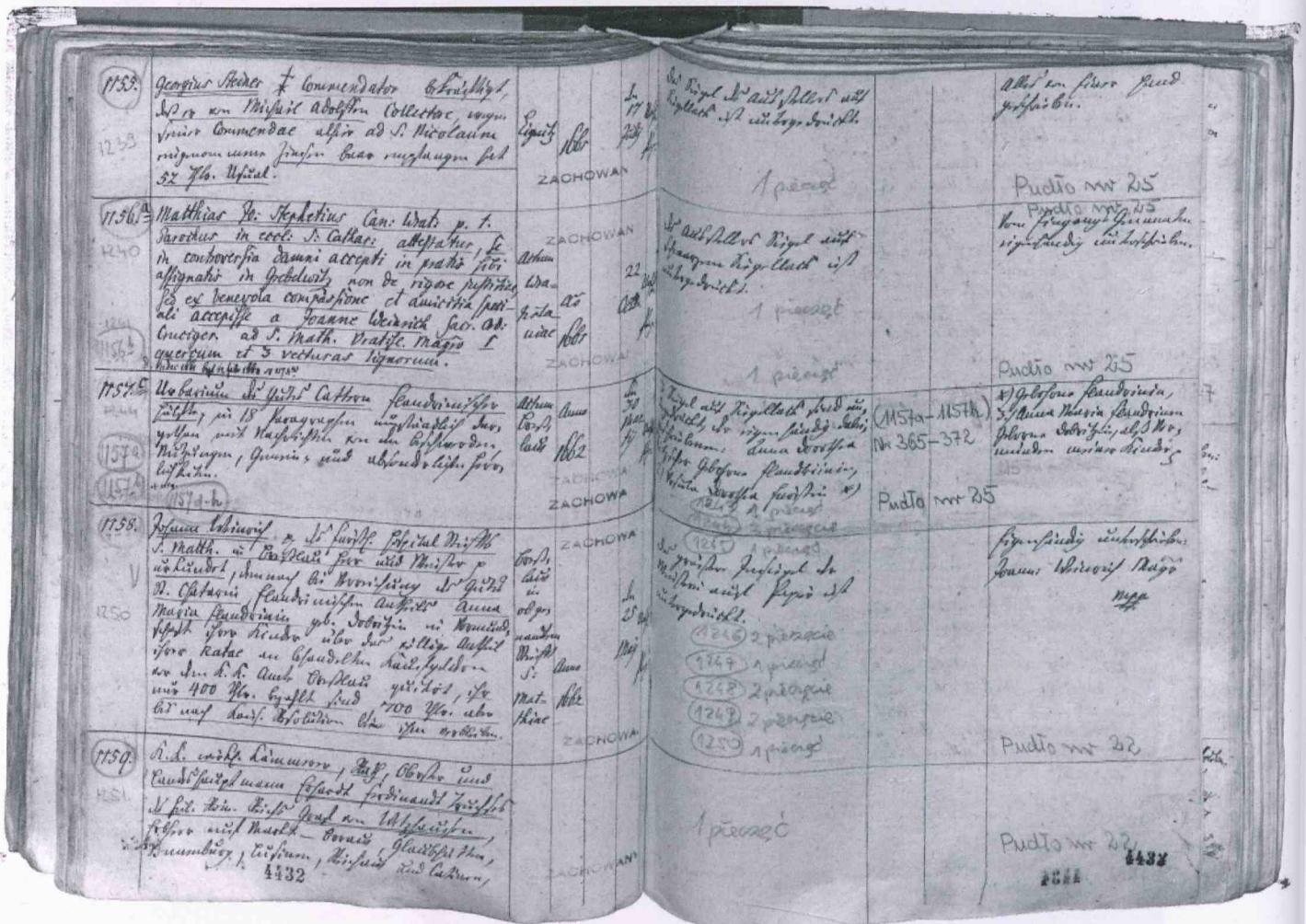
Księga wpływów Rady Miejskiej Wrocławia z 1706 r., Akta miasta Wrocławia, sygn. 8055; oprawa skóra.



Akta Nadprezydium Prowincji Śląskiej, APWr.



Wśród pierwszych nabytków AP Wrocław znalazły się takie cenne archiwalia jak: dokumenty pergaminowe i papierowe, akta i księgi miast: Wrocławia, Zgorzelca, Legnicy, Głogowa, akta majątkowe, np.: Schaffgotschów z Cieplic, Hatzfeldtów ze Żmigrodu, Hochbergów z Książa, Maltzanów z Milicza, Althannów z Międzyzlesia, akta kościelne – w tym największy zespół – Śląski Konsystorz Ewangelicki we Wrocławiu z lat 1614-1945 (26 tys. j.a.), registry władz i urzędów Dolnego Śląska, np. Nadprezydium Prowincji Dolnośląskiej, akta Rejencji Wrocławskiej i Opolskiej. Rozpoznanie i porządkowanie zwiezionych do Wrocławia archiwaliów utrudniał fakt, że pod koniec 1946 r. na 250 tomów niemieckich inwentarzy aktowych odnaleziono tylko 46 z nich. Wszystkie materiały były w AP Wrocław na bieżąco ewidencjonowane, porządkowane w oparciu o zachowane inwentarze, a w przypadkach koniecznych inwentaryzowane na prowizorycznych kartach.



Inwentarz zespołu Dokumenty Klasztoru św. Macieja we Wrocławiu (Rep. 66, t. 2), opracowany przez niemieckiego archiwistę F. Jaricka w latach 1817–1818. Zespół zachowany w 98%, zawiera 1808 dokumentów pergaminowych i papierowych z lat 1500–1806. W 1980 r. część z nich powróciła do Archiwum z Niemieckiej Republiki Demokratycznej.



Do AP we Wrocławiu trafiły też nabytki otrzymane z AP w Poznaniu i AP w Katowicach. Bezpowrotnie zaginęło jednak ponad 100 zespołów archiwalnych Staatsarchiv, przy czym ubytki w poszczególnych zespołach wynosiły od 10% do 95% przedwojennego stanu. Odzyskano jedynie około 30% najstarszych dokumentów pergaminowych i papierowych. Ten historyczny zasób Archiwum wrocławskiego wzbogacił się jeszcze w następnych dziesięcioleciach XX w. wyniku rewindykacji archiwaliów i darów. Jako pierwsze powróciły do Wrocławia w 1958 r. materiały archiwalne ze Związku Radzieckiego, wśród nich 1109 dokumentów pergaminowych i papierowych z XIII–XX w. oraz dawne księgi miejskie Wrocławia i inne, a w dalszych latach z Czechosłowacji oraz w 1980 r. z NRD. W 2006 r. Archiwum otrzymało jeden z najcenniejszych darów kilka dokumentów pergaminowych byłego Staatsarchiv Breslau, znalezionych w czasie wojny i zwróconych po latach przez prywatnego darczyńcę z USA.

## ARCHIWUM PAŃSTWOWE WE WROCŁAWIU

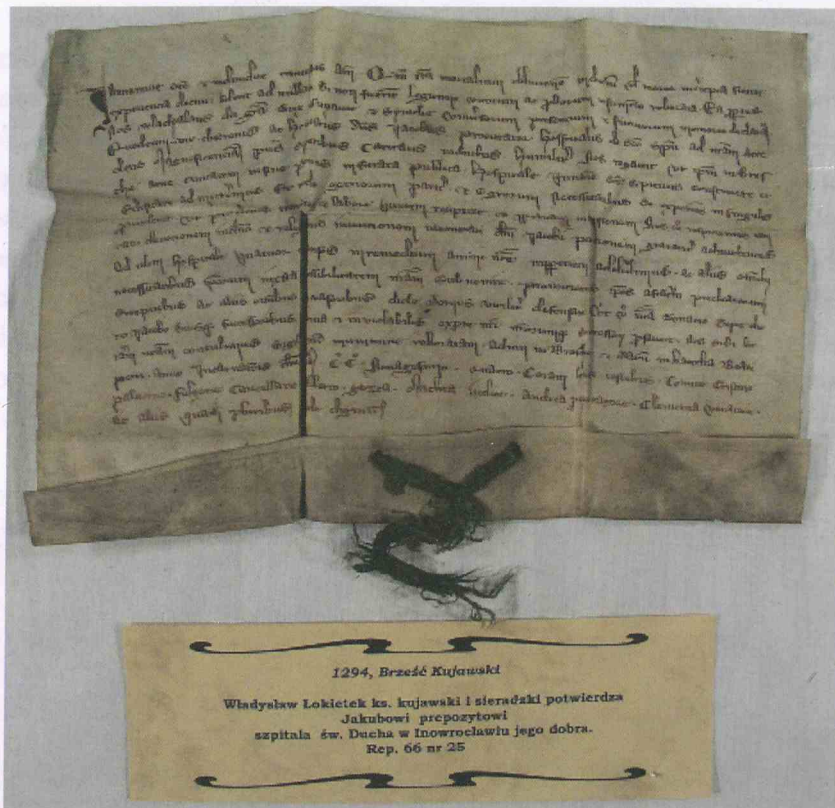
zaprasza na wystawę

### DOKUMENTÓW ODZYSKANYCH Z USA



**Ekspozycja czynna 9-15 IX 2006  
od poniedziałku do piątku w godz 9.00-15.00  
Gmach Archiwum Państwowego we Wrocławiu  
ul. Pomorska 2**





Okolicznościowy plakat promujący wystawę dokumentów z USA w gmachu AP Wrocław w 2006 r. oraz jeden z „pergaminów” wystawionych w 1294 r. przez Władysława Łokietka w Brześciu Kujawskim. APWr., Rep. 66, nr 25.



Przekazanie do zasobu AP Wrocław dokumentów z USA w 2006 r. Akt darowizny podpisuje Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego Kazimierz Ujazdowski, obok stoją dyrektor AP Wrocław w latach 1990-2012, dr J. Drozd oraz zastępca Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych dr hab. Władysław Stępiak. Fot. R. Bacmaga.



W latach 40. XX w. na Dolnym Śląsku w niektórych miastach powstały archiwa miejskie (samorządowe), w tym w 1948 r. Archiwum Akt Danych Miasta Wrocławia<sup>4</sup>. Dyrektorem tej instytucji mianowano dr. M. Wąsowicza. Archiwum mieściło się w budynku AP przy ul. Pomorskiej 2, dzierżawiąc niektóre jego pomieszczenia. W latach 50. XX w. miały miejsce znaczne przekształcenia organizacyjne archiwów państwowych. Na Dolnym Śląsku w lipcu 1950 r. powstało pięć oddziałów powiatowych AP Wrocław w: Brzegu, Jeleniej Górze, Kłodzku, Wałbrzychu i Zgorzelcu. W 1951 r. nastąpiła zmiana nazwy Archiwum wrocławskiego na Wojewódzkie Archiwum Państwowe we Wrocławiu, a oddziałów powiatowych na powiatowe archiwa państwowe (PAP), potem wprowadzono jeszcze oddziały terenowe. Placówki te przejęły też zasoby zlikwidowanych w tym roku archiwów miejskich. W latach 50. XX w. struktura WAP Wrocław była następująca: Oddział Terenowy w Jeleniej Górze (przemianowane PAP), PAP w Brzegu (od 1953 r. w strukturach AP Opolu), PAP w Kłodzku, PAP w Wałbrzychu, PAP we Wrocławiu (utworzone w 1952 r.), PAP w Zgorzelcu (zwinęte w 1952 r.), PAP w Lubaniu (utworzone w 1961 r. w miejsce zgorzeleckiego), PAP w Legnicy (utworzone w 1953 r.), wkrótce przemianowane na Oddział Terenowy.



Pracownicy Archiwum wrocławskiego ok. 1957 r. Siedzą od lewej: Janina Tokarska, Jan Perczyński, Aniela Stojanowska. Stoją od lewej: Stanisław Wojtas, Wanda Turoń, Bronisław Turoń, NN, Anna Kowalów, Halina Bieda, NN, NN, Janina Michalska, Eugeniusz Kobzdaj, Pelagia Zittlan, Janina Pasławska, NN, NN, Władysław Pyrek z żoną, Karol Fiedor, Czesław Margas.

<sup>4</sup> Rozwój archiwów miejskich na Dolnym Śląsku następował spontanicznie. Jako pierwsze powstały archiwa miejskie w Jeleniej Górze i Kłodzku. W kwietniu 1947 r. pisał o tym M. Wąsowicz do W. Suchodolskiego: „powstałe i istniejące nie wiadomo na jakiej podstawie, gromadzą różne archiwalia z najbliższej okolicy; działalność ta w żadnym razie nie jest szkodliwa. W najbliższej przyszłości sprawa ta musi być uregulowana. „O tym czy archiwa miejskie [...] względnie inne archiwa zostaną utrzymane zadecydują władze centralne” WAP Wrocław, sygn. 1/32, Korespondencja M. Wąsowicza z W. Suchodolskim z kwietnia 1947 r., s. 12–13.



W 1976 r., po likwidacji archiwów powiatowych, powstało WAP w Jeleniej Górze z Ekspozyturą w Lubaniu (dawne PAP) oraz dwa oddziały wrocławskiego WAP – w Legnicy i Boguszowie z Ekspozyturą w Kłodzku i magazynami na Zamku Książ. Od 1983 r. Archiwum Wrocławskie nosi nazwę Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Obecnie w jego strukturze funkcjonują cztery oddziały terenowe: Oddział w Jeleniej Górze, Oddział w Kamieńcu Ząbkowickim (od 1995 r.), Oddział w Legnicy i Oddział w Bolesławcu (od 2014 r.).



Siedziba AP we Wrocławiu. Fot. Ryszard Bacmaga.

Archiwum wrocławskie od początku swojej działalności podejmowało różnorodne inicjatywy w zakresie prac archiwalnych, w tym badawczo-naukowych i popularyzatorskich, opierając się na przechowywanym - największym w Polsce - zasobie archiwalnym. W 2014 r. liczył on ogółem 2 223 102 jednostek archiwalnych, zajmował ponad 25,9 km półek magazynowych. Jednym ze źródeł popularyzacji wiedzy historyczno-archiwalnej są wydawnictwa Archiwum, jak np.: *Przewodnik po zasobie archiwalnym do 1945 r.*, katalogi dokumentów przechowywanych w AP Wrocław, katalogi wystaw czy okolicznościowe publikacje z okazji jubileuszy Archiwum wrocławskiego itp. Prezentowane na wystawach i pokazach materiały archiwalne zdobywały uznanie wielu gości Archiwum, m.in. prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego, ministrów kultury i dziedzictwa narodowego Kazimierza Ujazdowskiego i Bogdana Zdrojewskiego, władz kościelnych, w tym kard. Henryka Gulbinowicza i abp. Mariana Gołębiewskiego oraz innych.





Siedziba AP we Wrocławiu Oddział w Kamieńcu Ząbkowickim. Fot. Bartosz Grygorcewicz.



Siedziba AP we Wrocławiu Oddział w Jeleniej Górze. Fot. Ryszard Bacmaga.





Siedziba AP we Wrocławiu Oddział w Legnicy. Fot. Ryszard Bacmaga.

(po prawej)  
Była siedziba AP we Wrocławiu  
Oddział w Lubaniu.



(poniżej)  
Siedziba AP we Wrocławiu Oddział w Bolesławcu.  
Fot. Ryszard Bacmaga.







Konferencja „Archiwalia w służbie rewaloryzacji starego Wrocławia” w czerwcu 1986 r. Referat wygłasza Andrzej Gretshel, pracownik Wojewódzkiego Biura Planowania Przestrzennego, obok siedzi (pierwszy z prawej) dyrektor AP Wrocław w latach 1975–1988, dr Jerzy Pabisz.



Wizyta Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Bogdana Zdrojewskiego w AP Wrocław w marcu 2010 r. w magazynie kartograficznym. Nad jedną ze śląskich map pochylają się (od lewej) minister Bogdan Zdrojewski, zastępca dyrektora dr Janusz Gołaszewski oraz dyrektor dr J. Drozd (1990–2012). Fot. Ryszard Bacmaga.





Wernisaż wystawy „Dokumenty książąt i królów polskich” w 2002 r. Ekspozycję zwiedza ks. kard. Henryk Gulbinowicz w towarzystwie posła na Sejm RP Antoniego Stryjewskiego i kuratora wystawy dr Mieczysławy Chmielewskiej. Fot. Ryszard Bacmaga.



Publikacje pracowników Archiwum Państwowego we Wrocławiu.



Trwałym efektem rozlicznych imprez archiwalnych, takich jak np. Tygodnie Archiwów, Dni Otwartych, Dni Dziedzictwa Europejskiego, oraz zjazdów archiwalnych, konferencji i sesji naukowych są coraz liczniejsze rzesze miłośników historii regionalnej oraz wzrost kulturowej pozycji Archiwum wrocławskiego w regionie dolnośląskim.



Wernisaż wystawy dokumentów i pieczęci „Orzeł Biały” w dniu 23 czerwca 1995 r. Na pierwszym planie prof. Marian Haizig (pracownik AP w latach 1978–1993) udziela specjalistycznych objaśnień. Fot. Ryszard Bacmaga.



„Archiwalne też fajne”, wystawa plenerowa w Rynku z okazji VI Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich we Wrocławiu w 2012 r. Fot. Ryszard Bacmaga.





Z okazji 150. rocznicy wybuchu Powstania Styczniowego dnia 22 stycznia 2013 r. pracownicy AP Wrocław wzięli udział w uroczystej Mszy św. oraz złożyli kwiaty (Zuzanna Słowińska i Błażej Moch) pod tablicą upamiętniającą udział polskich studentów niemieckiego Uniwersytetu we Wrocławiu w powstaniu styczniowym w 1863 r. Fot. Ryszard Bacmaga.



Foldery promujące wystawy materiałów archiwalnych Archiwum Państwowego we Wrocławiu.



Kazimierz Kozłowski  
Jan Macholak  
*Archiwum Państwowe w Szczecinie*



## Archiwum Państwowe w Szczecinie

Gdy 1 sierpnia 1945 r. pierwszy w historii polski dyrektor Archiwum Państwowego w Szczecinie Bolesław Tuhan-Taurogiński, zapisał w swym Dzienniku: „1 sierpnia 1945 roku objąłem Archiwum Państwowe w Szczecinie. Tuhan-Taurogiński”, nie było jeszcze ostatecznej decyzji o trwałej przynależności Szczecina do Rzeczypospolitej (2 sierpnia 1945 r. konferencja w Poczdamie ustanowiła, jak się okazało na stałe, polską granicę zachodnią). Twórca polskiego Archiwum w Szczecinie, wspomniany Bolesław Tuhan-Taurogiński, w okresie II RP był archiwistą rodziny Radziwiłłów i pracował w Nieświeżu, a w dobie II wojny światowej także w Warszawie. Miał on pełną świadomość, iż szczecińskie Archiwum – na tle innych historycznych archiwów Ziemi zwanych Odzyskanymi – ma wyraźną specyfikę, zachowała się bowiem w jego zasobie część dokumentacji półsuwerennego Księstwa Pomorskiego, które istniało od XII do połowy XVII w. Było więc poczucie – i tak jest do dzisiaj – że szczecińskie Archiwum Państwowe jest w pewnym sensie archiwum centralnym, oczywiście dla Pomorza Zachodniego. Po rozbiore Księstwa Gryfitów między Brandenburgię a Szwecję (1648) pokiszające zbiory przechowywane były przez instytucje państwa szwedzkiego i pruskiego. W okresie funkcjonowania pruskiej Prowincji Pomorskiej w oparciu o zachowane zbiory powstało profesjonalne archiwum historyczne w Szczecinie (Provinzialarchiv für Pommern in Stettin, 1827, potem Staatsarchiv in Stettin). Zasób przechowywany był początkowo w zamku szczecińskim, na przełomie XIX i XX w. zbudowano nowoczesny, jak na tamte czasy, budynek prowincjonalnego archiwum, w którym do dnia dzisiejszego mieści się Archiwum Państwowe. Dzieje Archiwum omówione zostały w wielu wydawnictwach, były też przedstawiane na kilku wystawach.

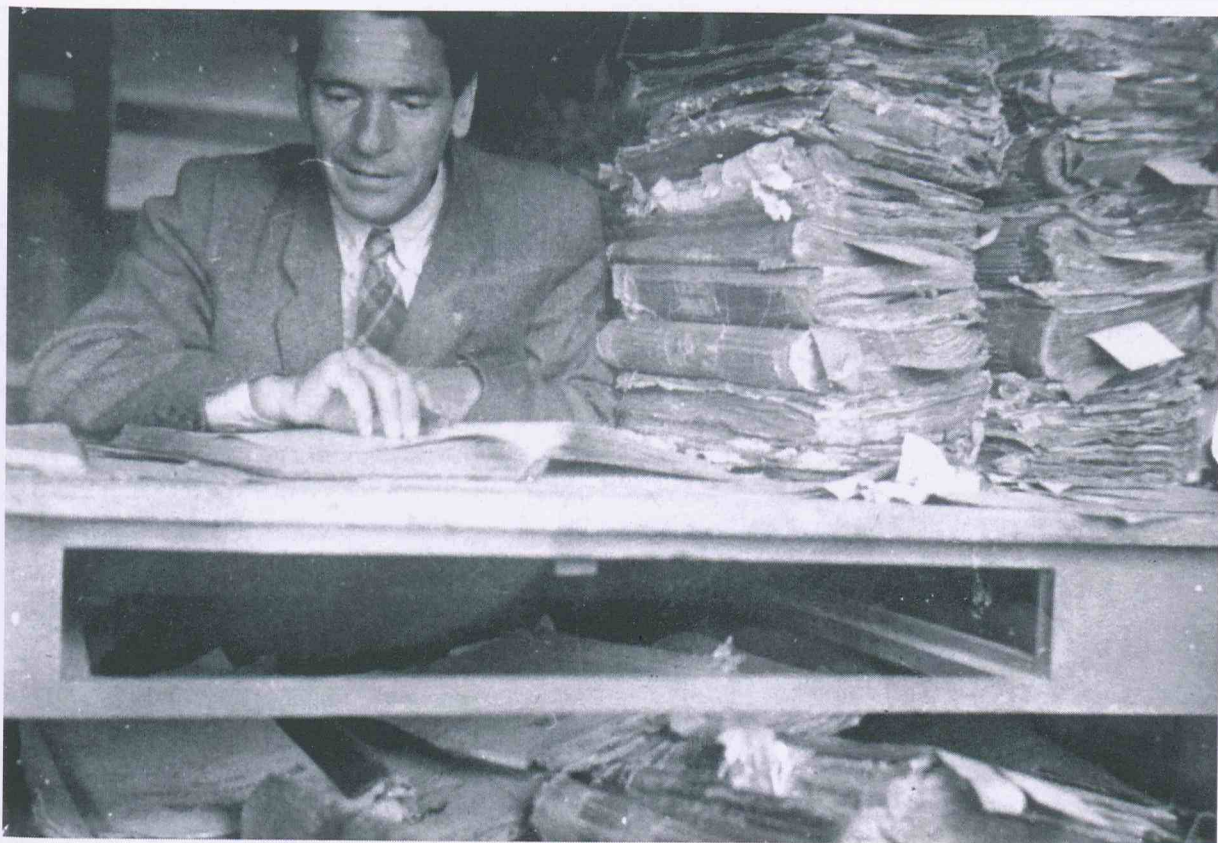
Historyczne szczecińskie archiwum w dobie wojny światowej zostało dekomponowane; w obawie przed bombardowaniami zasób Staatsarchiv został rozśrodkowany do zamków i dawnych klasztorów Prowincji Pomorskiej po obu stronach Odry. Te dokumenty, które znalazły się na zachód od Odry pozostały w miejscu swego rozśrodkowania, a z czasem zostały zgromadzone w niemieckim archiwum w Greifswaldzie (obecnie Landesarchiv in Greifswald). Szczecińskie i greifswaldzkie zbiory stanowią całość zachowanych archiwaliów Pomorza Zachodniego od XII do połowy XX w.

Główny wysiłek twórców polskiego Archiwum skupił się w pierwszych latach na ponownym zgromadzeniu rozproszonych zasobu w magazynach archiwum szczecińskiego, które do marca 1946 r. podlegało władzom miejskim Szczecina, później zaś (od 1946 r.) jako Wojewódzkie Archiwum Państwowe, od 1975 r. jako Archiwum Państwowe, funkcjonowało w strukturach Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych. Oprócz scalenia ocalałej dokumentacji koncentrowano się na ewidencji zbiorów, a także – ze względu na zapotrzebowanie społeczne – na ich udostępnianiu dla badaczy z całego kraju.









Bolesław Tuhan-Taurogiński, dyrektor Archiwum Państwowego w Szczecinie podczas opracowywania akt, Szczecin, 1946 r., AP Szczecin, Konika Archiwum, b.p.



Wnętrze magazynu archiwalnego przy ul. św. Wojciecha 13, Szczecin, grudzień 1945 r. AP Szczecin, Konika Archiwum, b.p.





Przetarg nieograniczony.

Szczecińska Dyrekcja Odbudowy ogłasza przetarg nieograniczony na remont budynków Archiwum Państwowego rog Jagiellońskiej i św. Wojciecha.

Warunki i warunki przetargu są do przejrzania i nabycia w Dyrekcji Odbudowy, Pl. Teatralny 16, pos. Nr. 6 w godzinach od 9-tej do 12-tej.

Oferty w przepisowych kopertach, nieujemniejcych firmy z napisem "Oferta na remont budynków Archiwum Państwowego" składane należy do skrzynki ofert w biurze Dyrekcji do godz. 10-tej dnia 21.XII.br. o której to godzinie nastąpi otwarcie ofert.

Dyrekcja zastrzeże sobie prawo wyboru oferenta bez względu na oferowaną cenę, lub niezamknięcia przetargu bez podania powodów.

600/IV/45.

Szczecińska Dyrekcja Odbudowy

Szczecin, dnia 15. XII. 1945r.

Archiwum Państwowego  
w Szczecinie  
rog Jagiellońskiej  
i św. Wojciecha

Dyrektor S.D.O.  
*[Signature]*  
Inż. Br. Welcher

20 lipca 50

Szczecin

334/VII/50

Sprawa: przekazanie nieruchomości.

Do  
Zarządu Nieruchomości Miejskich  
w Szczecinie

Stosownie do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 2.VIII.1949 r. w sprawie przekazania nieruchomości niezbędnych dla realizacji narodowych planów gosp. odczożych ( Dz.U.RP. Nr. 47 poz. 354 ), Archiwum Państwowe w Szczecinie prosi o udzielenie odpowiedzi, czy Zarząd Nieruchomości Miejskich Miasta Szczecina zgadza się na przekazanie Archiwum Państwowemu nieruchomości znajdujących się przy ul. św. Wojciecha Nr. 13, czy odmawia jej przekazania.

Dane :

1. a) Nieruchomość znajdująca się przy ul. św. Wojciecha 13, wybudowana została w roku 1900 dla byłego Archiwum Państwowego niemieckiego.
- b) W roku 1945 zbiory znajdujące się w tym gmachu oraz nieruchomości przejęte zostały przez Ministerstwo Oświaty i przenieszone na Archiwum Państwowe, w której dotychczas gromadzą się zbiory archiwalne.
2. a) Długość budynku : 35,36 mb.
- b) szerokość : front 21,40 mb. magazyny : szerokość 14,60 mb.
- c) wysokość : 23,61
3. a) 6 magazynów o powierzchni 274,26 m<sup>2</sup> każdy.
- b) lokal mieszkalny 90,74 m<sup>2</sup>.
- c) lokal biurowy 348,63 m<sup>2</sup>.

Archiwum Państwowe w Szczecinie prosi Zarząd Nieruchomości Miejskich o bezwzględne wydanie decyzji w powyższej sprawie, a to z tych względów, że decyzja Zarządu Miejskiego w wyznaczonym terminie przekazana zostanie Ministerstwu Budownictwa.

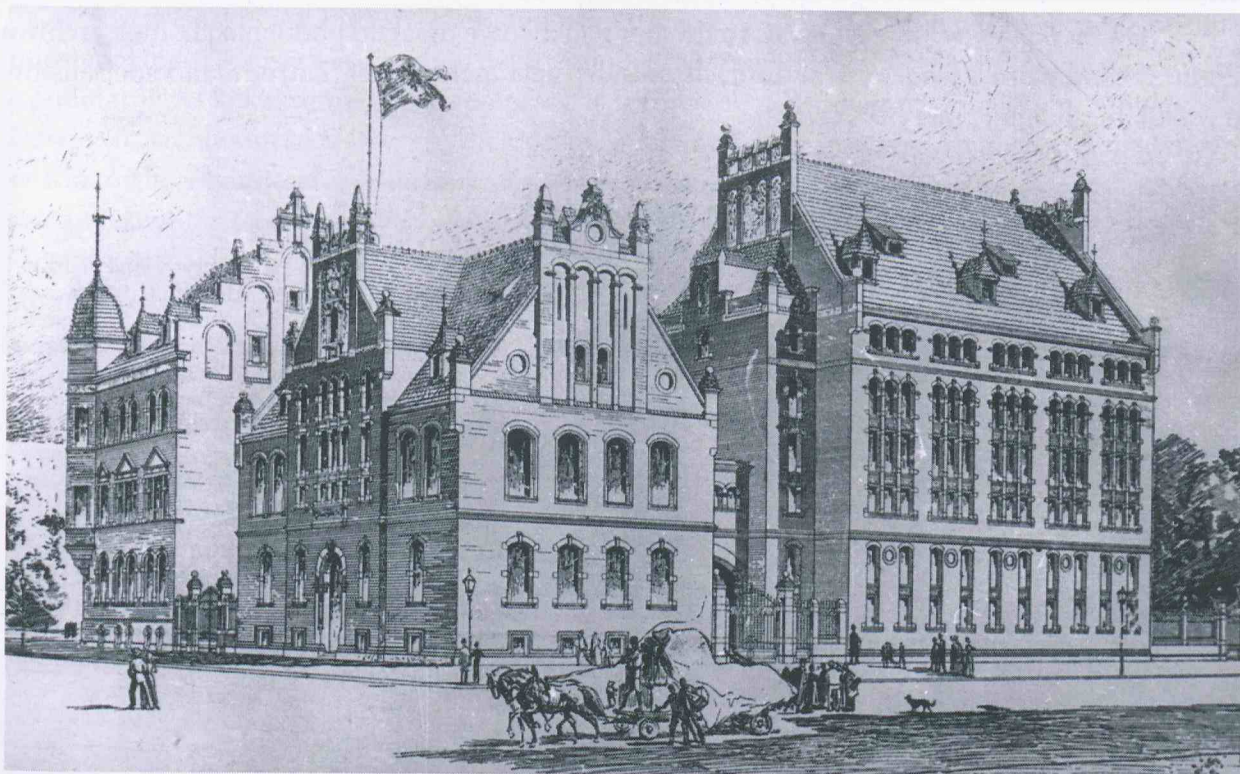
Dyrektor Archiwum  
*[Signature]*  
Kustosz

(u góry po lewej) Budynek administracyjny Archiwum Państwowego w Szczecinie z dachem uszkodzonym podczas nalotów na Szczecin w latach 1943-1944. Szczecin, 30 czerwca 1948 r. AP Szczecin, AP w Szczecinie, sygn. 161, b.p.

(u góry po prawej) Ogłoszenie o przetargu na remont budynku Archiwum Państwowego w Szczecinie. Szczecin, 15 grudnia 1945 r. AP Szczecin, AP w Szczecinie, sygn. 161, b.p.

(po lewej) Wniosek AP w Szczecinie do Zarządu Nieruchomości Miejskich w Szczecinie w sprawie przekazania Archiwum zabudowań (nieruchomości) przy ul. Wojciecha 13. Szczecin, 20 lipca 1950 r., AP Szczecin, AP w Szczecinie, sygn. 160, b.p.





Szkic budynków Pruskiego Archiwum Państwowego w Szczecinie, Szczecin, 1901 r. AP Szczecin, Konika Archiwum, b.p.



Przedwojenni archiwiści szczecińscy w siedzibie archiwum na zamku. Pierwszy z prawej Martin Wehrmann, niemiecki historyk i badacz Pomorza. Szczecin, 1900 r. AP Szczecin, Zbiór fotografii, sygn. 103.



Od lat 50. XX w. szczecińskie Archiwum Państwowe działało podobnie jak inne archiwa Ziemi Zachodnich i Północnych w ramach polskiej sieci archiwalnej. Zatrudniano specjalistów o wysokim poziomie merytorycznym.



Pracownicy Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Szczecinie (od lewej): Lucyna Turek-Kwiatkowska, Irena Okón (dyrektor), Zofia Karbońska, Bogusław Drewniak, Anna Poniatowska, Alfred Wielopolski. Szczecin, maj 1954. AP Szczecin, Kronika Archiwum, b.p.



Narada kierowników powiatowych archiwów państwowych (od lewej): Ryszard Wiśniewski (PAP Białogard), Eugeniusz Krasiński (PAP Szczecinek), Edmund Głogowski (PAP Gryfice), Henryk Lesiński (Dyrektor WAP), Bogdan Frankiewicz (opiekun PAP), Halina Radziszewska (PAP Stargard Szczeciński). Szczecin, 1957 r. AP Szczecin, Kronika Archiwum, b.p.



(po lewej)  
Pracownicy Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Szczecinie. Pamiątkowe zdjęcie z okazji 30-lecia Archiwum, Szczecin, kwiecień 1976 r. AP Szczecin, Konika Archiwum, b.p.



Szczecińskie Archiwum obok typowych zajęć w zakresie gromadzenia, opracowania, udostępniania i konserwacji zasobu wyróżniło się organizacją licznych konferencji naukowych i popularnych, kilkakrotnie we współpracy z archiwami centralnymi (Archiwum Główny Akt Dawnych, Archiwum Akt Nowych), niektórymi archiwami państwowym (Archiwum Państwowym w Krakowie) i Landesarchiv w Greifswaldzie, z którym współpraca jest wzorowa, mimo, iż nie nastąpił zwrot z Greifswaldu do Szczecina dokumentów dotyczących Księstwa Szczecińskiego i instytucji znajdujących się po polskiej stronie byłej Prowincji Pomorze. W tych okolicznościach strona polska nie przekazała do Greifswaldu dokumentów dotyczących np. Księstwa Wołogoskiego, które odnoszą się do niemieckiej części Pomorza. Wynika to ze stanu prawnego obowiązującego w RFN. Zaprzyjaźnione Archiwa po obu stronach Odry mikrofilmują i skanują jednak zasób, aby chociaż w takiej formie mógł on być udostępniony polskim i niemieckim badaczom.



(po lewej) Otwarcie wystawy „Skarby Szczecińskiego Archiwum” z okazji VI Tygodnia Archiwów Polskich. Wystawę otwierają Stanisław Krzywicki, dyrektor biblioteki wojewódzkiej oraz dr Kazimierz Kozłowski dyrektor Archiwum Państwowego w Szczecinie. 15 października 1984 r. AP Szczecin, Kronika Archiwum II, b.p.



(dat. wt. Wczoraj w Województwie Szczecińskim odbyła się narada dyrektorów państwowych i historycznych i zachodnich województw kraju. Na niej, w której uczestniczył m.in. wojewoda szczeciński Andrzej Głowacki, podjęto decyzję o przygotowaniu do druku 40 rocznicy powrotu ziem zachodnich i północnych do Macierzy i inicjatywy upowszechnienia archiwaliów dotyczących tworzenia ziem zachodnich i północnych w Państwie w Szczecinie. Idea zrealizacji została szeroko poparta i uzyskała wieloletni sukces. W tym celu w 1983 r. w Szczecinie, w ramach Związku Archiwistów Polskich, została zorganizowana konferencja, na której podjęto decyzję o wydaniu w 1984 r. książki „Ziemie zachodnie i północne w dokumentach”. W tym celu w 1983 r. w Szczecinie, w ramach Związku Archiwistów Polskich, została zorganizowana konferencja, na której podjęto decyzję o wydaniu w 1984 r. książki „Ziemie zachodnie i północne w dokumentach”. W tym celu w 1983 r. w Szczecinie, w ramach Związku Archiwistów Polskich, została zorganizowana konferencja, na której podjęto decyzję o wydaniu w 1984 r. książki „Ziemie zachodnie i północne w dokumentach”.



Dyrektorzy archiwów Ziemi Zachodnich i Północnych na konferencji w Szczecinie 29 marca 1983 r. AP Szczecin, Kronika Archiwum II, b.p.

(powyżej) Artykuł o przygotowaniach do wystawy dotyczącej 40-lecia archiwów państwowych na Ziemiach Zachodnich i Północnych. Wycinek z „Głosu Szczecińskiego”, 30 marca 1983 r. AP Szczecin, Kronika Archiwum II, b.p.





Otwarcie wystawy „Związki Pomorza Zachodniego z Polską od XIV do XVII wieku” w Książnicy Pomorskiej, 10 marca 1987 r. Od lewej: Stanisław Krzywicki – Dyrektor książnicy, Kazimierz Kozłowski – dyrektor Archiwum Państwowego w Szczecinie, dr Władysław Stępiak – Dyrektor Archiwum Głównego Akt Dawnych. AP Szczecin, Kronika Archiwum II, b.p.



Wizyta ordynariusza diecezji szczecińsko kamieńskiej bp. Kazimierza Majdańskiego w Archiwum Państwowym w Szczecinie w dniu 17 listopada 1989. AP Szczecin, Kronika Archiwum III, b.p.





Wizyta prymasa Polski ks. kardynała Józefa Glempa oraz przedstawicieli Episkopatu Polski w Archiwum Państwowym w Szczecinie 23 kwietnia 1991 r. Powitanie gości przed budynkiem Archiwum (od lewej): dr Kazimierz Kozłowski (dyrektor Archiwum), ks. bp. Kazimierz Majdański (ordynariusz szczecińsko-kamieński), ks. kard. Józef Glemp, dr Jan Macholak (zastępca dyrektora Archiwum), Władysława Domarecka. AP Szczecin, Kronika Archiwum III, b.p.



Otwarcie wystawy „Skarby Krakowskiego Archiwum” w Zamku Książąt Pomorskich w Szczecinie 6 listopada 2001 r. (od lewej): dr hab. Władysław Stępiak – zastępca Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, ks. bp. Jan Gałęcki – biskup pomocniczy diecezji szczecińsko-kamieńskiej, dr Sławomir Radoń – Dyrektor Archiwum Państwowego w Krakowie, prof. Eugeniusz Kus – Dyrektor Zamku Książąt Pomorskich, prof. Kazimierz Kozłowski – Dyrektor Archiwum Państwowego w Szczecinie. AP Szczecin, Kronika Archiwum III, b.p.





IV Powszechny Zjazd Archiwistów Polskich. Szczecin, 12-13 września 2002 r. AP Szczecin, Kronika Archiwum III, b.p.



Pamiątkowy medal z okazji 60-lecia Archiwum Państwowego w Szczecinie. Awers. Szczecin, 2005 r.



Umowa o współpracy przy mikrofilmowaniu pomorskich zasobów archiwalnych między Archiwum Państwowym w Szczecinie i Landesarchiv Greifswald. Popisanie umowy przez prof. Kazimierza Kozłowskiego i dr. Martina Schoebła w Szczecinie 21 sierpnia 2012 r. AP Szczecin, Kronika Archiwum III, b.p.



W 1950 r. archiwum w Szczecinie przejęło pierwsze akta polskie.

W najstarszej grupie archiwaliów Archiwum Państwowego w Szczecinie znajdują się dokumenty pergaminowe i papierowe dotyczące m.in. miast pomorskich; najciekawsza jest kolekcja dokumentów gryfińskich, oraz dokument z 1293 r. będący potwierdzeniem lokacji Szczecina na prawie magdeburskim. Kancelaria książąt pomorskich (dynastia Gryfitów) reprezentowana jest przez dwa niezwykle ważne dla badań historycznych zespoły – Archiwum Książąt Szczecińskich oraz Archiwum Książąt Wołogoskich. Zawierają one bardzo cenne wiadomości o stosunkach wewnętrznych oraz kontaktach zagranicznych państwa pomorskiego. Podstawowe materiały do badań stosunków społeczno-ekonomicznych zawierają akta miejskie, sądowe, zespoły administracji kościelnej, fundacji, klasztorów czy szpitali. Uzupełniają je rękopisy i spuścizny, w których znajdują się między innymi zbiory Loepera, Wehrmanna, Bohlena i Loewego, obrazujące całokształt problemów związanych z najdawniejszymi dziejami Pomorza Zachodniego.

Dla XIX i pierwszej połowy XX w. najważniejsze są materiały powstałe w wyniku działalności pruskiej administracji państwowej. Na czoło wysuwają się tutaj akta Naczelnego Prezydium Prowincji Pomorskiej, Rejencji Szczecińskiej, w dalszej kolejności są akta wytworzone przez landratury, wydziały powiatowe, sądy i władze miejskie.

Najwartościowsze źródła do dziejów Pomorza Zachodniego po 1945 r. zawierają zespoły: Urząd Wojewódzki Szczeciński (1945–1950), Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej (1950–1973) oraz wojewódzkich instancji partii politycznych: PPR, PPS i PZPR, a dobry stan zachowania tych akt pozwala badać wszystkie aspekty państwowości polskiej w tym okresie. Stosunki demograficzne i zagospodarowanie Pomorza Zachodniego mają pełne odbicie w aktach Państwowego Urzędu Repatriacyjnego, państwowej i samorządowej administracji powiatowej, aktach miast, pierwszych jednostek gospodarczych, różnego rodzaju instytucji, związków i stowarzyszeń. W Archiwum zgromadzono też materiały archiwalne odnoszące się do przemysłu stocznioowego i szeroko rozumianej gospodarki morskiej. Sukcesywnie do zasobu przejmowane są produkcje filmowe i dźwiękowe rozgłośni regionalnej Polskiego Radia i Telewizji.



Wyręczenie profesury Kazimierzowi Kozłowskiemu, dyrektorowi Archiwum Państwowego w Szczecinie przez Prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego, Warszawa, 2 kwietnia 2004 r. AP Szczecin, Kronika Archiwum III, b.p.



„Archii encomium – Pochwała archiwum” plakat zaproszenie na wykład prof. Kazimierza Kozłowskiego Dyrektora Archiwum Państwowego w Szczecinie, będący podsumowaniem działalności prof. Kozłowskiego przechodzącego na emeryturę. Szczecin, 26 września 2007 r.

Dr Sławomir Radoń naczelny dyrektor Archiwów Państwowych, przekazuje nominację na stanowisko dyrektora Archiwum Państwowego w Szczecinie dr. Janowi Macholakowi, długoletniemu pracownikowi Archiwum i dotychczasowemu wicedyrektorowi, AP Szczecin, Kronika Archiwum III, b.p.



Wizyta ostatniego Prezydenta RP w Londynie Ryszarda Kaczorowskiego na wystawie „Jak ptaki z rozbitych gniazd. Kolekcja Aleksandry i Mieczysława Bialkiewiczów” w Muzeum Wolińskiego Parku Narodowego w Międzyzdrojach 29 marca 2007 r. Przemówienie wygłasza dr Ireneusz Lewicki, dyrektor WPN w towarzystwie gości: prezydenta Ryszarda Kaczorowskiego (pierwszy z prawej), ks. bp. Błażeja Krużyłowicza (trzeci z prawej), dr. Sławomira Radonia, naczelnego dyrektora Archiwów Państwowych (drugi z lewej) oraz Roberta Krupowicza Wojewody Zachodniopomorskiego. AP Szczecin, Kronika Archiwum III, b.p.





Prezydent RP prof. Lech Kaczyński w towarzystwie dr. Jana Macholaka, dyrektora Archiwum Państwowego w Szczecinie oraz Marii Frankel (odwrócona tyłem), zastępcy dyrektora AP Szczecin zwiedza wystawę archiwalną „Odważmy się być wolnymi” zorganizowaną przez Archiwum Państwowe w Szczecinie, Archiwum Akt Nowych w Warszawie i Muzeum Wolińskiego Parku Narodowego w Międzyzdrojach, Międzyzdroje, 14 październik 2008 r. AP Szczecin, Kronika Archiwum III, b.p.



Wydawnictwa Archiwum Państwowego w Szczecinie stanowią materiały dotyczące zasobu Archiwum, informacji o zasobie, a także prace z zakresu archiwistyki i historii Pomorza Zachodniego od czasów najdawniejszych po współczesność. Przez 70 lat działalności Archiwum było i jest wydawcą lub współwydawcą ok. 200 pozycji książkowych, w tym dwóch periodyków (roczników): „Kroniki Szczecina” (od 1983 r.) a także „Szczecińskiego Informatora Archiwalnego” (od 1978 r.).

Według stanu na grudzień 2014 r. w zasobie szczecińskiego Archiwum Państwowego zgromadzono blisko 2300 zespołów archiwalnych (ponad 12 tys. mb dokumentacji aktowej), bogate zbiory kartograficzne i fotograficzne. Archiwum posiada dobrze wyposażone pracownie konserwacji, mikrofilmowania i digitalizacji. Część materiałów archiwalnych zabezpieczona jest na kilku milionach klatek mikrofilmów oraz na blisko 600 tys. skanów.

Warto też wspomnieć, iż powierzchnia gmachu Archiwum Państwowego, mimo ciągłych modernizacji nie wystarcza na przechowanie zgromadzonych zbiorów. W tej sytuacji Dyrekcja Archiwum Państwowego w Szczecinie pozyskiwała z czasem budynki w Stargardzie, Płotach, Strzmielach, Międzyzdrojach. Obecnie czynione są starania o zbudowanie nowoczesnego budynku Archiwum Państwowego.

Ze szczecińskiej struktury archiwalnej wyłoniło się Archiwum Państwowe w Koszalinie (2 lutego 1953 r.), które funkcjonuje od dziesiątków lat jako samodzielne Archiwum Państwowe.

Na wrocławskiej wystawie poświęconej narodzinom i rozwojowi archiwów Ziemi Zachodnich i Północnych eksponujemy materiały, głównie fotograficzne, dotyczące uformowanie się szczecińskiego Archiwum w pierwszych powojennych latach, pokazujemy zasłużoną dla naszego Archiwum kadre, prezentujemy najważniejsze wydarzenia związane z historią regionu i naszej instytucji oraz niektóre formy działalności merytorycznej i organizacyjnej, a także ważniejsze publikacje.





(po lewej)  
Budynek Archiwum Państwowego  
w Szczecinie, widok współczesny,  
Szczecin, 2007 r. AP Szczecin, Konika  
Archiwum, b.p.



(powyżej) Odbudowany w 1965 r. Zamek w Płotach, siedziba Archiwum Państwowego w Szczecinie, Oddział w Płotach w latach 1965-2009. Płoty, 1965 r. AP Szczecin, Kronika Archiwum, b.p.



(powyżej) Arsenal w stylu gotyckim w Stargardzie Szczecińskim. Siedziba Archiwum Państwowego w Szczecinie, Oddział w Stargardzie Szczecińskim. Stargard Szczeciński, 2012 r. AP Szczecin, Kronika Archiwum, b.p.

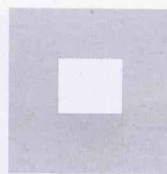
(poniżej) Pokoszarowy budynek, siedziba Archiwum Państwowego w Szczecinie, Oddział w Międzydrojach. Biała Góra, 2010 r. AP Szczecin, Konika Archiwum, b.p.



Pałac w Strzmielach, siedziba ekspozytury Archiwum Państwowego w Szczecinie. Strzmielce, 2001 r. AP Szczecin, Konika Archiwum, b.p.





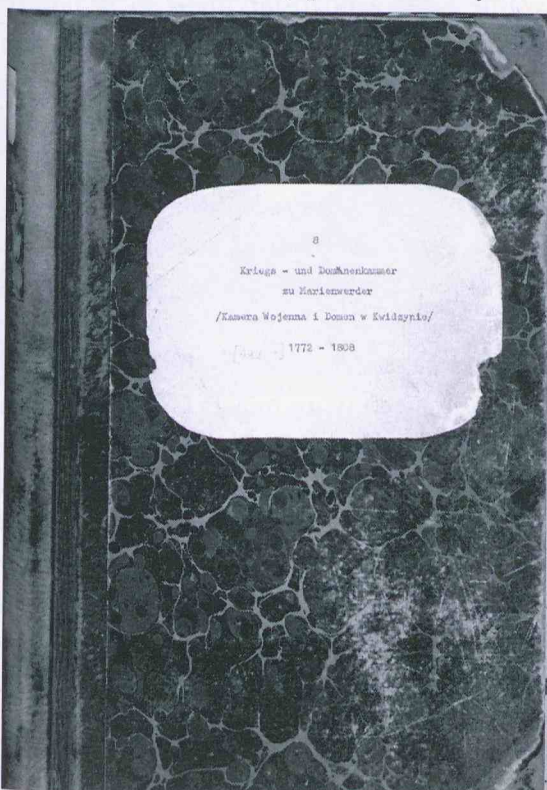


Lidia Potykanowicz-Suda  
Archiwum Państwowe w Gdańsku

# ARCHIWUM PAŃSTWOWE W GDAŃSKU

## Archiwum Państwowe w Gdańsku

Archiwum Państwowe w Gdańsku – jako urząd zwane wówczas Königliche Staatsarchiv für Westpreussen – rozpoczęło swoją działalność 1 kwietnia 1901 r. Początkową siedzibą Archiwum był ratusz Głównego Miasta. Przeniesienie do własnego, nowoczesnego gmachu przy Hansaplatz 5 (obecnie Wałowa 5) nastąpiło w grudniu 1902 r. Do wybuchu I wojny światowej zasadniczą część zgromadzonego w Gdańsku zasobu stanowiły zbiory archiwum miejskiego oraz przejęte z Archiwum Państwowego w Królewcu materiały władz administracji państwowej, kościelnej, gospodarczej i sądów. Dużą grupę akt zgromadzili archiwiści, którzy penetrując archiwa miast, cechów, bractw, stowarzyszeń, klasztorów i kościołów, przejęli jako depozyt do zasobu Archiwum wiele starych dokumentów, rękopisów, ksiąg. Kolejnymi źródłami dopływu archiwaliów były współcześnie działające instytucje państwowe. Klęska Prus w I wojnie światowej i możliwość utraty terenu Pomorza Gdańskiego na rzecz odrodzonego państwa polskiego – a wraz z nim, w myśl zasady proveniencji terytorialnej, części zasobu Archiwum, ponadto aż do 1939 r. nierozstrzygnięta sytuacja prawna Archiwum Państwowego Wolnego Miasta Gdańska (Staatsarchiv der Freien Stadt Danzig) spowodowały, że w latach 1918–1938 wywieziono materiały archiwalne z registrarur byłych urzędów pruskich i Archiwum do urzędów w Berlinie oraz do archiwów w Berlinie, Królewcu i Szczecinie. Łącznie wywieziono około 1000 m bieżących akt. Długotrwałe negocjacje strony polskiej z przedstawicielami gdańskiego archiwum w okresie międzywojennym w celu ustalenia zasobu, który powinna otrzymać Polska, nie przyniosły jednak większych rezultatów.



Inhalt.

Abdeckerei	331
Adel- und Vasallensachen	1
Akzise	547
Archive und Registraturen	7
Arensachen	11
Aufräumung der Gräben	543
Bausachen (Landbausachen)	13
Bausachen (Kirchen- und Schulbauten)	567
Behörden	19
Bergwerksachen. Bezatein	17
Besitznahme von Westpreussen und Vorbereitungen dazu. Einrichtungen der Verwaltung und der Behörden, Verbesserung der Zustände (zum Teil Domänenregistratur).	19
Brennereien	2333
Brennereien	233
Dammsachen	543
Domänensachen	
Generalia	29
Die einzelnen Inter im Allgemeinen nach dem ABC	37
Die Ortschriften in ABC-Folge	97
Domänenregistratur	19

Repertorium niemieckie zespołu Kamera Wojenna i Domen w Kwidzynie (okładka, indeks haseł, konkordancja sygnatur) opracowane przez Maxa Bära, Gdańsk, maj 1905 r. APG, praca naukowa. Archiwum gdańskie do 1945 r. posiadało wiele środków ewidencyjnych, których podstawą były repertoria przygotowywane wg metody Maxa Bära, pierwszego dyrektora Archiwum gdańskiego.





is:

Ministerstwo Oświaty

Arch-1245 / 50

Warszawa, dnia lipca

1950.

Zaświadczenie

Naczelną Dyrekcję Archiwów R.P. stwierdza, że ob. dr. TADEUSZ KUPCZYŃSKI, centr. kustosz Archiwum Państwowego w Gdańsku, jest czasowo delegowany do pełnienia obowiązków dyrektora Archiwum Państwowego w Szczecinie. Zaświadczenie niniejsze wydaje się ob. dr. Tadeuszowi Kupczyńskiemu na okazanie go w Zarządzie Miejskim w Gdańsku-Gdyni.

Naczelną Dyrekcję Archiwów  
Państwowych

(pieczęć:

R. Gerber (m.p.)

Ministerstwo Oświaty)

D.P.

19 LIP. 1950

*stwierdza zgodności dokumentu z poniedziałkowym  
do oryginału*

DYREKTOR  
Archiwum Państwowego  
GDANSK

Gdańsk 19.7.1950

Elżbieta Kloss (1897-1970), w latach 1914-1942 pracownik naukowy w Staatsarchiv Danzig, pierwszy pracownik naukowy Archiwum. Jako jedna z pierwszych osób podjęła się ratowania akt z piwnic Archiwum i przeniesienia ich do ocalałego budynku Biblioteki Miejskiej w Gdańsku po pożarze w marcu 1945 r. Od maja 1945 r. była zatrudniona w Bibliotece gdzie zajmowała się uratowanymi archiwaliami. 1 września 1946 r. rozpoczęła pracę w Archiwum. APG 1414/131.

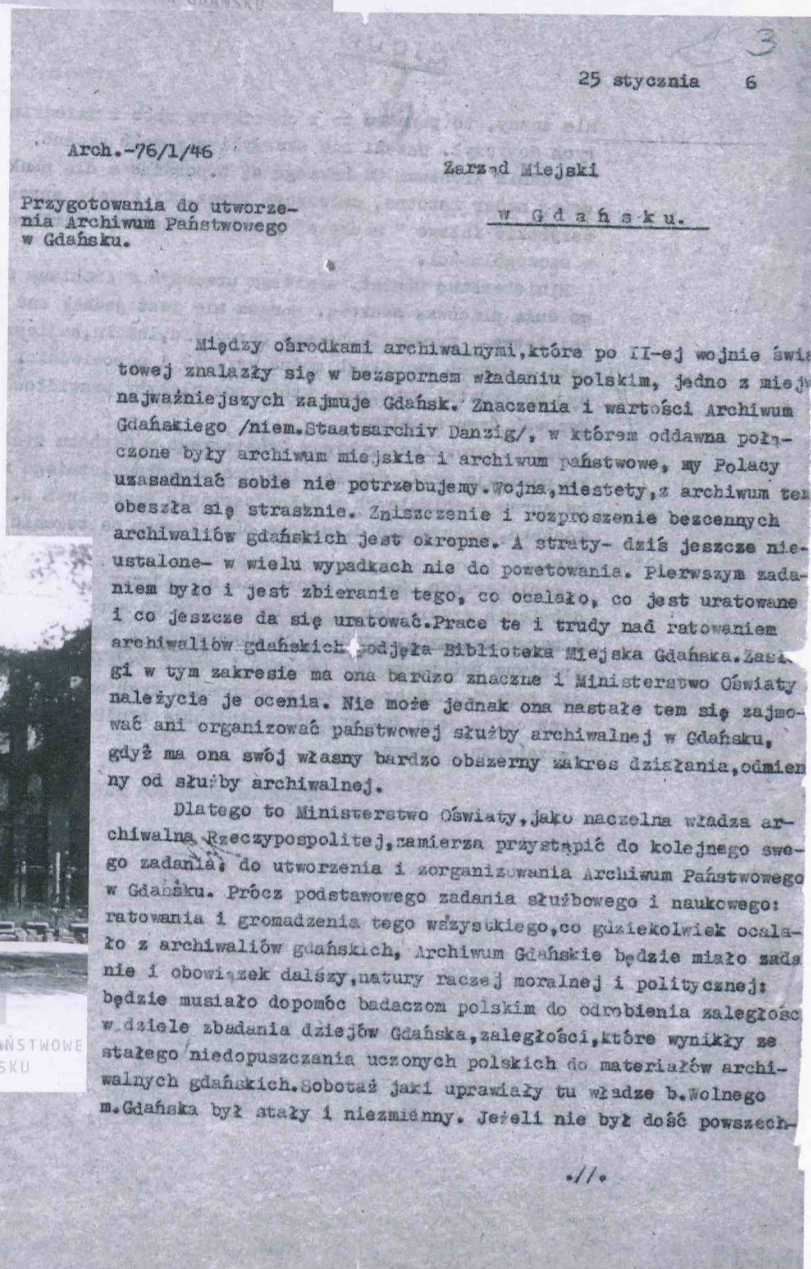
Po zajęciu Pomorza Gdańskiego przez hitlerowców we wrześniu 1939 r. i wcieleniu Wolnego Miasta Gdańska do Trzeciej Rzeszy akta najważniejszych urzędów i instytucji oraz instytucji międzynarodowych, wytworzone tutaj w okresie 20-lecia międzywojennego, wywieziono do Ministerstwa Spraw Zagranicznych Rzeszy w Berlinie. Pozostałe przejęło Archiwum Państwowe w Gdańsku, przemianowane wówczas na Reichsarchiv Danzig. Prawdopodobnie od 1943 r. władze gdańskiego Archiwum podjęły akcję zabezpieczania najcenniejszych zbiorów przed zbliżającym się od wschodu frontem. W marcu 1945 r., w toku prowadzonych działań wojennych, uległ zniszczeniu gmach Archiwum. Magazyny archiwalne wraz z pozostałymi w nich aktami zostały doszczętnie spalone, a budynek administracyjny uległ znaczącej dewastacji. Z zasobu ocalały cenne akta, ewakuowane je już od końca 1943 r. poza Gdańsk do majątków na Pomorzu Zachodnim oraz na teren Niemiec i pozostawione w piwnicach budynku administracyjnego Archiwum. Zbiory ukryte na terenie samego Gdańska także spłonęły. Po utworzeniu województwa gdańskiego 30 marca 1945 r. do Gdańska zaczęły przybywać grupy operacyjne mające na celu m.in. organizowanie lokalnej administracji i zabezpieczenie mienia. Wśród nich była grupa bibliotekarzy do zabezpieczenia zbiorów Biblioteki Miejskiej (dzisiejszej Biblioteki Gdańskiej PAN). Oni też w połowie maja zabezpieczyli sąsiadujący z Biblioteką budynek administracyjny Archiwum, wydobyli z piwnic ocalałe akta i przenieśli je do swoich pomieszczeń. Były wśród nich m.in. szczątki zespołów: Wsie pomorskie, Majątki pomorskie, a z archiwum miasta Gdańska – akta dotyczące cechów, Listy rodowe, Recesy Rady, Korespondencja szlachty z Gdańskiem. W maju do Gdańska przybył dr Marcin Dragan, który w okresie międzywojennym był delegatem Wydziału Archiwów Państwowych, zatrudnionym w Komisariacie Rządu RP w Wolnym Mieście Gdańsku jako pełnomocnik ds. kontaktów z Staatsarchiv w Gdańsku. Pracując w Bibliotece, sprawował także stały nadzór nad ocalałą częścią budynku Archiwum oraz odnalezionymi aktami. Dnia 16 grudnia 1945 r. otrzymał on nominację na kierownika Archiwum Państwowego w Gdańsku, które zostało utworzone rok później zarządzeniem ministra oświaty z 17 grudnia 1946 r.





Pomieszczenia magazynowe Archiwum Państwowego w Gdańsku spalone w marcu 1945 r. Budynek Archiwum zbudowany został w stylu neorenesansowym w latach 1900–1902 przy Hansaplatz 5. W okresie II wojny światowej – prawdopodobnie od 1943 r. – zgromadzony w magazynach zasób Archiwum został w znacznej części ewakuowany. Pozostawione na miejscu akta, w marcu 1945 r., uległy zniszczeniu wraz z magazynami. Fot. Roman Wyrobek, 1946. APG 1158,3/8.

Pierwsza strona pisma naczelnego dyrektora Archiwów Państwowych W. Suchodolskiego do Zarządu Miejskiego w Gdańsku informującego o planowanym przez Ministerstwo Oświaty utworzenia Archiwum Państwowego w Gdańsku, 25 stycznia 1946 r. APG 1414/1.



Arch.-76/1/46

25 stycznia 6

Zarząd Miejski

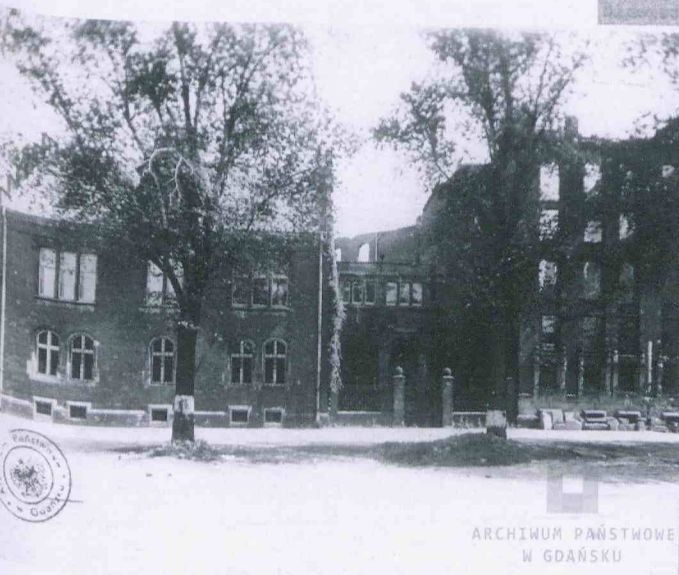
Przygotowania do utworzenia Archiwum Państwowego w Gdańsku.

w Gdańsku.

Między ośrodkami archiwalnymi, które po II-ej wojnie światowej znalazły się w bezspornym władaniu polskim, jedno z najważniejszych zajmuje Gdańsk. Znaczenia i wartości Archiwum Gdańskiego /niem. Staatsarchiv Danzig/, w którym oddawna połączone były archiwum miejskie i archiwum państwowe, my Polacy uzasadnić sobie nie potrzebujemy. Wojna, niestety, z archiwum tego obeszła się strasznie. Zniszczenie i rozproszenie bezcennych archiwaliów gdańskich jest okropne. A straty – dziś jeszcze nieustalone – w wielu wypadkach nie do powetowania. Pierwszym zadaniem było i jest zbieranie tego, co ocalało, co jest uratowane i co jeszcze da się uratować. Prace te i trudy nad ratowaniem archiwaliów gdańskich podjęła Biblioteka Miejska Gdańska. Zawsze w tym zakresie ma ona bardzo znaczne i Ministerstwo Oświaty należycie je ocenia. Nie może jednak ona nastąpić tem się zajmować ani organizować państwowej służby archiwalnej w Gdańsku, gdyż ma ona swój własny bardzo obszerny zakres działania, odmienny od służby archiwalnej.

Dlatego to Ministerstwo Oświaty, jako naczelna władza archiwalna Rzeczypospolitej, zamierza przystąpić do kolejnego swego zadania: do utworzenia i zorganizowania Archiwum Państwowego w Gdańsku. Prócz podstawowego zadania służbowego i naukowego: ratowania i gromadzenia tego wszystkiego, co gdziekolwiek ocalało z archiwaliów gdańskich, Archiwum Gdańskie będzie miało zadać nie i obowiązek dalszy, natury raczej moralnej i politycznej: będzie musiało dopomóc badaczom polskim do odrobienia zaległości w dziele zbadania dziejów Gdańska, zaległości, które wynikły ze stałego niedopuszczania uczonych polskim do materiałów archiwalnych gdańskich. Sobotą jak i uprawiały tu władze b. wolnego m. Gdańska był stały i niezmienny. Jeżeli nie był dość powszech-

///



ARCHIWUM PAŃSTWOWE  
W GDAŃSKU

Odnowiony budynek administracyjny Archiwum oraz zniszczone magazyny archiwalne, prawdopodobnie 1947 r. APG 1414/2720.



Warszawa, dn. 5 grudnia 1945 r. 2

**RZECZPOSPOLITA POLSKA**  
**MINISTERSTWO OŚWIATY**

Nr. Arch. 193/45 N

Obywatel Dr Marcin Dragan  
 w Gdańsku.  
 Biblioteka Miejska.

Spr.: *[Handwritten signature]*

Obywatel Minister Oświaty wyraził zgodę na powołanie Obywatela Doktora na stanowisko Kierownika Archiwum Państwowego w Gdańsku w V grupie uposażenia. Zadaniem Kierownika tego Archiwum będzie przede wszystkim zdobycie budynku na Archiwum i zabezpieczenie w nim tych akt, które ocalały w samym Gdańsku. Dalszym zadaniem będzie zdobycie informacji o aktach Archiwum Gdańskiego wywiezionych i rozproszonych poza dawny miejscem ich przechowywania.

Zawiadamiając o powyższym, proszę uprzejmie o jak najrychlejszą odpowiedź, czy Obywatel Doktor stanowisko to objąć może, jakie ma wiadomości o stanie archiwaliów gdańskich i jaki może złożyć plan działania na najbliższą przyszłość. W planie tym powinien być zamieszczony projekt budżetu na najniezbędniejsze wydatki. Jako etaty Ministerstwo prócz kierownika przewiduje jedną

*[Handwritten note: Termin 10/XII 1945]*

Pismo naczelnego dyrektora Archiwów Państwowych W. Suchodolskiego do dr. Marcina Dragana, pracownika Biblioteki Miejskiej w Gdańsku, z propozycją objęcia stanowiska kierownika Archiwum Państwowego w Gdańsku, Warszawa, 5 grudnia 1945 r. Dr M. Dragan przyjechał do Gdańska w maju 1945 r. i rozpoczął pracę w Bibliotece Miejskiej w Gdańsku. Sprawował równocześnie stały nadzór nad ocalałą częścią budynku Archiwum oraz odnalezionymi aktami. Dnia 16 grudnia 1945 r. otrzymał nominację na kierownika Archiwum Państwowego w Gdańsku. Początkowo jego biuro mieściło się gościnnej Bibliotece Miejskiej. APG 1414/121.

Warszawa, dnia 25 kwietnia 1946 r. 23

**RZECZPOSPOLITA POLSKA**  
**MINISTERSTWO OŚWIATY**


Nr. Arch-304/46

Z A Ś W I A D C Z E N I E .

Ministerstwo Oświaty, Wydział Archiwów Państwowych, zaświadcza, że ob. dr. Marcin Dragan, dyrektor Archiwum Państwowego w Gdańsku, jako przedstawiciel państwowej służby archiwalnej i jako kierownik archiwum, terytorialnie właściwego dla całego obszaru Województwa Gdańskiego, /Dekr. o org. archiw. i opiece nad arch. Dz. Pr. z dn. 8 lutego 1919 r. Nr. 44, poz. 182/, jest upoważniony do przeprowadzania na terenie Województwa Gdańskiego poszukiwań, zabezpieczania na miejscu i przejmowania do Archiwum Państwowego w Gdańsku akt, ksiąg i wszelkich materiałów archiwalnych.

Wszystkie władze cywilne i wojskowe proszone są o udzielenie, w razie potrzeby, pomocy ob. dr. M. Draganowi w podejmowanych przez niego czynnościach.

Dyrektor Archiwów Państwowych  
*[Handwritten signature: W. Suchodolski]*  
 W. Suchodolski



Zaświadczenie wydane przez naczelnego dyrektora Archiwów Państwowych W. Suchodolskiego upoważniające dr. M. Dragana, kierownika Archiwum, do przeprowadzenia na terenie województwa gdańskiego poszukiwań, zabezpieczenia i przejęcia do Archiwum wszelkich materiałów archiwalnych, Warszawa, 25 kwietnia 1946 r. APG 1414/1.



Otwarcie odbudowanego Archiwum Państwowego  
w Gdańsku 1947 r.



- Siedzą od lewej:
1. dr Maria Sławoszevska
  2. dr Marius Dragan - dyrektor AP
  3. ... Suchodulski - Naczelny Dyrektor AP
  4. mgr Helena Piśkorska - kierownik AP o. Tomasz
  5. ks. Paweł Czaplowski - Pelplin
  6. dr Kazimierz Kaczmarski - dyrektor AP o. Romania
- Stoją od lewej:
1. dr Ryszard Morawek - dyrektor CAW w Gdańsku-Oldzie
  2. dr Piotr Bańkowski - ADAP
  3. dr ks. Liedke - Pelplin
  4. dr Tadeusz Kupczyński
  5. mgr Tadeusz Eszmann - dyrektor AP o. Bydgoszcz
  6. ?

Sygn. 1414/159 (1)

ARCHIWUM PAŃSTWOWE  
W GDAŃSKU

Fotografia z uroczystości otwarcia polskiego Archiwum Państwowego w Gdańsku dnia 18 października 1947 r. APG 1414/159.



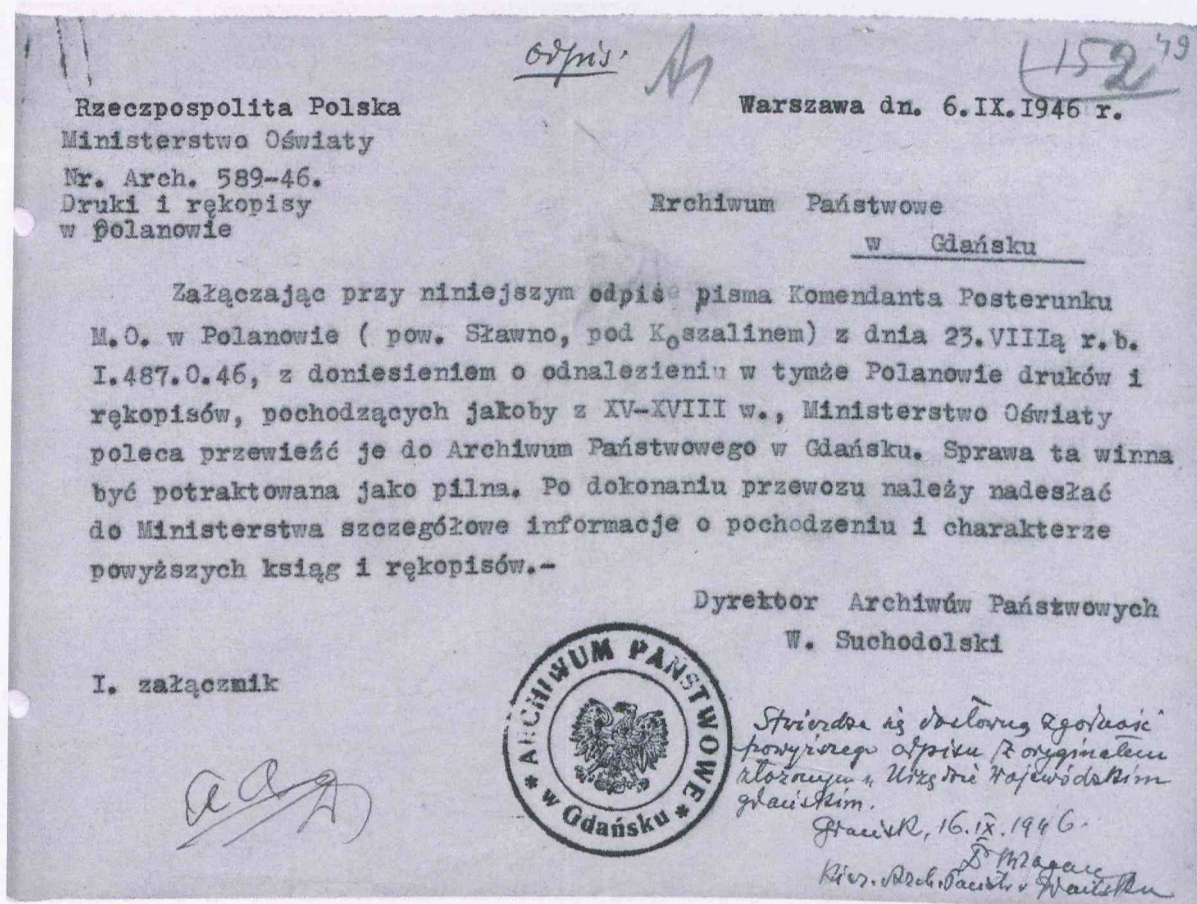
Doc. dr M. Dragan (1882–1966), historyk, archiwista, jeden z przedstawicieli najstarszego pokolenia archiwistów polskich, organizator i pierwszy dyrektor polskiego Archiwum Państwowego w Gdańsku. Funkcję dyrektora Archiwum pełnił do przejścia na emeryturę 30 września 1961 r. APG 1414/123.



Dr Maria Sławoszevska (1903–1979), historyk, archiwista, jedna z pierwszych osób zatrudnionych w Archiwum. We wrześniu 1945 r. rozpoczęła pracę w Bibliotece Miejskiej w Gdańsku. W Archiwum pracowała od 1 stycznia 1947 r., na stanowisku kustosa, przy zabezpieczaniu i zwożeniu odnajdywanych w terenie archiwaliów oraz w segregowaniu i porządkowaniu akt otrzymanych z rewindykacji. W 1973 r. przeszła na emeryturę. APG 1414/144.



Garstka pracowników Archiwum (w 1946 r. – trzy osoby, w 1947 r. – osiem osób) stanęła przed olbrzymim zadaniem: odbudowy spalonego budynku, zgromadzenia rozproszonego w terenie historycznego zasobu, który był przechowywany w Archiwum do 1945 r. oraz zabezpieczenia i zgromadzenia ponemieckich akt urzędów, instytucji i osób prywatnych. Korzystając w dalszym ciągu z gościnności Biblioteki Miejskiej, a od maja 1946 r. z magazynów zastępczych zlokalizowanych w suterenach sąsiadującego z Archiwum I Państwowego Gimnazjum, rozpoczęto dalsze poszukiwania rozproszonych w terenie archiwaliów gdańskich. Na początku 1946 r. przejęto akta Konsystorza Ewangelickiego w Gdańsku i 24 skrzynie archiwaliów gdańskich z Warcina, w których były akta niektórych miast pomorskich, Korporacja Kupiecka oraz część archiwum miasta Gdańska (m.in. Fiscalia, Komora Palowa, Szkoły). W marcu tego samego roku przewieziono z Żaskoczyna kilkaset sztuk w większości zniszczonych map i planów. W kwietniu przejęto z Malborka szczątki akt Rejencji Gdańskiej i Kwidzyńskiej, a pod koniec roku archiwum miasta Malborka. We wrześniu zaś odnaleziono w Polanowie Recesy Stanów Prus Królewskich. Wiosną 1947 r. rewindykowano z brytyjskiej strefy okupacyjnej Niemiec dziesięć wagonów akt. Powróciła m.in. znaczna część ewakuowanego archiwum miasta Gdańska (m.in. Komturstwo gdańskie, Księgi miejskie, Recesy ordynków, Cechy gdańskie) i archiwum miasta Elbląga. Tym samym zakończył się pierwszy, podstawowy okres zabezpieczania i rewindykowania zbiorów w kraju i za granicą.



Pismo dyrektora Archiwów Państwowych W. Suchodolskiego do Archiwum Państwowego w Gdańsku w sprawie odnalezionych w Polanowie druków i rękopisów, Warszawa, 6 września 1946 r. Akta w Polanowie odkryli dwaj funkcjonariusze MO w gruzach i śmieciach starego browaru. Były to Recesy Stanów Prus Królewskich. APG 1414/1.



Pismo Biura Rewindykacji i Odszkodowań Wojskowych w Warszawie do Archiwum Państwowego w Gdańsku informujące o wysyłce z miejscowości Goslar (brytyjska strefa okupacyjna Niemiec) kolejnych wagonów akt do Archiwum, 11 czerwca 1947 r. APG 1414/1417.

RZECZPOSPOLITA POLSKA  
BIURO REWINDYKACJI  
I ODSZKODOWAŃ WOJENNYCH  
PRZY  
CENTRALNYM URZĘDZIE PLANOWANIA

Do

Archiwum Państwowego  
w Gdańsku

Wasz znak:

Wasze pismo z dnia:

W odpowiedzi powołac się na  
nasz znak:  
Techn./ 9233

Warszawa, dnia 11 czerwca 1947 r.

Dotyczy:

Tr.Nr.Nr.79,82-  
strefa brytyjska.-

Niniejszym zawiadamiamy, że dnia 21 maja r.b. wyszedł z Goslar-Strefa Brytyjska- transport 79- Wagon Nr.2069-Munchen, zawierający 105 skrzyń dokumentów archiwalnych-zneczony kolejnym numerem od 258- do 362- przeznaczony jest dla Was.-

Jednocześnie zawiadamiamy, że dnia 24 maja r.b. z Goslar wyszły dla Was z transportem Nr.82 dwa wagony Nr.Nr.22185-Hennover, 58303-France.-

W załączeniu przesyłamy odpis spisu inwentarzewego powyższych wagonów do wypełnienia rubryki "Szacunkowa wartość w złotych w/g cen z 1939 r." oraz zwrotu przy czym załączenia pokwitowania z odbioru zawartości powyższych.-

DYREKTORA  
BIURA REWINDYKACJI  
I ODSZKODOWAŃ WOJENNYCH

Zał.2.-

Archiwum Państwowe przy Centralnym Urzędzie Planowania, WARSZAWA-PRAGA, Grochowska 27-6  
Praga - 49

Druk. Państw. w Łodzi, Zakład Nr. 1 - 5.000 szt. - 1947  
Dok. w Towar. 11.1

Protokół zdawczo - odbiorczy

- Na podstawie upoważnienia Ministerstwa Oświaty -Nr.Arch.748/47 dyrektor Archiwum Państwowego w Gdańsku dr. M. D r a g a n prze- kazał w dniu dzisiejszym na ręce Archiwariusza Diecezji Chełmińskiej w Pelplinie ks. dra. A. L i e d t k e g o następujące ar- chiwalia, będące własnością Archiwum Diecezjalnego i Kapitułnego w Pelplinie, a przewidziane z Warcina w r.1946 oraz rewindykowane z Niemiec w r.1947:
- I. 1. 184 dokumentów pergaminowych (od XIII do XVIII w.) z dzia- ła "Diplomata et Epistolae"
  2. 156 pergaminowych t.zw. "formulae professionis" - profesje oystersów Pelplińskich, spisane na małych kawałkach perga- minu (od XVI w.począwszy)
  3. 26 listów papierowych
  - II. 1. 97 tomów i fascykułów z działu "C" (Culmensia et Pommersia- niensia)
  2. 78 tomów i fascykułów z działu "G" (Gedanensia)
  3. 15 tomów z działu "K" (Camienensia)
  4. 118 tomów i fascykułów z działu "Monastica"
  5. 24 tomów z działu "Varia"
  6. 27 fascykułów z działu "Acta regencyjne"
  - Wszystkie od 1 do 6 z Archiwum Diecezjalnego
  - III. 105 tomów i fascykułów z działu "A" i "B" Archiwum Kapi- tułnego, w tym 3 kopiariusze dokumentów średnio-wiecznych
  - IV. 77 tomów ksiąg metrykalnych z archiwów następujących Para- fii: Cielęta, Drzycim, Gniew, Grabowo, Gruczno, Jeledecz, Łalkow, Lichnowy, Lubiewo, Pasin, Nowocerkiew, Nowe, Osie, Piaseczno, Polskie Łąki, Rymałd, Sartowice, Serock, Strzeczec, Szczuka, Swiecie, Swięta i Walichnowy.
  - V. 6 tomów z Biblioteki Seminarium Duchownego, w tym 4 z dzia- ła rękopisów, mianowicie następujące sygnatury: 294(83), 380(297), 406(401), 432(356), oraz 2 z działu starodruków, mianowicie: III A b (patrystyczna z r.1564) i V L g 9 (Hozjusza "Confessio" z r.1560)
  - VI. 10 tek z odpisami listów Hozjusza (maszynopisy), 2 paczki "kartoteki", 2 teki z korespondencją, 1 3 tomy dzieł druk Hozjusza - należące do "wicepostulatora w sprawie kanoni- zacji S.B.Stanisława Hozjusza w Pelplinie" (złożone w Ar- chiwum Diec.Chełm.przez wicepostulatora ks.dra Józefa Smo- czyńskiego)

Gdańsk, dnia 9go października 1947r.

Przekazał:

(-) Dr. M. Dragan  
Dyrektor Archiw. Państw.

Przejął:

(-) ks.dr.A. Liedtka  
Archiwariusz Diec.Chełm.



Protokół zdawczo-odbiorczy dotyczący przeka- zania akt odnalezionych w Warcinie i rewindyko- wanych z Niemiec przez Archiwum do Archiwum Diecezjalnego i Kapitułnego w Pelplinie, Gdańsk, 9 października 1947 r. APG 1414/1417.



ARCHIWUM PAŃSTWOWE  
w GDAŃSKU

do l.dz. 86/48.

Wykaz

zespołów rewindykowanego archiwum miasta Elbląga.

Dział I. Akta miejskie do r. 1772.

- a. dokumenty 1000 poz. ,
- b. kodeksy, kopiarusze, kroniki,
- c. recessy rady i ordynków, korespondencje,
- d. księgi rachunkowe portowe i miejskie,
- e. akta i rachunki kościelne i cechowe 68 skrzyń.

Dział II. Akta miejskie po r. 1772.

- a. Protokoły, posiedzeń magistratu,
- b. akta miejskie magistrackie,
- c. księgi kasy głównej i oddziałów,
- d. mapy i plany. 135 skrzyń.

Dział III. Depozyty.

- a. Akta miasta Tolmickie,
- b. Akta parafialne,
- c. Akta gmin wiejskich,
- d. Akta starszych kupiectwa,
- e. Akta cechów i towarzystw 43 skrzyń.

Materiał rewindykowany reprezentuje na ogół najprawdopodobniej całość przedwojennego stanu posiadania archiwum miasta Elbląga.

Gdańsk, 12 lutego 1948 r.

KIEROWNIK ARCHIWUM

*M. Dragana*

ARCHIWUM PAŃSTWOWE  
w GDAŃSKU

l.dz. 346/8.

*BX*

do  
Naczelnika Naczelnika Sądu Grodzkiego

w Gdańsku.

ul. Stefana Batorego 5.

Jako wprowadzający kierownik Archiwum Państwowego w Gdańsku  
proszę o przyjęcie do wiadomości, że w trakcie zbiorów archiwalnych,  
rozproszonych po terenie b. N. M. Gdańska przeprowadzi się  
selekcję odbior i selekcji akt b. Konsystorza ewangelickiego  
w Gdańsku, złożonych przy miejscu w piwnicy domu przy  
ul. Stefana Batorego 5. W dwóch najbliższych tygodniach te akta  
przebiegną do Archiwum Państwowego w Gdańsku ul. Batorego 5  
w dniu 19 lutego 1946 r. w dwóch tomych 200 tomów z  
wskazaniem 500 paragrafów i około 200 tomów z  
systemu ewangelickiego w Gdańsku.  
Pozostałe materiały zostały zgłoszone w Województwie Gdańskim  
Opiekni nad Księgami, były osobno odebrane.

Gdańsk 19 lutego 1946 r.



*prof. dr. Dragana Marcin,  
Pier. Wsch. Państwa w Gdańsku.*

Wykaz zespołów rewindykowanego w 1947 r. archiwum miasta Elbląga, Gdańsk, 12 lutego 1948 r. W dniach od 20 maja do 14 czerwca 1947 r. do Archiwum nadeszło dziesięć wagonów akt rewindykowanych z brytyjskiej strefy okupacyjnej Niemiec, a wywiezionych w latach 1944-1945. W czterech wagonach znajdowały się archiwalia miasta Elbląga, w pozostałych archiwalia gdańskie oraz niektóre materiały o innej przynależności, w tym Archiwum Diecezjalnego i Kapitulnego w Pelplinie. APG1414/1417.

Pismo kierownika Archiwum Państwowego w Gdańsku dr. M. Dragana do Naczelnika Sądu Grodzkiego w Gdańsku informujące o odbiorze i selekcji akt Konsystorza Ewangelickiego, złożonych przez Niemców w piwnicy domu przy ul. Stefana Batorego 5 w Gdańsku, 19 lutego 1946 r. APG 1414/1.



Wobec zniszczenia w 1945 r. prawie wszystkich niemieckich środków ewidencyjnych równolegle przystąpiono do porządkowania uratowanych archiwaliów. Po nadaniu im pierwotnego układu wykonano prowizoryczne spisy, które miały umożliwić udostępnianie akt do badań naukowych i załatwiania kwerend.

Dz. 300,6 *Rechtswörterbuch (Bau- und Holz)*  
*Archivum Sądowe Gdańskie* *Bauamt*

lp.	sygn.	rosi'	lata:	uwagi
1.	300,6/1	Johann Wahll (tr. do obrotu)	1651.	indeks osobowy
2.	" 2.	Jorgen von Boemeln	1652	" "
3.	" 3.	Albrecht Rosenberg	1653	" "
4.	" 4.	Arnold Rejer	1654	" "
5.	" 5.	Daniel Scheweke	1655	" "
6.	" 6.	Johann Schulle	1656/7	
7.	" 7.	" Ferber	1658	
8.	" 8.	Daniel Klein	1659	
9.	" 9.	Daniel Schlieff	1660	
10.	" 10.	Gabriel Cronhausen	1661	
11.	" 11.	" Borr	1662	
12.	" 12.	Walentin von der Linde	1663	
13.	" 13.	Johannes Kratzer	1664	
14.	" 14.	Christian Schröder	1665	
15.	" 15.	Benjamin Engelke	1666	
16.	" 18.	Edward Rüdiger	1667	
17.	" 19.	Gabriel Schumanns	1668	
18.	" 20.	Michael Behmen	1669	
19.	" 21.	Johann Schwarkwald	1670	
20.	" 22.	Daniel Proith	1671	
21.	" 23.	Constantin Ferber	1672	
22.	" 24.	Jacob Westhoff	1673	
23.	" 25.	Wolther Rosenberg	1674	
24.	" 26.	David Wajl	1675	

(po lewej) Inwentarz roboczy zespołu Archiwum miasta Gdańska, Archiwum Sądowe Gdańskie (dział 300,6) rewin-dykowany z Niemiec w 1947 r. 1950. APG 1414/1514.

(poniżej) Pierwszy zachowany wy-kaz zespołów Archiwum Państwo-wego w Gdańsku, dział 300 – Archi-wum miasta Gdańska, 1951. APG 1414/1495.

**Wykaz zespołów Archiwum Państwowego w Gdańsku.**

nr	Nazwa	Lata	Łość	zest.	Inwent.
1	300,1 Präsidierendes Amt	1559-1814	439	98,9%	Inwent.
2	" 2 Wehrung u. Scharpen	1535-1812	1045	100 %	"
3	" 3 Bürgerflisches Amt	1561-1793	536	99,3%	"
4	" 4 Höhe	1566-1812	518	100 %	"
5	" 5 Vicepräsidiernd. Amt	1578-1814	1053	99,44%	"
6	" 6 Richterliches Amt	1651-1814	208	100 %	"
7	" 12 Admirei	1440-1814	42	ok. 5%	"
8	" 16 Vorrat	1593-1792	17	?	"
9	" 19 Pfahlkammer	1460-1786	106	?	"
10	" 20 Wallgebäude	1567-1812	117	92,13%	"
11	" 21 Kriegspräsident	1710-1814	2	?	"
12	" 41 Altstadt	1439-1792	198	98,66%	"
13	" 43 Schiffsrennöcher	1426-1811	224	99,66%	"
14	" 58 Wette	1715-1751	1	?	"
15	" 82 Jungstadt	1404-1455	1	?	"
16	" 38 Lazarott	1736-1898	3	?	"
17	" 42 Schulen	1545-1879	221	ok. 70%	"
18	" 49 Weissenhaus, Armen-sachen	1719-1750	1	?	"
19	" C Dausiger Gewerks-archiv	1365-1912	1877	?	"
20	" 9 Acta Internautiorum	1784-1877	2 pudła	?	"
21	" 10 Ordungsressesse	1545-1814	350	100%	"
22	" 17 Fiscalia	1539-1747	10	?	"
23	" 18 Militaria	ok. 1573-1628	3	?	"
24	" 24 Handel	ok. 1573-1628	2	?	"
25			20	?	"
			98	?	"
			0	92,46%	Inwentarz w opracowaniu

Bauer Karol Ernest [1665-1719], burmistrz.

ur. 28 VIII 1665  
 Rodzic: Reinhold, senior Tannikbr i Elzbieta zd. Jellentin.  
 Studia: [g. pblski] 1683 Gimn. Akad. - od r. 1685 we Frankfurcia n/O., Lipska i Wtrockoie.  
 ∞ Adelgunda Wriocht (13 II 1691) [gorliwy kalwin].  
 Im. (4 dnia w sobotę) 28 VIII 1719.  
 (Wzrost: maj. Borchfeld i Mokry Swis - w b. (1713) 300, R/106, 20, 5, 219)  
 (Wzrost: dekretum. 300, R/106, s. 783 i nast.)

Tawnik 1694  
 rajca 1701  
 sębia 1704  
 burmistrz 1716  
 przesył. 1717  
 wdopł. 1716, 1719  
 burgrabia: 1707  
 1711  
 1715  
 1718.

Odręczna karta informacyjna na temat Karla Ernesta Bauera, burmistrza gdańskiego (1665-1719), sporządzona przez dr Marię Sławoszewską. W latach 1950-1973 r. M. Sławoszewska, w trakcie opracowywania archiwum miasta Gdańska, sporządziła dodatkowo niezwykle cenną pomoc naukową w postaci kartoteki burmistrzów, rajców, sekretarzy i burgrabów miasta Gdańska. APG 1414/1797.



Czyniono także starania dotyczące gmachu Archiwum. Dzięki subwencji Delegatury Rządu do Spraw Wybrzeża do lata 1947 r. odnowiono częściowo zdewastowany budynek administracyjny i 18 października 1947 r. nastąpiło oficjalne otwarcie polskiego Archiwum Państwowego w Gdańsku, którego dokonał Dyrektor Archiwów Państwowych Witold Suchodolski.

Do nr 117

Arch. 193/47

Obywatel  
Inż. EUGENIUSZ KWIATKOWSKI  
Delegat Rządu do spraw wybrzeża  
w Gdańsku.

Gruntowanie pozycji naszej nad Bałtykiem opiera się nie tylko na materialnych podstawach gospodarczego opanowania wybrzeża i technicznego wyposażenia portów. Możliwość powołania się na nasze prawa historyczne, na procesy dziejowe, jakie rozgrywały się na tych terytoriach, na w tym zagadnieniu także swoje wagę, wagę często b. znaczną. Gromadzone w archiwach materiały dają podstawę źródłową do dokumentacji historycznej praw naszych do wybrzeża bałtyckiego. Zbiornicę ocalałych w wojnie materiałów archiwalnych dla Gdańska będzie odradzające się z gruzów i popiołów Archiwum Państwowe przy Wązłach Piastowskich Nr. 5. Szybka odbudowa chociażby części dawnego Archiwum Gdańskiego była zadaniem pilnym z punktu widzenia zarówno naukowo-historycznego, jak politycznego.

Pan jako Delegat Rządu do spraw wybrzeża, ocenił słusznie znaczenie Archiwum Gdańskiego i w pierwszym, najtrudniejszym etapie odbudowy, przyszedł mi z wydatną pomocą, udzielając dotacji ze swoich kredytów na roboty remontowe.

Gdy Dyrektor Archiwów Państwowych przedstawił mi te fakty uważam za swój obowiązek skierować Pana Delegatowi podziękowanie za ten pekn zrozumienia i zyczliwości stosunek do służby archiwalnej.

Minister  
Antoni Gieroch

Kopia listu ministra oświaty Stanisława Skrzeszewskiego do Delegata Rządu ds. Wybrzeża w Gdańsku inż. Eugeniusza Kwiatkowskiego (w okresie międzywojennym inicjator budowy portu i miasta w Gdyni) z podziękowaniem za udzielenie dotacji na odbudowę Archiwum, 20 marca 1947 r. APG 1414/2.

Kartka pocztowa od ks. Pawła Czapliewskiego do dyrektora Archiwum dr. M. Dragana z informacją potwierdzającą przybycie na uroczystość otwarcia Archiwum i gotowość do poświęcenia gmachu, Miłobądz, 16 października 1947 r. APG 1414/2.

298 430

Miłobądz, d. 10. X 47.

Pracujący Panie Dyrektore!

Zaproszenie dziś wstępuję, duszki.

W sobotę 18 bm. stawię się na czas. Przywiozę ze sobą komuszkę, stulecie i rytmal. Prosiłbym i woda proszę sprowadzić z Kościszowa.

Do widzenia Ks. Czapliewski



277

Nazwa i adres instytucji wnioskującej: **ARCHIWUM PAŃSTWOWE W GDAŃSKU**  
*Waty Piastowskiej 5*

WNIOSEK Nr **A**

o  
 włączenie inwestycji  
*Rehabilitacja białych w Gdańsku*

	<table border="1" style="margin: auto;"> <tr> <td style="width: 33%; text-align: center;">Z</td> <td style="width: 33%; text-align: center;">D</td> <td style="width: 33%; text-align: center;">O</td> <td style="width: 33%; text-align: center;">C</td> </tr> </table>	Z	D	O	C
Z	D	O	C		

do  
 Państwowego Planu Inwestycyjnego  
 na rok 1948.

I. Opis inwestycji.

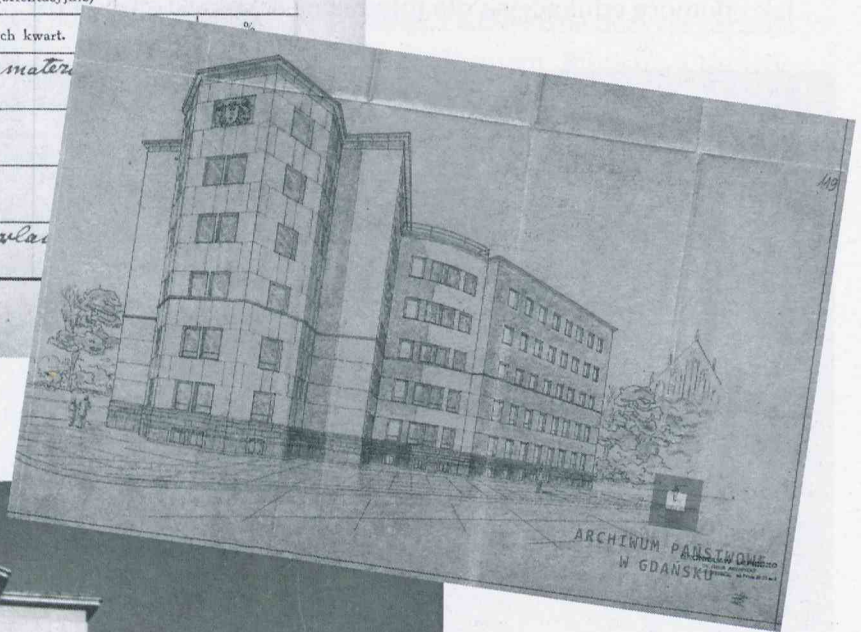
1. Miejsce lub rejon <i>Gdańsk</i>	8. Przedmiot i zakres inwestycji <i>Do odbudowania nr. 1746/p budynku administracyjnego o kubaturze 3.300 m<sup>3</sup>, przeznaczonego na cele projektowane na etapie odbudowy magazynu archiwalnego, tj. na cele odbudowy i przebudowania magazynu na etapie odbudowy białych w Gdańsku.</i>
4. Rodzaj inwestycji <i>Odbudowa magazynu archiwalnego.</i>	8. Przedmiot i zakres inwestycji <i>W roku 1948 przewidziano odbudowę i przebudowę obiektów magazynowych białych w Gdańsku, w tym w 75% obiektów magazynowych białych, w tym w 75% obiektów magazynowych białych, w tym w 75% obiektów magazynowych białych.</i>
3. Termin rozpoczęcia <i>7/8 1946 r.</i>	9. Uzasadnienie: <i>Odbudowa magazynów białych w Gdańsku jest konieczna dla ratowania przed zniszczeniem przez wojnę i wojnę (wieloletnie) archiwaliów gdańskich, których ilość wynosi po rekonstrukcji Niemiec około 150 ton akt i 150.000 rozpisanych listów, dokumentów. Akt te składają się w 85% z dokumentów historycznych, w tym z dokumentów historycznych, w tym z dokumentów historycznych.</i>
4. Termin ukończenia <i>r. 1949.</i>	9. Uzasadnienie: <i>Odbudowa magazynów białych w Gdańsku jest konieczna dla ratowania przed zniszczeniem przez wojnę i wojnę (wieloletnie) archiwaliów gdańskich, których ilość wynosi po rekonstrukcji Niemiec około 150 ton akt i 150.000 rozpisanych listów, dokumentów. Akt te składają się w 85% z dokumentów historycznych, w tym z dokumentów historycznych.</i>
5. Dokumentacja techniczna <i>Projekt planu konstrukcyjnego</i>	9. Uzasadnienie: <i>Odbudowa magazynów białych w Gdańsku jest konieczna dla ratowania przed zniszczeniem przez wojnę i wojnę (wieloletnie) archiwaliów gdańskich, których ilość wynosi po rekonstrukcji Niemiec około 150 ton akt i 150.000 rozpisanych listów, dokumentów. Akt te składają się w 85% z dokumentów historycznych, w tym z dokumentów historycznych.</i>
6. Inwestycja uzgodniono z: <i>Głównym Biurem Odbudowy</i>	10. Przewidyw. efekt ukończonej inwestycji <i>Przebudowa i odbudowa magazynu białych w Gdańsku uzyskała się na cele normalnego funkcjonowania archiwaliów (1 jedynostanowe) na powierzchni 1100 m<sup>2</sup> do pojemności na przeszło 6.500 metrów bieżących akt na akta. Porównanie uzyska się jeszcze w przebudowie frontowej (6.000 m<sup>2</sup>) ulicznej jako pracownie przy magazynie.</i>
7. Wykonanie zostanie powierzono: <i>Głównemu Biur. Odbudowy</i>	10. Przewidyw. efekt ukończonej inwestycji <i>Przebudowa i odbudowa magazynu białych w Gdańsku uzyskała się na cele normalnego funkcjonowania archiwaliów (1 jedynostanowe) na powierzchni 1100 m<sup>2</sup> do pojemności na przeszło 6.500 metrów bieżących akt na akta. Porównanie uzyska się jeszcze w przebudowie frontowej (6.000 m<sup>2</sup>) ulicznej jako pracownie przy magazynie.</i>

II. Plan wykonania (orientacyjnie)

Kw.	Przewidziane prace w poszczególnych kwart.
I	<i>Wywózka gruzu i przygotowanie materiału.</i>
II	<i>Mury i stropy magazynów.</i>
III	<i>Tynki i stalarka.</i>
IV	<i>Roboty wykończeniowe i instalacje.</i>

Pierwsza strona wniosku Archiwum Państwowego w Gdańsku o włączenie inwestycji Archiwum – odbudowy magazynów archiwalnych – do Państwowego Planu Inwestycyjnego na 1948 r., 27 sierpnia 1947 r. APG .1414/3.

Projekt odbudowy magazynów archiwalnych Archiwum wykonany przez inż. arch. Bronisława Lepieszko, 1948 r. APG 1414/162.



Magazyny gdańskiego Archiwum po odbudowie w 1950 r. Odbudowę obiektów magazynowych prowadzono w latach 1948-1950 r. APG 1414/169.



W 1950 r. oddano do użytku odbudowane magazyny archiwalne, a po przeniesieniu do nich zasobu przystąpiono już do systematycznego opracowania zgromadzonych materiałów archiwalnych oraz szerszego ich udostępniania do badań naukowych i w celach wystawienniczych. Zasób liczył wówczas 2295 m bieżących akt. Jednocześnie Archiwum zaczęło nadzorować i kształtować materiały archiwalne powstające w urzędach, instytucjach i zakładach. Funkcje kontrolne nad nimi wykonywały przede wszystkim utworzone w latach 50. archiwa powiatowe podległe na terenie województwa gdańskiego Wojewódzkiemu Archiwum Państwowemu w Gdańsku (pod tą nazwą funkcjonowało od 1952 r.). W dalszych latach, w wyniku zmian administracyjnych kraju, zniesienia powiatów, archiwa te uległy likwidacji, a ich zasób przejęło Archiwum Państwowe w Gdańsku zwane tak od 1983 r. W związku z dalszym przyrostem zasobu, Ekspozytura w Gdyni po otrzymaniu dużego lokalu uległa rozbudowie i w 1997 r. otrzymała status oddziału zamiejscowego. W dniu 16 lipca 2012 r. rozpoczęły się prace budowlane związane z inwestycją polegającą na rozbudowie i przebudowie Archiwum Państwowego w Gdańsku.

Obecnie zasób Archiwum i Oddziału w Gdyni tworzy 4593 zespoły archiwalne. Wielkość materiałów archiwalnych wynosi 12 859, 95 m bieżących, zaś liczba jednostek archiwalnych to 1 121 948. Archiwum Państwowe w Gdańsku podejmuje różnorodne przedsięwzięcia związane nie tylko z opracowaniem, zabezpieczaniem i udostępnianiem zasobu archiwalnego, ale też prowadzi działalność popularyzatorską, przybliżając wielu odbiorcom niezmiernie bogaty zasób archiwaliów będących świadectwem historii, kultury Pomorza, a także cennym źródłem do badań naukowych, jak i pomocą edukacyjną dla młodzieży szkolnej i studentów.

### Polska wystawa archiwalna w Gdańsku

Po blisko czterdziestu latach, około odbudowy spalonego gmachu b. „Stabsarchiv der Freien Stadt Danzig”, po dokonaniu wielu przedsięwzięć w zakresie gromadzenia z powrotem dawnych skarbów archiwalnych gdańskich, wywiezionych przeważnie przez Niemców na teren Rzeszy, już obecnie Archiwum Państwowe w Gdańsku jest w możności złożyć do publicznej wycieczki dokumenty, mogące służyć jako obiektywna, niedziałająca iluzją straż przeszłości Gdańska i Polaków, i zaprezentować je społeczeństwu polskiemu przez urządzenie publicznej, stałej wystawy archiwalnej w gmachu własnym w Gdańsku, ul. Wały Piastowskie 5.

Była w Gdańsku i przed rokiem 1945 „niemiecka” wystawa dawnych dokumentów gdańskich, dostęp jednak do nich był dla Polaków ograniczony koniecznością uzyskania specjalnej zgody ze strony bi. dyrekcji archiwum. Ta „niemiecka” wystawa była zorganizowana w latach 1939–30, z inicjatywą w zakresie polityki zagranicznej Gdańska, oraz w zakresie spraw gospodarczych. Po niemieckim patriotom w Gdańsku obawiali się, że Polska może pochłonąć w całości Gdańsk, który pragnęli widzieć w łączności z Rzeszą niemiecką, więc wystawa archiwalna w Gdańsku zrobiona przez Niemców, miała na celu wykazanie na podstawie dokumentów, że przeszłość Gdańska była przeszłością niemiecką, że dawny Gdańsk mimo swej 2 i pół wieków trwającej zależności politycznej i gospodarczej od Polski (1154–1793) pozostał w pełni niemieckim pod względem składu narodowościowego ludności, m. in. że Gdańsk w okresie swej łączności z Polską był tylko w pełni polskimi z królami Polski, poza tym władzą Rzeczypospolitej nie podlegał, słowem, że cała przeszłość, praca i osiagnięcia gospodarcze i kulturalne dawnego Gdańska należy zapisać na koncie człowieka niemieckiego.

Obecna polska wystawa archiwalna w Gdańsku użyciu w pełni przeważającej większości materiał dokumentarny, którego nie było na niemiecko-gdańskich wystawie sprzed r. 1945, materiału, który z całą jasnością i bezwzględna prawdą ukazuje zależność gospodarczą i polityczną Gdańska od Polski, fakt, że tylko dzięki Polsce i jej przyrodzonym bogactwom udało się utworzyć do politycznej i gospodarczej w XVI–XVIII w. że język polski był w Gdańsku nowoczesnym w powołanym do życia, zwłaszcza w życiu prywatnym i stosunkach handlowych, polsko-gdańskich, że Gdańsk podlegał nie tylko królom polskim, ale — co prawdziwe — ze zmianą składowości, uznawał suwerenitety walnych sejmów Rzeczypospolitej.

Wystawa archiwalna w Gdańsku będzie mogła wykazać rolę Gdańska jako najbardziej, dzieła Polacy, portu bałtyckiego, będzie mogła dokumentarnie udowodnić, że życie i ustroj dawnego Gdańska dzięki wpływowi i woli politycznej polskiej i dzięki wyświeżonym dążeniom polskiej części ludności Gdańska, skupionej w cechach rzemieślniczych gdańskich, uległ zasadniczej przemianie, z pierwotnej formy ustroju arystokratycznego rządów, plinowatki kupieckiej na ustroj o swobodnym obliczu demokratycznym z pełnym udziałem w rządach miasta przedstawicielstwa warstw pracujących.

Otwarcie wystawy archiwalnej w Gdańsku odbędzie się dnia 22 lipca br. o godz. 12.30 w gmachu własnym przy ul. Wały Piastowskie 5, w ramach uroczystości obchodu rocznicy PKWN.

Dr M. Dragan.

Lp.	data	god.	tema wystawy	liczba odd.	nazwa odd.	organizator
1	26/7 49	1949	Młodzi Gdyni i Lębora Dawny Gdyni i Lębora	90	Gdynia, Lębork Wrocławskie	Pomorski Związek J. B. S. G.
2	23/7 49		Prof. D. Jauer Makrobieta	4	Kielce, Warszawa	
3	21/7 49		Dr. Dobrowolska	1		
4	24/7 49		Instytut Pedagogiczny ZNP w Warszawie (grupa historyczna)	17	Instytut Pedagog.	Grupa
5	23/7 49		Prof. Stanisław Kostka	1		
6	27/7 49		Snob Ryszard Pala Danuta	1		
7	27/7 49		Marek Głogowski	1		
8	26/7 49		Instytut Pedagog. z. H. P. w Warszawie (grupa pedagogiczna)	23	Instytut Pedagog.	Grupa
9	26/7 49		Mgr. Stanisław Kosiński	1	Warszawa, Opole	
10	"		Mgr. Witold Rostkowski	1	Archiwum Ciebie Młot Danuta	
11	26/7 49		J. P. Piłkiewicz	1	Łódź, Łódź	
12	24/7 49		Hamster W. W. W.	1	Warszawa Warszawa, Łódź	
13	26/7 49		Life Głogowski	1	Warszawa, Łódź	
14	29/7 49		Hubertus Studyt	1	G. Z. P. P. W. D. P. M. W. W.	
15	"		Janina W. W. W.	1	Warszawa	

(powyżej) Notatka prasowa zapowiadająca otwarcie w gmachu Archiwum pierwszej, stałej wystawy, której tematem przewodnim miała być polskość Gdańska, „Dziennik Bałtycki”, 16 lipca 1949 r., APG 1414/1669.

(po prawej) Wpisy do księgi pamiątkowej zwiedzających wystawę „Dokumenty polskości Gdańska”, 26-29 lipca 1947 r., APG 1414/1689. Wystawa została otwarta 22 lipca w ramach obchodów rocznicy PKWN. W uroczystości uczestniczyli m.in. naczelny dyrektor Archiwów Państwowych Rafał Gerber i wiceminister oświaty dr Henryk Jabłoński.



Beata Waclawik

Archiwum Państwowe w Olsztynie

## Archiwum Państwowe w Olsztynie

ARCHIWUM  
PAŃSTWOWE  
W OLSZTYNIE

Podjęta w drugiej połowie 1945 r. akcja zabezpieczania archiwaliów poniemieckich pozostawionych na terenie byłych Prus Wschodnich przeprowadzona przez pracowników Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Pełnomocnika RP, historyków z Instytutu Mazurskiego, jak również profesorów z Uniwersytetu w Toruniu oraz prowadzone z powodzeniem w kolejnym roku poszukiwania pruskich registratur w urzędach, szkołach, majątkach czy parafiach dały asumpt wojewodzie olsztyńskiemu do rozpoczęcia działań w sprawie utworzenia Archiwum Państwowego dla nowo powstałego województwa. Z pewnością dwukrotna wizytacja województwa w latach 1947 i 1948, której dokonał dr Piotr Bańkowski, delegat Wydziału Archiwów Państwowych w Warszawie, oraz sporządzona przez niego lista miejscowości i akt, jakie odnalazł podczas tej podróży, wpłynęły na podjęcie decyzji o powołaniu do życia nowej placówki archiwalnej. Ostatecznie decyzja zapadła w 1948 r. i Archiwum Państwowe w Olsztynie, zgodnie z Zarządzeniem Ministra Oświaty, rozpoczęło swoją działalność 15 listopada tego roku.

WOJEWODA OLSZTYŃSKI  
L. dz. ....  
Archiwum Państwowe -  
- utworzenie.

17  
Olsztyn, dnia 24 VIII 1946 r. 165 294  
Do  
Ministerstwa Ziemi Odzyskanych  
w Warszawie.

Broszę o rozpatrzenie sprawy utworzenia na terenie Województwa Olsztyńskiego organu Naczelnej Dyrekcji archiwum Państw. i ewentualne zainstalowanie GO w jednym z miast powiatowych Województwa.

Konieczność utworzenia takiej placówki motywuje:

1. Archiwalia znajdujące się w różnych miejscach i w posiadaniu różnych osób i instytucji przedstwiają dużą wartość historyczną. Zawierają one wiele cennych danych mówiących o wyzysku klasy robotniczej w b. Prusach Wschodnich. Zawierają wiele zapisków i dokumentów z okresu powstawania klasy junkierskiej. Ponadto posiadają naderwyczej cenne dokumenty obrazujące metody, środki oraz drogi jakimi szła polityka narodowościowa wobec Polaków. Dokumenty te mogą stanowić wartościowy materiał dla opracowania ogólnej polityki dla repolonizacji tych Ziemi. Ponadto archiwalia znajdujące się na terenie Województwa Olsztyńskiego mogą mieć duże znaczenie dla prac związanych z planowaniem gospodarczym odnośnie tych terenów.
2. Archiwaliai tymi w chwili obecnej nikt się nie zajmuje gdyż nie wchodzi one w orbitę zainteresowań kompetencyjnych ani Wojewódzkiego Wydziału Kultury i Sztuki ani Władz Szkolnych. Te ostatnie zabezpieczają jedynie książki. Stan ten powoduje stopniowy ubytek dokumentów, które ulegają zniszczeniu, szaraceniu lub grabieżom.
3. Archiwalia te jako dokumenty o znaczeniu państwowym nie mogą być zgromadzone przez instytucje prywatne czy społeczne. Dokumenty te powinny być zabezpieczone i zgromadzone w stolicy Województwa przez odpowiedni organ Naczelnej Dyrekcji Archiwum

Korespondencja wojewody olsztyńskiego, m.in. dr Zygmunta Robla z Ministerstwem Ziemi Odzyskanych, dyrektorem Archiwów Państwowych Witoldem Suchodolskim oraz Muzeum Mazurskim w sprawie utworzenia Archiwum Państwowego dla województwa olsztyńskiego z 24 sierpnia 1946 r. i 29 października 1946 r. Ostatecznie minister oświaty zarządzeniem z 15 listopada 1948 r. utworzył Archiwum Państwowe w Olsztynie. Archiwum Państwowe w Olsztynie (dalej: APO), sygn. 505/134.

N. Arch. 699/46  
Stworzenie Archiwum Państwowego  
R. 27446/1780/Woj/46.

Do  
Ob. Wojewody Olsztyńskiego.

Ministerstwo uznaje całkowicie słuszność inicjatywy Ob. Wojewody co do utworzenia archiwum państwowego, jako zorientacji wszelkich akt niepotrzebnych do bieżącego urzędowania z terenu województwa. Archiwum to jednak powinno mieć oparcie o centrum administracyjne danego terenu. Wyaminięty zarówny w piśmie Obywatela Wojewody projekt co do ulokowania archiwum w jednym z miast powiatowych, a w liście prof. K. Górskiego do prof. Z. Wojciechowskiego w Lecurku Ministerstwo uważa za rzecz b. niewskazaną. W szereg archiwalnej sprawy administracyjnej: Piotrów i Radom. Były to kiedyś centra władz II instancji. Archiwum musi przede wszystkim służyć potrzebom władz i urzędów, a następnie celom naukowym. Najbardziej byłoby pozostawienie utworzenia archiwum w samym Olsztynie, nierzadzie jako składowy aktowej Urzędu Wojewódzkiego. W budżecie na 1947 r. Ministerstwo będzie prawdopodobnie mogło przeznaczyć 2 etaty personalne, oraz około 200,000 zł. na wydatki rzeczowo-administracyjne Archiwum.

Dyrektor Archiwów Państwowych  
Witold Suchodolski

Urząd Wojewódzki  
Kancelaria



Początkowo zasób Archiwum Olsztyńskiego tworzyły przede wszystkim akta proveniencji pruskiej, jednak dopiero pięć lat później, tj. w 1953 r. przyznano Olsztynowi prawo do zachowania zasobu historycznego. Status archiwum historycznego w konsekwencji pozwolił na przejęcie akt zgodnie z zasadą pertynencji terytorialnej - m.in. z Archiwum Państwowego w Gdańsku w 1956 r. przekazano recesy sejmików stanów pruskich z XVI i XVII w., z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie księgi miast warmińskich (1964 r.) oraz z Niemieckiej Republiki Demokratycznej akta magistratu olsztyńskiego (1963 r.).

L.dz. 348/1/49.

Protokół

zdawczo-odbiorczy, spisany w dniu 25 lutego 1949 r. w Biurze Prezydyjnym Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej, w sprawie przekazania Państwowemu Archiwum w Olsztynie na Zamku 7-tomów recesów z posiedzeń sejmu pruskiego, oprawnych w pergamin.

Zgodnie z pismem Kierownika Państwowego Archiwum w Olsztynie, Ob. Dr. W. Adamczyka, L.dz. 14/49., z dnia 16. II. 49., z dnia 21. II. 49., - przekazano komisyjnie do rąk Ob. Dr. Adamczyka:

- 1) Land-Tags, IV Teil de Annis 1688, 1689, i 1690.
- 2) Land-Tags, anderer Teil von Anno 1662.
- 3) Landtage de Annis 1669, 1670 i 1671.
- 4) Land-Tags - Akten de Anno 1618.
- 5) Siberbeschen - Kirchen rechnunge Nr. 29.
- 6) Land-Tags - Akten 1616.
- 7) Land-Tags - Akten 1672 - 1674. Original.

Przy zdawaniu wymienionych recesów, był ze strony Prezydium Olsztyńskiej Wojewódzkiej Rady Narodowej, Ob. Kita Józef, Kierownik Biura Prezydyjalnego O.W.R.N. i Ob. Aleksandrowicz Edward, jako sędawcy - oraz Ob. Dr. Adamczyk Władysław i Ob. Nerowska Brygida, jako odbierający.

Olsztyn, dnia 25 lutego 1949.

*W. Adamczyk*

ODPIS

Olsztyn, dnia 25. III. 47r. 36

Niniejszym stwierdza się, że w dniu dzisiejszym Wydział Kultury i Sztuki Wojew. olsztyńskiego przekazał Mazurskiej Wojewódzkiej Radzie Narodowej 7/siedem/tomów oprawnych w pergamin zawierających protokoły posiedzeń Sejmu pruskiego z końca XVI i XVII w. Wspomiane protokoły w imieniu Mazurskiej Rady Narodowej przejął ob. Borowski Juliusz ref. sam. przy Wojew. Radzie Narodowej.

za zgodność

*Z. Rewski*  
Mgr. Zbigniew Rewski  
Konservator

/J. Borowski/



O D P I S

36

Olsztyn, dnia 25.III.47r.

Niniejszym stwierdza się, że w dniu dzisiejszym Wydział Kultury i Sztuki Wojew. olsztyńskiego przekazał Mazurskiej Wojewódzkiej Radzie Narodowej 7/siedem/tomów oprawnych w pergamin zawierających protokoły posiedzeń Sejmu pruskiego z końca XVI i XVII w. Wspomiane protokoły w imieniu Mazurskiej Rady Narodowej przejął ob. Borowski Juliusz ref. Nam. przy Wojew. Radzie Narodowej.

/J. Borowski/

za zgodność

*Z. Rewski*  
Mgr. Zbigniew Rewski  
Konservator

ARCHIWUM GŁÓWNE  
Akt dawnych

Sprawa transportu  
akt do Olsztyna.

4456/48

Warszawa, dnia 10. grudnia 1948 r.

26 48

ARCHIWUM PAŃSTWOWE  
w Olsztynie  
Zamek

Niniejszym zawiadamiam, że z polecenia Wydz. Archiwum Państw. w uniach najbliższych wysyłam do Olsztyna transport akt wschodnio-pruskich, rewindykowanych z okupacji angielskiej w roku 1947. Akta te są powiązane w paczkach.  
O dacie wysyłki zawiadomię depeszą.-

DYREKTOR  
ARCHIWUM GŁÓWNEGO

*Adama Stebeli*

*dn. 29/12.*

*Wpłynęło 13. XII 48r.*

Na terenie Okręgu Mazurskiego i późniejszego województwa olsztyńskiego w latach 1945-1948 w wyniku lustracji zabezpieczono liczne archiwalia pochodzące z byłych registrarur pruskich oraz Państwowego Archiwum w Królewcu, które sukcesywnie przekazywane były do nowo powstałego Archiwum w Olsztynie. Do zasobu Archiwum trafiły również akta rewindykowane z Niemiec. APO, sygn. 505/119.

Archiwum Państwowe  
w Olsztynie /Zamek/  
L. dz. 19./48r.

Olsztyn dnia, 13. XI. 48r.

4  
26

Urząd Wojewódzki Olsztyński  
Wydział Kultury i Sztuki  
w miejscu.

Z uprzejmym podziękowaniem kwituje odbiór niżej wymienionych archiwaliów przekazanych mi w dniu dzisiejszym przez Kustosza Muzeum Mazurskiego:

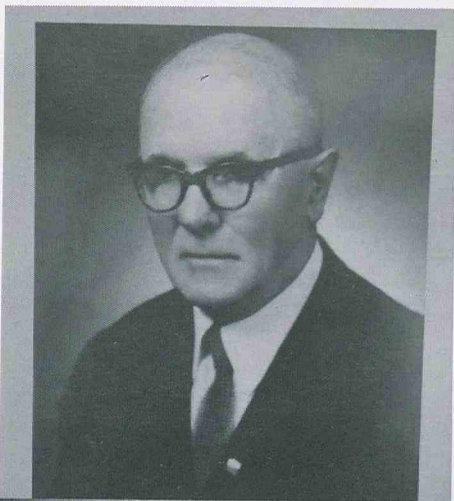
1) Księga parafii Lidzbarskiej (Heilsberg) z XVIII w.  
2) k. korespondencji biskupa Warmińskiego z l. 1824-1832; 3) księgi cechowe m. Lidzbarska z II-jej połowy XVIII w.

*Wuffol*  
/Dr. W. Adanczyk/

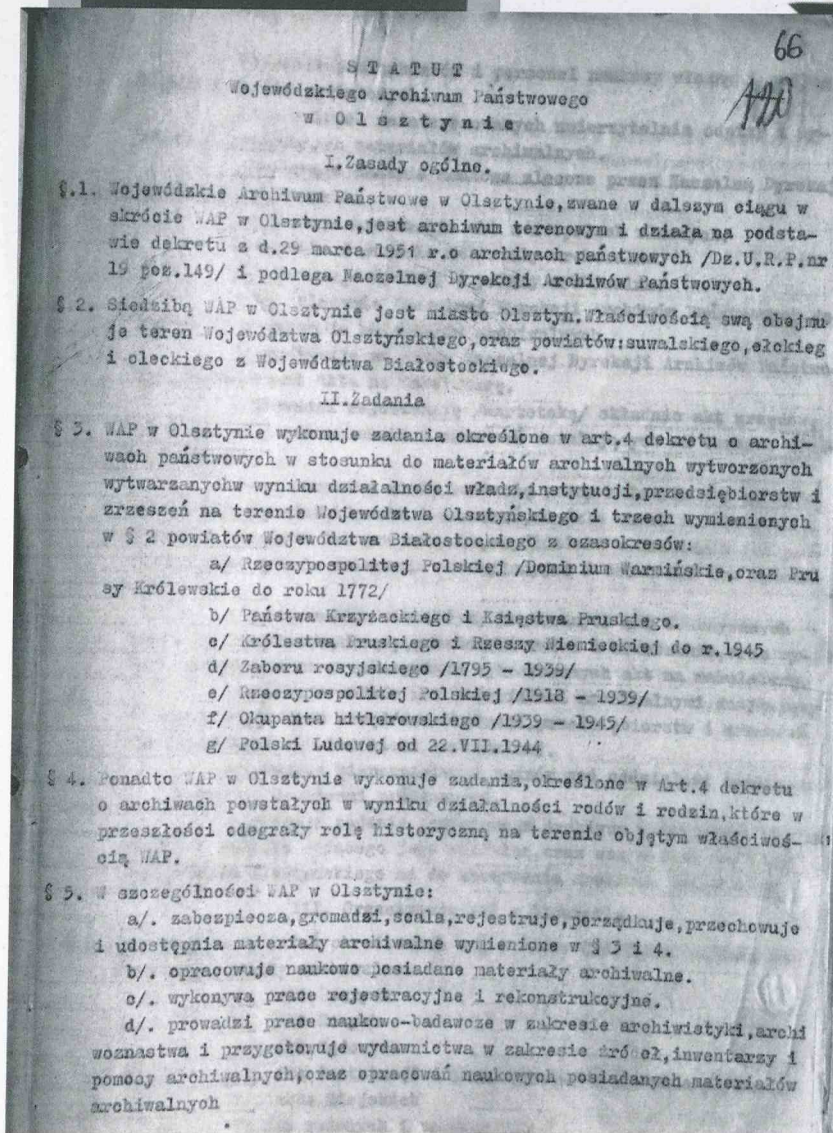
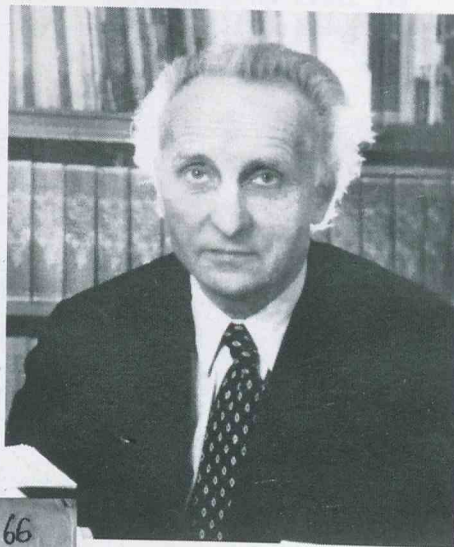
II-2



Z uwagi na szybko narastający zasób w latach 50. XX w. zrodziła się potrzeba utworzenia dodatkowych ośrodków, które wchłonęłyby akta w terenie. Powstała wówczas sieć archiwów na szczeblu powiatowym: w Mrągowie (1 sierpnia 1952 r.), w Szczytnie (1 września 1953 r.) oraz w Morągu (1 grudnia 1954 r.). Na początku lat 80. XX w. przekształcono je w oddziały Archiwum Państwowego w Olsztynie. W 1988 r. liczba oddziałów powiększyła się o jeszcze jeden nowo otwarty w Nidzicy. W rok później został zlikwidowany oddział w Morągu, w 1991 r. oddział w Szczytnie, a w styczniu 2004 r. oddział w Mrągowie. Zasób zlikwidowanych palcówek zamiejscowych zasilił Archiwum w Olsztynie i oddział w Nidzicy.



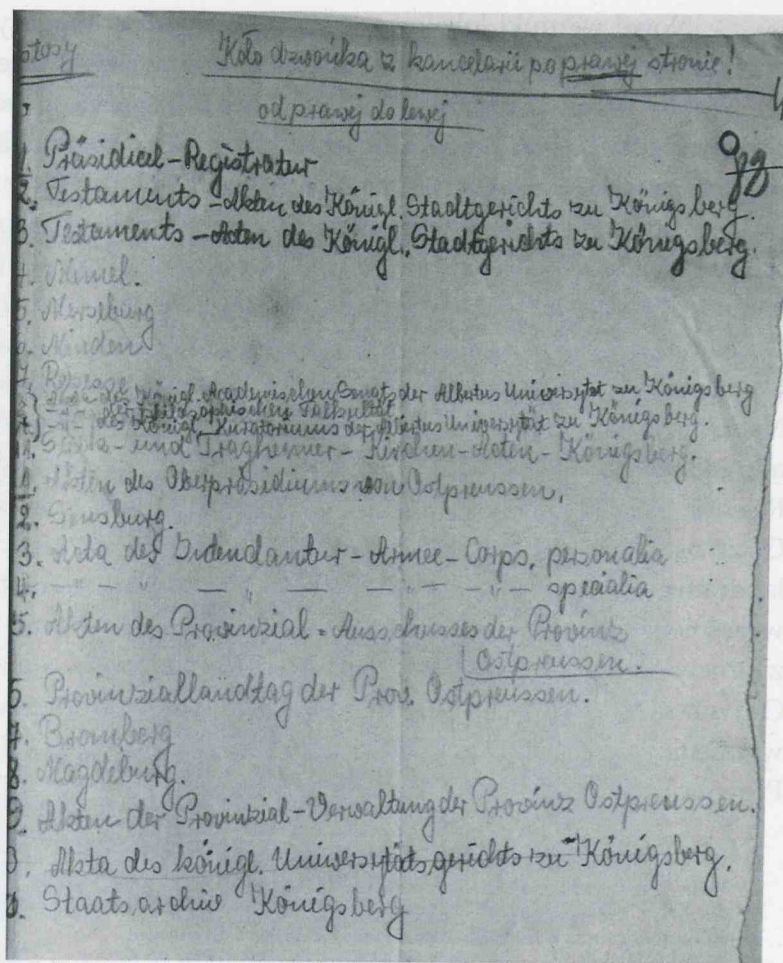
Pierwszymi dyrektorami archiwum olsztyńskiego byli: dr Władysław Adamczyk (1948-1950), doc. Tadeusz Grygier (1950-1966).



Projekt statutu Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie z 1952 r. przesłany przez ówczesnego Dyrektora Archiwum dr. Tadeusz Grygiera do Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych. Statut po stosownych zmianach w części dotyczącej zadań i organizacji Archiwum obowiązywał od 1 stycznia 1953 r. (Zarządzenie Nr 24 naczelnego dyrektora archiwów państwowych z dnia 23 grudnia 1952 r.). APO, sygn. 505/1.



Skontrum i tektonika zasobu Archiwum w Olsztynie z lat 1949–1950. Ważnym punktem odniesienia, co zostało odnotowane w protokole skontrum, był dzwonek z kancelarii, wokół którego po prawej i lewej stronie zgromadzono akta w stosach. APO, sygn. 505/134.



Pierwszą siedzibą Archiwum był użyzony przez ówczesne Muzeum Mazurskie magazyn solny na przedzamczu, gdzie mieściła się administracja Archiwum, natomiast gotyckie piwnice i kilka izb zamku kapituły warmińskiej pełniły funkcję magazynów archiwalnych, znajdowała się tam również pracownia naukowa i pokoje do pracy archiwistów. W latach późniejszych Archiwum zyskało jeszcze dom przedpogrzebowy gminy żydowskiej Bet Tahara, w którym pomieszczono magazyny archiwalne akt pruskich. Problemy związane z brakiem własnej siedziby zostały rozwiązane po przeszło 45 latach. Cały zasób aktowy został przeniesiony do zaadaptowanego na potrzeby archiwum gmachu przy ulicy Partyzantów 18, którego uroczyste otwarcie nastąpiło 4 listopada 1996 r. Powierzchnia magazynowa wynosi ponad 3000 m<sup>2</sup>, a zatem brak miejsca przestał być barierą w sukcesywnym i planowanym przejmowaniu akt.



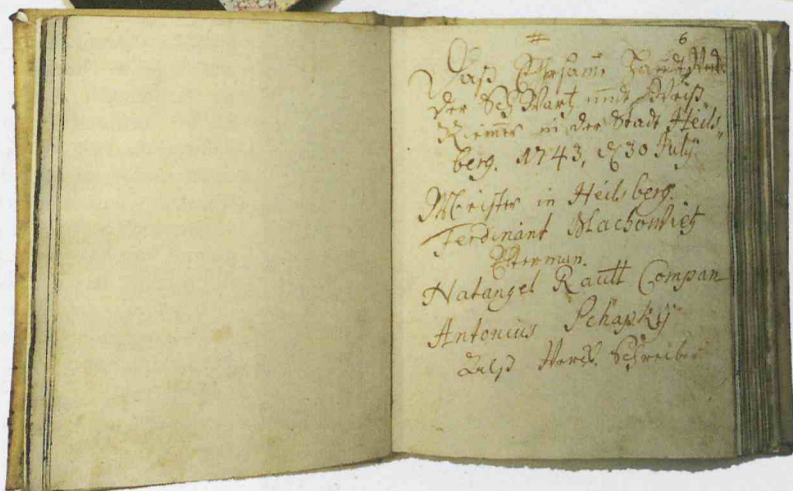
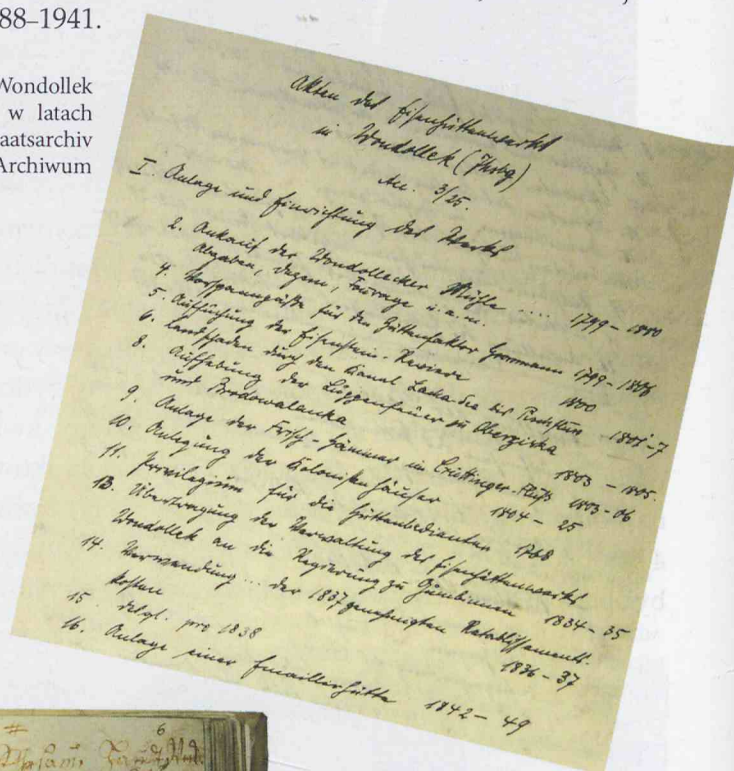
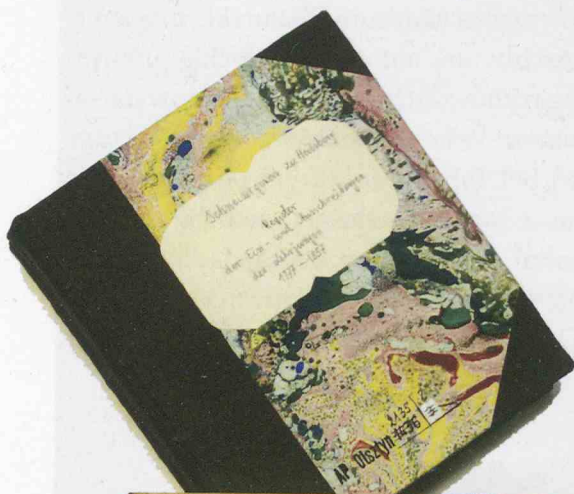
Siedziba Archiwum Państwowego w Olsztynie przy ul. Partyzantów 18. Jej uroczyste otwarcie nastąpiło 4 listopada 1996 r. Do tego czasu Archiwum mieściło się w zamku – część magazynowa w gotyckich piwnicach, część administracyjna – w magazynie solnym na przedzamczu, jak również w domu przedpogrzebowym gminy żydowskiej Bet Tahara przy ul. Zyndrama z Maszkowic.



Nowe warunki lokalowe, wyposażenie części magazynowej i administracyjnej budynku sprzyjały i sprzyjają pracy merytorycznej archiwistów. Obecnie, w I półroczu 2015 r., zasób Archiwum Państwowego w Olsztynie liczy 2873 zespoły, co w przeliczeniu na metry bieżące wyraża się liczbą 5367 (= 547 254 jednostek archiwalnych); 2341 zespołów archiwalnych posiada inwentarze ksiązkowe (338 048 j.a.=3 376,21 m.b.).

Akta pruskie stanowią mniej niż połowę całego zasobu olsztyńskiego i odzwierciedlają działalność władz oraz urzędów administracji państwowej i samorządowej, wymiaru sprawiedliwości, instytucji wyznaniowych, partii, zrzeszeń, instytucji naukowych i kulturalnych. Do najcenniejszych zespołów, które reprezentują władzę państwową najpierw Prus Książęcych, a potem Prus Wschodnich należą: Rząd Księstwa Pruskiego z lat [1492] 1525–1804 [1847] oraz Naczelne Prezydium Prus Wschodnich z lat [1804] 1810–1936. Akta pochodzące z niższego szczebla administracji państwowej to przede wszystkim trzy zespoły rejencyjne: Rejencji Królewieckiej, Rejencji Gąbińskiej, które są w istocie fragmentaryczne, w przeciwieństwie do zespołu Rejencji Olsztyńskiej, z jej registratury przechowujemy 6.394 j.a. oraz 32 zespoły starostw powiatowych/landratur. Akta magistratów (39 zespołów) rejestrujące życie codzienne w miastach, sięgają czasów wcześniejszych niż akta landratur, najwcześniejsze XVI w. Najstarsze akta miejskie pochodzą z Ornety. Zwracają wśród nich uwagę wilkierz z 1677 r. oraz księga przywilejów z wpisem, tzw. Ordynacji biskupa Maurycego Ferbera z 1526 r. Wśród cennych historycznie zespołów trzeba wymienić także akta Sejmu Księstwa Pruskiego z lat 1541–1823 i późniejsze relacje obrad Sejmu Prowincjonalnego Prowincji Pruskiej z lat 1788–1941.

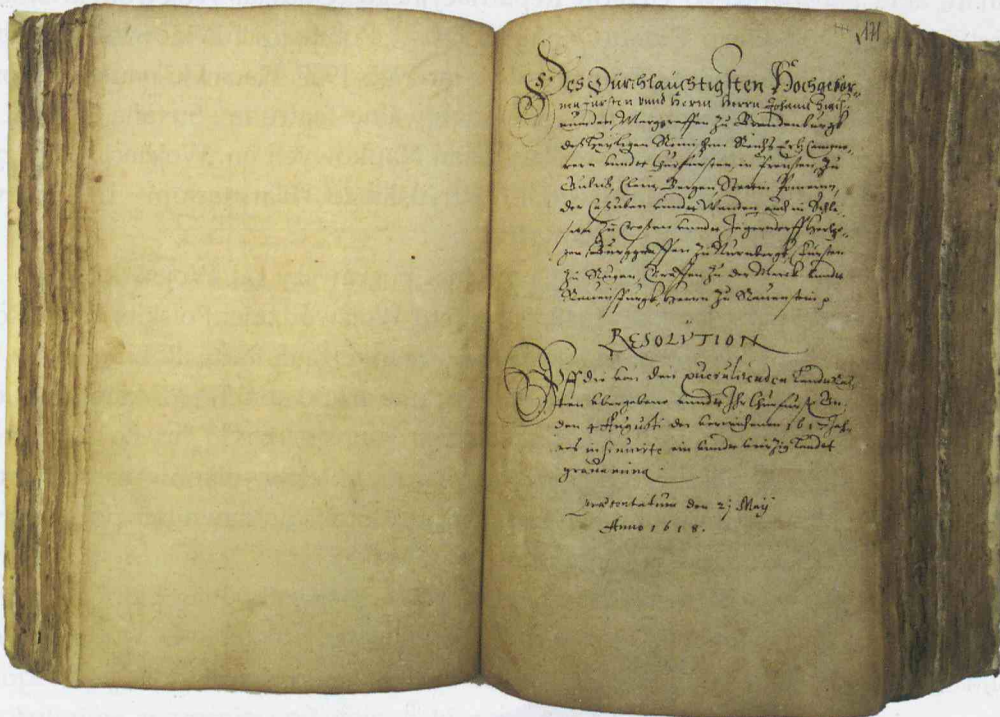
(po prawej) Inwentarz zespołu Eisenhüttenwerk in Wondollek Huta Żelaza w Wądołku pow. piski, sporządzony w latach 30. XX w. w Państwowym Archiwum w Królewcu (Staatsarchiv Königsberg) oraz ponownie opracowany w 1988 r. w Archiwum Państwowym w Olsztynie. APO, zespół nr 627.



Akta cechowe miasta Lidzbarka Warmińskiego: księga cechu rymarzy z lat 1742–1862 i księga cechu krawców z lat 1777–1857. APO sygn. 2135/1-2. Fot. A. Kulyk.



Ponadto dzięki wspomnianym wcześniej lustracjom do Olsztyna trafiły pozostawione archiwa wielkich i znaczących pruskich rodów i rodzin: Dohna, Dönhoff, Finckenstein, Lehndorff, Schwerin, Kunheim, Rogalla; akta parafii ewangelickich i w mniejszym stopniu katolickich, dokumentacja Urzędu Konserwatora Zabytków, Sztuki i Historii Prowincji Prus Wschodnich, akta sądowe i szkolne.



Protokolarz posiedzeń Sejmu Księstwa Pruskiego z roku 1618, księga oprawna w pergamin, APO, sygn. 2/25. Fot. A. Kufyk.



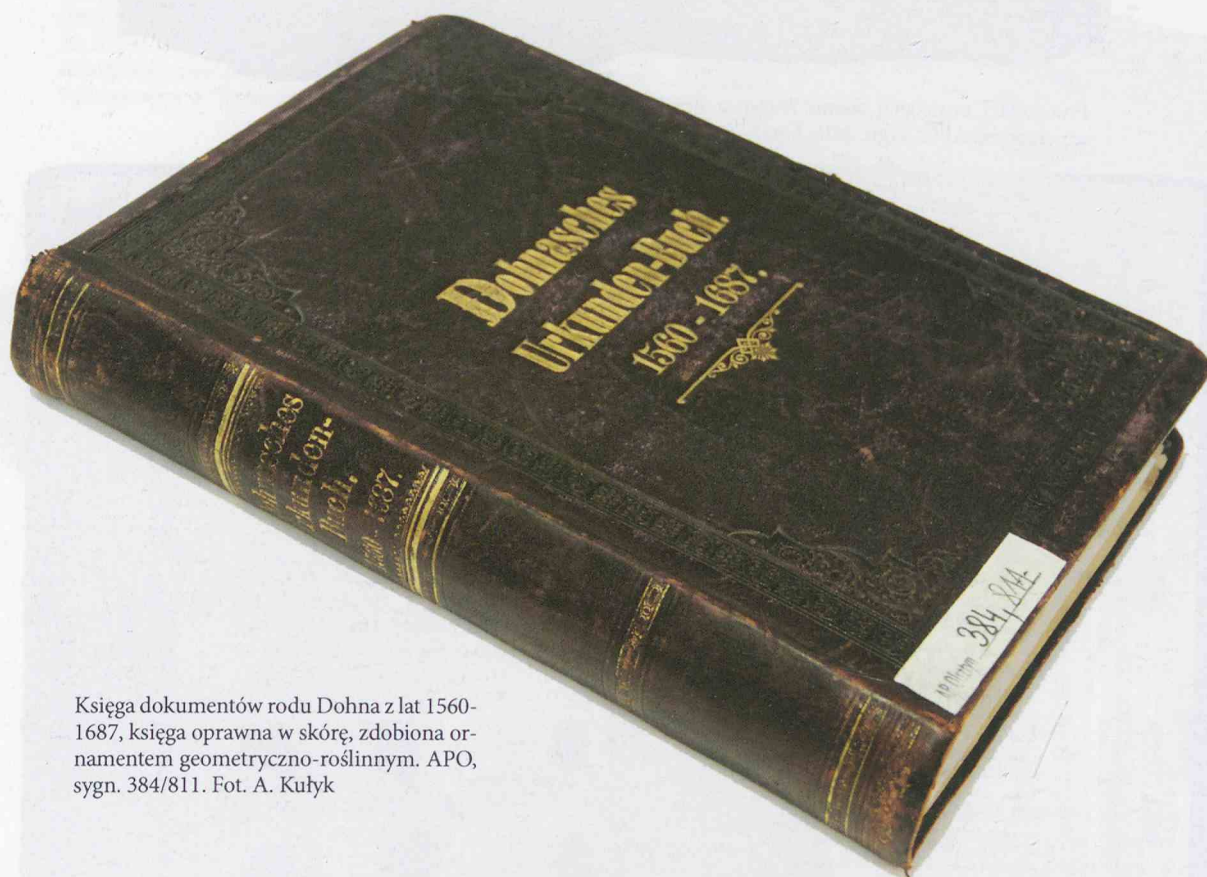
Księga dokumentów rodu Dohna z lat 1560-1687, APO, sygn. 384/811. Fot. A. Kufyk.



Zasób współczesny tworzą akta Urzędu Pełnomocnika Rządu na Okręg Mazurski z lat 1945-1946, Urzędu Wojewódzkiego z lat [1945] 1946-1950 [1952], Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej z lat [1945-1949] 1950-1975 [1995], starostw i wydziałów powiatowych, zarządów miejskich, rad narodowych szczebla powiatowego, gminnego, miejskiego. Z administracji specjalnej przejęto m.in. akta Państwowego Urzędu Repatriacyjnego (Oddział Wojewódzki w Olsztynie) z lat 1945-1951, Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk z lat 1950-1980, Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy z lat 1945-1947. Placówki naukowe i oświatowe oraz instytucje kulturalne reprezentują materiały archiwalne Teatru im. Stefana Jaracza, Muzeum Mazurskiego, Instytutu Mazurskiego, Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, Filharmonii im. Feliksa Nowowiejskiego, Olsztyńskiego Planetarium i Obserwatorium Astronomicznego, Biura Wystaw Artystycznych.

Liczną grupę zespołów tworzą akta partyjne, począwszy od Wojewódzkiego Komitetu Polskiej Partii Socjalistycznej z lat 1945-1948, Komitetu Wojewódzkiej Polskiej Partii Robotniczej z lat 1945-1948, Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej z lat [1946] 1949-1990 poprzez komitety powiatowe, miejskie, gminne, aż po komitety zakładowe, uczelniane, środowiskowe.

Dopełnieniem zasobu aktowego są zbiory: kartograficzny, planów założeń parkowych Johanna, Georga i Ernsta Larassów, fotografii, plakatów, ulotek i wydawnictw podziemnych.



Księga dokumentów rodu Dohna z lat 1560-1687, księga oprawna w skórę, zdobiona ornamentem geometryczno-roślinnym. APO, sygn. 384/811. Fot. A. Kuliak



Piotr Greiner

*Archiwum Państwowe w Katowicach*



## Archiwum Państwowe w Katowicach

W marcu 1945 r. została przeprowadzona reforma podziału administracyjnego Polski, w ramach której do województwa śląskiego w jego przedwojennym kształcie włączono Zagłębie Dąbrowskie oraz obszar przedwojennej niemieckiej Rejencji Opolskiej. Tym samym odnowione po wojennej przerwie Archiwum Akt Dawnych Województwa Śląskiego, utworzone w 1932 r., rozciągnęło swoją kompetencję również na były niemiecki Górny Śląsk. W związku z formalną likwidacją przez Krajową Radę Narodową autonomii województwa śląskiego Archiwum Akt Dawnych, dotąd niepodlegające Wydziałowi Archiwów Państwowych, ale wojewodzie śląskiemu, zostało w 1946 r. przekształcone w Archiwum Państwowe w Katowicach i włączone do ogólnopolskiej sieci archiwów. Dyrektorem katowickiego Archiwum został mianowany dr Michał Antonów, wcześniej i po wojnie - kierownik Archiwum Akt Dawnych.



Dr Michał Antonów, dyrektor  
Archiwum Państwowego  
w Katowicach.



Siedziba AP Katowice w latach 1932–1992.





Siedziba AP Katowice od 1992 r., budynek nr 1.



Otwarcie wystawy AP w Katowicach poświęconej Wojciechowi Korfantemu w Senacie RP (maj 2009 r.).



Jedną z głównych aktywności M. Antonowa w drugiej połowie lat 40. XX w. były prowadzone działania rewindykacyjne wywiezionych przez Niemców archiwaliów z katowickiego Archiwum, zabezpieczanie poniemieckich registratur również w zachodniej, poniemieckiej części województwa śląskiego, a także udzielanie merytorycznej pomocy archiwistom zatrudnionym w archiwach miejskich. Szacuje się, że w latach 1942–1944 niemieccy archiwiści wywieźli z katowickiego archiwum około 60% zasobu. Do poszukiwań zostały zaangażowane lokalne władze, a także nauczyciele i księża, jako że przebywali oni w każdej gminie i lepiej znali miejscową ludność. Mimo trudności logistycznych i kadrowych udało się odnaleźć materiały archiwalne wywiezione przez hitlerowską służbę archiwalną z Katowic, m. in. w Głubzycach, Niemodlinie oraz Prudniku. Akcję zabezpieczania poniemieckich registratur od początku wspierały trzy odnowione przez polską administrację samorządową archiwa miejskie w Bytomiu, Gliwicach i Opolu, których pracownicy utrzymywali stały kontakt z M. Antonowem.

Ciekawy jest przypadek archiwum w Opolu, które M. Antonów wizytował w 1947 r. Ponieważ nie miało ono żadnej fachowej obsługi, Antonów przewiózł najcenniejsze archiwalia, w tym przede wszystkim dokumenty pergaminowe do katowickiego Archiwum Państwowego. Jednocześnie wnioskował do Zarządu Miejskiego o zatrudnienie fachowego archiwisty. W 1948 r. stanowisko archiwisty miejskiego powierzono Szymonowi Koszykowi, znanemu działaczowi górnośląskiemu, który miał doświadczenie archiwalne z okresu pracy w Śląskim Urzędzie Wojewódzkim w okresie międzywojennym. Przez dwa lata swojej działalności Koszyk zabezpieczał, gromadził oraz porządkował archiwalia z Opola i okolic. Po jego aresztowaniu w 1950 r. przez komunistyczne służby bezpieczeństwa dyrektor Antonów zasugerował władzom Opola, by Archiwum Miejskie zostało zamknięte do czasu zorganizowania Powiatowego Archiwum Państwowego w Opolu, nowej i już planowanej struktury organizacyjnej państwowej służby archiwalnej.



Siedziba raciborskiego oddziału w Państwowego Archiwum w Katowicach.



Magazyn raciborskiego oddziału Państwowego Archiwum w Katowicach w latach 50. XX w.



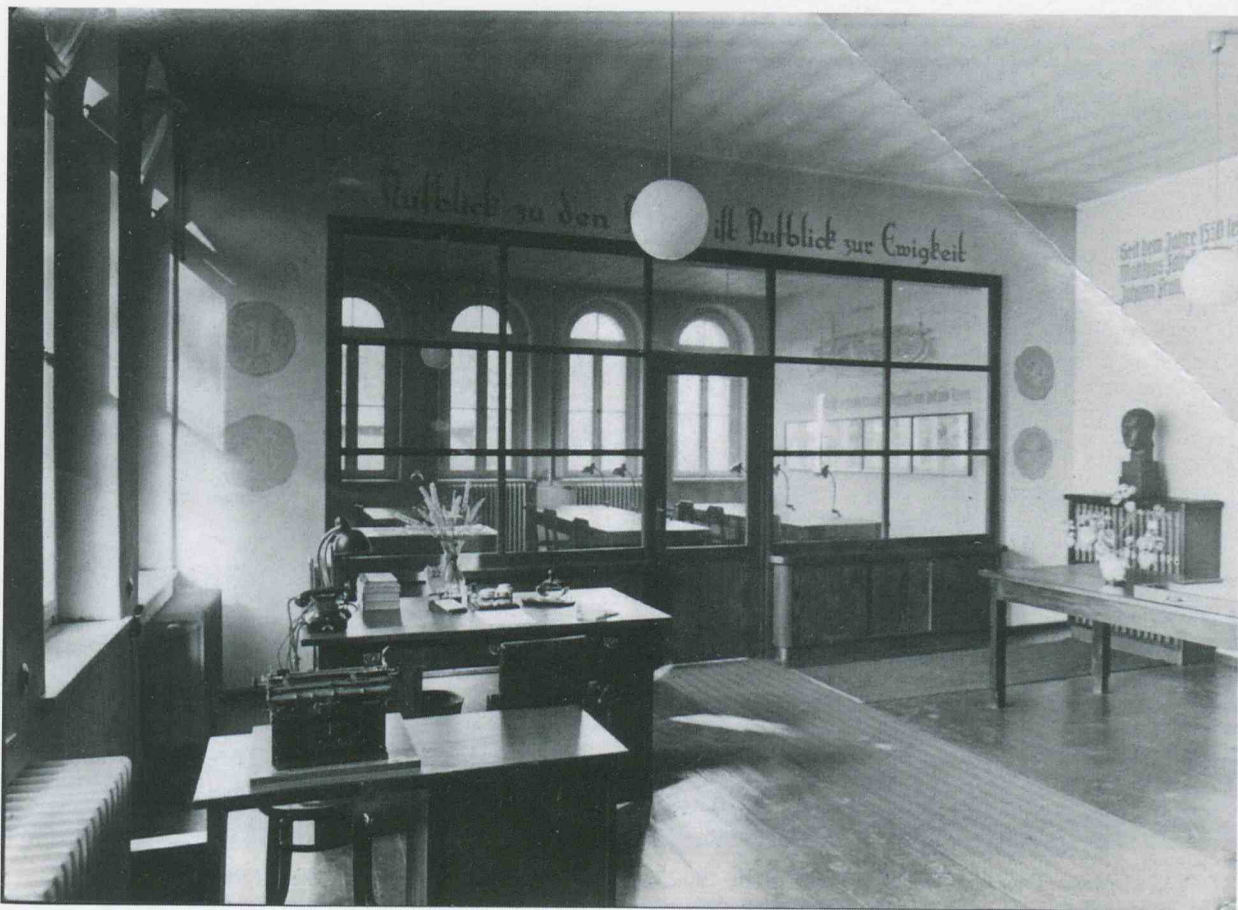
W 1950 r. przeprowadzono kolejną reformę podziału terytorialnego państwa, w wyniku której utworzono województwo opolskie. Nie włączono jednak do niego przemysłowej części wschodniej, skupionej wokół miast Bytomia, Gliwic i Zabrze, tzw. Ziem Odzyskanych na Górnym Śląsku. Zostały one włączone do nowego tworu administracyjnego – województwa katowickiego. Pomimo utworzenia województwa opolskiego nadal obszar ten kompetencyjnie pod względem archiwalnym podlegał we wschodniej części Archiwum Państwowemu w Katowicach (a w zachodnich, dawniej dolnośląskich powiatach brzeskim i namysłowskim, Archiwum Państwowemu we Wrocławiu). W związku z reformą ustroju administracji samorządowej z 1950 r. i dekretem o archiwach państwowych z 29 marca 1951 r., głównie na bazie archiwów miejskich zostały powołane do życia powiatowe archiwa państwowe. W kompetencji ówczesnego Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Katowicach znalazły się między innymi archiwa powiatowe (PAP): w Bytomiu, Gliwicach, Opolu i Raciborzu. Dopiero w 1953 r. PAP w Opolu, podlegające dotychczas AP w Katowicach, przekształcono w samodzielne Wojewódzkie Archiwum Państwowe, włączając do jego właściwości PAP w Raciborzu.

Dalsze losy archiwów powiatowych, utworzonych na początku lat 50. XX w. na górnos Śląskim fragmencie tzw. Ziem Odzyskanych w kompetencjach dzisiejszego AP w Katowicach, były różne. Po reformie administracyjnej z 1975 r. PAP w Raciborzu zostało ponownie włączone w strukturę organizacyjną Archiwum Państwowego w Katowicach i w takiej podległości nadal funkcjonuje jako jego oddział zamiejscowy, jednak po kolejnych reorganizacjach gromadzi nie tylko archiwalia z obszaru tzw. Ziem Odzyskanych, ale też z polskiego już w przedwojniu powiatu rybnickiego. Archiwum w Bytomiu zostało zlikwidowane w 1994 r., co było związane z uzyskaniem przez katowickie Archiwum nowej i obszernej siedziby w katowickiej dzielnicy Józefowiec. Jako jedyny oddział Archiwum Państwowego w Katowicach z obszaru tzw. Ziem Odzyskanych działający na niezmiennym obszarze kompetencyjnym jest Oddział w Gliwicach. Stąd jego główna część zasobu do 1945 r. jest jednorodna, o proveniencji prusko-niemieckiej, podobnie jak w innych polskich archiwach państwowych działających na obszarze tzw. Ziemiach Odzyskanych. Warto wspomnieć, że gliwicki oddział ma siedzibę w historycznej, przedwojennej siedzibie Archiwum Miejskiego i dalej wykorzystuje część jego wyposażenia, między innymi regały, pudła archiwalne czy katalogi biblioteczne, itd. Samo w sobie jest zatem muzeum przedwojennej archiwistyki niemieckiej.



Siedziba gliwickiego AP Katowice.





Wnętrze Archiwum Miejskiego w Gliwicach przed 1939 r.



Wejście do Archiwum Miejskiego w Gliwicach (Stadtarchiv) przed 1939 r.





Otwarcie Pracowni Masowego Odkwaszania Papieru w Archiwum Państwowym w Katowicach (grudzień 2007 r.).



Otwarcie wystawy Archiwum Państwowego w Katowicach połączonej z sesją naukową poświęconą rocznicy III powstania śląskiego w historycznej Sali Sejmu Śląskiego w Katowicach (czerwiec 2011 r.).



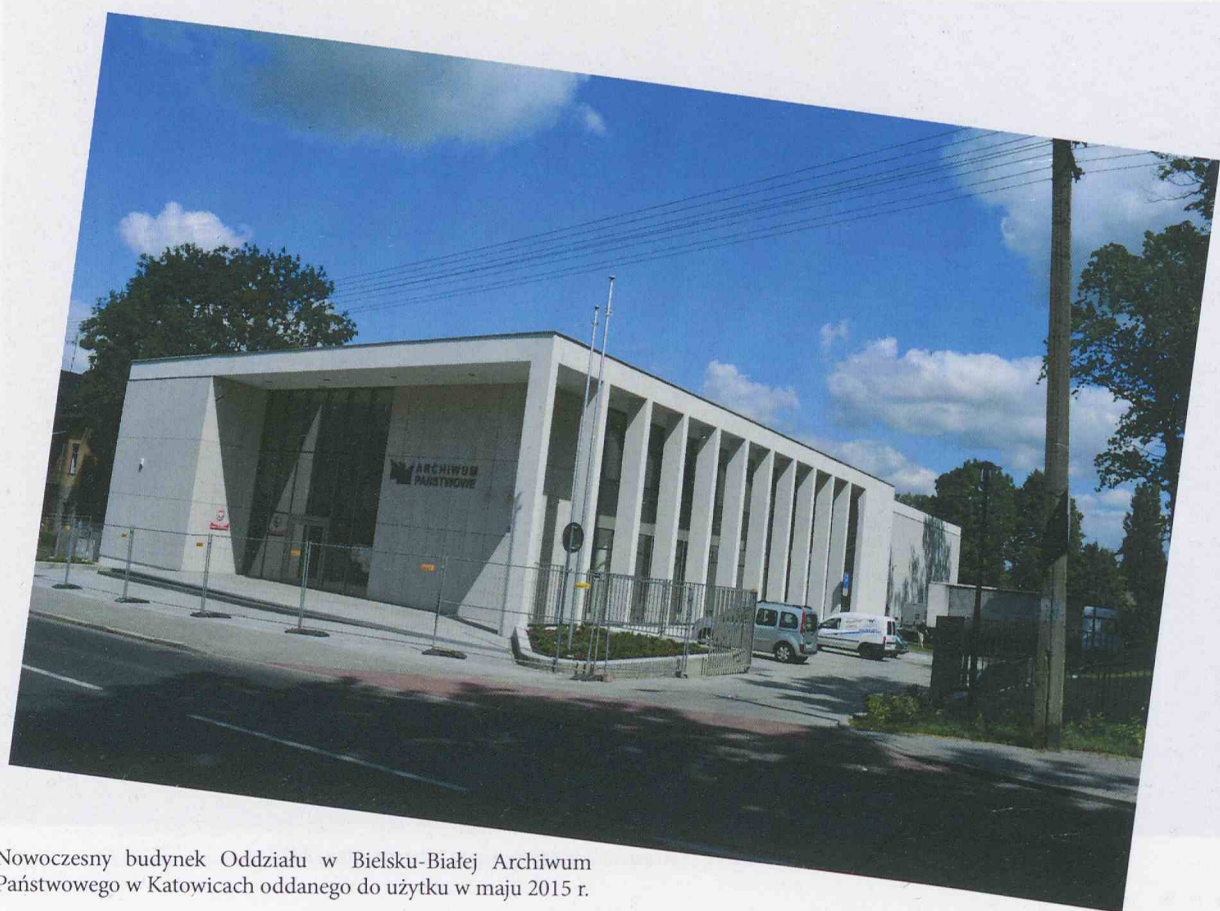


Pracownicy Archiwum Państwowego w Katowicach w czasie Nocy Muzeów (maj 2012 r.).



Obchody 80-lecia Archiwum Państwowego w Katowicach (grudzień 2012 r.).





Nowoczesny budynek Oddziału w Bielsku-Białej Archiwum Państwowego w Katowicach oddanego do użytku w maju 2015 r.



Ostatni akord związany z likwidacją Oddziału w Oświęcimiu Archiwum Państwowego w Katowicach (sierpień 2015 r.).



Justyna Sowińska  
Barbara Sypko  
*Archiwum Państwowe w Opolu*



ARCHIWUM  
PAŃSTWOWE  
W OPOLU

## Archiwum Państwowe w Opolu

Opolszczyzna nie może poszczycić się bogatymi przedwojennymi tradycjami archiwalnymi<sup>1</sup>. Wcześniej istniały trzy archiwa, które miały dla regionu największe znaczenie: Archiwum Krajowe, Archiwum księstwa opolsko-raciborskiego oraz Archiwum Miejskie. Informacje na temat ich działalności są bardzo ubogie. Co prawda funkcjonowało Archiwum Miejskie w Opolu, jednakże materiały archiwalne wytworzone przez najważniejsze instytucje działające na terenie obecnego Śląska Opolskiego przechowywane były przez Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Po zakończeniu działań wojennych w 1945 r. archiwalia z terenu Opolszczyzny nadal pozostawały poza jej granicami, zabezpieczone przez Archiwum Państwowe we Wrocławiu oraz Archiwum Państwowe w Katowicach.

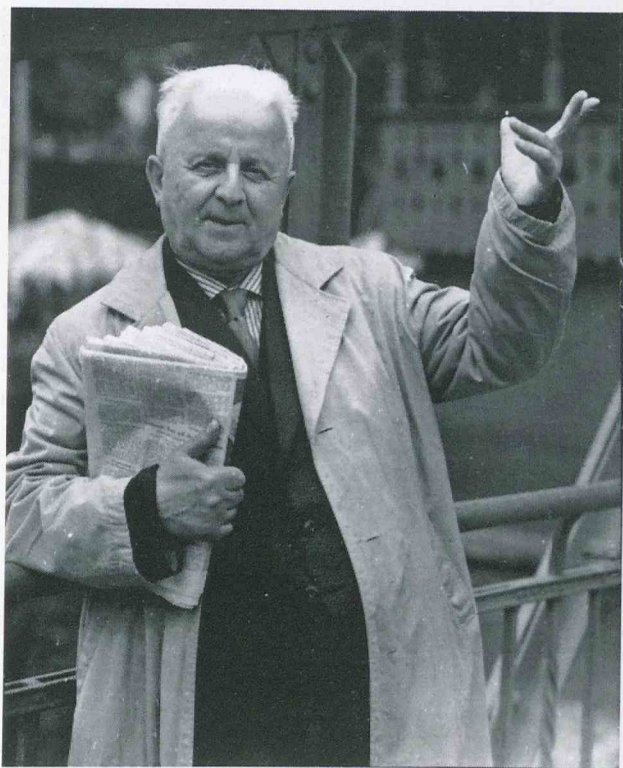
Z dniem 1 stycznia 1948 r. utworzone zostało Archiwum Miejskie podległe Zarządowi Miejskiemu w Opolu. Dzięki archiwariuszowi Szymonowi Koszykowi udało się zgromadzić i uporządkować najważniejsze materiały archiwalne z terenu miasta. Archiwum to istniało do połowy 1951 r. i pod koniec działalności posiadało w swoim zasobie 71 dokumentów pergaminowych, 204 dokumenty papierowe, 235 ksiąg miejskich i 96 m bieżących akt (m.b.). W styczniu 1951 r. powstało w Opolu Powiatowe Archiwum Państwowe, którego kierownictwo objął Stefan Popiołek. Archiwum to protokołem zdawczo-odbiorczym z dnia 30 lipca 1951 r. przejęło mieszczący się w ratuszu lokal Archiwum Miejskiego oraz cały jego zasób aktowy. Powiatowe Archiwum Państwowe w Opolu istniało dwa lata. Pod koniec 1952 r. przechowywało w swoim zasobie 114 zespołów o łącznym rozmiarze 315 m.b. akt. Równoległe z opolskim Archiwum powstały podobne placówki w Raciborzu, Brzegu i Niemodlinie. Archiwum opolskie, raciborskie i niemodlińskie podlegały Archiwum Państwowemu w Katowicach, natomiast Archiwum brzeskie było podporządkowane Archiwum Państwowemu we Wrocławiu. Taki stan rzeczy spowodowany był faktem, iż Opolszczyzna nie stanowiła jeszcze województwa, a jej powiaty wchodziły w skład ówczesnego województwa śląskiego i wrocławskiego.

<sup>1</sup> Tekst opracowano na podstawie artykułów i referatów pracowników AP w Opolu: S. Czech, *25 lat działalności Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu* [w:] *Kwartalnik Opolski*, Nr 1 1978, s. 35–46; A. Foltyn, *Kształtowanie polskiej części zasobu Archiwum Państwowego w Opolu w latach 1953–2012*, [w:] *Otwarty Skarbiec Pamięci. Studia Zespołu Archiwum Państwowego w Opolu zebrane z okazji 60-lecia powstania instytucji*, cz. I, red. nauk.: M. Lenart, Opole 2013, s. 91–102; A. Starczewska-Wojnar, *Archiwalia wytworzone do 1945 r. w AP w Opolu. Z dziejów gromadzenia i opracowania zasobu*, [w:] *Otwarty Skarbiec Pamięci...*, s. 67–90; B. Sypko, J. Cichoń, *Pomoce ewidencji archiwalnej Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu jako źródło informacji o zasobie archiwalnym*, [w:] *AP w Opolu*, zespół nr 1373: *AP w Opolu Oddział w Brzegu*, sygn. 156, bp.; S. Spychalski, *Z dziejów Archiwum Miejskiego w Nysie (1845–1945)*, [w:] *AP w Opolu*, zespół nr 1373: *AP w Opolu Oddział w Brzegu*, sygn. 155, b.p.; K. Zalewski, *Kształtowanie zasobu aktowego Archiwum Państwowego w Nysie w latach 1954–1980* [w:] *AP w Opolu*, zespół nr 1373: *AP w Opolu*.



Lfd. Nr.	Bezeichnung des Archivs	Art des aufbewahrten Schriftgutes.	Lfd. Nr.	Bezeichnung des Archivs	Art des aufbewahrten Schriftgutes.
1a	<b>Öffentliche Archive:</b> Stadterchiv der Stadt-gemeinde Oppeln.	Ia Pergamenturkunden, 35 Stück, aus der Zeit 1282- 1857 Ib Papierurkunden, 94 Stück, von 1421 - 1908 II Folianten (Rechnungsbücher, Kammersrechnungen, Kaszen-journale, Manuale, Taxen), 229 Bände, 1522 - 1853 III Alte Registratur, 259 Akten-stücke, 1605 - 1898 IV Reponierte Registratur, 294 Aktenstücke, 1877 - 1912	1	Stadterchiv der Stadt-gemeinde Oppeln.	a) 206 Aktenbände b) 212 Hefen mit Wartungsausschnitten c) die in der Abstammungszeit erschienenen Zeitungen und Zeitschriften d) desgl. Broschüren e) desgl. Plakate und Karten, sämtlich aus der Zeit 1918 bis 1922 Akten seit der Gründung 1900.
1b	Archiv des Standesamts in Oppeln.	148 Bände Register für Geburten seit 1.10.1874 70 Bände Register für Trauungen seit 1. 10. 1874 114 Bände Register für Sterbefälle seit 1. 10. 1874	2	Archiv des Standesamts in Oppeln.	1. Taufbücher, 1864 - 1885 und seit 1724 fortlaufend, 2. Traubücher, seit 1727 fortlaufend, 3. Begräbnisbücher, 1701 - 1741 und seit 1785 fortlaufend, 4. Akten seit 1811, wie Dispensakten, Eigentumsprozessakten, Kirchenbauakten, Gemeindeakten, Kirchenvorstandsakten seit 1870
1c	Loringerschule städt. kath. Volksschule I	Schulchronik und Hauptkatalog der Schüler seit 1894	3	Handwerkammer für die Provinz Oberschlesien ( Sitz Oppeln)	Tauf-, Trau- und Begräbnisbücher seit 1925 Gemeinde- und Kirchenvorstandsakten seit 1925
1d	Adolf-Bittler-Schule städt. kath. Volksschule II	Schulchronik und Hauptkatalog der Schüler seit 1894	4	Pfarrarchiv der kath. Kirchengemeinde zum hl. Kreuz	Kirchenbücher und Akten seit dem 1. Mai 1934
1e	Gustav-Fraytag-Schule städt. evgl. Volksschule I	Schulchronik und Hauptkatalog der Schüler seit 1825	5	Pfarrarchiv der kath. Kirchengemeinde St. Peter und Paul	Tauf-, Trau- und Begräbnisbücher seit 1785 fortlaufend, ferner seit 1811 Kirchenverwaltungsakten, Gemeindeakten, Superintendentur- und Ditzse-akten
1f	Archiv des Kreisfeuerwehrverbandes Oppeln-Stadt	I. Mitgliederverzeichnis und Urkunde aus dem Turmkopf des alten Steigerturmes an der Fischerel, 2. Akten betr. Schriftverkehr mit den städtischen Behörden des Provinzialverband und dem Bezirksverband der Feuerwehren seit 1862	6	Pfarrarchiv der kath. Kirchengemeinde St. Maria "Bergelkirche"	Akten seit 1840, Protokollbücher des Vorstandes seit 1859
2	Industrie- und Handelskammer für die Provinz Oberschlesien in Oppeln	I. Akten seit der Gründung 1868 II. Das ober-schlesische Abstammungsarchiv, umfasst a)	7	Pfarrarchiv der evgl. Kirchengemeinde	3 Urkunden von 1610 und 1820, Bauakten, Rechnungssachen und Verwaltungsakten seit 1859
			8	Synagogengemeinde	Stiftungsurkunde von 1851, Verwaltungsakten seit 1881, schriftliche Notizen zu einer Chronik der Anstalt
			<b>II. Private Archive:</b>		
			1	Bürgerhospital "ad Sancti Alexius"	
			2	Sanct Adalberthospital	

Spis archiwów z terenu Opola sporządzony przez Alfreda Steinerta. Jedyna w swoim rodzaju ewidencja archiwaliów – jednostka z zespołu: Akta miasta Opola. Alfred Steinert – pracownik Archiwum wrocławskiego, kierownik Archiwum i Muzeum w Opolu, przyczynił się w znacznym stopniu do oszacowania stanu polskich archiwaliów.



Szymon Koszyk, pracownik opolskiego Archiwum, autor jego historii.



Stefan Oswald Popiołek, dyrektor Archiwum opolskiego (zdjęcie ze zbiorów prywatnych Teresy Popiołek).



## Archiwum Państwowe w Opolu

Utworzenie województwa opolskiego oraz powołanie na terenie Polski, zarządzeniem Rady Ministrów z dnia 14 stycznia 1952 r., archiwów centralnych, wojewódzkich, oddziałów terenowych i archiwów powiatowych stało się podstawą do otwarcia Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu.

### P R O T O K O Ł

zdawczo - odbiorczy

w dniu .....<sup>15</sup> kwietnia 1954 r.

Wojewódzkie Archiwum Państwowe we Wrocławiu przekazało, zaś Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Opolu przejęło akta następujących zespołów:

NACZELNA DYREKCOJA  
ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH

Kr. Org. - Ib/29/53

Zarządzenie Nr 17  
Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych  
z dnia 1. VII. 1953 r.

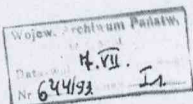
w sprawie tymczasowego statutu Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu.

Na podstawie § 7 zarządzenia nr 9 Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 stycznia 1952 r. w sprawie sieci archiwalnej /Monitor Polski nr A - 9, poz. 87/ zarządza się co następuje:

- § 1. Wojewódzkiemu Archiwum Państwowemu w Opolu nadaje się tymczasowy statut w brzmieniu ustalonym w załączniku do niniejszego zarządzenia;
- § 2. Zarządzenie wchodzi w życie z dniem 1 lipca 1953 r.

NACZELNY  
DYREKTOR ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH

*Handwritten signature*  
H. ALTMAN



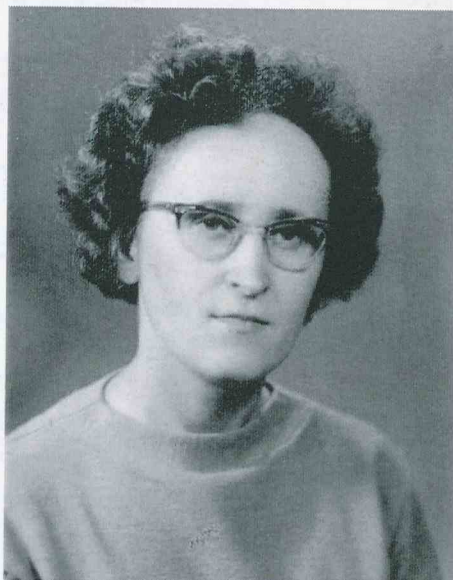
Zarządzenie nr 17 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 1 lipca 1953 r. w sprawie nadania tymczasowego statutu Wojewódzkiemu Archiwum Państwowemu w Opolu.

Sygnatura	Nazwa zespołów	Objętość
0/35	Landgericht Brieg /Brzeg/	- 0,20 mb.
0/36	Landgericht Neisse /Nysa/	- 0,10 mb.
0/37	Landgericht Oppeln /Opole/	- 0,50 mb.
0/38	Landgericht Ratibor /Racibórz/	- 0,75 mb.
0/39	Amtsgericht Brieg /Brzeg/	± 10,00 mb.
0/40	Amtsgericht Carlruhe /Pokój p. Opole/	- 0,35 mb.
0/42	Amtsgericht Friedland O/S /Korfantów p. Niemodlin/	- 0,10 mb.
0/41	Amtsgericht Falkenberg /Niemodlin/	- 5,00 mb.
0/43	Amtsgericht Gross-Strehlitz /Strzelce Opolskie/	- 0,90 mb.
0/44	Amtsgericht Grottkau /Grodzów/	- 4,40 mb.
0/45	Amtsgericht Krappitz /Krapkowice/ p. Opole/	- 0,07 mb.
0/46	Amtsgericht Leschnitz /Leśnica p. Strzelce Opolskie/	- 0,10 mb.
0/47	Amtsgericht Loewen /Lewin Brzeski/	0,90 mb.
0/48	Amtsgericht Neisse /Nysa/	- 1,05 mb.
0/49	Amtsgericht Neustadt /Prudnik/	- 0,52 mb.
0/50	Amtsgericht Oberglogau /Głogówek/ p. Prudnik/	0,70 mb.
0/51	Amtsgericht Ottmachau /Otmuchów p. Grodzów/	- 1,20 mb.
0/52	Amtsgericht Pistchen /Byczyna p. Kluczbork/	- 0,10 mb.
0/54	Amtsgericht Rosenberg /Oleśno/	- 2,20 mb.
0/55	Amtsgericht Ratibor /Racibórz/	- 0,25 mb.
0/56	Reichsbahndirektion Oppeln /Opole/	- 0,15 mb.
0/57	Katasteramt Ratibor /Racibórz/	- 2,50 mb.
0/58	Hochbauamt und Wasserstrassenamt Oppeln /Opole/	- 0,05 mb.
0/59	Koenigl. Domänen Amt Carlsmarkt /Karlówice p. Brzeg/	- 0,02 mb.
0/63	Kreiskasse Falkenberg /Niemodlin/	- 0,10 mb.
0/64	Kreiskasse Ratibor /Racibórz/	- 0,20 mb.
0/79	Kuerschmeru. Tuchmacherinnung wój. in Grottkau /Grodzów/	- 0,15 mb.
0/80	Töpferinnung Borkendorf /Burgabice p. Nysa/	- 0,05 mb.
0/81	Sehnde Raschütz /Raszczyce p. Racibórz/	- 0,02 mb.
0/82	Decanat Neisse /Nysa/	- 0,01 mb.
0/105	Grossherzogl. Provinzial Verwaltung Fischbach /Niewiadniki p. Niemodlin/	- 0,02 mb.

Protokół zdawczo-odbiorczy z dnia 15 kwietnia 1954 r. dotyczący przekazania akt z WAP Wrocław do WAP Opole.



Stefan Spychalski - mgr filozofii, absolwent Uniwersytetu Jagiellońskiego, pracownik naukowy, kierownik pracowni naukowej i biblioteki opolskiego Archiwum.



Helena Lasończyk - pracownik naukowy i kierownik Oddziału II opolskiego Archiwum (zdjęcie ze zbiorów prywatnych Heleny Lasończyk).



Numer kolejny		Opis materiałów archiwalnych (nazwa zespołu (tablica) tytuł rękopisu itp.)	Data kwaterne	Liczba jednostek		Stan materiału	Data przyjęcia lub przekazania	Forma przyjęcia lub przekazania	Nr. Nr i data korespondencji	Nr zespołu (skłosa)	Uwagi
nabytku	ubytku			nabytki	ubytki						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1		Dokumenty perg. Opola	1322-1935	61	J.a.	średni	1951 r.	Przejęto z Pres.MRN Opole wraz z całym archiwum miejskim	protokół zdawczo-od- biorczy	II-1	82
2		Książki i akta w Opola	1932-1945	4086	"	"	"	"	"	"	82
3		Cechy w Opola 18 cechów	1536-1927	184	"	"	"	"	"	II-3	123
4		Schützengilde zu Oppeln	1716-1931	271	"	"	"	"	"	II-4	
5		Oppelner Bürgerverein	1869-1896	13	"	"	"	"	"	II-5	
6		Oppelner Gewerbeverein	1845-1922	9	"	"	"	"	"	II-6	
7		Kath. Gesellenverein zu Oppeln	1852-1927	2	"	"	"	"	"	II-7	
8		Aleksius Hospital zu Oppeln	1400-1933	1	teczka	"	"	"	"	II-8	143
10		Cechy Głogówka	1665-1943	97	J.a.	średni	"	Okr.Zw.Cechów Prudnik	"	II-10	144
11		" Białą Prudnickiej	1806-1935	93	"	dobry	"	"	"	II-11	107
12		Carolinum Weisses	1715-1944	1298	"	średni	"	przejęto siedziby gim- nazjum do ul. <sup>Wap</sup>	"	II-13	99
13		Cechy Nysy	1466-1921	190	"	"	"	WAP Katowice	"	II-17	121
14		Dokumenty perg. Nysy /miejskie i cechowe/	1256-1796	767	"	"	"	"	"	II-14	121
18a		Tischlerinnung Pitschen	1832-1933	1	"	dobry	"	"	"	II-16	140
15		Cechy Prudnika	1932-1944	98	"	"	"	Okr.Zw.Cechów Prudnik	"	II-20	126
16		Cechy Strzelcezek	1774-1934	49	"	"	"	"	"	II-19	130
17		Freie Handwerker Innung Deutsch Hasselwitz	1886-1934	1	"	"	"	"	"	II-21	132
18		Landratsamt Leobschütz	1743-1944	1	"	"	"	Pres.FRN Głubczyce	"	I-9	1302
19		Kgl.Preuss. Ständes Amt Kuehlna	1874-1902	1	"	"	"	"	"		przekazano CSRR
20		Kgl. Domänen Amt Carls- markt	1767-1853	1	"	"	"	Pres.MRN Opole	"	I-86	1316

Księga nabytków i ubytków AP w Opolu za lata 1951-1994.

**PROTOKÓŁ**  
zdawczo - odbiorczy

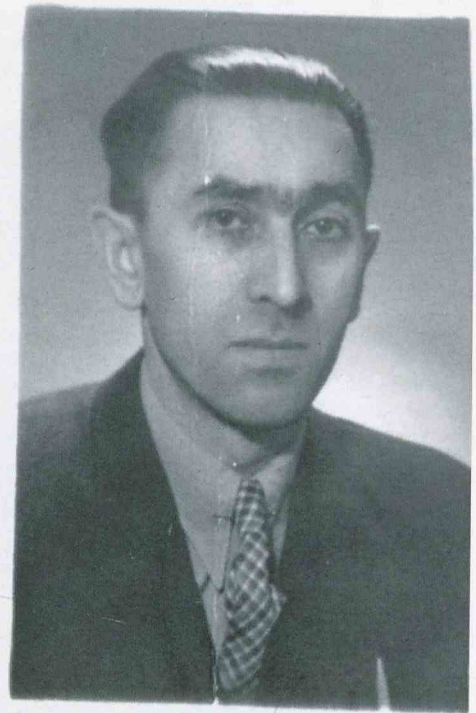
spisany dnia 30. lipca 1951 r.  
w siedzibie Archiwum Miejskiego w Opolu  
w sprawie przekazania przez Prez. M.R.N. w Opolu b. Archiwum  
Miejskiego Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych.

Na podstawie Zarządzenia Nr. 91 Prezesa Rady Ministrów z dnia  
8. czerwca 1951 r. w sprawie przejęcia b. archiwów miejskich  
Przez Naczelna Dyrekcję Archiwów Państwowych / Monitor Polski  
Nr. A 55, poz. 723 / Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Opolu  
w osobach przedstawicieli Ob. Ob. sekr. Prez. M.R.N. Piotra  
Rudnickiego i kier. Wydz. Ogóln. mgr. Leonarda Sylwestra  
przekazują, a Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych w osobach  
przedstawicieli Ob. Ob. Michała Antonowa - dyr. Woj. Arch. Państw.  
w Katowicach i Oswalda Popiołka - kier. Pow. Arch. Państw.  
w Opolu przejmują b. archiwum miejskie w Opolu.

W myśl § 3 powołanego zarządzenia Prezydium Miejskiej Rady  
Narodowej w Opolu przekazuje a Naczelna Dyrekcja Archiwów  
Państwowych przejmują:

1. materiały archiwalne, składające się z:
  - a/ zespołów akt:
    - 1. Magistrat der Stadt Oppeln
    - 2. Backerinnung
    - 3. Begräbnisbrüderschaft
    - 4. Botcherinnung
    - 5. Erberinnung
    - 6. Fleischerinnung
    - 7. Hutmacherinnung
    - 8. Kurschnerinnung
    - 9. Maurer-Zimmerinnung
    - 10. Reichskramerinnung
    - 11. Schifferinnung
    - 12. Schlosserinnung
    - 13. Schmiede-Stallmacher
    - 14. Schneiderzunft
    - 15. Schuhmacherinnung
    - 16. Seifensiederzunft
    - 17. Spifferinnung
    - 18. Schützengilde
    - 19. Bürgerverein
    - 20. Gewerbe-Verein
    - 21. Kath. Gesellenverein
    - 22. Reichs-Luftschutz Bund
    - 23. Ortsgruppe Oppeln
    - 24. Provinzialkonservator
    - 25. Amt für Landeskunde
    - 26. Hajduk - Preisdorf
    - 27. Dohbern-Riesniger  
Deichverband
- razem 96 mb.
- b/ dokumentów miejskich: perg. 71 - pap. 198
- c/ dokumentów cechowych: pap. 6
- d/ ksiąg miejskich: 235
- e/ depozyty i kolekcje: żadne
- f/ innych: 30 map, 300 afiszów, bibl. podręczna 3960 tom.

2. urządzenia:
  - 5 regałów archiwalnych, żelaznych, d. 2, 30 m
  - 3 regały archiwalne, żelazne, d. 1, 70 m
  - 1 szafa na dokumenty, żelazna, Nr. 35/17
  - 1 " " kartotekowa, żel. Nr. III/24
  - 1 stójka na mapy
  - 2 szafy bibliotek. Nr. III/35 i Nr. III/36
  - 1 szafka kartotek. Nr. 35/ 20
  - 1 półka żel. Nr. 35/19
3. inwentarz:
  - 2 biurka Nr. I/24 i I/25
  - 1 szafa Nr. III/84
  - 2 stoły Nr. II/8 i II/30
  - 5 krzesła Nr. V/89, 90, 91, 92 i VI/16



Kazimierz Różanowski, pracownik naukowy i kierownik Oddziału I opolskiego Archiwum.

Protokół zdawczo-odbiorczy z dnia 30 lipca 1951 r. w sprawie przekazania przez Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Opolu byłego Archiwum Miejskiego do Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych.





Budynek Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu (zdjęcie ze zbiorów prywatnych Heleny Lasończyk).

Opole, dnia 11.XII.1959r.

**D e c y z j a**

Na podstawie uchwały Prezydium M.R.N. Nr.269/27/59 z dnia 1 grudnia 1959r. powziętej na zasadzie § 7 ust.1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 4.10.58r w sprawie zasad i trybu przekazywania w ramach administracji państwowej przedsiębiorstw, instytucji oraz zakładów nieruchomości i innych obiektów majątkowych/Dz.U.Nr poz.332/Prezydium MRN = Wydział Gospodarki Komunalnej i Mieszkalnictwa w Opolu przekazuje w trwały zarząd i użytkowanie na rzecz Archiwum Wojewódzkiego w Opolu nieruchomość zabudowaną położoną w Opolu przy ul. Zamkowej 2 zapisaną w księdze wieczystej karta 317 miasto Nr. 2729/221, 2728/221, 2730/221, 2731/220 o łącznej pow.966 m2 z dniem 1 grudnia 1959r.

Na zasadzie § 6 ust.2 zarządzenia Ministra Finansów z dnia 15.12.58r w sprawie zasad rozliczeń związanych z przekazaniem zakładów i nieruchomości między przedsiębiorstwami państwowymi /Monitor Polski Nr.98 poz.540/ przekazanie w/w nieruchomości nastąpi nieodpłatnie.

Przekazanie w/w nieruchomości należy zgodnie z § 2 wyż. cyt. zarządzeniem. = sporządzić protokół zdawczo-odbiorczy.

Do wiadomości:

1. Archiwum Wojew.  
Opole, ul. Zamkowa 2

2. do wykonania

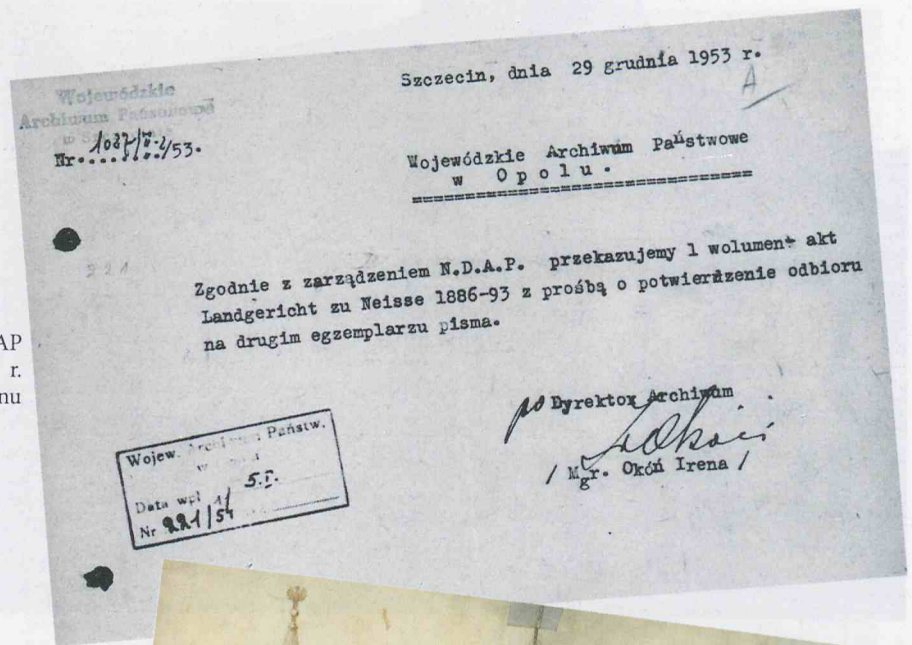
M.Z.E.M.w/m

Organizację placówki powierzono ówczesnemu dyrektorowi Powiatowego Archiwum Państwowego, Stefanowi Oswaldowi Popiołkowi. Wojewódzkiemu Archiwum Państwowemu w Opolu podporządkowano Powiatowe Archiwum Państwowe w Raciborzu i w Brzegu. Szczegółowy zakres działania Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu został określony przez tymczasowy statut nadany przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w Warszawie w lipcu 1953 r. Sprecyzowano w nim zadania oraz określono zasięg terytorialny instytucji. W następnym roku utworzono Powiatowe Archiwum Państwowe w Nysie i w Kluczborku. Wojewódzkie Archiwum Państwowe swoim zasięgiem obejmowało miasto Opole i powiat opolski, strzelecki, krapkowicki (od 1956 r.). Archiwum brzeskie obsługiwało miasto Brzeg oraz powiaty brzeski i grodkowski. Archiwum raciborskie sprawowało opiekę nad materiałami archiwalnymi z miasta Raciborza oraz powiatów: raciborskiego, głubczyckiego i kozielskiego. Archiwum w Kluczborku nadzorowało powiaty: kluczborski, namysłowski i olecki, natomiast archiwum w Nysie – miasto Nysę oraz powiaty: nyski, prudnicki i niemodliński.

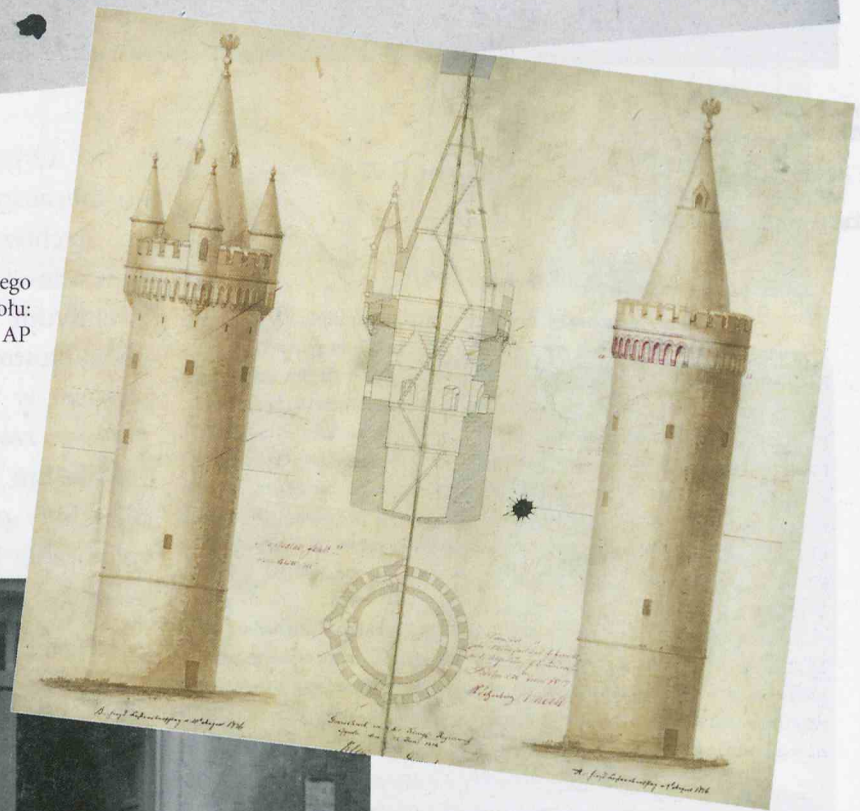
Decyzja Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Opolu z dnia 11 grudnia 1959 r. w sprawie przekazania Archiwum budynku przy ul. Zamkowej 2.



Korespondencja WAP Opole i WAP Szczecin z dnia 29 grudnia 1953 r. w sprawie przekazania 1 woluminu akt Sądu Krajowego w Nysie.



Projekt wieży Zamku Piastowskiego w Opolu z 1876 r. – jednostka z zespołu: Rejencja Opolska (przejętego z AP we Wrocławiu w 1996 r.).

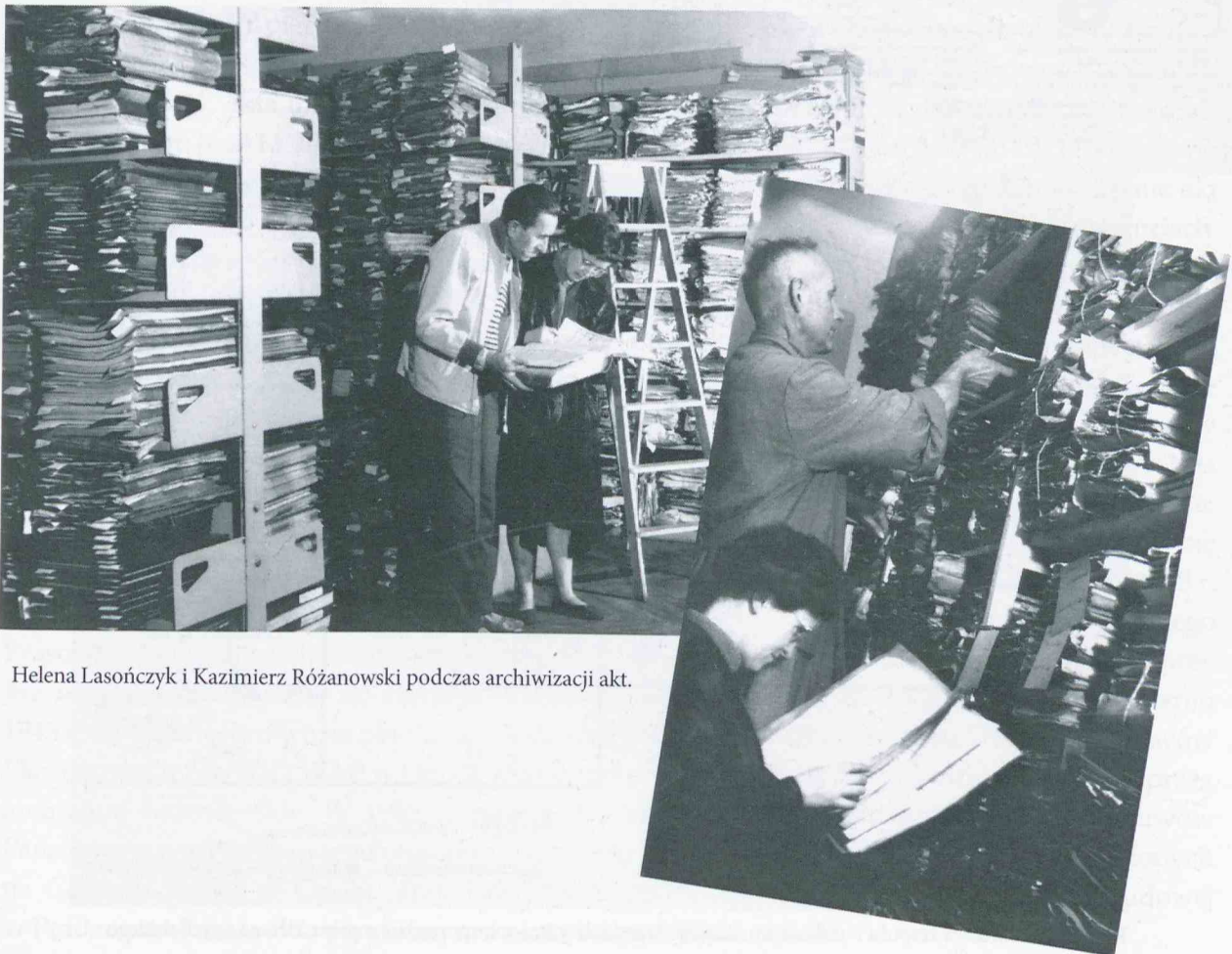


Kadra WAP w Opolu przed budynkiem pozyskanym w 1959 r.



Po wejściu w życie reformy administracyjnej z 1975 r. zlikwidowano Archiwum w Kluczborku, a placówka raciborska została podporządkowana Archiwum Państwowemu w Katowicach. Od 1980 r. archiwa w Brzegu i Nysie funkcjonowały pod nazwą: Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Opolu, oddział w Brzegu i w Nysie. Oddział w Brzegu został zlikwidowany w 1997 r., a oddział w Nysie – rok później. Przechowywane w nich dotychczas materiały scalono z zasobem w Opolu. W wyniku reformy administracyjnej kraju z 1999 r. organizacja sieci archiwalnej na Opolszczyźnie nie uległa zasadniczym zmianom. Obecnie AP w Opolu obejmuje miasto Opole, powiaty: brzeski, głubczycki, kędzierzyńsko-kozielski, kluczborski, krapkowicki, namysłowski, nyski, opolski, prudnicki i strzelecki oraz gminę Zębowice z powiatu oleskiego.

Początki działalności archiwów na Śląsku Opolskim były bardzo trudne ze względu na konieczność organizowania sieci archiwalnej od podstaw. Dodatkową przeszkodę stanowiły złe warunki lokalowe oraz brak wykwalifikowanej kadry. Skrajnym przypadkiem było Archiwum nyskie, które z powodu braku personelu od początku sierpnia 1959 r. do końca czerwca następnego roku musiało zawiesić działalność. Gromadzeniem, zabezpieczeniem i porządkowaniem materiałów archiwalnych zajmowali się zazwyczaj pracownicy z wykształceniem historycznym. Doświadczenie w pracy archiwalnej zdobyte w trakcie pracy w Archiwum Państwowym we Wrocławiu miał pierwszy dyrektor, S. Popiołek, który objął stanowisko w opolskim Archiwum w 1951 r. Dopiero w lutym 1953 r. dyrektor przyjął do pracy pierwszych trzech pracowników merytorycznych: Helenę Lasończyk (zatrudnioną wcześniej w AP we Wrocławiu), Kazimierza Różanowskiego i Stefana Spsychalskiego. Pod koniec 1953 r. w WAP w Opolu i podległych mu placówkach terenowych zatrudnionych było sześciu pracowników merytorycznych oraz siedmiu pracowników administracji i obsługi. Ogrom wykonanej przez nich pracy szybko przyniósł wymierne efekty. Przede wszystkim w krótkim czasie udało się im pozyskać najważniejsze materiały z terenu Śląska Opolskiego i je uporządkować.



Helena Lasończyk i Kazimierz Różanowski podczas archiwizacji akt.



442 488 3

Cena 50 gr. Nr. 4 KATOWICE, dnia 15. 11. 24

# SOROŃ

GÓRNOŚLAŃSKI DWUTYGODNIK HUMORU I SATYRY.

Pierwsza strona górnośląskiego satyrycznego czasopisma „Soroń” z 15 listopada 1924 r. – jednostka z zespołu: Naczelne Prezydium Prowincji Górnośląskiej w Opolu (przejętego z AP we Wrocławiu).

**„Is!!!**



Zdów wróg naschodzi z mową gładką  
i chytrą w sercu nosi chęć;  
nie daj się skrość, droga matko,  
lecz wroga z domu miotłą pędź.

Zdów krzyżak po gazinach wola,  
i świstki wolska w twoją dłoń:  
„Najlepsza jest niemiecka szkoła!”  
Ty, matko, Niemca miotłą gość!

Wszak mają i braci twój, głodny, goty  
nie na to przelewali krew,  
był dziecię do niemieckiej szkoły  
pognana, jako proszę w chlew.

Pamiętasz sama jak cię gnoliły  
„rektorów” kmat, krzyżacki bus ...  
więc dalej do roboty miotłę!  
wszak polskiej szkoły żąda lud.

Wszak krzyżak wie że swoje dziecię  
do drogiej Polski przysłał syki!  
nie słuchaj przeto co wróć plechli,  
lecz trzań! Niemca miotłą w pysk.

K.Dym.



Marian Czapliński mgr filozofii, absolwent Uniwersytetu we Lwowie, pracownik Archiwum wrocławskiego i opolskiego.

Fundacja im. Książąt

1	WAP w Brzegu	2	Brzeskich w Brzegu	3	(40) 22
4 Koncept relacji prestantej cesarowi w związku z śmiercią Jarka Franciszka Guberta von [ ] zarządcy fundacji brzeskiej, i kancelisty Książąt					
5	1689, 13. XII	6	Brzeg pap. 1 dok. s. 2	7	Rep. 22 Stadt Brzeg X 62 hb
8	9 lekko rabudowany				

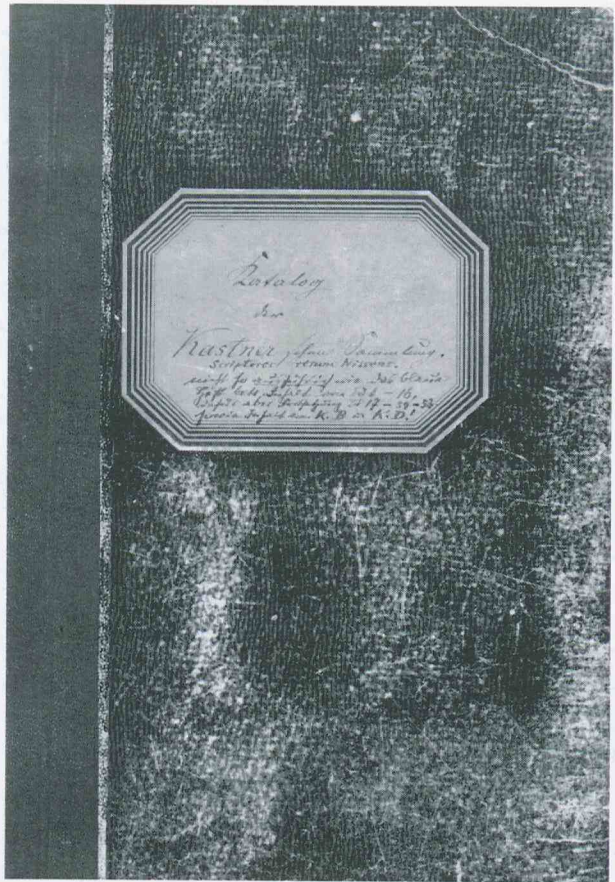
NDAF-4 Sam. 1112/PWH/PN/CWD – PZGK. 1913/1/23 – 313 000 – Kanton V/100 g

Karta inwentarzowa zespołu Fundacja im. Książąt Brzeskich w Brzegu, sporządzona przez Stefana Spychalskiego.





Kazimierz Zalewski – pracownik naukowy, kierownik Oddziału w Nysie AP w Opolu.



Inwentarz zespołu Zbiór rękopisów Augusta Kastnera.

Warto wspomnieć, że na początku 1953 r. w WAP w Opolu było 114 zespołów, pod koniec tego roku zasób aktowy zwiększył się do 232 zespołów, w 1956 r. wynosił 253 zespoły, a w 1960 r. już 449 zespołów. W pierwszej kolejności materiały z terenu Śląska Opolskiego przekazały archiwa w Katowicach i we Wrocławiu. W ramach scalania międzyarchiwalnego pozyskano akta miast, starostw, sądów, akta majątkowe, księgi parafialne, akta szkół i gmin. Tylko w 1953 r. z Katowic przejęto 150 m.b. akt i 2000 planów, a z Wrocławia 340 m.b. akt. W tym samym roku pozyskano akta Sądu Krajowego w Nysie (Landgericht Neisse) z Archiwum w Szczecinie. Gromadzenie akt polegało także na poszukiwaniach prowadzonych przez archiwistów w urzędach i instytucjach. Dzięki takim staraniom w 1952 r. z oleskiego Prezydium Powiatowej Rady Narodowej przejęto akta byłego Starostwa Powiatowego w Oleśnie. W 1953 r. odzyskano m.in. akta magistratu krapkowickiego przechowywane w budynku Prezydium Miejskiej Rady Narodowej oraz w piwnicy starej szkoły w Krapkowicach, a w 1954 r. trzy skrzynie materiałów po Fabryce Papierów w Głuchołazach (Papierfabrik Ziegenhals Glogner-Mestner) od Głuchołaskich Zakładów Papierniczych oraz akta bankowe od Gminnej Kasy Spółdzielczej w Opolu. W 1955 r. dyrekcja Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu przekazała dokumenty i akta cechu krawców w Prudniku. Poniemieckie materiały archiwalne wytworzone przez Starostwo Powiatowe w Koźlu znalazły się w zasobie archiwum w 1956 r. za sprawą Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Opolu. W 1958 r. zaś z Liceum Ogólnokształcącego w Niemodlinie przejęto 17 teczek akt osobistych hrabiego Praschmy. Materiały archiwalne pozyskiwane były również w ramach wymiany międzynarodowej. Już w 1949 r. rozpoczęły się starania o rewindykację akt miejskich wywiezionych w styczniu 1945 r. do Czechosłowacji na polecenie władz niemieckich. W 1959 r. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych przesłała WAP w Opolu wiązkę akt cechu garncarzy z Paczkowa, przekazaną przez archiwum holenderskie. W 1965 r. również za pośrednictwem Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w Warszawie odzyskano akta zespołu Naczelne Dowództwo Wojsk Sprzymierzonych na Górnym Śląsku w Opolu. Trzy lata później Ambasada Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w Pradze przekazała akta parafii rzymskokatolickiej w Biskupowie.



Dzięki temu, że ówcześni archiwiści bardzo dobrze znali język niemiecki i łaciński odczytane zostały najwcześniejsze dokumenty pergaminowe i papierowe z opolskiego zasobu. Opracowano również najważniejsze zespoły wytworzone przez administrację niemiecką.

NACZELNA DYREKCJA  
ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH  
Warszawa, ul. Jasna Nr 24/28  
skrytka pocztowa 179

2

Warszawa, dnia 19 lutego 1959

Nr PN-113-4

Wojewódzkie Archiwum Państwowe

w Opolu

Korespondencja Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w Warszawie i WAP w Opolu z 19 lutego 1959 r. w sprawie przekazania przez archiwa holenderskie akt cechu garncarzy z Paczkowa.

Naczelną Dyrekcję przesyła jednocześnie pocztą wiązkę akt cechu garncarzy z Paczkowa, statut, księgi rachunkowe, korespondencja, 5 ksiąg oprawnych, 37 plików oraz 2 dok. perg., które zostały przekazane z archiwów holenderskich. Akta należy wpisać do księgi nabytków i przesłać numery pozycji do Naczelnej Dyrekcji.

Zastępca Naczelnego Dyrektora

*Maria Bielińska*  
/mgr Maria Bielińska/

WM/HCh

Wojewódzkie Archiwum Państwowe  
Data: 26 II 59  
Nr 113-4

*Notandum Jed zu Paczkow...*  
1737. 15. Januarj...  
1738. 15. Januarj...  
1739. 15. Januarj...  
1740. 15. Januarj...  
1741. 15. Januarj...  
1742. 15. Januarj...  
1743. 15. Januarj...  
1744. 15. Januarj...  
1745. 15. Januarj...

Statut cechu garncarzy z Paczkowa z 1842 r. - jednostka z zespołu: Cechy miasta Paczkowa (przejętego z Holandii za pośrednictwem NDAP w 1959 r.).





Protokół zdawczo-odbiorczy z dnia 21 lutego 1958 r. w sprawie przekazania z Liceum Ogólnokształcącego w Niemodlinie do WAP Opole akt zespołu: Archiwum hrabiego Praschmy z Niemodlina.

Legitymacja studencka hrabiego Fryderyka Leopolda Praschmy z lat akademickich 1923–1925, jednostka z zespołu: Archiwum hrabiego Praschmy z Niemodlina (przejętego z AP w Katowicach w 1953 r.).



W 2000 r. opolskie Archiwum otrzymało z Archiwum Federalnego w Koblencji akta personalne pracowników poczty na Górnym Śląsku. Pozyskiwane materiały pochodziły także od osób prywatnych. W 1965 r. nauczyciel Liceum Ogólnokształcącego im. Mikołaja Kopernika w Opolu Edward Mendel przekazał część akt byłego Państwowego Gimnazjum Męskiego w Opolu. W tym samym roku Hubert Kurek podarował Archiwum księgę wójtowską z Nysy z lat 1432–1479. W 1967 r. ówczesny dyrektor WAP w Opolu S. Popiołek przekazał kierowanej przez siebie instytucji akta Związku Polskiej Młodzieży Katolickiej na Śląsku Opolskim. Szczęśliwym zbiegiem okoliczności nie uległy zniszczeniu cenne akta o znaczeniu historycznym, np. w 1968 r. młodzież szkolna wydobyla ze zbiorowiska odpadów i przyniosła do opolskiego archiwum księgi parafii rzymskokatolickiej w Niemodlinie. W tym samym roku, dzięki darowiźnie Ignacego Kwiniewskiego, Archiwum wzbogaciło się o akta szkoły podstawowej w Kaniowie. W 2002 r. za sprawą Barbary Piaseckiej Johnson odnalazła się uznana za zaginioną księga praw miejskich Głubczyc. W tym samym roku prowadzona przez nią fundacja przekazała ten niezwykle cenny rękopis naszej instytucji.



## **AKT DAROWIZNY**

*sporządzony w Warszawie w dniu 22 lipca 2002 r.*

- mając na uwadze dobro polskiej kultury narodowej, a w szczególności potrzebę dokumentowania ciągłości polskich dziejów,
- zważywszy na znaczenie zachowywania w zbiorowej pamięci świadectw przenikania się kultur i jego wpływu na historię Europy,
- w trosce o powszechną dostępność narodowych pamiątek,
- w celu tworzenia wzorców propublicznych postaw obywateli

**Barbara Piasecka Johnson,**

*w imieniu*

**THE BARBARA PIASECKA JOHNSON FOUNDATION,**

*niniejszym aktem*

**darowuje nieodpłatnie na rzecz Skarbu Państwa,**

*przekazując na ręce*

**Prezesa Rady Ministrów Rzeczypospolitej Polskiej**

**Pana Leszka Millera,**

*z przeznaczeniem na wieczyste przechowywanie*

*w państwowym zasobie archiwalnym,*

*w jednostce wskazanej przez*

**Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych**

**KSIĘGĘ PRAW GŁUBCZYC Z 1421 R.,**

Akt darowizny sporządzony w 2002 r. dotyczący Księgi praw Głubczyc z 1421 r., przekazanej przez Fundację Barbary Piaseckiej Johnson.

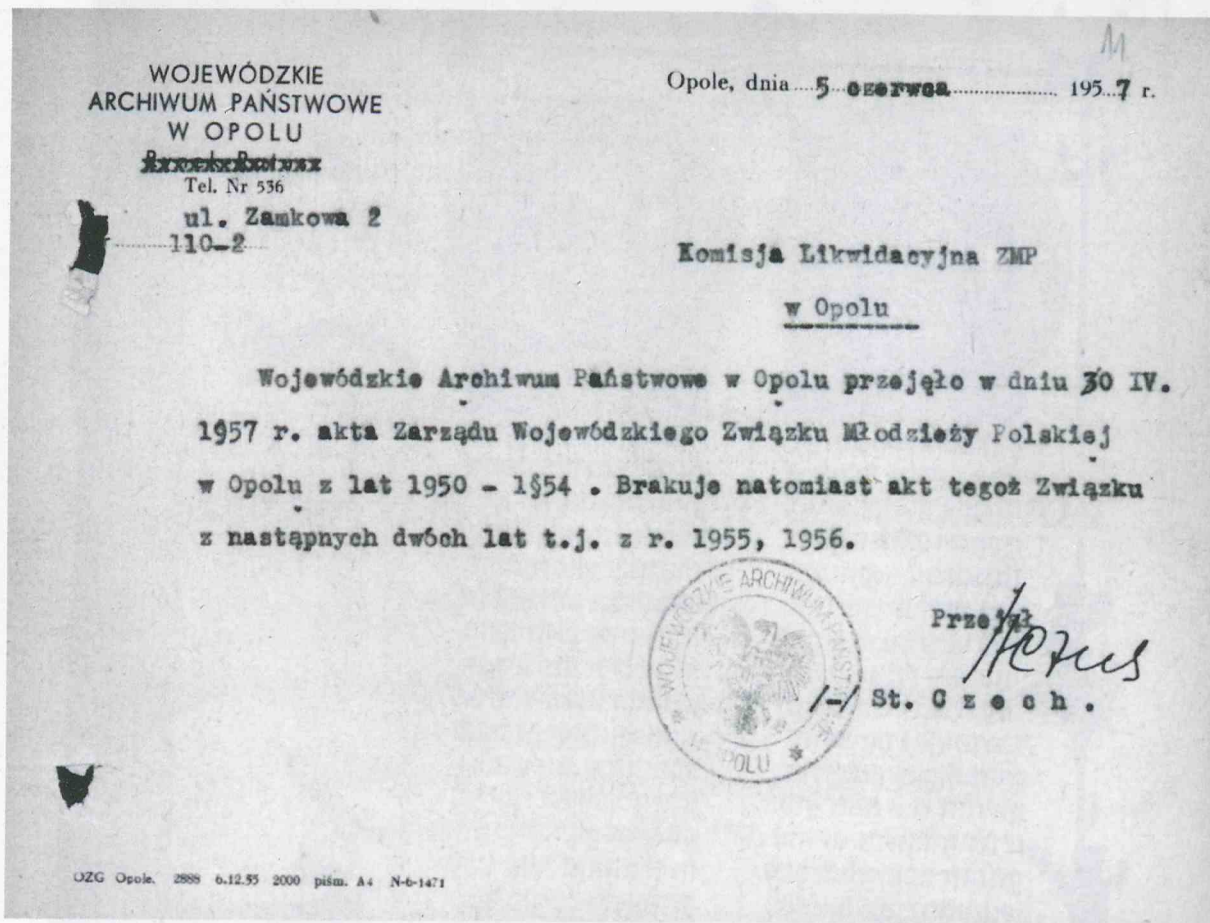




Księga praw Głubczyc z 1421 r. – jednostka (z zespołu: Akta miasta Głubczyc) przekazana przez Fundację Barbary Piaseckiej Johnson w 2002 roku.



Pierwsze akta wytworzone przez polskie instytucje przyjęto w WAP w Opolu w 1953 r. Była to m.in. dokumentacja Sztabu Organizacyjnego Grupy Operacyjnej Śląska Opolskiego, Społecznego Komitetu Radiofonizacji Kraju w Opolu oraz Towarzystwa Burs i Stypendiów. W 1955 r. rozpoczęto przejmowanie akt zlikwidowanych gminnych rad narodowych powiatów: głubczyckiego, kozielskiego, niemodlińskiego, oleskiego, opolskiego, prudnickiego i strzeleckiego i innych.



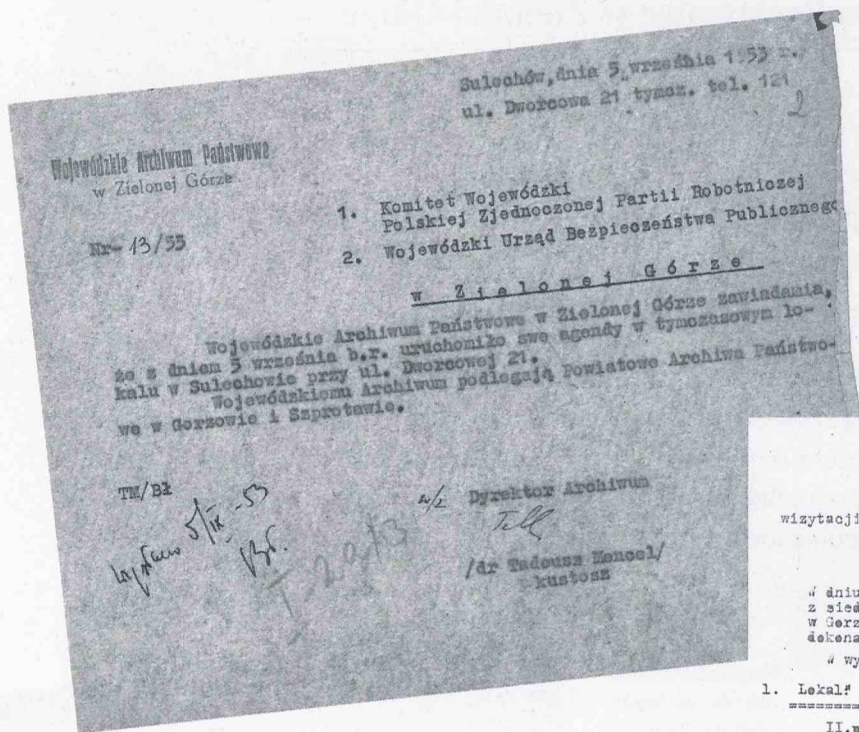
Korespondencja WAP Opole i Komisji Likwidacyjnej Związku Młodzieży Polskiej w Opolu z 5 czerwca 1957 r. w sprawie przekazania akt.







Na podstawie dekretu o archiwach państwowych z dnia 29 marca 1951 r. Oddział Archiwum w Gorzowie Wielkopolskim przemianowano na Powiatowe Archiwum Państwowe (PAP) w Gorzowie Wielkopolskim. Dnia 21 sierpnia 1952 r. rozpoczęło działalność Powiatowe Archiwum Państwowe w Szprotawie, które zajmowało kilka pomieszczeń w ratuszu. W końcu, na mocy zarządzenia nr 9 Prezesa Rady Ministrów z 2 lutego 1953 r., z dniem 1 stycznia 1953 r. powołano Wojewódzkie Archiwum Państwowe (dalej: WAP) w Zielonej Górze. Faktycznie rozpoczęło ono swoją działalność 5 września 1953 r. w Sulechowie przy ulicy Dworcowej 21. Jego organizatorem i pierwszym dyrektorem został, przybyły z Poznania, Tadeusz Mencel. Wojewódzkiemu Archiwum Państwowemu w Zielonej Górze podporządkowano powiatowe archiwa państwowe w Gorzowie Wielkopolskim i Szprotawie (dalej: PAP).



Pismo dyrektora Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Zielonej Górze dr. Tadeusza Mencela z 5 września 1953 r. skierowane do KW PZPR i Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, informujące o powstaniu WAP w Zielonej Górze. Archiwum Państwowe w Zielonej Górze, WAP w Zielonej Górze, sygn. 5, s. 2.

PROTOKÓŁ

wizytacji Powiatowego Archiwum Państwowego w Gorzowie Wlkp. z dnia 28 października 1953r.

w dniu 29 października 1953r Dyrektor W.A.P. w Zielonej Górze z siedzibą w Sulechowie Mencel Tadeusz w obecności kier. E.A.P. w Gorzowie Wielkopolskim Kazimierza, udzielającego informacji, akenat wizytacji P.A.P. w Gorzowie.

w wyniku wizytacji stwierdzone stały następujący:

I. Lokal: przy ul. Mieszka 1.64a.

II.p. pokój biurowy	15,84 m2.
magazyn I.	23,94 m2.
magazyn II.	11,96 m2.
parter: magazyn III.	20,25 m2.
magazyn IV.	15,84 m2.

łącznie pow.magazynowa...71,99 m2.

Łączna powierzchnia użytkowa: 59 + 45 = 104 m2.

Metraż peiek... 260 m2.

Resztalne dane dotyczące lokalu i wyposażenia P.A.P., jak w protokółach z dnia 28 maja i 9 lipca b.r.

II. Zasoł archiwalny:

1. Akta notariuszy w Gorzowie /XIX w - 1945r/...	47,5 mb.	z inwentar. zowane ca
2. Akta Sądu Pow. w Gorzowie	45 mb.	" "
3. Akta m. Brezdenka / 1775 - 1944/	57 mb.	" "
4. Akta Urzędu Budownictwa wodnego / Wasserbauamt 1875-1944/	15 mb.	" "
5. Reichsministerium f. Ernährung u. Landwirtschaft / Berlin 1938 - 1942/	14 mb.	z inwentar.
6. Reichsministerium wien / 1938-1942/ / Entschuldung u. Aufbau/	1 mb.	" "
7. Spół. Kom. Radiofonizacji Kraju Zarz. okr. w Zielonej Górze. / 1949 - 1953 styczeń/	4,5 mb.	" "

łącznie 33 zespoły o łącznej długości 182 mbp.

wszystkie zespoły są ujęte w kartotece zespołów, ułożone na półkach

III. Prace organizacyjne inspekcyjne: do dnia 28 października 1953r.

w IV - tym kwartale zaplanowane:	45 wizytacji skł.	wykonane	23
	12 kontr.C.O.U.	" "	5
Na rok 1953	180 skł.akt	" "	150
	60 kontr.C.O.U.	" "	53

I-9/53

Sytuacja lokalowa i zasób PAP w Gorzowie Wielkopolskim według stanu na 29 października 1953 r. Protokół wizytacji przeprowadzonej przez dyrektora WAP w Zielonej Górze dr. T. Mencela. WAP w Zielonej Górze, sygn. 14, s. 1.

Archiwiarze pracują.

W województwie zielonogórskim powstała placówka kulturalno-naukowa o szczególnym znaczeniu dla Ziemi Lubuskiej - jest nią Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Sulechowie.

Zadaniem jego jest gromadzenie materiałów archiwalnych, które świadczą o polskości tej ziemi oraz udzielenie im udestępnienie ich badaczom naukowym.

W archiwum zebrane zostały materiały przechowywane dotychczas w archiwach wojewódzkich w Poznaniu i Wrocławiu, a także w zbiorach prywatnych. Są to dokumenty historyczne, stare kroniki i księgi oraz akta dawnych urzędów.

" Słowo Powszechne " nr.266 /2250/ z 11 listopada 1953 /Wyd. DEFG.

Jedna z pierwszych wzmianek prasowych o WAP w Zielonej Górze, jaka ukazała się w „Słowie Powszechnym” nr 266 z 11 listopada 1953 r. WAP w Zielonej Górze, sygn. 5, s. 16.



Do podstawowych zadań Archiwum należało gromadzenie, zabezpieczanie, porządkowanie, przechowywanie i udostępnianie materiałów archiwalnych wytworzonych na terenie województwa zielonogórskiego do 1945 r. oraz powojennych. Archiwum spełniało również funkcje kontrolne poprzez sprawdzanie składnic akt i zbiornic makulatury. Spełniało również funkcje naukowe poprzez opracowanie naukowe gromadzonych przez siebie materiałów oraz prowadzenie prac naukowo-badawczych.

Sprawozdanie z podróży służbowej do Konotoppia  
odbytej w dn. 7.IX. 53

Celem podróży była wizytacja składnicy akt b. sądu grodzkiego w Konotopiu.

W gmachu b. sądu grodzkiego w Konotopiu stwierdzono stan następujący:

Składnica akt b. sądu mieści się w trzech pokojach na strychu. Pokoje są niezabezpieczone, bez zamków. Akta, głównie księgi grunto-we, hipoteczne i notarialne oraz szczątki podręcznej biblioteki sądowej - porozrzucane bezładnie na podłodze, niewielki procent zachował się na regałach.

Według relacji robotników PGR, z którymi przeprowadzono rozmowę, aktami tymi nikt dotychczas się nie ~~zainteresował~~ zaniepokoił, mimo, iż monitowano u Prezesa Sądu Powiat. w Sulechowie i Prezesa Sądu Wojew. w Zielonej Górze. Wiele akt spalono, wiele zniszczyła młodzież szkolna, plądrująca po niezamkniętym strychu-b. składnicy akt.

Gmach b. sądu grodzkiego w Konotopiu nie jest dotychczas przejęty przez PGR w Konotopiu, które użytkuje w chwili obecnej budynek. Ministerstwo Sprawiedliwości nie zainteresowało się obiektem. Przygodnie tylko mieszkają w nim robotnicy PGR, którzy jednocześnie pilnują budynku.

Wobec możliwości dalszego niszczenia akt zalecono opiekującym się gmachem robotnikom, by dorobili zamki do drzwi.

Wnioski z podróży:

Powiadomić Sąd Powiatowy w Sulechowie o konieczności zabezpieczenia i ewentualnego przekazania akt do WAP.

Sulechów, dnia 7 września 1953 r.

*Tadeusz Mencla, kierownik*

II-2/53



WOJEWODZKIE  
ARCHIWUM PAŃSTWOWE

w m. Wrocławiu

Dnia 28 października 1953 r.

Nr. 2771/53

Wojewódzkie Archiwum Państwowe  
w Zielonej Górze

Spr.: przekazanie akt  
do WAP w Zielonej Górze.

z siedzibą w Sulechowie  
ul. Dworcowa 21.

Wykonując polecenie Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych z dnia 19.IX.53 r. Nr.PN.6b/67/53, Wojewódzkie Archiwum Państwowe we Wrocławiu wysłało w dniach 28-29bm. w dwu wagonach akta 6 zespołów: W jednym wagonie zespół Standeshertlichen Dominium zu Pforthen /karta zespołu Nr.0/160/, w drugim wagonie 5 mniejszych zespołów -

- 1/ Landratsamt Sorau /karta Nr.0/117/,
- 2/ Kreisauausschuss Sorau /karta Nr. 0/128/,
- 3/ Kath. Pfarramt Glogau /karta Nr.0/149/,
- 4/ Tschammersche Güter Quaritz u. Meschkan /karta Nr.0/162/,
- 5/ Herzogliches Archiv zu Sagan /karta Nr.0/163/.

W wagonie tym załadowano najpierw akta Landratsamt i Kreisauausschuss Sorau i oddzielono je od pozostałych zespołów workami i deskami. Akta trzech pozostałych zespołów są numerowane czarnym ołówkiem na każdej wiązce. Nr. 1 dawano na aktach zespołu Herzogliches Archiv zu Sagan, Nr. 2 na aktach zespołu Tschammersche Güter Quaritz u Meschkan, Nr. 4 na aktach Kath. Pfarramt Glogau. Prócz tego w wagonie tym znajdują się 1 skrzynia z aktami objętości 1,50 mb. znaczoneymi Nr.3. Są to różne akta z terenu województwa Zielonej Góry, nieuporządkowane i nie ujęte w kartach zespołu, gdyż przekazano je do tutejszego Archiwum w ostatnim czasie.

Prócz w/w większych zespołów, przesyła się autem w skrzyni akta drożnych zespołów. Na każdej wiązce tych akt znaczony jest numer zespołu /ołówkiem czerwonym na dołączonej karcie, oraz ołówkiem czarnym na akcie wierzchnim/. Numery zespołów złożonych w skrzyni: 0/113, 0/114, 0/125, 0/127, 0/129, 0/131, 0/145, 0/147, 0/148, 0/158, 0/159, 0/164, 0/165, 0/166.

W załączeniu przesyła się 20 kart zespołów przekazanych do tutejszego Archiwum.

Archiwum wyjaśnia, że za zgodą Naczelnej Dyrekcji przekazane zostały akta tylko tych zespołów, które nie stanowiły zasobów b.Archiwum Państwowego /Staatsarchiv Breslau/.

Archiwum prosi o zwrot skrzyni autem, które wróci do Wrocławia.

AS/EW III-20/53

Mln, Osuw. nr 139, XI 47, 12.000

w Zielonej Górze  
Wpłynęło 30.X.53,  
Nr. 211/53  
Próbki

Wojewódzkiego Archiwum Państwowego  
we Wrocławiu

*Dr. Michał Wasowicz*  
(Dr. Michał Wasowicz)



Korespondencja w sprawie kroniki i dokumentów miasta Sulechowa z marca-kwietnia 1954 r. WAP w Zielonej Górze, sygn. 23, s. 37.

KURIA ORDYNARIATU  
w Gorzowie Wlkp.  
ul. Drzymały 36 - Telefon Nr 676

Gorzów Wlkp., dnia 9 września 1954 r.

Znak: V - 56/54

Do  
Wojewódzkiego Archiwum Państwowego  
Sulechów

W odpowiedzi na pismo z 31.VIII.54. Znak:224/52/54- zawiadamiamy, że w najbliższym Okólniku wydamy polecenie, by parafie przekazywały stare akta, rękopisy i księgozbiory niemieckie, poprotestanckie, znajdujące się w parafiach do Wojewódzkiego Archiwum Państwowego i, by akt tych bez uprzedniej zgody nie przekazywały na makulaturę oraz, by akta te i książki do czasu zbadania przez Wojewódzkie Archiwum Państwowe zabezpieczyły przed zniszczeniem.

Nadmieniamy, że już w grudniu 1947 ogłosiliśmy w Okólniku diecezjalnym na prośbę ówczesnego Archiwum Państwowego w Poznaniu że stare akta i księgozbiory ponemieckie znajdujące się w Parafiach winny być zabezpieczone i chronione przed zniszczeniem.

ks. Szwedzi  
Ordynariusz

Mieczysław Adamski  
Referent Kurii

Sulechów dnia 20 marca 1954r

WAP otrzymało informację, że z akt b. magistratu z Sulechowa jakis dziennikarz z Wrocławia zabrał przez dwa lata pergaminową kronikę Sulechowa i dokumenty dotyczące miasta, w związku z staraniem archiwum o zebranie wszystkich ocalałych materiałów Act. Sulechowa i Ziemi Lubuskiej; Archiwum prosi o podanie nazwiska i imienia wyżej wspomnianego dziennikarza celem odzyskania tych dokumentów do naszych zbiorów.

P.O. Dyrektora Archiwum  
/ Dr. Tadeusz Konecki /

Wysłano 20-III-54  
Podpis C.B.

Do  
Dyrekcji Wojewódzkiego  
Archiwum Państwowego  
w Zielonej Górze

znak akt. 224/53/54

W odpowiedzi na pismo Wasze z dnia 31.8.54 wyrażam zgodę na przyjęcie ponemieckich akt i księgozbiorów z Ewangelickich kościołów ponemieckich w województwie Zielonogórskim i przekazanie ich do jako depozytu do Waszego Archiwum z tym, że Wasze Władze Kościelne będą miały do nich dostęp w razie potrzeby, jak to wyrażono w piśmie.

Co do czynnych kościołów to wchodziłby w rachubę jedynie kościół w Łaganiu, gdzie zachowało się trochę zdekompletowanych akt, oraz książki. Akta są gładkie się przekazać, książki zaś, które mają teologiczny, wartości chrześcijański zachować dla siebie i swoich następców.

Zielona Góra  
dnia 21.9.54



ks. Łajzerkowski

Wojewódzkie Archiwum Państwowe  
w Zielonej Górze  
Wpłynęło 25.IX.54  
Nr. 224/56/54  
Referent [Signature]

Załatw.  
R.L.

Korespondencja pomiędzy WAP w Zielonej Górze a władzami kościelnymi wyznania katolickiego i ewangelickiego w sprawie przejścia przez Archiwum ponemieckich akt kościelnych z sierpnia-wrzesnia 1954 r. WAP w Zielonej Górze, sygn. 23, s. 88, 90.



Archiwum Państwowe  
Zielonej Górze  
Siedziba w Sulechowie  
ul. Dworcowa 21

I N S T R U K T A R Z  
=====

33

prac porządkowo-inwentaryzacyjnych nad zespołem akt miasta Wschowy

1. Imię i nazwisko: Roman Szczepaniak

2. Nazwa zespołu: Akten/Acta/ des Magistrats zu Fraustadt  
/Akta magistratu Wschowy/  
Akten/Acta/ der Stadt Fraustadt  
/Akta miasta Wschowy/

3. Daty krańcowe: XVII-XX wiek

4. Krótka charakterystyka funkcji:

Magistrat miasta Wschowy był urzędem samorządowym. Składał się z rady miejskiej i burmistrza. Burmistrz był również członkiem i przewodniczącym rady miejskiej. W okresie późniejszym/XIX-XX w./ burmistrz miał również zleżony przez państwo nadzór nad policją na terenie miasta. Organizacyjnie magistrat dzielił się na następujące wydziały:

- 1/Magistrat/tradycyjny, właściwy/-/Magistrat-niem./
- 2/Policja/Polizei/
- 3/Miejski Urząd Budowlany/Stadtbauamt/
- 4/Opieka Społeczna/Wohlfahrtsamt/
- 5/Kasa Miejska/Stadtkasse/

5. Pochodzenie zespołu: Zespół akt miasta Wschowy został przejęty przez WAP Zielona Góra z siedzibą w Sulechowie z Prezydium Miejskiej Rady Narodowej we Wschowie w kwietniu 1954r.

6. Rozmiary zespołu: Około 22 mb.: -około 1200 j.a.

7. Stan zachowania: Zespół akt miasta Wschowy zachował się w stanie niekompletnym. Stan zachowania akt średni, -około 5 % akt zbutwiałych.

8. Zachowane pomoce registraturalne: Zespół nie posiada żadnych zachowanych pomocy registraturalnych.

9. Plan pracy:

- a/wstępne zaznajomienie się z zawartością zespołu/I poł. stycznia 55r
- b/porządkowanie zespołu w drodze wydzielenia wydziałów, fachów i poszczególnych numerów/luty-czerwiec 1955r./,
- c/inwentaryzacja książkowa/około 1200 j.a./ całego zespołu/lipiec-grudzień 1955r./,
- d/opracowanie wstępu do inwentarza/grudzień 1955r./.

Sulechów, dnia 18 stycznia 1955r.

*R. Szczepaniak*  
/Roman Szczepaniak/

Archiwum Państwowe  
w Zielonej Górze  
wpłynęło 5.V  
153-1



106

Dział  
 2 w  
 10  
 10

Państwowe  
 Zielonej Górze  
 siedziba w Sulechowie  
 ul. Dworcowa 21

Sulechów, dnia 30 sierpnia 1955r.-

Znak-110-53

Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych  
 Warszawa

Na pismo z dn. 3.6.55r.  
 Nr. FN-110-19.-

Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Zielonej Górze z siedzibą w Sulechowie przesyła poniżej wykaz zakładów pracy na obszarze województwa zielonogórskiego o ważniejszym znaczeniu dla budowy socjalizmu w Polsce Ludowej oraz charakterystycznym pod względem regionalnym i branżowym:

- 1/Cukrownia-Noszowice, pow. Głogów
- 2/Centrala Przemysłu Ludowego i Artyst.-Trzebiele
- 3/Dolnośląskie Zakłady Przem. Metalurgicznego-Nowa Sól
- 4/Dolnośląskie Zakłady Przemysłu Metalurgicznego-Szpota
- 5/Dolnośląskie Zakł. Przem. Metalurgicznego-Przemków
- 6/Fabryka Przewodów Ziemianoznaczonych-Witnica, pow. Gorzów
- 7/Fabryka Wyrób. Papierowych-Dresdenko
- 8/Fabryka Sprzętu Rolniczego-Sulechów
- 9/Fabryka Kleju-Nowa Sól
- 10/Fabryka Proszku Jajowego-Nowa Sól
- 11/Fabryka Świec-Szpota
- 12/Fabryka Szczotek-Sulechów
- 13/Fabryka Kafil-Szpota
- 14/Fabryka Celulozy-Kostrzyn
- 15/Fabryka Tekstury-Krepa
- 16/Gorzowskie Zakł. Włókien Sztucznych-Gorzów
- 17/Gorzowskie Zakłady Rozzarnicze-Gorzów
- 18/Gorzowskie Zakł. Przem. Biometrycznego-Gorzów
- 19/Gorzowskie Zakł. Przem. Jedwabniczego-Gorzów
- 20/Kopalnia Węgla Brunatnego-Długoszyce
- 21/Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa-Gorzów
- 22/Instytut Ochrony Roślin-Gorzów
- 23/Lubuska Wytwórnia Win-Zielona Góra
- 24/Lubuska Fabryka Zręblarek Bawełnianych-Ziel. Góra
- 25/Muzeum-Nowa Sól
- 26/Muzeum-Zielona Góra
- 27/Muzeum-Gorzów
- 28/Muzeum-Międzyrzecz
- 29/Nowa Elektrownia-Gorzów
- 30/Elektrownia-Dychów, pow. Krosno Odrz.
- 31/Ośrodek Szkol. Kad. Mech. Roln.-Trzebiele
- 32/Państwowe Technikum Leśne-Rogoziniec
- 33/Państw. Szpital dla Nerwowo i Psychicznie Chorych-Obrze
- 34/Zakłady Mechaniczne-Gorzów
- 35/Stacja Selekcji Roślin-Kosieczyn
- 36/Stocznia Rączna-Głogów
- 37/Zakłady Prod. Element. Budowl./płyty trzcinowe/-Trzebiele
- 38/Zakłady Rozzarnicze-Radwanice
- 39/Zakłady Przemysłu Inżynierskiego-Nowa Sól
- 40/Zespół Rybacki-Przemków
- 41/Zakłady Przemysłu Wełnianego-Zagań
- 42/Zakłady Przemysłu Wełnianego-Zary
- 43/Zakłady Przemysłu Inżynierskiego-Zary
- 44/Zakłady Przemysłu Wełnianego-Lubsko
- 45/Zakłady Przemysłu Wełnianego "Polska Wełna"-Ziel. Góra
- 46/Zaodrzańskie Zakłady Przemysłu Metalowego-Ziel. Góra.-

Wysłano 31.8.55  
 Podpis [Signature]

Dyrektor  
[Signature]  
 /Roman Szczępaniak



Te szerokie zadania wykonywała nieliczna kadra pracowników, do których należeli: Jadwiga Bławat, Roman Szczepaniak, Zygmunt Rutkowski, Longin Mielczarek, Marceli Brychcy. W 1954 r. obowiązki dyrektora przejął Szczepaniak. Na podstawie zarządzenia nr 22 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 8 sierpnia 1955 r. z dniem 1 czerwca tego roku liczba archiwów na Ziemi Lubuskiej powiększyła się o PAP w Międzyrzeczu przy ulicy Rynek 15. Jego kierownikiem został M. Brychcy. PAP w Gorzowie Wielkopolskim kierowała wówczas Bławat, a PAP w Szprotawie – Mielczarka. Zreorganizowano również sam WAP w Zielonej Górze, tworząc w nim dwa oddziały: Oddział I z aktami władz, urzędów i instytucji do 1945 r. oraz Oddział II z aktami władz, urzędów i instytucji po 1945 r. Powołano także Wojewódzką Komisję Brakowania Akt, pracownię naukową i podręczną bibliotekę. Do prowadzenia spraw administracyjno-gospodarczych WAP i PAP powołano sekretariat i dział finansowo-gospodarczy.

Wojewódzkie Archiwum Państwowe  
Zielona Góra  
Tel. Stary Kisielin 23 i 48

Ocena działalności pracy zawodowej i postawy społecznej.

Ob. mgr Jadwiga Bławatowa w okresie pracy w archiwach na Ziemi Lubuskiej dała się poznać jako sumienna i oddana sprawom archiwistyki.

W okresie tworzenia archiwów w woj. zielonogórskim była jako jedna z pierwszych archiwistów, którzy gromadzili i zabezpieczali archiwalia. Pracę swą wykonywała i wykonuje nadzwyczaj dokładnie i solidnie.

Również jako kierownik OT WAP w Gorzowie Wlkp. dała się poznać ob. J. Bławatowa jako dobry gospodarz i opiekun powierzonych jej misji.

Pracę w placówce którą kieruje, uważa niemal za jedyną pasję życia.

Mimo ogromu pracy, niezbyt dobrego zdrowia, ob. J. Bławatowa ukończyła w ubiegłym roku studia wyższe na Uniwersytecie im. Mikołaja Kopernika w Toruniu Wydział Humanistyczny, se specjalizacja archiwistyki.

Prowadzi również z oddaniem w OT WAP w Gorzowie Korespondencyjny Kurs Archiwalny.

Bardzo chętnie służy radą i pomocą młodszym kolegom w pracy.

Bierze również czynny udział w pracach Lubuskiego Towarzystwa Naukowego i Polskiego Towarzystwa Historycznego.

Na terenie m. Gorzowa ob. Jadwiga Bławatowa popularyzuje wiedzę o archiwaliach i bierze czynny udział w organizowaniu życia kulturalnego.

Dyrekcja WAP w Zielonej Górze uważa, iż prace jakie wykonała ob. Jadwiga Bławatowa w zakresie rozwoju archiwistyki w woj. zielonogórskim oraz całokształt pracy kwalifikują ją na stanowisko adiunkta archiwalnego w grupie pracowników działalności podstawowej.

DYREKTOR  
mgr Stefan Dąbrowski

Zielona Góra, dnia 4 czerwca 1970 r.

(powyżej) Ocena działalności pracy zawodowej i postawy społecznej Pani Jadwigi Bławat, kierownika Oddziału Terenowego w Gorzowie Wielkopolskim z 1970 r., przygotowana przez dyrektora WAP w Zielonej Górze Stefana Dąbrowskiego. Archiwum Zakładowe AP w Zielonej Górze (dalej: AZ), Teczka akt osobowych (dalej: TAO) J. Bławat, sygn. 11, s. 40.

(po prawej) Opinia dyrektora AP w Zielonej Górze Jerzego Piotra Majchrzaka o Marcelim Brychcym, kierowniku Oddziału AP w Wilkowie, 1984 r. AZ, TAO, M. Brychcy, sygn. 18, s. 161.

Starania o siedzibę dla PAP w Międzyrzeczu. WAP w Zielonej Górze, sygn. 2, s. 10.

Wojewódzkie Archiwum Państwowe  
w Zielonej Górze  
z siedzibą w Sulchowie  
ul. Dworcowa 21  
Znak-015-8  
Sprawa: zorganizowanie  
Pow. Archiwum Państw.  
w Międzyrzeczu.

Sulchów, dnia 22 kwietnia 1955r.

Przewodniczący  
Prezydium Miejskiej Rady Narodowej  
Międzyrzecz

W związku z pobytom w tamt. Prezydium w dniu 9.4. b.r. uzyskania odpowiedniego lokalu dla spraw archiwalnych w sprawie u-  
czynu Pow. Archiwum Państw. w Międzyrzeczu, o udzielenie jak najdalej idącego przedkłada serdeczną prośbę  
o udzielenie jak najdalej idącego poparcia i pomocy w uzyska-  
niu lokalu najprzebieżniej do niedawna przez H. G., a smaj dującego  
idealnym pomieszczeniem dla Archiwum WAP zamacza również, iż  
początkowo w tym kierunku odpowiednio wstępne starania w Woje-  
wódzkiej Komendzie Ratownika WAP zamacza, iż z dnia 1 maja b.r. WAP prosi o możliwość jak najdłuższe  
o czasu z dniem 1 maja b.r. WAP prosi o możliwość jak najdłuższe  
prydziałenie w/w. lub ewentualnie innego odpowiedniego lokalu  
dla PAP w Międzyrzeczu.

Ocelem dalszego załatwienia w/w. sprawy zgłosi się w  
najbliższych dniach w tamt. Prezydium delegat tub. WAP. -  
Dyrektor WAP  
/dr Roman Szczepaniak/

22.4.55  
M. B.

ARCHIWUM PAŃSTWOWE  
Zielona Góra  
Lubuskich 33, tel. 735-85  
Stary Kisielin  
0001212

Marceli Brychcy /starszy archiwista/

Kierownik Oddziału AP w Wilkowie, w służbie archiwalnej od 30 lat nieprzerwanie, na kierowniczym stanowisku od lat 29, doświadczony pracownik o zacięciu naukowo-badawczym; liczne publikacje w prasie regionalnej i centralnej; złożone do druku dwie pozycje zwarte; posiada właściwości charakteru predysponujące w/w do kierowania zespołem ludzkim, zrównoważony, niekonfliktowy; od szeregu lat pełni funkcję prezesa Oddziału SAP w Zielonej Górze, jest członkiem Rady Okręgowej Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich - Instytutu Pamięi Narodowej w Zielonej Górze; odznaczony oznaką Zasłużony dla Archiwów i obok pracy zawodowej pasją w/w jest malarstwo; bezpartyjny; lojalny obywatel PRL; wnioskując się o mianowanie na dotychczas zajmowanym stanowisku; zwolniony z wymogu wykształcenia na podstawie decyzji Naczelnego Dyrektora AP z dnia 1 marca 1934 r. K-100-1

DYREKTOR  
mgr Jerzy Piotr Majchrzak



120

mgr Wanda Darasz /kustosz/  
 =====

Opinia dyrektora AP w Zielonej Górze Majchrzaka o W. Darasz z domu Oziembłowskiej, kierownika Oddziału II AP w Zielonej Górze z 1984 r. AZ, TAO, W. Darasz, sygn. 32, s. 120.

Kierownik Oddziału II /akta PRL/, w służbie archiwalnej od 29 lat, od początku na stanowisku kierowniczym, doświadczony pracownik, charakteryzuje się ofiarnością i sumiennością w pracy zawodowej; posiada własne opracowania inwentarzy archiwalnych i informatorów w formie druków zwartych; członek PZPR; aktywnie działa w PTH, jest członkiem LTN; zaangażowana w pracy społecznej na rzecz zakładu pracy oraz środowiska, szkoli archiwistów zakładowych w ramach prowadzonych kursów; przewodniczy Komisji Brakowania i Oceny Materiałów Archiwalnych przy AP w Zielonej Górze, jest członkiem zespołu naukowo-badawczego d/s dokumentacji aktowej zagadnień rolniczych; posiada rozwinięte cechy predysponujące w/w do kierowania zespołami ludzkimi; wnioskuje się o mianowanie na zajmowanym stanowisku.

DYREKTOR  
*Majchrzak*  
 dr p.H. Janusz Piotr Majchrzak

W N I O S E K

O NADANIE KRZYŻA KAWALERSKIEGO ORDERU ODRODZENIA POLSKI

Milczarek Longin syn Bolesława, urodzony 26 lipca 1922 roku w Łodzi, zamieszkały w Szprotawie, Osiedle Słoneczne 3/20, nie karany, Kierownik Oddziału Archiwum Państwowego w Żarach.

U Z A S A D N I E N I E :

Ob. Longin Milczarek jest urzędnikiem państwowym w rozumieniu ustawy z dnia 16 września 1982 roku o pracownikach urzędów państwowych / Dz. U. nr 31 poz. 214 / od 1953 roku, a w państwowej służbie archiwalnej nieprzerwanie od 1 lutego 1955 roku. Pełnił funkcję Kierownika Archiwum Powiatowego w Szprotawie, a następnie Kierownika Oddziału AP w Żarach. Jest znakomitym organizatorem i wychowawcą młodych archiwistów. Wyróżnia się wysokim stopniem zdyscyplinowania, sumiennością w wykonywaniu powierzonych obowiązków, wykazuje inicjatywność w pracy społecznej, oraz nienaganny stosunek do najbliższych współpracowników. Kandydat był aktywnym i długoletnim członkiem Związku Zawodowego Pracowników Kultury, wysoko oceniana jest jego społeczna praca w Stowarzyszeniu Archiwistów Polski Oddziału Wojewódzkiego w Zielonej Górze. Jest znakomitym popularyzatorem wiedzy o archiwach, dużo uwagi i wiele pracy wkłada w zabezpieczenie narastającego zasobu archiwalnego na terenie działania Oddziału Archiwum. Cieszy się szacunkiem współobywateli, współpracowników, oraz bezpośrednich przełożonych. Jako bezpartyjny postawa ideowa i społeczna kandydata nie budzi jakichkolwiek zastrzeżeń. W roku 1975 Uchwałą Rady Państwa kandydatowi przyznany został Srebrny Krzyż Zasługi. W pełni zasługuje na wyróżnienie Go proponowanym wyróżnieniem odznaczeniowym.

Przedst. Rady Pracowniczej  
 AP w Zielonej Górze.

Wniosek o nadanie Krzyża Kawalerskiego Orderu Odrodzenia Polski dla Longina Mielczarka, kierownika Oddziału AP w Żarach, 1984 r. AZ, TAO Longin Mielczarek, sygn. 125, s. 159.



Wojewódzkie Archiwum Państwowe  
w Zielonej Górze  
siedziba w Sulechowie  
ul. Dworcowa 21

SPIS ZESPOŁÓW AKT

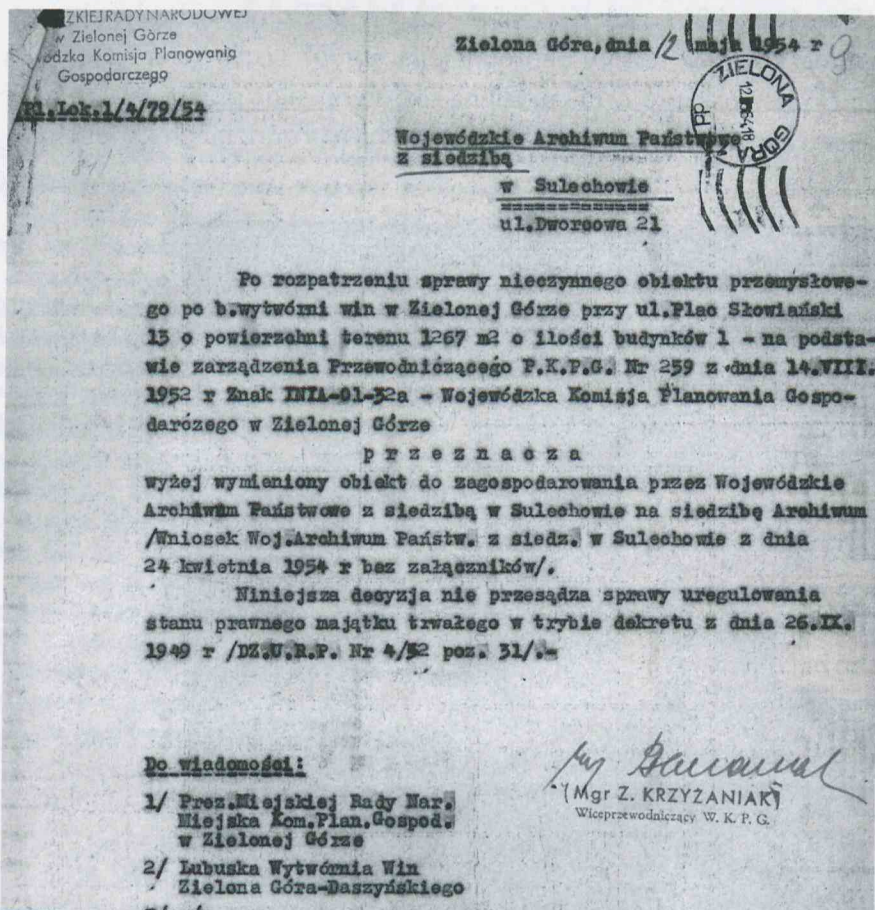
/Wojewódzkie Archiwum Państwowe/  
Oddział I-akta sprzed 1945r.

Sygnatura	Nazwa zespołu	Daty krańcowe	M.b.	Uwagi
1.	Regierung-Frankfurt a/Oder	1842-1935	0,35	Nu
2.	Landeskulturant-Frankfurt a/O.	I poł. XXw.	0,20	Nu
3.	Landratsamt-Sorau/Zary/	XIXw-1944r.	50	Up.
4.	Kreisausschuss-Sorau/Zary/	XIXw-1944r.	40	Up.
5.	Kreisamtkasse-Sorau/Zary/	I poł. XXw.	0,25	Nu.
6.	Finansamt-Sorau/Zary/	1920-1937	0,08	Nu.
7.	Versicherungsamt-Sorau/Zary/	I poł. XXw.	0,04	Nu.
8.	Kreissiedlungsgesellschaft-Sorau	I poł. XXw.	0,03	Nu.
9.	Landratsamt-Crossen/Krosno/	1812-1945	36	Up. Zim
10.	Kreisausschuss-Crossen/Krosno/	1822-1945	28	Up. Zim
11.	Kreisamtkasse-Crossen/Krosno	XIX-XXw.	2,4	Nu.
12.	Versicherungsamt-Crossen/Krosno/	I poł. XXw.	2,5	Nu.
13.	Landratsamt-Glogau/Głogów/	XIX-XXw.	0,5	Nu.
14.	Akta geodezyjne pow. gorzowskiego	XIX-XXw.	0,9	Nu.
15.	Versicherungsamt-Sommerfeld /Lubsko/	1913-1932	0,1	Nu.
16.	Landratsamt-Friedberg/Strzelece/	1919-1944	1	Up. Zim
17.	Landratsamt-Freystadt/Kożuchów/	XVIII-XXw.	0,15	Nu.
18.	Kreisausschuss-Gruberg/Z. Góra/	XIX-XXw.	0,15	Nu.
19.	Kreissteuerkasse-Zielentz /Sulecin/	XIX w.	0,8	Nu.
20.	Telegraphen Bauamt-Landsberg /Gorzów/	1918-1939	0,7	Up. Zim
21.	Oberforsterei-Braetz/Brójce/	XIXw.-1944	9	Nu.
22.	Ant-Frietschendorf/Dąbki/	XIX-XXw.	0,5	Nu.
23.	Gemeinde-Koelmchen/Dąbrowka/	XIX-XXw.	0,2	Nu.
24.	Gemeinde-Weissig/Wysoka/	1892-1942	0,2	Nu.
25.	Magistrat-Braetz/Brójce/	XIX-XXw.	3	Nu.
26.	Magistrat-Landsberg/Gorzów/	XVII-XXw.	265	Nu.
27.	Magistrat-Sommerfeld/Lubsko/	1806-1945	5,3	Up. Zim
28.	Magistrat-Unruhstadt/Kargowa/	XIX-XXw.	0,1	Nu.
29.	Magistrat-Meseritz/Międzyrzecz/	XIXw.-1944r.	3	Nu.
30.	Magistrat-Schlawa/Sława Sl./	1795-1944	8	Up. Zim
31.	Magistrat-Driesen/Drezdenko/	XVII-XXw.	50	Up. Zim
32.	Magistrat-Schwibus/Swiebodzin/	1597-1945	36	Up. Zim
33.	Magistrat-Zullichau/Sulechów/	1680-1945	32	Up. Zim
34.	Magistrat-Tirschtiegel/Trzeciel/	XIX-XXw.	0,4	Nu.
35.	Magistrat-Fraustadt/Wschowa/	1718-1943	22	Up. Zim
36.	Magistrat-Gruberg/Zielona Góra/	1536-1944	47	Up. Zim
37.	Standesamt-Neusalz/Nowa Sól/	XVIII-1880	4	Nu.
38.	Standesamt-Zullichau/Sulechów/	XIX-1944r.	4	Nu.
39.	Standesamt-Fraustadt/Wschowa/	XIX-XXw.	6	Nu.
40.	Standesamt-Sorau/Zary/	XIX-1944r.	33	Nu.
41.	Księgi cechowe-Swiebodzin	XVIII-XIXw.	0,3	Nu.
42.	Antsgericht-Glogau/Głogów/	XVIII-1944r.	130	Nu.
43.	Landgericht-Glogau/Głogów/	1763-1847	1,1	Nu.
44.	Stadtgericht-Glogau/Głogów/	1783-1817	1	Up. Zim
45.	Antsgericht-Kontopp/Konotop/	1673-1945	33 40	Up. Zim
46.	Antsgericht-Crossen/Krosno/	XIX-1945r.	26	Up. Zim
47.	Antsgericht-Freystadt/Kożuchów/	1790-1854	0,3	Nu.
48.	Stadtgericht-Freystadt/Kożuchów/	XVII-XIXw.	0,4	Nu.
49.	Antsgericht-Neusalz/Nowa Sól/	1657-1944	40	Up. Zim
50.	Antsgericht-Polkwitz/Polkowice/	XVIII-XXw.	4	Nu.
51.	Antsgericht-Carolath/Siedliska/	XVII-XXw.	0,6	Nu.
52.	Antsgericht-Sonnenburg/Szeńsk/	1798-1944	2,1	Up. Zim

Spis zespołów WAP w Zielonej Górze wg stanu na grudzień 1958 r. WAP w Zielonej Górze, sygn. 128, s. 33.



Pałacym problemem pozostawała konieczność znalezienia dla Archiwum nowej siedziby. Jednak wszystkie proponowane budynki (np. przy pl. Słowiańskim 10, ul. Botanicznej, pałac w Ochli, gmach Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej), w dłuższej perspektywie czasu nie nadawały się na siedzibę Archiwum zielonogórskiego. Ostatecznie wiosną 1958 r., pod naciskiem władz miejscowych i archiwalnych, ówczesny dyrektor R. Szczepaniak zgodził się na przejęcie pałacu w Starym Kisielinie. Oficjalne przeniesienie nastąpiło z dniem 1 marca 1959 r.



Starania o pozyskanie gmachu w Zielonej Górze na siedzibę WAP w latach 1954-1957. WAP w Zielonej Górze, sygn. 36, s. 9.

(poniżej) Pałac w Starym Kisielinie, siedziba Centrali Archiwum Państwowego w Zielonej Górze w latach 1959-2013, fot. A. Borkowska.





W Sulechowie, w dotychczasowym budynku, utworzono kolejne powiatowe archiwum państwowe. Natomiast PAP w Gorzowie Wielkopolskim przemianowano na Oddział Terenowy. W 1959 r. zmienił się również dyrektor Archiwum. Nowym został Alfred Kucner. Kolejne lata przyniosły dalsze zmiany organizacyjne. W 1960 r. przeniesiono siedzibę PAP w Międzyrzeczu do pałacu w Wilkowie koło Świebodzina, a z dniem 1 kwietnia otrzymało ono nową nazwę: Powiatowe Archiwum Państwowe w Świebodzinie z siedzibą w Wilkowie. W 1961 r. PAP w Sulechowie zmieniło swoją siedzibę z ul. Dworcowej 21 na ul. Kościuszki 22. W 1963 r. nowy budynek przy ulicy Świerczewskiego 10 otrzymał również PAP w Szprotawie, a w 1967 r. utworzono jego filię w Żarach, w budynkach przy ul. Wyszyńskiego 2. Tak ustalona sieć archiwalna przetrwała do 1975 r., kiedy to zlikwidowano wszystkie archiwa powiatowe, a ich miejsce zajęły oddziały i ekspozytury.



Pałac w Wilkowie, siedziba Archiwum Państwowego w Zielonej Górze Oddział w Wilkowie w latach 1960-2013, fot. A. Borkowska.



Plebania i Superintendentura Kościoła Ewangelickiego w Żarach, siedziba Archiwum Państwowego Oddział w Żarach w latach 1981-2013 (budynek pozostawał w dyspozycji archiwum od 1967 r.), fot. A. Borkowska.



Sulechów, dnia 17 stycznia 1959r.-

Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych  
Warszawa

W związku z pismem Naczelnnej Dyrekcji Archiwów Państwowych z dnia 5 stycznia b.r. Nr. RN-115-1 Wojewódzkie Archiwum Państwowe powiadamia, co następuje:

WAP posiada jedynie 2 zespoły akt miast leżących obecnie na pograniczu między PRL a NRD/przedzielone rzekami Odrą lub Nysą Łużycką/, a mianowicie akta miejskie Frankfurtu w ilości 15 mb. z okresu XVIII-XX wieku/nieuporządkowane/ oraz akta miejskie Gubina w ilości 0,5 mb /inventarz kartkowy/.

WAP uważa, że zespołów tych nie można dzielić, gdyż poszczególne jednostki archiwalne dotyczą całego miasta, a więc części znajdującej się obecnie w granicach NRD, jak również części znajdującej się w granicach PRL. Z powyższego wynika, że zespoły w całości muszą się znaleźć w archiwach PRL lub w archiwach NRD.

WAP uważa również, że zespół akt miejskich Frankfurtu należałoby przekazać władzom archiwalnym NRD, gdyż większa i zasadnicza część miasta znajduje się w granicach NRD. Zespół akt miejskich Gubina winien pozostać w tut. WAP, gdyż większa i zasadnicza część tego miasta znajduje się w granicach PRL.-

DYREKTOR

*R. Szupaniak*

Wysłano

11.1.59

Rewindykacja i ekstradycja akt pomiędzy Polską a NRD. Korespondencja pomiędzy Naczelnią Dyrekcją Archiwów Państwowych w Warszawie a WAP w Zielonej Górze w sprawie zespołów podzielonych. WAP w Zielonej Górze, sygn. 121, s. 8.

Nowy podział administracyjny kraju zmienił też zasięg działania WAP w Zielonej Górze, który na mocy zarządzenia nr 7 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 15 lutego 1979 r. od 1 kwietnia 1979 r. obejmował już tylko teren nowego, zmniejszonego województwa zielonogórskiego. W związku z tym województwo gorzowskie wraz z Oddziałem Terenowym w Gorzowie Wielkopolskim z siedzibą w Lubczynie oraz filią w Sulęcinie zostało podporządkowane WAP w Szczecinie. Natomiast WAP w Zielonej Górze podlegały wówczas Oddział Terenowy w Szprotawie z filią w Żarach oraz ekspozytura w Sulechowie i Świebodzinie z siedzibą w Wilkowie. W 1981 r. filię w Żarach przemianowano na Oddział Terenowy, a Oddział Terenowy w Szprotawie na Ekspozyturę. Na mocy ustawy z 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach wojewódzkie archiwa państwowe zmieniły swoją nazwę na archiwa państwowe i stały się urzędami administracji państwowej. W okresie do 1983 r. kilkakrotnie zmieniali się dyrektorzy zielonogórskiego Archiwum. Po odejściu w 1967 r. Kucnera od 1 maja do 30 listopada funkcję p. o. dyrektora sprawowała Wanda Darasz. Od grudnia 1967 r. stanowisko dyrektora piastowali: Adam Markusfeld (1967-1968), Stefan Dąbrowski (1968-1972), Henryk Dominiczak (1973-1978), Florian Relis (1978-1979), Jan Grzelczyk (1979-1983). W okresie tym jeszcze dwukrotnie obowiązki p. o. dyrektora sprawowała Darasz (w 1973 r. i 1979 r.).

Wojewódzkie Archiwum Państwowe  
w Zielonej Górze  
siedziba w Sulechowie  
ul. Dworcowa 21  
Nr.-13-7

Sulechów, dnia 28 grudnia 1956r.-

Obywatel  
Henryk Błachowski  
Nowe Miasteczko  
ul. Goławska 19  
pow. Nowa Sól

Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Zielonej Górze z siedzibą w Sulechowie kwituje z serdecznym podziękowaniem odbiór dwóch ksiąg cechowych z Nowego Miasteczka, a mianowicie z/krzewców z lat 1567-1626 i/stopiarzy, bednarzy, asklarzy, stelmaczów, kołodziejów z lat 1712-1834. Nadmieniam, że WAP przesyła powyższe księgi za pośrednictwem Muzeum Archeologicznego oraz Archiwum Państwowego w Poznaniu.-

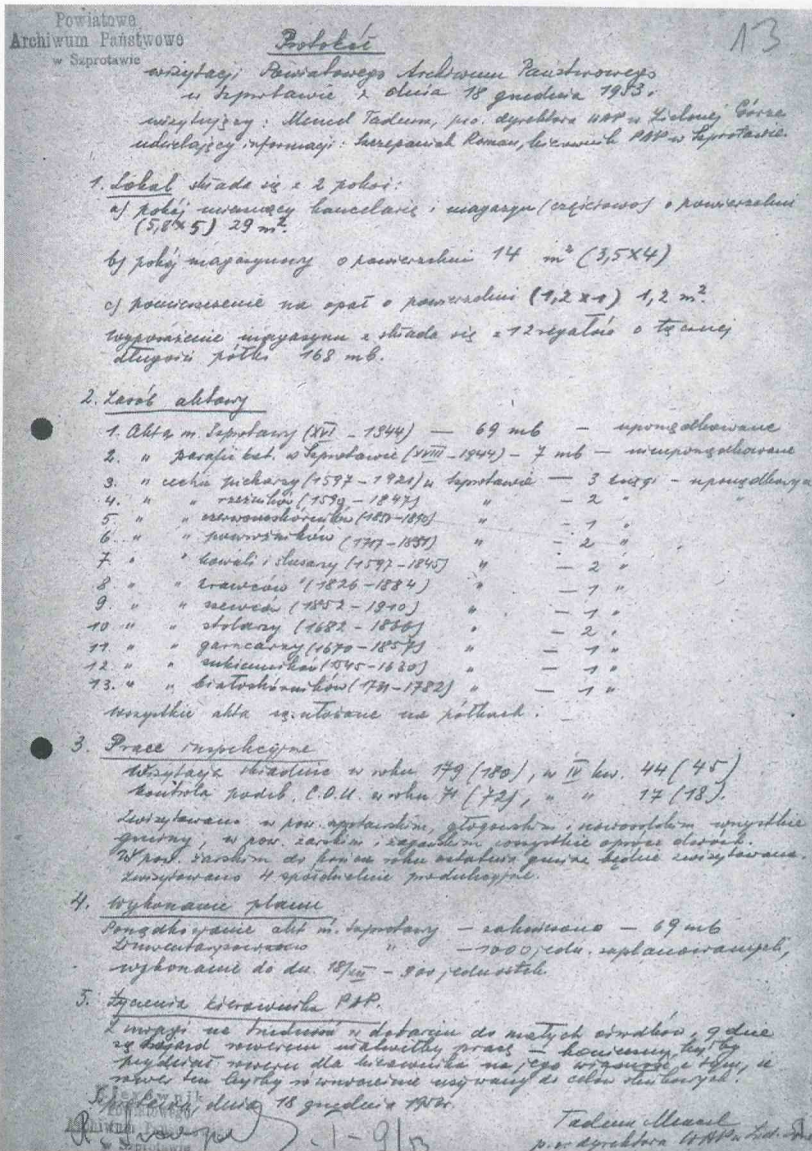
Wysłano  
Spis

23. XII 56

*R. Szupaniak*

Przekazywanie akt do zasobu zielonogórskiego Archiwum przez osoby prywatne z 1956 r. Podziękowanie dla Henryka Błachowskiego za przekazanie dwóch ksiąg cechowych z Nowego Miasteczka. WAP w Zielonej Górze, sygn. 124, s. 23.





Sytuacja lokalowa i zasób PAP w Szprotawie według stanu na 18 grudnia 1953 r. Protokół wizytacji przeprowadzonej przez p. o. dyrektora WAP w Zielonej Górze dr. T. Mleczka. WAP w Zielonej Górze, sygn. 14, s. 13.

Od 1 marca 1983r. stanowisko dyrektora Archiwum Państwowego w Zielonej Górze objął Jerzy Piotr Majchrzak, który sprawował tę funkcję aż do 1998 r. W 1989 r. likwidacji uległa Ekspozytura w Sulechowie, a jej zasób przeniesiono do Wilkowa, który przemianowano na Oddział Terenowy. W 2002 r. zlikwidowano również Ekspozytura w Szprotawie.

W wyniku tych zmian zielonogórskie archiwum tworzyła centrala, która mieściła się w Starym Kisielinie, Oddział Terenowy w Świebodzinie w siedzibą w Wilkowie oraz Oddział Terenowy w Żarach. W 1999 r. dyrektorem Archiwum został Tadeusz Dzwonkowski, który pełni tę funkcję do dziś, stając się jednocześnie najdłużej urzędującym dy-

rektorem w dziejach zielonogórskiego Archiwum. Od początku swojego urzędowania rozpoczął on starania o budowę nowego obiektu, czego owocem jest nowa siedziba Archiwum przy ulicy Wojska Polskiego 67a w Zielonej Górze, oddana do użytku w 2013 r. W roku tym Archiwum Państwowe w Zielonej Górze zostało zreorganizowane po raz kolejny. Likwidacji uległy oba oddziały: w Wilkowie i Żarach, a cały zasób przeniesiono do Zielonej Góry. Zlikwidowano również wszystkie dotychczas funkcjonujące oddziały, powołując nowe. Dziś Archiwum Państwowe w Zielonej Górze tworzą: Oddział I – Kształtowania Narastającego Zasobu Archiwalnego, którym kieruje Mirosław Zapala, Oddział II – Przechowywania i Zabezpieczania Zasobu Archiwalnego z pracownią digitalizacji i konserwacji z kierownikiem Zbigniewem Bujkiewiczem, Oddział III – Opracowania Zasobu Archiwalnego, na czele którego stoi Martyna Znamirska i Oddział IV – Ewidencji, Informacji, Udostępniania i Popularyzacji z kierownikiem Beatą Grelewicz. W skład Archiwum wchodzi jeszcze dwa działy nie merytoryczne: Dział Administracji i Kadr, którym obecnie kieruje Dominika Duber, i Dział Finansowo-Księgowy w Główną Księgową Marianną Chruścińską, a także radca prawny Zbigniew Bujko i pełnomocnik ds. ochrony informacji niejawnych Mirosław Szatarski.

Wg stanu na 30 czerwca 2015 r. Archiwum Państwowe w Zielonej Górze przechowuje 2523 zespoły archiwalne wytworzone w latach 1303–2014, co stanowi 527 294 jednostek archiwalnych i 6389,83 m.b.





Nowy budynek Archiwum Państwowego w Zielonej Górze, siedziba od 2013 r., fot. J. Kowaczew.

Wizyta Pana Stanisława Iwana, wojewody lubuskiego, i Pani Jolanty Fedak, wicemarszałek województwa lubuskiego, w siedzibie Archiwum w Starym Kiszulinie z okazji „Drzwi otwartych” Archiwum 15 września 2000 r., fot. M. Znamirska.

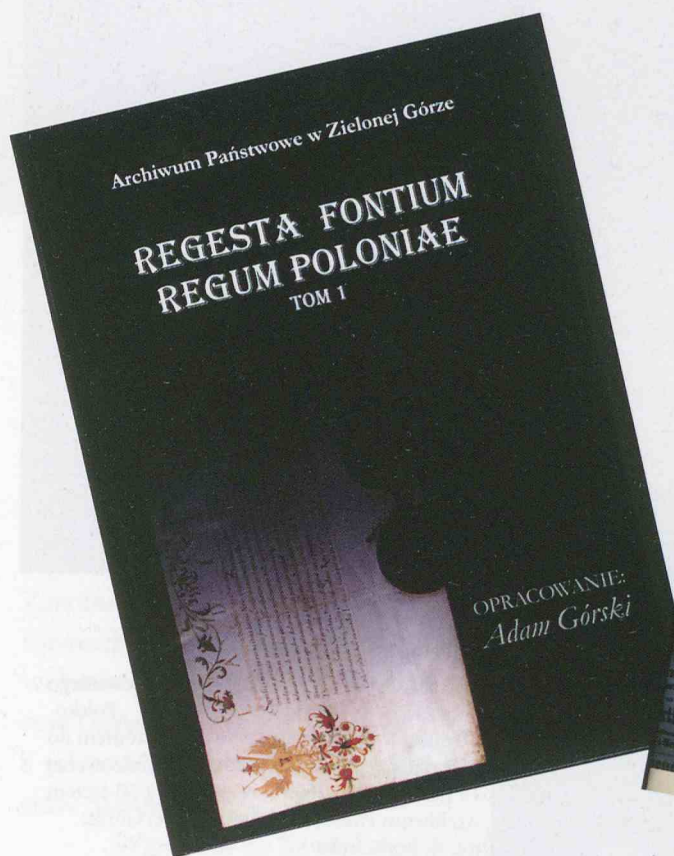


Wykład prof. Wojciecha Strzyżewskiego podczas konferencji naukowej „Polsko-niemieckie dziedzictwo archiwalne źródłem do badań nad regionem lubuskim”, zorganizowanej 14 października 2003 r. w związku z 50-leciem Archiwum Państwowego w Zielonej Górze, fot. A. Borkowska.





Spotkanie pracowników Archiwum Państwowego w Zielonej Górze w okazji 50-lecia Archiwum 15 października 2003 r., fot. A. Borkowska.

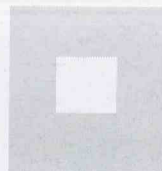


*Regesta fontium regum Poloniae. Dokumenty królewskie w zasobie Archiwum Państwowego w Zielonej Górze. Dokumenty Piastów, Jagiellonów i Wazów, t. 1, oprac. A. Górski, Zielona Góra 2012.*



*Historia źródłem opowiedziana. Dzieje miast w zasobach Archiwum Państwowego w Zielonej Górze, oprac. A. Górski, B. Grelewicz, Zielona Góra 2014.*





# ARCHIWUM PAŃSTWOWE

W GORZOWIE WIELKOPOLSKIM

Dariusz A. Rymar  
Archiwum Państwowe w Gorzowie Wielkopolskim

## Archiwum Państwowe w Gorzowie Wielkopolskim

Gorzowskie Archiwum zostało utworzone z dniem 1 sierpnia 1950. Powiatowe Archiwum Państwowe w Gorzowie Wielkopolskim – bo tak się wówczas nazywało – było pierwszym archiwum na obszarze ówczesnego województwa zielonogórskiego. Zorganizowane zostało przez Archiwum Państwowe w Poznaniu i jemu przez pierwsze trzy lata działalności podlegało. Później Archiwum gorzowskie stało się oddziałem Archiwum Państwowego w Zielonej Górze, z którym było związane do 1979 r. W latach 1979–2005 Archiwum stało się oddziałem AP w Szczecinie, a od 1 stycznia 2006 r. działa jako samodzielne Archiwum Państwowe podległe Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych w Warszawie. Organizatorem i pierwszym kierownikiem Archiwum był archiwista poznański Kazimierz Bielecki (1950–1953). Po nim placówce szefowali Jadwiga Bławatowa (1954–1975), Florian Relis (1975–1990) i Dariusz A. Rymar (od 1991 r.).

Archiwum Państwowe  
w Poznaniu  
Oddział  
w Gorzowie.  
L. dz. 8/50

Gorzów, dnia 29. IX 1950r.

odpis 2

Archiwum Państwowe  
w Poznaniu

Sprawozdanie  
działalności Oddziału Archiwum Państw. Pozn.  
w Gorzowie, za okres od 12. VIII do 30. IX 1950r.

Głównym celem w ulięgłym okresie było wy-  
nukanie odpowiedniego lokalu na Archiwum oraz  
stworzenia nad przyznaniem lokalu.

Lokal jest odpowiedni, nie wymaga specjalnego  
remontu, jest okratowany, posiada wodę, światło  
elektryczne, gaz, ciepło. Pow. lokalu wynosi ok. 80 m<sup>2</sup>.

Rejon. Urząd Likwidacyjny w Gorzowie przyznał  
umieblowanie dla biura Archiwum. W najbliższym  
tygodniu melle zostaną przekazane i dostarczone  
do Archiwum. Została wykonana naprawa światła  
elektrycznego. P.P.B odmówiło wykonania regatów  
mających służyć nam, odmówił brakiem czasu. Możemy samó-  
wione prace zni na rok naprzód. Będą wykonane  
jeżeli próby w innej firmie budowlanej.

Dotyczy wykonania regatów, sygn. nie została  
przygotowania organizacyjne w lokalu Archiwum.

Bielecki Kazimierz  
kier. Odd. Ark. Pom. w Gorzowie.

1, 2

Pierwsze sprawozdanie gorzowskiego Archiwum za okres  
od 12 sierpnia do 30 września 1950 r. Archiwum Państwowe  
w Gorzowie Wielkopolskim (dalej: APGW), sygn.  
66/1000/11, s. 2.

Archiwum Państwowe  
Oddział  
w Gorzowie  
L. dz. 23/50.

Gorzów, dnia 11. XI. 1950r.

Archiwum Państwowe  
w Poznaniu

Na pismo z dnia 9. XI 50r. L. dz. 1007/50 donoszę, że  
ponieważ lokal Oddz. Archiwum wynosi  
72 m<sup>2</sup>. Lokal mieści się w Gorzowie przy ul. 30 Stycznia  
Nr. 2a/1. O adresie lokalu i jego powierzchni donosiłem  
już Dyrekcji pismem z dnia 10 sierpnia 50r. L. dz. 1/50r.  
i pismem z dnia 7 września l.r. L. dz. 3/50.

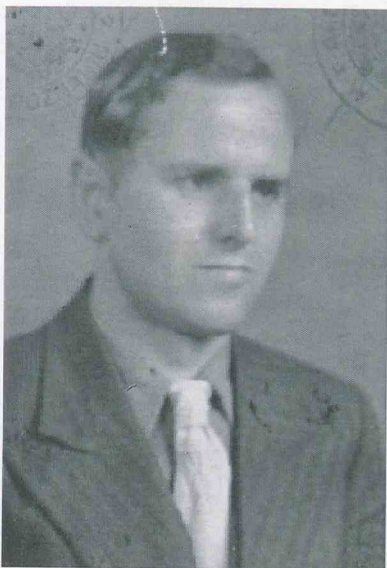
Wandypolata na mojego prośbę w najbliższych  
dniach, ponieważ dotychczas nie miałem odpowied-  
niego mieszkania, który mógłby spełnić  
funkcję mojego a zarazem być pomocnym w pracach  
Archiwum.

VII

Bielecki Kazimierz  
kier. Odd. Ark. Pom. w Gorzowie.

Informacja gorzowskiego Archiwum do dyrekcji w Poznaniu o pozyskaniu  
na swoje potrzeby pomieszczeń magazynowych o pow. 72 m<sup>2</sup>. przy  
ul. 30 Stycznia 2a/1 z 11 listopada 1950 r. APGW, sygn. 66/1000/36, s. 2.





Kazimierz Bielecki (1920–1985), organizator i pierwszy kierownik gorzowskiego Oddziału Archiwum Państwowego. Przybył tu z Poznania w lecie 1950 roku i kierował Archiwum do końca 1953 r., następnie powrócił do Poznania. Ze zbiorów APGW.



Jadwiga Bławatowa, kierownik gorzowskiego PAP w latach 1954–1975, przed wejściem do siedziby przy ul. Obotryckiej, lata 60. XX w. Ze zbiorów APGW.

**Deportowano w ciągu  
jednej nocy; walka  
o powrót trwa już 8 lat**

## Banicja gorzowskiego archiwum

Andrzej  
Włodarczak

Do Lubczyna, gdzie mieści się Wojewódzkie Archiwum Państwowe dojechać niełatwo. Podmiejski autobus kursuje tylko trzy razy dziennie, w tym o godzinie 8:14-tej. Powrót do Gorzowa około 15-tej. Chcąc chociaż przez chwilę skorzystać z zasobów archiwum trzeba poświęcić cały dzień. Prywatnym samochodem też trudno trafić, bo Lubczyna nie ma przy drodze głównej nawet swego drogowca. Nie ma również automatycznego połączenia telefonicznego. Rozmowy trzeba zamawiać w centrali.

W archiwum nie ma więc tłumów. Coraz rzadziej w knackowencji przejeżdżają tam chętni do badania jego zasobów.

Gorzowskie archiwum należy do najstarszych placówek naukowo-badawczych Ziemi Lubuskiej. Rozpoczęła swą działalność 1 sierpnia 1950 r. Zielonogórskie zaś powstało znacznie później. Archiwum gorzowskie podlegało najpierw poznańskiemu, w 1953 r. zostało oddziałem placówki zielonogórskiej, a w 1978 r. podporządkowano je Wojewódzkiemu Archiwum Państwowemu w Szczecinie. I tak jest do dziś.

W 1975 r. zasoby archiwum przeniesiono z Gorzowa do odległego o 15 km Lubczyna. Od tego też czasu datuje się systematyczne uładanie rąn archiwum w zakresie prac naukowo-badawczych.

Głównym zadaniem archiwum jest zabezpieczenie, gromadzenie i udostępnianie archiwaliów, czyli dokumentów wytworzonych przez gorzowskie urzędy administracyjne i przedsiębiorstwa. Archiwum widziało również seszwole nia na wyświakowawie akt, czyli na przekazywanie dokumentów o znaczeniu czasowym na makulaturę. Obecnie archiwum gorzowskie posiada prawie 2 tysiące metrów bieżących akt zgromadzonych w ponad 111 brzoianach pozycji.

Sa wśród nich bardzo stare i unikalne, jak np. 134 pergaminny z lat 1316–1734, które stanowią podstawowe źródło wiedzy o historii Gorzowa. Ze względu na rangę historyczną i rzadkość kawałkiowane były niejednokrotnie na wystawy międzynarodowe. Ich wartość dziś trudno ocenić, gdyż są zaliczane do najbardziej uniikalnych dokumentów. Zasoby archiwum w Lubczynie zawierają również tzw. polonia – dokumenty świadczące o życiu i działalności na tych terenach Polaków.

(Ciąg dalszy na str. 5)

Notatka dotycząca mało znanej siedziby Archiwum w podgorzowskiej wsi Lubczyno, stąd skojarzenie o „banicji” dziennikarza tygodnika „Ziemia Gorzowska”, 1984, nr 2, s. 1. Ze zbiorów APGW.

W trakcie swego istnienia Archiwum kilkakrotnie zmieniało swoją siedzibę. Najpierw było na ul. Mieszka I, później na ul. Obotryckiej w Gorzowie Wielkopolskim. W 1975 r. zostało z dnia na dzień wyrzucone z zajmowanej siedziby i przeniesione do podgorzowskiej wsi Lubczyno, gdzie znajdowało się do 1986 r. W 1986 r. z powrotem znalazło się w Gorzowie Wielkopolskim, na ul. Husarskiej, natomiast od 1991 r. mieści się w siedzibie przy ul. Grottgera 24/25. W 1998 r. wyremontowano jeden z dwóch budynków Archiwum. Przeniesiono do niego zasób Ekspozytury w Sulęcinie, która istniała w latach 1975–1998. W roku 2007 rozpoczęto prace nad budową nowego obiektu Archiwum. Inwestycja była realizowana w latach 2011–2013. Nowy obiekt przy ul. Mościckiego 7 został otworzony 3 października 2013 r. z udziałem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Bogdana Zdrojewskiego.





Z dniem 5 stycznia 2006 r. gorzowski Oddział AP w Szczecinie został podniesiony rangi samodzielnego Archiwum Państwowego. Symbolicznego otwarcia nowej placówki dokonała prof. Daria Nałęcz – Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych. Z lewej strony dyrektor AP w Gorzowie Dariusz A. Rymar, fot. Leszek Czarniecki, ze zbiorów APGW.



Otwarcie Archiwum Państwowego w Gorzowie 5 stycznia 2006 r. Stoją od lewej: prof. Kazimierz Kozłowski – dyrektor Archiwum Państwowego w Szczecinie (jeden z akuszerów nowej placówki), dr Henryk Kurowski – zastępca Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, Janusz Gramza – Wojewoda Lubuski, prof. D. Nałęcz – Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych, dr D. A. Rymar – dyrektor AP w Gorzowie i Tadeusz Jędrzejczak – prezydent Miasta Gorzów, fot. L. Czarniecki, ze zbiorów APGW.





Stałe problemy lokalowe gorzowskiego Archiwum w roku 2007 skłoniły dr. Sławomira Radonia, Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych, do podjęcia decyzji o budowie nowego obiektu. Projekt powstał w 2010 r., budynek wzniesiono w latach 2011–2013. W latach 2013–2014 Archiwum przeniesiono do nowoczesnej siedziby przy ul. Mościckiego 7, fot. L. Czarnecki. Ze zbiorów APGW.



Otwarcie nowej siedziby gorzowskiego Archiwum 3 października 2013 r. Wstęgę przecinają od lewej: Bogdan Zdrojewski – Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Tadeusz Jędrzejczak – prezydent Gorzowa, prof. Władysław Stępiak – Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych, dr hab. D. A. Rymar – dyrektor Archiwum Państwowego w Gorzowie. W tle z lewej widoczni Jerzy Ostroch – wojewoda lubuski oraz ks. Witold Andrzejewski, fot. L. Czarnecki. Ze zbiorów APGW.





Pracownia AP w Gorzowie w krzywym obiektywie fotografika Ireneusza Ilnickiego, 2014 r. Fot. I. Ilnicki. Ze zbiorów APGW.

W latach 50. XX w. jednym z najważniejszych zadań Archiwum było zabezpieczenie odnajdywanych akt. Tylko w pierwszym roku działalności Archiwum odnaleziono i zabezpieczono ponad 3 km akt. Lata 60. i 70 XX w. to okres formowania się zasobu Archiwum. Trzon zasobu utworzyły akta sprzed 1945 r., przejmowane od polskiej administracji jeszcze w latach 50. XX w. Wtedy do zasobu trafiły np. Akta miasta Gorzowa z bezcenną kolekcją dokumentów pergaminowych z XIII i XIV wieku. Zespół ten liczy 15179 j.a. (251 m.b.) z lat 1316–1945. Znaczący wpływ na uformowanie zasobu miało powstanie województwa gorzowskiego, kiedy do archiwum trafiło sporo akt wytworzonych przed 1945 r. przekazanych z AP w Zielonej Górze.

3	1	2	3	4	5	6	7	4
nr p.	Data	Nazwa zespołu	Data Krajne	Metry (vol)	Przejęte od		Miejsce	
1.	17.VIII. 1951r.	Reichsministerium für Ernährung und Landwirtschaft - Berlin	1916-1944	14 sub	z piwnicy Inst. PAN w gm. moście		Bez podziału zdarzeń - odb.	
2.	17.VIII. 1951.	Reichsministerium - Wien	1938-42	1 sub	j/1		j/1	
3.	17.VIII.	Akta ministerstwa gospodarki - (24 zespoły)	1813-1942	47,5 sub	j/11		j/11	
4.	28.IX. 1951r.	Audysgericht - Landsberg a/b	Kwiecień XVIII - 1944r.	55 sub	j/4		Bez podziału zdarzeń - odb. - um. polsk. k. 12/11 2 du. 8.7.51r.	
5.	24.II. 1953r.	Spiszenie Komitetu Radiofonicznej Kraj. - Łączy Olsz. w Zielonej Górze	1948 - do 1.7.1953	4,5 sub	J.K.R.K. Olsz. u Ziel. Górze		Przejęte na podstawie protok. zdarzeń - odb. 2 du. 24.11.53r.	
6.	29.VI. 1953r.	Magistrat zu Jüresen	1600r. XVIII w. - do 1944	57 sub	Obie - zbior. Ca. u Jüresen		Przejęte na podstawie 2 du. 29.VI.53r.	

Najstarsza księga nabytków gorzowskiego Archiwum z 1951 r. z pierwszymi wpisami akt ministerstw III Rzeszy, odnalezionymi w pobliżu Gorzowa, APGW, sygn. 66/1000/205, s. 1.



153

PROTOKOŁ

wizytacji Powiatowego Archiwum Państwowego w Gorzowie Wlkp.  
z dnia 29 października 1953r.

W dniu 29 października 1953r Dyrektor W.A.P. w Zielonej Górze z siedzibą w Sulechowie Mencil Tadeusz w obecności kier.P.A.P. w Gorzowie Bieleckiego Kazimierza, udzielającego informacji, dokonał wizytacji P.A.P. w Gorzowie.

W wyniku wizytacji stwierdzono stan następujący:

I. Lokal przy ul. Mieszka I.64a.

II.p. pokój biurowy	15,84 m2.
magazyn I.	23,94 m2.
magazyn II.	11,96 m2.
parter: magazyn III.	20,25 m2.
magazyn IV.	15,84 m2.

Łącznie pow.magazynowa...71,99 m2.

Ogólna powierzchnia użytkowa: 59 + 45 = 104 m2.

Metraż półek... 260 mbp.

Pozostałe dane dotyczące lokalu i wyposażenia P.A.P., jak w protokółach z dnia 28 maja i 9 lipca b.r.

II. Zasób archiwalny:

- |  |          |                     |
|--|----------|---------------------|
| 1.Akta notariuszy w Gorzowie /XIX w - 1945r/.....  | 47,5 mb. | zinwentaryzowane cz |
| 2.Akta Sądu Pow. w Gorzowie = " = .....  | 43 mb.   | " " =               |
| 3.Akta m.Drezdenka / 1775 - 1944/.....   | 57 mb.   |                     |
| 4.Akta Urzędu Budownictwa Wodnego / Wasserbauamt 1835-1944/ .....                        | 15 mb.   |                     |
| 5.Reichsministerium f.Ernährung u.Landwirtsch. / Berlin 1938 - 1942/ .....               | 14 mb.   | zinwentary          |
| 6.Reichsnahrungministerium Wien /1938-1942/. / Entschuldung u.Aufbau/ .....              | 1 mb.    |                     |
| 7.Społ.Kom.Radiofonizacji Kraju Zarz.Okr. w Zielonej Górze. / 1949 - 1953 styczeń/ ..... | 4,5 mb.  |                     |

Łącznie 33 zespoły o łącznej długości 182 mbp.

Wszystkie zespoły są ujęte w kartotece zespołów, ułożone na półkach

III. Prace organizacyjno inspekcyjne : do dnia 28 października 1953r.

w IV -tym kwartale zaplanowano:	45 wizytacji skł.	wykonano	23
	= " =	12 kontr.C.O.U.	= " = 5
Na rok 1953	= " =	180 skł.akt	= " = 150
	= " =	60 kontr.C.O.U.	= " = 53



Sprawozdanie Archiwum z 1 sierpnia 1951 r. dotyczące warunków przechowywania w budynku Komitetu Powiatowego PZPR w Sulechowie poniemieckich akt sądowych (15 m<sup>3</sup>), APGW, sygn. 66/1000/47, s. 44.

*Powiatowe Archiwum Państwowe  
Gorzów  
dz. 198/57.*

*gonów dnia 1. sierpnia 1951*

*Archiwum Państwowe 44  
- w Poznaniu*

*zmierzanie akt sądowych  
nomim w Sulechowie.*

*W budynku P. Z. P. R. Komitet Powiat w Sulechowie znajdują się akta sądowe poniemieckie dotyczące "Brandbuch", Akta Generalia, z XIX i XX w. w ilości ok. 15 m<sup>3</sup>. Połow tych akt znajdują się w piwnicy na regałach, reszta z nich jest rozrzucona na betonowej posadzce. Piwnica ewakuacja wody. Dnia 21 lipca b. r. zostało wypruconych przez okno do ogrodu ok. 5 m<sup>3</sup> akt "Brandbuch" i "Akta Generalia". Akta te do dnia mego przybycia do Sulechowa t. zn. do dnia 25 lipca b. r. leżały na dworze na desernu! Ponieważ celem mojej podróży służbowej była inna miejscowość a w Sulechowie byłem tylko jedną godzinę, czekając na pociąg, zarządziłem natychmiastowe przeniesienie akt leżących na desernu do pobliskiej komórki. Z powodu nieobecności sekretarza partii ani jego zastępcy nie miałem pewności czy miejscowi pracownicy wykonali moje zarządzenie. Proszę Dyrektora Arch. Powiat. w Poznaniu o interwencję do Sądu Powiatowego w Sulechowie, do którego materia akta Sądowe z Sulechowa.*

*KIEROWNIK ARCHIWUM  
Kazimierz Białak*

Wydz. 3. VII. 57r.

10  
ISTWOWE  
nie  
a I:64a:  
40/53:

**PROTOKOŁ  
Z DAWCZO - ODBIORCZY AKT**

miasta Drezdenka: / Acta Magistrata zu Driesen /.

W dniu 29 czerwca 1953r., Centrala Odpadków Użytkowych w Gorzowie przekazała a Powiatowe Archiwum Państwowe w Gorzowie przejęło akta miasta Drezdenka "Acta Magistrata zu Driesen" za lata od połowy XVIII w. do 1944 roku w ilości 4 m<sup>3</sup>.

Na polecenie Woj. Archiwum Państw. w Poznaniu, akta te zostały zabrane z Sortowni Makulatury w Zielonej Górze w stanie nieuporządkowanym i zabezpieczone chwilowo w C.O.U. Podzielnia w Gorzowie

Na polecenie W.A.P. w Poznaniu z dnia 30 maja 1953r. L.dz. 1851/53 akta powyższe zostały przejęte w stanie nieuporządkowanym do magazynów P.A.P. w Gorzowie.

Przejmujący:  
*Kazimierz Białak*  
Kierownik  
Powiatowego  
Archiwum Państwowego  
w Gorzowie

Zdający:  
*Kazimierz Białak*  
Centrala Odpadków Użytkowych  
Przedsiębiorstwa Państwowego  
Podzielnia - w Gorzowie Wlkp.  
ul. Sikorskiego 9. Telefon nr. 404

Gorzów Wlkp. dnia 29 czerwca 1953r.

Protokół przejęcia Akt miasta Drezdenka uratowanych w składnicy makulatury z 29 czerwca 1953 r. Obecnie jest to jeden z ciekawszych zespołów przechowywanych w Archiwum gorzowskim. APGW, sygn. 66/1000/101, s. 61.



Istotne zmiany w strukturze i wielkości zasobu nastąpiły w latach 90., kiedy w rezultacie przekształceń własnościowych oraz reformy podziału terytorialnego przejęto materiały archiwalne kilkudziesięciu zlikwidowanych bądź przekształcanych zakładów i instytucji. Na koniec 2014 r. zasób Archiwum liczył 954 zespoły liczące 227287 tys. jednostek archiwalnych (2783,90 m.b.), w tym 632 zespołów całkowicie opracowanych (1615,52 m.b., 113460 j.a.). Dokumentacja ta pochodzi z lat 1316–2013. Od 1994 r., kiedy w Archiwum pojawił się pierwszy komputer, trwają prace nad informatyzacją zasobu. Obecnie prowadzone bazy danych liczą 272 692 rekordów, głównie zawierające inwentarze przechowywanej dokumentacji.

Ten zasób służy do badań naukowych, kwerend genealogicznych, własnościowych i socjalnych. Co roku archiwum odwiedza ok. 200 użytkowników z Polski i zagranicy, którzy przygotowują publikacje lub prace licencjackie, magisterskie, doktorskie i inne. Do najczęściej wykorzystywanych zespołów należą akta Starostwa Powiatowego Gorzowskiego (1945–1950), Zarządu Miejskiego w Gorzowie (1945–1950), Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gorzowie (1975–1990), Urzędu Wojewódzkiego w Gorzowie (1975–1998). Z akt sprzed 1945 r. największym zainteresowaniem cieszą się Akta miasta Gorzowa (Magistrat zu Landsberg), a w szczególności dokumentacja budowlana obiektów z Gorzowa (Baupolizei) oraz akta Sądu Obwodowego w Gorzowie (Amtsgericht zu Landsberg). Łącznie badaczom udostępnia się w pracowni naukowej ok. 4,5 tys. jednostek rocznie.

Op.	Data i w. pisma	Nazwa instytut. i hierarchizacja	Nazwa zespołu (skromy) i sygnatury	Temat i nazwisko wykonawcy i temat pracy	Data wps.	Okres czasu realizacji wps.	Data zwrotu	Nazwisko (opis)
1.	18. X. 58 w. 50-4	Komitorium Olęzna krosk. u Ziel. Górze	Inspektorat Szkoły w Gorzowie Sygn. (dane) 1) PS pod I 2) OD V 3) PS pod V 4) RM VI	Andrzej Kantecki Szkoła i wieś i pow. Gorzów u katech. 1945-50	2. X. 59	prac. nauk.	2. X. 59	
2.	"	"	Inspektorat Szkoły Gorzów 1) OD IV 2) OD VII 3) OD VI	- II -	31. X. 59	umc. nauk.	31. X. 59	

Najstarsza ewidencja czytelników w pracowni naukowej gorzowskiego Archiwum Państwowego. APGW, sygn. 66/1000/200, s. 3.

Inną formą udostępniania zasobu są poszukiwania prowadzone przez pracowników Archiwum dla obywateli polskich i zagranicznych. Co roku wykonuje się ich 500-600. W grupie tej najliczniejsze są kwerendy genealogiczne (prowadzone z reguły dla obywateli niemieckich) oraz poszukiwania związane z potwierdzeniem okresu zatrudnienia i wysokości wynagrodzenia.



Jednym z podstawowych zadań archiwum było i jest kształtowanie narodowego zasobu archiwalnego. W ramach tych prac kontrolowane są archiwa zakładowe jednostek organizacyjnych, z których po pewnym czasie są przejmowane materiały archiwalne. Liczba tych archiwów zmieniała się w czasie, obecnie na terenie działania gorzowskiego archiwum jest takich jednostek 106, w tym archiwa instytucji o zasięgu regionalnym takich jak np. Lubuski Urząd Wojewódzki, Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna, Wojewódzki Sąd Administracyjny, Agencja Nieruchomości Rolnych i in. Każdego roku kontroluje się ok. 35 archiwów zakładowych w tych jednostkach, udzielając wskazówek metodycznych odnośnie do ich prowadzenia. Z tą działalnością wiąże się także szkolenie kadr zajmujących się archiwami zakładowymi. W Archiwum gorzowskim w latach 1962–2007 przeszkolono na specjalnych kursach kancelaryjno-archiwalnych 1 i 2 stopnia 2137 osób.



Zjazd okręgowy pracowników archiwów państwowych woj. bydgoskiego, poznańskiego i zielonogórskiego w Gorzowie w 1964 r. Na schodach gorzowskiego muzeum: w pierwszym rzędzie od lewej, m.in.: Jadwiga Bławatowa (Gorzów), Stanisława Janicka (Gorzów). W drugim rzędzie od lewej: Cz. Skopowski (Poznań), dr Alfred Kucner (Poznań), Stanisław Nawrocki (Poznań). W trzecim rzędzie: Marian Pietrzak (KW PZPR Zielona Góra), Marcelli Brychcy (Wilkowo), Kazimierz Bielecki (Poznań). Ze zbiorów APGW.



Zjazd okręgowy pracowników archiwów państwowych z województwa zielonogórskiego i poznańskiego w 1961 r. W pierwszym rzędzie widoczna pani Maria Bielińska z NDAP i dyrektor AP w Poznaniu dr Czesław Skopowski. Ze zbiorów APGW.





Zjazd archiwistów w PAP w Wilkowie (koło Świebodzina) w 1966 r. Od lewej m.in.: J. Bławatowa (Gorzów), L. Mielczarek (kierownik PAP w Żarach), A. Kucner (Poznań). Siedzą od lewej: S. Janicka (Gorzów), Barbara Łuczak (księgowa AP w Zielonej Górze), M. Brychcy (Wilkowo). Ze zbiorów APGW.

Istotnym elementem pracy archiwum jest popularyzacja wiedzy o zasobie i przeszłości regionu. Wyraża się to poprzez działalność wydawniczą, publikacje naukowe, organizację konferencji, udział pracowników archiwum w konferencjach organizowanych przez innych, wystawy czy też publikacje popularnonaukowe.

Od 1990 r. przy Archiwum działa Towarzystwo Przyjaciół Archiwum i Pamiętek Przeszłości (TPAiPP), utworzone głównie w celu nagłaśniania problemów lokalowych Archiwum. Obecnie zajmu-

je się głównie działalnością wydawniczą. Od 1994 r. TPAiPP oraz Archiwum wydały samodzielnie bądź też z innymi partnerami 48 publikacji książkowych. W liczbie tej najważniejszą pozycję stanowi „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny” (NRHA), którego 21 tom ukazał się w 2014 r. Obok niego wydano 17 tomików Biblioteczki NRHA oraz inne publikacje historyczne i źródłowe. Wielką w tym zasługą regionalistów skupionych w TPAiPP, takich jak np. śp. Ryszard Dyrak oraz Zbigniew Czarnuch, Jerzy Zysnarski, Ryszard Wójtowicz, śp. Stanisława Janicka, Juliusz Sikorski, Zdzisław Linkowski, śp. Wojciech Sadowski, Grzegorz Brzustowicz, Robert Piotrowski, Jerzy Sygnecki, Zbigniew Miler i inni.

### Konferencja archiwistów

25 i 26 bm. odbędzie się w Gorzowie konferencja regionalna historyków archiwistów z województwa bydgoskiego, poznańskiego i zielonogórskiego. Podstawą do dyskusji będą referaty: „Znaczenie ekspozycji akt archiwalnych dla rozwoju badań regionalnych” i „Zadania archiwum w zakresie informacji archiwalnej”. Uczestnicy konferencji zwi-

Konferencja w odremontowanym magazynie – wtedy jeszcze pustym – pt. „Edycje źródeł do dziejów pogranicza śląsko-wielkopolsko-pomorsko-lubuskiego”, zorganizowana wspólnie z Centrum Badań Śląskoznawczych i Bohemistycznych z Uniwersytetu Wrocławskiego. Za stołem prezydyjnym od lewej: prof. Andrzej Wałkowski (Zielona Góra), prof. Antoni Barciak (Katowice), mgr Dariusz Rymar (Gorzów) oraz dr Ryszard Gładkiewicz (Wrocław), 8 września 1998 r. Ze zbiorów APGW.



Wycinek z „Gazety Gorzowskiej” z 22 maja 1964 r. informujący o zjeździe archiwistów w Gorzowie.



Oprócz tej działalności prowadzone są inne przedsięwzięcia. Można wymienić kilka z nich. W 2002 r. ukazał się przewodnik po zasobie gorzowskiego archiwum, a w 2007 r. jego wydanie niemieckie. W 2001 r. ukazała się „Księga pamiątkowa miasta Gorzowa”, w której znalazły się artykuły przygotowane m. in. przez czterech pracowników archiwum. W 2005 r. przygotowano od strony merytorycznej konferencję naukową pn. „Gorzów w 60-lecie 1945–2005”, której towarzyszyła publikacja o tym samym tytule zawierająca treść ogłoszonych kilkunastu referatów. Także w 2005 r. ukazała się książka autorstwa D. A. Rymara „Gorzów Wielkopolski w latach 1945–1998”, a w roku 2015 tego samego autora „W 70. rocznicę przejścia Gorzowa przez Polskę. Gorzów – stolica Ziemi Lubuskiej w latach 1945–1950”. Łącznie w latach 1994–2015 ukazało się przeszło 250 większych publikacji naukowych i popularnonaukowych opracowanych przez pracowników gorzowskiego Archiwum, głównie autorstwa D. A. Rymara, J. Sikorskiego, S. Janickiej, A. Cyliki, A. Jodko.

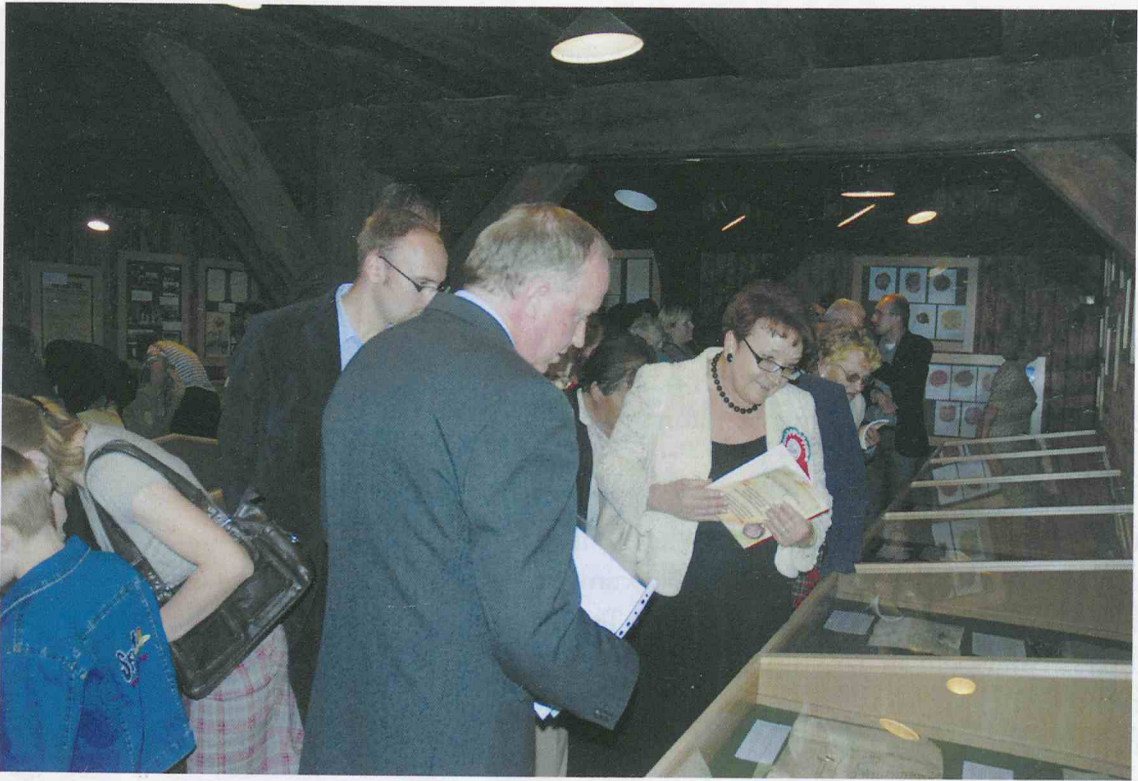
Archiwum opracowuje również wystawy. Do ważniejszych zaliczyć należy:

- 2007 r.: „750 lat miasta Gorzowa Wielkopolskiego w dokumencie archiwalnym”. Wystawie towarzyszył ilustrowany katalog przygotowany przez J. Sikorskiego przy współpracy S. Janickiej (emerytowany pracownik AP Gorzów) oraz Teresy Kuciak.
- 2010 r.: „Landsberg an der Warthe – Gorzów Wielkopolski. Jedno miasto – wspólna historia. Zwei Namen – eine Geschichte”. Wystawie towarzyszył katalog opracowany przez J. Sikorskiego i Falko Neiningera z Brandenburgisches Landeshauptarchiv w Poczdamie – partnera, z którym wystawę przygotowano.
- 2014 r.: „Na drodze do wolności” (otwarcie 13 maja 2014 r.). Wystawa poświęcona wyborom 4 czerwca 1989 r., została otwarta i prezentowana przed Pałacem Prezydenckim w Warszawie, gdzie zaprezentowano dokumenty zgromadzone w archiwach państwowych (koordynatorem wystawy był D. A. Rymar).
- 2015 r.: Dwie wystawy poświęcone 70-leciu przejścia Gorzowa Wielkopolskiego przez Polskę pt.: „Co przywieźli w swoich bagażach przesiedleńcy” i korespondująca z nią wystawa „Skąd jesteście, czyli jak rodził się polski Gorzów”. Wystawy i katalog opracowała A. Jodko.



Jedna z pierwszych wystaw zorganizowanych w 1958 r. przez gorzowskie archiwum pt. „Na tych ziemiach trzeba historię żyć na co dzień”. Ze zbiorów APGW.



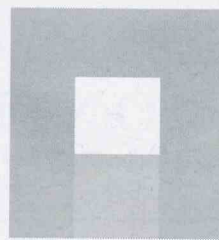


Otwarcie wystawy „750 lat Gorzowa w dokumencie archiwalnym”, zorganizowanej z okazji 750. rocznicy założenia Gorzowa, 2 lipca 2007 r. Ze zbiorów APGW.



Publikacje AP Gorzów, m.in. Przewodnik po zasobie gorzowskiego Archiwum z roku 2002, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny”, materiały po konferencji z 2005 r. poświęconej 60-leciu polskiego Gorzowa, publikacja autorstwa D. A. Rymara wydana z okazji 70-lecia polskiego Gorzowa z 2015 r.





Joanna Chojecka  
*Archiwum Państwowe w Koszalinie*

## ARCHIWUM PAŃSTWOWE W KOSZALINIE

### Archiwum Państwowe w Koszalinie

Geneza Archiwum Państwowego w Koszalinie związana jest bezpośrednio z decyzją o utworzeniu w 1950 r. województwa koszalińskiego. Jednym ze skutków tej decyzji było powołanie w 1953 r. Wojewódzkiego Archiwum Państwowego (dalej: WAP) w Koszalinie. Konieczność zapewnienia bazy lokalowej licznej grupie nowych urzędów i instytucji szczebla wojewódzkiego spowodowało jednak, że wystąpiły duże trudności z pozyskaniem odpowiedniego lokalu na działalność koszalińskiego WAP. Opóźniło to o kilka lat podjęcie działalności archiwalnej i realizacji określonych dla wojewódzkich archiwów państwowych zadań na obszarze działania nowo powołanego archiwum. Z tego też względu do czasu rozwiązania problemów lokalowych w Koszalinie utworzono w 1955 r. na okres przejściowy Powiatowe Archiwum Państwowe (PAP) w Białogardzie, które organizacyjnie i merytorycznie zostało podporządkowane WAP w Szczecinie.

W efekcie faktyczną działalność WAP w Koszalinie rozpoczęło z dniem 1 lutego 1961 r., z zasobem archiwalnym przejętym po zlikwidowanym w tym samym roku PAP w Białogardzie. Archiwum objęło swoim zasięgiem teren ówczesnego województwa koszalińskiego (tzw. dużego), a w jego skład weszły także dwa istniejące już archiwa szczebla powiatowego: PAP w Słupsku, działające we wschodniej części województwa, oraz PAP w Szczecinku, obejmujące swoim zasięgiem południe województwa koszalińskiego.

Reforma administracyjna państwa z 1975 roku spowodowała zmniejszenie zasięgu terytorialnego działania WAP w Koszalinie, nadal podlegały mu jednak placówki terenowe w Szczecinku i Słupsku, która w latach 1980–1995 funkcjonowała jako samodzielne WAP w Słupsku. Ostatnia reforma administracyjna z 1999 r., mimo likwidacji województw koszalińskiego i słupskiego, nie zmieniła ani statusu, ani zasięgu terytorialnego działania AP w Koszalinie. Teren jego działania obejmuje obecnie wschodnią część województwa zachodniopomorskiego i zachodnią część województwa pomorskiego, tj. obszar dawnych województw koszalińskiego i słupskiego.

Proces kształtowania się zasobu archiwalnego AP w Koszalinie związany jest ściśle z dziejami Pomorza Zachodniego i przyjętą praktyką archiwalną na tym terenie, wypracowaną w okresie powojennym. Powstanie samodzielnego województwa koszalińskiego dopiero pięć lat po zakończeniu II wojny światowej, a zwłaszcza jeszcze późniejsze utworzenie archiwum wojewódzkiego, musiały mieć ujemny wpływ na kształtowanie zasobu archiwalnego. W międzyczasie sprawowały tutaj opiekę archiwalną archiwa państwowe w Szczecinie i Gdańsku, które w ramach poszukiwawczych i zabezpieczających przejęły wiele zespołów aktowych, wytworzonych w przeszłości w omawianym terenie.



PREZYDIUM  
WOJEWÓDZKIEJ RADY NAJWYŻSZEJ  
W KOSZALINIE  
Wydział Zdrowotnictwa

# MONITOR POLSKI

DZIENNIK URZĘDOWY POLSKIEJ RZECZYPOSPOLITEJ LUDOWEJ

Warszawa, dnia 13. lutego 1953 r. Nr A-13

TRESC:

Poz.:

**ZARZĄDZENIA:**

- 177 — nr 9 Prezesa Rady Ministrów z dnia 2 lutego 1953 r. w sprawie utworzenia Wojewódzkich Archiwów Państwowych w Koszalinie, Opolu i Zielonej Górze. 149
- 178 — nr 11 Prezesa Rady Ministrów z dnia 3 lutego 1953 r. w sprawie podwyższenia nadzwyczajnych zapasów i zasilków. 149
- 179 — nr 12 Prezesa Rady Ministrów z dnia 3 lutego 1953 r. w sprawie przekazania przez Centralny Urząd Szkolenia Zawodowego Ministerstwa Kopalnictwa i Przemysłu Ciężkiego Szkoły Metalowej w Kutnie - Azorach. 150
- 180 — Ministrowi Finansów oraz Transportu Drogowego i Lotniczego z dnia 20 stycznia 1953 r. w sprawie zasad i trybu realizowania należności za usługi transportowe, świadczone przez przewoźników nie upoważnionych. 150
- 181 — Ministra Finansów z dnia 20 stycznia 1953 r. w sprawie stanowiąc głównych (starszych) księgowych w bankach i gminnych kasach spółdzielczych. 151
- 182 — Ministra Finansów z dnia 30 stycznia 1953 r. o ustaleniu wzorów druków dla płatników podatku od nabycia praw majątkowych i opłaty skarbowej. 151
- 183 — Ministra Szkolnictwa Wyższego z dnia 4 lutego 1953 r. w sprawie zmian organizacyjnych na Uniwersytecie Wrocławskim im. Bolesława Bieruta we Wrocławiu. 157
- 184 — Ministra Oświaty z dnia 30 stycznia 1953 r. w sprawie ustalenia wykazu szkół i kursów kształcenia kadr pedagogicznych, których absolwenci podlegają w 1953 r. przepisom ustawy o planowym zatrudnieniu absolwentów średnich szkół zawodowych oraz szkół wyższych. 157
- 185 — Ministra Handlu Zagranicznego z dnia 21 stycznia 1953 r. w sprawie ustalenia wykazu szkół zawodowych II stopnia, których absolwenci podlegają w 1953 r. przepisom ustawy o planowym zatrudnieniu absolwentów średnich szkół zawodowych oraz szkół wyższych. 163

**OKOLNIK**

- 186 — Ministra Finansów z dnia 3 lutego 1953 r. w sprawie zarachowywania wpływów z kar pieniężnych porządkowych i sądowych z ustawy o zabezpieczeniu socjalistycznej dyscypliny pracy. 164

**OBWIESZCZENIE**

- 187 — Ministra Zdrowia z dnia 31 stycznia 1953 r. o ustaleniu urzędowego spisu leków. 164

Utworzenie WAP w Koszalinie oraz w Opolu i Zielonej Górze w 1953 r. Archiwum Państwowe w Koszalinie (dalej: AP Koszalin).

177  
**ZARZĄDZENIE Nr 9 PREZESA RADY MINISTRÓW**  
z dnia 2 lutego 1953 r.

w sprawie utworzenia Wojewódzkich Archiwów Państwowych w Koszalinie, Opolu i Zielonej Górze

Na podstawie art. 3 dekretu z dnia 29 marca 1951 r. o archiwach państwowych (Dz. U. Nr 19, poz. 149) i w związku z § 10 Zarządzenia nr 9 Prezesa Rady Ministrów z dnia 14 stycznia 1952 r. w sprawie sieci archiwalnej (Monitor Polski Nr A-6, poz. 87) zarządza się, co następuje:

§ 1. Tworzy się Wojewódzkie Archiwa Państwowe w Koszalinie, Opolu i Zielonej Górze.

§ 2. Zakres działania Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Koszalinie obejmuje obszar województwa koszalińskiego.

§ 3. Zakres działania Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Opolu obejmuje obszar województwa opolskiego.

§ 4. Zakres działania Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Zielonej Górze obejmuje obszar województwa zielonogórskiego.

§ 5. Wykonanie zarządzenia porucza się Naczelnemu Dyrektorowi Archiwów Państwowych.

§ 6. Zarządza z mocą od Prezesa Rady ME

178  
**ZARZĄDZENIE Nr 11 PREZESA RADY MINISTRÓW**  
z dnia 3 lutego 1953 r.

w sprawie podwyższenia nadzwyczajnych zapasów

W związku z uchwałą Rady Ministrów z dnia 3 stycznia 1953 r. w sprawie zniesienia bonowego zapasowania, regulacji cen, ogólnej podwyżki cen i zniesienia ograniczeń w handlu nadzwyczajnymi produktami rolniczymi — zarządza się, co następuje:

poz. 12 z późniejszymi zmianami, na podstawie art. 10 o zniżeniu od cenowników b. zw. przedsiębiorstw

Plan roczny		Realizacja	Wykonanie	Plan roczny		Wykonanie	Plan roczny		Wykonanie
zest.	zest.	zest.	zest.	zest.	zest.	zest.	zest.	zest.	zest.
10.11.56		5.7.58							
PLAN PRACY NA 1953 R. ORAZ PÓBRÓCZNE I ROCZNE SPRAWOZDANIE Z WYKONANIA PLANU									
ZASOB ARCHIWALNY		Ogółem		Z tego w stanie					
planie		zest.		zest.		zest.		zest.	
1. Stan na początek roku		36	115	6	55	5	19		
2. przybyło z zewnątrz		5	40	Liczba istniejących inwentarzy książkowych					
3. ubyło na zewnątrz		1	18						
4. Stan na koniec roku		40	100						
MAGAZYN I REGALY		Stan na początek i koniec roku		VII. KWERENDY		Liczba wykonanych		Roboczość	
owierzchnia magazynów		40	40	1. dla władz i urzędów		10		10	
a) założone aktami		115	100	2. dla inst. naukowych					
b) wolne		15	30	3. dla osób prywatnych		11			
c) brakujące				4. tematyczne					
PRACE ORGANIZACYJNO-INSPEKCYJNE		Liczba plan Wykonanie za rok		5. inne					
Doprawy kiarowa, PAP		11	3 7 16 3 7	VIII. KONSERWACJA AKT		Jednostek archiw.		Roboczość	
Wizytacje składnic akt		112	56 112 56 28 56	1. Szybie		200		8 2 8	
a) konferencji			10 4 4	2. Odkazanie					
b) służaczy			X	3. Przygotowanie do mikrofilmu					
Przeprowadzono ekspertyz		11	1 3 11 1 4	4. Przejści masz					
Dokonano kontroli technic makulatury		111	62 115 32 21 38	Razem		10		10	
inne prace									
IX. WYSTAWY I POKAZY		Razem 130 109		Plan Wykonanie		Data otwarcia		Dni trwania	
Nazwa i rodzaj		zest. 2 - -		zest. - -		zest. - -		zest. - -	
Wystawa									

Sprawozdanie PAP w Białogardzie za 1957 r., funkcjonującego zastępczo od 1955 r. do rozpoczęcia działalności przez WAP w Koszalinie w 1961 r. AP Koszalin.

Wydawanie:	Plan	Wykonanie	Wykonano:
1. Wizytacje ze strony NDAF i WAP	- 6	roboczości	2
2. Urlop studencki	- 21	"	2
3. Administracja i kancelaria PAP / planowanie, sprawozdawczość, praca nad kartoteką i t.p./	- 22	"	22
4. Doprawy k. o.	- 11	"	11
5. Przygotowanie akt	- 10	"	15
6. A. B. Z. S. A. W. A.	- 10	" (choroba)	15
Razem	60		46



PREZYDIUM  
RADY NARODOWEJ  
Koszalin  
V = 1/62/59

Koszalin, dnia 11 listopada 1959 r. 12

Prezydium Miejskiej Rady Narodowej  
w Koszalinie

Przyznanie AP w 1959 r. budynku przy ul. Związku Walki Młodych. AP Koszalin.

Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, Wydział Kultury nawiązując do wniosków ustalonych w dniu 24 października 1959 r. w czasie narady przedstawicieli Związków Twórczych w Koszalinie prosi o anulowanie pisma z dnia 27 sierpnia 1958 r. L.dz.Sekr.52/58 na podstawie, którego przydzielono na ogólnych zasadach najmu obiekt zbytkowy przy ul. Związku Walki Młodych 16 (dawna plebania) na zorganizowanie Domu Związku Twórczych.

Jednocześnie wydział Kultury prosi o przekazanie tego obiektu na potrzeby archiwalne. Zorganizowanie Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Koszalinie jedynym mieście wojewódzkim w Polsce nie posiadającym archiwum jest sprawą palącą i konieczną.

W załączeniu przesyłamy pismo Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych z dnia 29 października 1959 r. nr.S=810=33 w sprawie przyjęcia budynku i wyrażamy nasze całkowite poparcie dla tej sprawy.

Prosimy o możliwe jak szybkie załatwienie formalnego przekazania obiektu, aby umożliwić władzom Archiwów Państwowych przystąpienie do prac remontowych.

Do wiadomości:

- 1/ Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa, ul. Jasna 26
- 2/ Wojewódzkie Archiwum Państwowe Szczecin, ul. Wojciecha 13.

Za  
1/ NACZELNA DYREKCJA ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH  
Warszawa, ul. Jasna 26, skrytka pocztowa Nr 10  
skr poczt 179

Nasz znak: S-011-5/60

Warszawa, dn, 30 grudnia 1960 r. 10

Wojewódzkie Archiwum Państwowe  
w Szczecinie  
ul. św. Wojciecha 13

Naczelna Dyrekcja odpowiadając na pismo z dnia 19.XII.1960 r. Nr 800-104/60, komunikuje co następuje:

1. WAP w Koszalinie został formalnie utworzony Zarządzeniem Nr 9 Prezesa Rady Ministrów z dnia 2 lutego 1953 /Mon.Pol.A-13 poz. 177/, stąd też Naczelna Dyrekcja nie widzi potrzeby wydawania specjalnego zarządzenia Naczelnego Dyrektora w tej sprawie.

2. Naczelna Dyrekcja powiadomi archiwa centralne i wojewódzkie, że z dniem 1 lutego 1961 r. rozpoczyna swą działalność WAP w Koszalinie.

3. Naczelna Dyrekcja przesyła w załączeniu egzemplarz nadanego Wojewódzkiemu Archiwum Państwowemu w Koszalinie statutu tymczasowego z prośbą o nadesłanie przez Ob. Dyrektora WAP propozycji co do ew. zmian.

ARCHIWUM PAŃSTWOWE



Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Koszalinie ul. Zw. Walki Młodych 18 tel. 48-70 (Pieczęćka Archiwum)				SPRAWOZDANIE Z WYKONANIA PLANU W ZAKRESIE PRAC ARCHIWALNYCH 1961 Rok			
Plan roczny		Data sporządzenia		Data otrzymania			
Sprawozdanie roczne		16. I. 62.		B. Jędruski			
Nr							
<b>I. PRACOWNICY</b>		Liczba		<b>II. MAGAZYNY I REGAŁY</b>		Stan w dniu	
		ustalona planem				31.XII.196.	
		w dniu 31.XII.196.				31.XII.196.	
1. Ogółem		-		1. Powierzchnia magazynów		m <sup>2</sup> - 135,63	
		9		Ogółem		-	
				2. Regały założone aktami		mb - 347	
2. Podstawowej działalności		a) pełnym		a) drewniane		-	
		4		b) metalowe		-	
		-		3. Regały wolne		-	
		-				-	
<b>III. ZASÓB ARCHIWALNY</b>		Ogółem		z tego zinwentaryzowanych		Inwentarze	
		zespołów		zespołów		kartkowe	
		jedm. arch.		jedm. Inwent.		książkowe	
1. Stan w dniu 31.XII.196.		-		-		-	
W roku sprawozdawczym		2. Przybyło		23		3	
		63		5.103		20	
		3. Ubyło		-		-	
		-		-		-	
4. Stan w dniu 31.XII.196.		63		23		3	
		14.043		5.103		20	
<b>IV. PRACOWNIA NAUKOWA</b>		Liczba		<b>V. KWERENDY</b>		Liczba	
				Ogółem (1+2+3)		w kraju	
1. Osób korzystających		6				za granicą	
2. Odwiedzin w pracowni		15		1. dla władz i urzędów		26	
4. Udostępnionych jedn. inw.		61		2. dla Instytucji naukowych		5	
				3. dla osób prywatnych		1	
						20	
						2	
<b>VI. NADZÓR NAD ARCHIWAMI ZAKŁADOWYMI</b>		Liczba		<b>VII. KONSERWACJA</b>		Jednostek archiw.	
		31.XII.196.				Plan	
		31.XII.196.				Wykonanie	
1. Archiwa Zakładowe (składnice akt) objęte specjalną opieką		-		1. Dezynsekcja		-	
		115		2. Dezynfekcja		-	
2. Archiwa dokumentacji technicznej		-		3. Szybie		200	
		-		4. Oprawa		-	
3. Wizytacje archiwów zakładowych (składnic akt)		Plan		5. Laminacja		-	
		Wykonanie		6. Inne prace		-	
a) objętych specjalną opieką		6				143	
b) nieobjętych specjalną opieką		45				434	
4. Wizytacje archiwów dokumentacji techn.		-				4	
5. Kontrole zbiornic makulatury		40				-	
6. Kursy szkol. pracowników archiwów zakł.		-				-	
7. Liczba uczestników kursu		-				-	
8. Zezwolenia na zniszczenie wybrakowanych przez archiwa zakładowe materiałów archiwaln.		1. zezwoleń				-	
		2. m <sup>3</sup>				-	
9. Wykonano ekspertyz archiwalnych		-				-	
10. Wydano stałych zezwoleń na zniszczenie wybrakowanych mat. archiw.		-				-	

Pierwsze sprawozdanie z działalności WAP w Koszalinie za 1961 r. AP Koszalin.



Archiwum Państwowe w Koszalinie

W efekcie w chwili rozpoczęcia działalności WAP we Koszalinie w 1961 r. jego zasób tworzyła dokumentacja polska, przejęta ze zlikwidowanego w tym samym roku PAP w Białogardzie. Na akta składała się dokumentacja starostw powiatowych, powiatowych rad narodowych, zarządów miejskich i miejskich rad narodowych z lat 1945-1950 z powiatów Koszalin, Białogard i Kołobrzeg oraz akta gmin wiejskich z lat 1945-1954 z tych samych powiatów. Nie sposób wspomnieć w tym miejscu, że dużo bogatsza baza źródłowa zachowała się do okresu 1950-1998, natomiast źródeł do pionierskich lat 1945-1950 zachowało się stosunkowo niewiele. Nie zachowały się np. tak wartościowe informacyjnie źródła, jak Starostwo Powiatowe w Koszalinie (1945-1950), a dokumentacja zarządów miejskich, prezydiów miejskich rad narodowych i gmin wiejskich z lat 1945-1950 zachowała się w niewielkim stopniu.

Numer kolejny nabytku	ubytku	Tytuł akt (nazwa zespołu tytuł rękopisu)	Daty krawicowe	Łączn. (m <sup>2</sup> m. b. i. g.)	Stan akt	Nazwa urzędu (osoby) przekaz. - przejm.	Data i nr. koresp. (data przeji. - przeji.)	Sygnatura karty zabytkowej	Uwagi
1		City of Kolberg	1930-1931	206 ark.	Uprządkowane Stan zabytkowy Aukcyjne	Prezydium Pow. Rad, Navod. Wydz. Finansowy w Białogardzie	1955 r.	153-1	Przejęte 17.11.1955 r.
2		Powiatowy Komitet Opieki Społecznej w Białogardzie	1946-1949	3 ja.	Stan akt-dobry Akta są czyte	—   —	1956 r.	153-2	
3		Katasteramt Belgard	1628-1945	1.560 ja.	Uprządk. i inw. Stan akt-dobry Oprawa-księgi i sztywne okładki Opn. ok. 500 ja. Uprządk. i inw.	Prezydium Pow. Rad Navodny - Rej. Pomiarów Rolnych w Białogardzie	Protokół zd.-odb. z dn. 2.I.1956 r.	153-3	Przejęte 17.11.1955 r.
4		Centrala Spółdzielni Spożywców "SPOKEM" Oddział Okręgowy w Białogardzie	1945-1950	19 ja.	Stan akt-dobry Akta są czyte Uprządk. i inw.	Powszechna Spółdzielnia Spożywców w Białogardzie	Protokół zd.-odb. z dn. 10.I.1956 r.	153-4	
5		(Księga kościelna Bobolic pow. Koszalin)	1657-1696 r.	1 ja.	Oprawa księgi	Sąd Wojewódzki w Koszalinie	Zob. Prot. wyciągi składnicy akt Sąd. w z dn. 3.II.1956 r.	153-5	Przejęte 17.11.1955 r.
	1	(Księga kościelna Bobolic pow. Koszalin)	1657-1696 r.	1 ja.	—   —	Wojewódzkie Archiwum Państw. w Szczecinie	z. XII.1956 r.	153-5	
6		Komenda Wojewódzka Powszechniej Organizacji "Stróża Polscy" w Koszalinie	1950-1955	363	Oprawa księgi i sztywne okładki	P.O. S.P. K-da Wojew. w Koszalinie	4.I.1956 r.	153-5	
7	2	Katasteramt Belgard Powiatowy Pełnomocnik d/s Podatku Gruntowego w Białogardzie	1628-1945	1.510	j. n.	W. A.P. Szczecin	6.III.1956 r.	153-5	

Początek księgi nabytków PAP w dzie, 1955 r. AP Koszalin.

Państwowe Biuro Notarialne  
w SŁUPSKU  
L.dz.kor. 44 /66

Słupsk, dnia 17.III.1966 r.

Do  
Wojewódzkiego Archiwum Państwowego  
w Koszalinie

W odpowiedzi na pismo z dnia 14.III.1966 r.

nr 51-2- Państwowe Biuro Notarialne w Słupsku uprzejmie zawiadamia, że jest w posiadaniu niemieckich ksiąg gruntowych / wieczystych/, przejętych z Sądu Powiatowego w Słupsku i w Sławnie w ilości 1057 woluminów / tomów oprawionych w sztywne okładki /, różnych rozmiarów, to znaczy pojedyncze woluminy posiadają wagę od 1/2 kg. do 12 kg. Ogólna waga tych ksiąg gruntowych wyniesie kilka ton. Księgi te nie posiadają akt, gdyż akta dotychczas przejęte przez Sąd Powiatowy w Słupsku do Archiwum Państwowego w Szczecinie, według informacji uzyskanej z Sądu. Przy przejmowaniu przez Państwowe Biuro Notarialne w Słupsku prowadzenia ksiąg wieczystych z Sądu Powiatowego w Słupsku, na początku 1965 roku, przekazane zostały przez tenże Sąd tylko niemieckie księgi gruntowe bez akt i to różne, tak miejskie jak i wiejskie różnych rozmiarów jak wyżej zaznaczono. Z uwagi na brak akt do tych ksiąg, księgi te kwalifikowały-by się do I grupy zarządzenia Min. Spraw. i Prok. Gen. P.R.L. z dn.24.II.1961r. / Monitor Polski nr 33 poz. 155/. Przekazanie tych ksiąg do archiwum Państwowego może nastąpić jedynie na polecenie wydane przez Prezesa Sądu Wojewódzkiego w Koszalinie, w którym winien wyrazić zgodę na pokrycie wydatków z tym związanych i udzielić na ten cel odpowiedniej zaliczki / § 4 pkt 4 cyt. wyżej zarządzenia.

Kierownik P.B.N.  
/ K. Wilewski

Starania WAP w Koszalinie o przejęcie ponemieckich ksiąg gruntowych z Państwowego Biura Notarialnego w Słupsku, 1966 r. AP Koszalin.



Naczelną Dyrekcja  
Archiwów Państwowych  
Warszawa 1  
ul. Miodowa 10

Nasze pismo z dnia 2 października 1966 r. Znak PNE-81-22

Nasz znak 51 - 3

Sygnal o prawdopodobnym odnalezieniu akt poniemieckich w piwnicy zniszczonego domu w Świdwinie, 1966 r. AP Koszalin.

W odpowiedzi na pismo - jak wyżej - uprzejmie wyjaśniam co następuje: Obywatel Czetewicz zwrócił się do nas w dniu 8.03.1966 r. informując o mających się znajdować aktach poniemieckich w piwnicach zniszczonego domu. W tej sprawie został przeprowadzony wywiad oraz wysłane pismo w dniu 5.V.1966 r. do Przewodniczącego Prezydium MRN w Świdwinie. W toku tych czynności wyjaśniono, że plac pod którym znajdują się piwnice mające zawierać akta należy obecnie do Parafii Rzymsko - Katolickiej w Świdwinie. Piwnice stanowią schron żel-betonowy. Co do samych akt nie uzyskano dodatkowych wiadomości, o prócz tych które podał obywatel Czetewicz.

W związku z tym, że ewentualne odkepywanie akt musiałoby odbywać się na terenie kościelnych sprawę przejął Urząd do Spraw Wyznań Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Koszalinie. Zostały już przeprowadzone rozmowy z proboszczem, który nie zgłosił sprzeciwu odkepania akt. Obecnie trudność sprawia uzyskanie odpowiednich środków na przebiecie się do piwnic. W tej sprawie weszliśmy w porozumienie z Przewodniczącym Prezydium PRN w Świdwinie, nie uzyskano jednak jeszcze ostatecznej odpowiedzi. Osobiście sądzę, że należy doprowadzić do odkepania tych piwnic i sprawdzenia czy rzeczywiście znajdują się tam akta i jaką posiadają wartość. Prace te przeprowadzimy w najbliższych tygodniach.

HR/EK

zał. 1.

DYREKTOR

dr Hieronim Rybicki

17.10.1966. H

NACZELNA DYREKCJA  
ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH  
Warszawa 1, ul. Miodowa 10  
skrytka pocztowa 1005, skrót teleg. „DAP”

1825

Dr Hieronim Rybicki  
Dyrektor Wojewódzkiego Archiwum  
Państwowego

w Koszalinie

Nasze pismo z dnia

znak

Nasz znak

data

PNE-86-15

30 IX 1968

Sprawa

Naczelną Dyrekcja Archiwów Państwowych zwraca się do Obywatela Dyrektora z uprzejmą prośbą o zakupienie i przesłanie wraz z rachunkiem 30 pudełek z zapalnikami z etykietką "Zabezpieczaj materiały archiwalne". Pudełka te będą przekazane zaprzyjaźnionym archiwom zagranicznym.

Naczelną Dyrekcja nie ma możliwości zakupienia tych zapalników, bowiem każdy z pięciu wzorów został skierowany do innego rejonu Polski. Według danych otrzymanych ze Zjednoczenia Przemysłu Płyn, Sklejek i Zapalników, zapalniki z w/w hasłem zostały skierowane do placówek handlowych województwa koszalińskiego.

Dyrektor Biura Prac Naukowych

Anna Koberdowa



Zespoły historyczne, tj. spuścizna aktotwórców niemieckich funkcjonujących do 1945 r., przejęto z Oddziału Terenowego w Słupsku, dokąd trafiły z WAP w Szczecinie. Były to pierwsze, niezwykle cenne dla zasobu AP w Koszalinie i badaczy regionalnych nabytki, a wśród nich Akta miasta Koszalina z lat 1601–1945. Kolejne akta w tym okresie pozyskiwano m.in. z WAP w Bydgoszczy, WAP Szczecin, WAP w Poznaniu, WAP w Gdańsku. Kolejna fala cennych przejęć do koszalińskiego zasobu miała miejsce w 1971 r., kiedy to na podstawie decyzji NDAP z WAP w Szczecinie trafiły do Koszalina m.in. Akta miasta Złotowa z lat 1766–1942 i Akta miasta Szczecinka z lat 1684–1945, a także największy zespół z okresu sprzed 1945 r. Rejencja w Koszalinie z lat 1816–1945.

Wraz z kolejnymi reformami administracyjnymi oraz transformacją ustrojową Państwa Polskiego w 1989 r. zasób systematycznie się powiększał. Przejęte zostały kolejne zespoły archiwalne, na które złożyła się cenna dla badań historycznych dokumentacja, w tym m.in. całe były archiwum zakładowe Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Koszalinie i Słupsku, akta Urzędu Wojewódzkiego w Koszalinie z lat [1945–1973] 1973–1990 i urzędów wojewódzkich w Koszalinie i Słupsku z lat 1990–1998 [1999], czy z obszaru niepaństwowego nieewidencjonowanego zasobu zbiór dokumentacyjny, będący spuścizną po działalności politycznej i społecznej senator RP I kadencji, Gabrieli Cwojdziańskiej.

AP w Koszalinie rozpoczęło swoją działalność w 1961 r. z zasobem archiwalnym o wielkości 352 m.b., usystematyzowanym w ramach 63 zespołów archiwalnych, na które składało się niewiele ponad 14 tysięcy jednostek inwentarzowych (dalej: j.inw.). Na koniec 2014 r. zasób centrali koszalińskiego AP liczył 2681,94 m.b. z 965 zespołami archiwalnymi i ponad 196 tys. j.inw. W ciągu blisko 55 lat działalności liczba zgromadzonych archiwaliów w jednostkach archiwalnych wzrosła ponad 14-krotnie, w metrażu blisko 8-krotnie.



Uroczyste przekazanie przez Prezydenta Koszalina pierwszego egzemplarza wydania tłumaczenia XVIII-wiecznej kroniki Koszalina dla dyrektora Archiwum, 2006 r. AP Koszalin.



Obecnie AP w Koszalinie wraz z oddziałami w Słupsku i Szczecinku dysponuje pięcioma budynkami, w których prowadzona jest działalność archiwalna, z czego trzy położone na terenie Koszalina. Główny gmach AP w Koszalinie przy ul. Skłodowskiej-Curie 2 oraz budynek oddziału w Słupsku w latach 2000–2007 zostały poddane przebudowie, dzięki czemu stworzone zostały właściwe warunki do prowadzenia wszechstronnej działalności archiwalnej, w tym także uruchomienia pracowni digitalizacji. Remontu wymaga jeszcze budynek Oddziału w Szczecinku. W samym Koszalinie mimo zrealizowanych inwestycji nie udało się zabezpieczyć wystarczającej powierzchni magazynowej, w związku z czym podejmowane są działania zmierzające do rozbudowy gmachu głównego AP w Koszalinie.

Prezydium  
WOJEWÓDZKIEJ RADY NARODOWEJ  
Wydział Architektury i Nadzoru Budowlanego  
w Koszalinie

Koszalin, dnia 15 kwiecień 1960 r.

Znak: AB-II-M/14-c/11/1451/60

Do  
Wojewódzkie Archiwum Państwowe  
w Szczecinie

Na pismo z dnia 10.IV.1960 r.

Znak: .....

### Zaświadczenie lokalizacji szczegółowej Nr 11/M/60

Na podstawie przepisów o lokalizacji inwestycji (zarządzenie Przewodniczącego Komisji Planowania przy Radzie Ministrów i Prezesa Komitetu do Spraw Urbanistyki i Architektury z dnia 29 lipca 1957 r. Monitor Polski Nr 67, poz. 408.  
Wydział Architektury i Nadzoru Budowlanego zgodnie z lokalizacją ogólną ustaloną w .....

zatwierdzonych założeniach projektowych  
(wymienić założenia inwestycji lub zatwierdzenie lokalizacyjne)  
na adaptację budynku dawnej plebanii na Archiwum Państwowe.  
(określić inwestycję lub sposób zamierzanego użytkowania nieruchomości)

zatwierdza lokalizację szczegółową

na terenie położonym w Koszalinie ul. Walki Młodych 16.  
(oznaczyć teren)

oznaczonym na załączonej mapie – szkicu).

Teren ten stanowi własność Skarbu Państwa

Zaświadczenie jako dotyczące – części dotyczącej gruntów prywatnych uzyskuje ważność po uprawomocnieniu się decyzji o wywłaszczeniu tych gruntów.

Przy realizacji powinny być zachowane następujące warunki:

.....

.....


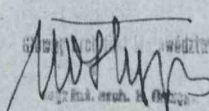
(Załącznik)  
Do wiadomości otrzymuje:

1) Wydz.Aroh.i Budow.w Koszalinie  
(wznieść okłapkę)

2) .....

3) .....

Druk. Infoligolator Koszalin zlec. 204 2000 A-4 III 60

Zaświadczenie lokalizacji szczegółowej pierwszego budynku WAP w Koszalinie, 1960 r. AP Koszalin.



24

DO WOJEWÓDZKI  
50 w KOSZALINIE  
Biuro do Spraw Wyznań  
Wz. II-2a/14/74

Koszalin, dnia 8 maja 1974 r.

DECYZJA

*akt  
wła  
Pb.  
6.05.74*

Na podstawie art.2 ust.1 ustawy z dnia 23 czerwca 1971 r. o przejściu na osoby prawne Kościoła Rzymskokatolickiego oraz innych kościołów i związków wyznaniowych własności niektórych nieruchomości położonych na Ziemiach Zachodnich i Północnych /Dz.U.Nr 16, poz.156/ oraz § 2 uchwały nr 303/73 Rady Ministrów z dnia 31.XII.1973 r. w sprawie przekazania osobom prawnym Kościoła Rzymskokatolickiego oraz innych kościołów i związków wyznaniowych, własności niektórych nieruchomości położonych na Ziemiach Zachodnich i Północnych /Mon.Pol.Nr 57, poz.325/ - Urząd Wojewódzki - Wydział do Spraw Wyznań w Koszalinie

**stwierdza**

że nieruchomość położona w miejscowości Koszalin, przy ul. Związku Walki Młodych nr 16 obejmująca:

- działkę nr 41 z karty mapy 1 o powierzchni 191 m<sup>2</sup>, zapisaną w księdze wieczystej KW nr 6843 w Państwowym Biurze Notarialnym w Koszalinie,

wraz ze znajdującymi się na niej budynkami, urządzeniami trwale z gruntem związanymi i innymi częściami składowymi nieruchomości, przekazuje się nieodpłatnie na własność Kurii Biskupiej Koszalińsko-Kołobrzeskiej w Koszalinie.

**Uzasadnienie**

Rada Ministrów w wymienionej na wstępie niniejszej decyzji uchwale postanowiła przekazanie wyżej określonej nieruchomości jako niezbędnej do wykonywania celów religijnych, na własność kościelnej osoby prawnej. Nieruchomość została wymieniona w załączniku do uchwały pod poz.98.

WOJEWÓDZKIE ARCHIWUM Państwowe w Koszalinie	
6. CZE 1974	zobowiązany
znak	216-1





Główna siedziba AP w Koszalinie przy ul. Zwycięstwa 117 (część budynku zajmowanego przez Szkołę Podstawową nr 1) w latach 1975–1990. AP Koszalin.



Pierwsza siedziba WAP w Koszalinie w latach 1961–1974 (obecnie Dom Biskupi).





Budynek AP w Koszalinie po przebudowie.



Budynek AP w Koszalinie Oddział w Słupsku.





Budynek AP w Koszalinie, Oddział w Szczecinku.

Początkowe trudności w rozpoczęciu działalności koszalińskiego AP związane były m.in. z pozyskaniem fachowej kadry archiwalnej. W kolejnych latach jednak do Koszalina trafili wybitni historycy i archiwiści. Pierwszym dyrektorem został Bogusław Drewniak (1961–1963), historyk, oddelegowany do pracy w Koszalinie z AP w Szczecinie. Wybitny badacz historii Pomorza Zachodniego, autor licznych publikacji, nauczyciel akademicki w kolejnych latach związany był z pomorskimi ośrodkami naukowymi, ostatnio z Uniwersytetem Gdańskim.

Kolejnym dyrektorem został Hieronim Rybicki (1963–1978), historyk specjalizujący się w historii najnowszej Polski; nauczyciel akademicki związany z uczelniami w Słupsku i Koszalinie; prowadził badania historii regionalnej, publikował prace naukowe i popularno-naukowe, był organizatorem życia naukowego, zakładał i redagował czasopisma naukowe i popularno-naukowe, przybliżając przeszłość Pomorza nowym mieszkańcom tego regionu. Rektor Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Słupsku w latach 1987–1990.

Od początku działalności AP w Koszalinie związany był z tą instytucją kolejny wybitny historyk i archiwista Adam Muszyński (zm. 2012 r.). Faktycznie współtworzył archiwum w Słupsku i Koszalinie. Jego wszechstronna wiedza historyczna i z zakresu nauk pomocniczych historii, biegłość w posługiwaniu się językami łacińskim i niemieckim, umiejętność odczytywania źródeł historycznych owocowały opracowaniem większości zespołów niemieckojęzycznych, a także licznymi publikacjami i artykułami poświęconymi archiwistyce i historii regionalnej.

W koszalińskim archiwum poznał także swoją żonę – Krystynę Muszyńską, również uznaną archivistkę, specjalizującą się w opracowywaniu akt polskich.

W 1972 r. utworzona została diecezja koszalińsko-kołobrzeska. Po blisko 30 latach od tego wydarzenia i wieloletnich zabiegach, na terenie Wyższego Seminarium Duchownego w Koszalinie, zostało powołane do życia Archiwum Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej. Zorganizowane dzięki dotacji Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej, rozpoczęło swoją działalność z dniem 15 listopada 2003 r. Na zasób tej instytucji obok akt parafii rzymskokatolickich złożyły się także akta parafialne, w tym księgi metrykalne części parafii ewangelickich, działających na terenie środkowego Pomorza po 1945 r.



PAŃSTWOWE BIURO NOTARIALNE  
w SŁUPSKU

L.dz.kor. 44 /66

Słupsk, dnia 17.III.1966 r.

Do  
Wojewódzkiego Archiwum Państwowego  
w Koszalinie

W odpowiedzi na pismo z dnia 14.III.1966 r.

nr 51-2- Państwowe Biuro Notarialne w Słupsku uprzejmie zawiadamia, że jest w posiadaniu niemieckich ksiąg gruntowych / wieczystych/, przejętych z Sądu Powiatowego w Słupsku i w Sławnie w ilości 1057 woluminów / tomów oprawionych w sztywne okładki /, różnych rozmiarów, to znaczy pojedyncze woluminy posiadają wagę od 1/2 kg. do 12 kg. Ogólna waga tych ksiąg gruntowych wyniesie kilka ton. Księgi te nie posiadają akt, gdyż akta dotych ksiąg gruntowych przekazane zostały kilka lat temu przez Sąd Powiatowy w Słupsku do Archiwum Państwowego w Szczecinie, według informacji uzyskanej z Sądu. Przy przejmowaniu przez Państwowe Biuro Notarialne w Słupsku prowadzenia ksiąg wieczystych z Sądu Powiatowego w Słupsku, na początku 1965 roku, przekazane zostały przez tenże Sąd tylko niemieckie księgi gruntowe bez akt i to różne, tak miejskie jak i wiejskie różnych rozmiarów jak wyżej zaznaczono. Z uwagi na brak akt do tych ksiąg, księgi te kwalifikowały-by się do I grupy zarządzenia Min. Spraw. i Prok. Gen. P.R.L. z dn.24.II.1961r. / Monitor Polski nr 33 poz. 155/. Przekazanie tych ksiąg do archiwum Państwowego może nastąpić jedynie na polecenie wydane przez Prezesa Sądu Wojewódzkiego w Koszalinie, w którym winien wyrazić zgodę na pokrycie wydatków z tym związanym i udzielić na ten cel odpowiedniej zaliczki / § 4 pkt 4 cyt. wyżej zarządzenia.

Kierownik P.B.N.

*Wylewski*  
/ K. Wylewski

ARCHIWUM PAŃSTWOWE  
w Koszalinie  
Wpisano dn. 19.03.1966 r.  
L.dz.kor. 44/66  
Zatwierdzono dn. \_\_\_\_\_ 1966 r.  
L.dz. 51-2

Starania Henryka Lesińskiego, dyrektora WAP w Szczecinie, o zatrudnienie Bogusława Drewniaka na stanowisku [pierwszego] dyrektora WAP w Koszalinie, 1960 r.

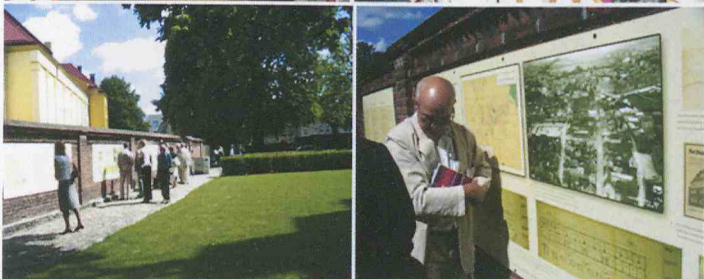


Czyn społeczny w 1979 r. – pracownicy Archiwum, Adam Muszyński (z lewej) i dyrektor Jan Górski, porządkują teren wokół budynku. AP Koszalin.





Konferencja międzynarodowa, wystawa i ścieżka edukacyjna „Köslin-Koszalin. Miasto pomorskie” w AP w 2008 r.



(poniżej) Impreza plenerowa na posesji AP w Koszalinie „Wrzesień '39” w 2009 r.

**1939  
wrzesień**

Ziemia koszalińska i słupska  
w przededniu II wojny światowej

**Archiwum Państwowe w Koszalinie**  
filia w Koszalinie  
Centrum Edukacji Szkoła Projektarzy w Koszalinie  
Muzeum Oręża Polskiego w Kołobrzegu  
Centrum Kultury „100” w Koszalinie

zapraszają na imprezę plenerową  
w ramach

**„Wrzesień '39. Ziemia koszalińska i słupska  
w przededniu II wojny światowej”**

28 września 2009 r. godz. 14:00  
posesja Archiwum Państwowego w Koszalinie  
przy ul. Marii Skłodowskiej-Curie 2

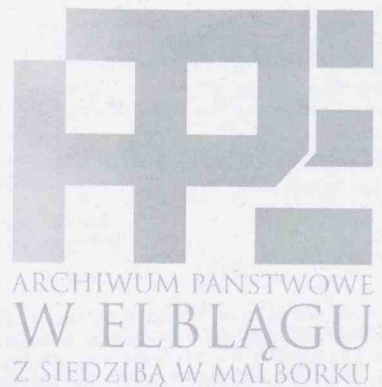


Archiwiści „na ludowo” – Noc Muzeów 2014 w AP Koszalin.





Tomasz Kukowski  
Archiwum Państwowe w Elblągu  
z siedzibą w Malborku



## Archiwum Państwowe w Elblągu z siedzibą w Malborku

Archiwum elbląskie zostało utworzone we wrześniu 1950 r. jako oddział powiatowy Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Gdańsku i objęło swoją działalnością powiaty: elbląski, kwidzyński, malborski i sztumski, wchodzące w skład ówczesnego województwa gdańskiego. Po wejściu w życie dekretu o archiwach państwowych z 29 marca 1951 r. działało pod nazwą Powiatowego Archiwum Państwowego (PAP) w Elblągu. Pierwsza siedziba Archiwum znajdowała się w wydzielonym pomieszczeniu ówczesnego Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Elblągu. Kierownikiem Archiwum został Władysław Rusinowski, którego działalność ograniczała się do wyszukania i wyposażenia lokalu oraz wizytacji składnic aktowych prowadzonych na terenie miasta. Pierwszym zarejestrowanym nabytkiem były odnalezione szcątkowe akta Biura Nadburmistrza Elbląga z lat 1933-1944.

**ARCHIWUM PAŃSTWOWE  
w GDAŃSKU**

L.dz. 585/47

Spr.: Potwierdzenie odbioru archiwaliów.

Gdańsk, 30. grudnia 1947 r.  
Wąły Piastowskie 5.  
Telefon Nr 312 04. 86

Do  
Starostwa Powiatowego  
w Malborku.

Kierownictwo Archiwum Państwowego w Gdańsku potwierdza niniejszym odbiór następujących archiwaliów, zdeponowanych w Starostwie Powiatowym w Malborku:

- 1.) 1.190 ksiąg i fascykułów archiwaliów z Malborka (z działu sygn. 329);
- 2.) 180 fascykułów akt b. rejencji gdańskiej i kwidzyńskiej (bez sygn.);
- 3.) 160 zeszytów akt, dotyczących odszkodowań wojennych (dla Niemców na Pomorzu 1931 - 1940);
- 4.) 10 zeszytów akt, dotyczących spraw zmiany nazwisk;
- 5.) 4 teczki wniosków o obywatelstwo niemieckie;
- 6.) 3 teki akt, dotyczących zmiany nazw miejscowości pomorskich na niemieckie.

Wymienione powyżej archiwalia przejęto w dniach 13 i 21 listopada 1947 r.

KIEROWNIK ARCHIWUM  
*Dr. Dragen*  
(-) Dr. Dragen

136/48  
STAROSTWO POWIATOWE  
Wpłynęło 5 stycznia 1948 r.  
Zl.

Potwierdzenie odbioru materiałów archiwalnych, w tym dokumentacji Rejencji Gdańskiej i Kwidzyńskiej ze Starostwa Powiatowego w Malborku w grudniu 1947 r. Archiwum Państwowe w Elblągu z siedzibą w Malborku (dalej: APEI. zs. Mlb., Starostwo Powiatowe w Malborku (dalej: SP w Malborku), sygn. 192, s. 86.



ARCHIWUM PAŃSTWOWE

w Gdańsku.

Dnia 24 sierpnia 1948 r.

Nr. 414/48.

Do

Starostwa Powiatowego  
Referat Kultury i Sztuki

w Malborku

W związku z treścią pisma z dnia 21.VIII rb. Nr. K.S.27-2/48 i nawiązując do tut. pisma z dnia 11.VIII.rb. l.dz.593/48 proszę o przyjęcie do wiadomości, że na podstawie Uchwały Rady Ministrów z dnia 10 kwietnia 1947 r. ogłoszonej w Monitorze Polskim z dnia 17 maja 1947 r. Nr.69 poz.466 w sprawie przejmowania przez państwową służbę archiwalną archiwów i akt pomieckich na Ziemiach Odzyskanych i obszarze b.w.m. Gdańska, - jest Archiwum Państwowe w Gdańsku zobowiązane do przejmowania wszelkich archiwów i akt pomieckich z terenu obecnego Województwa Gdańskiego za wyjątkiem archiwaliów i akt wymienionych w § 2 Uchwały Rady Ministrów. Proszę też o zwrócenie uwagi na treść §§ 4 i 6 w/w Uchwały R.M.

Odnosnie archiwaliów i akt sygnowanych cyfrą 329 dodaje, że sygnatura ta i bez oznaczenia "Staatsarchiv Danzig" dotyczy akt należących do zespołu akt archiwum miasta Malborka - sygnatura cyfrowa 329 jest w tym wypadku sygnaturą byłego "Staatsarchiv Danzig". Przymując z wdzięcznością do wiadomości, że starostwo Powiatowe w Malborku gromadzi dokumenty, mapy i plany pomieckie, pochodzące z "prywatnych zbiorów pomieckich przez z archiwum malborskiego na zamku" - proszę uprzejmie o podanie do wiadomości Archiwum Państwowego w Gdańsku tylko nazw zespołów akt zgromadzonych w tamtejszym starostwie, przybliżonej ilości tych akt i ilości zgromadzonych map i planów.

Tylko akta niezbędnie potrzebne dla prawidłowego sprawowania administracji (§ 2 /1/ ) będą na czas potrzeby pozostawione władzom i urzędom państwowym, samorządowym i t.p. - poczem będą przekazane właściwemu archiwum państwowemu.

KIEROWNIK ARCHIWUM

Dr. M. Dragan

STAROSTWO POWIATOWE  
GDAŃSK  
24 sierpn 1948

Korespondencja z 1948 r. ze Starostwem Powiatowym w Malborku odnośnie do przejmowania akt Archiwum miasta Malborka. APEL, SP w Malborku, sygn. 198, s. 8-9.

Malbork, dnia 24 sierpnia 1948 r.

Do

Archiwum Państwowego

w Gdańsku

ul. Wały Piastowskie 5

W odpowiedzi na tamt. pismo z dnia 24.08. Starostwo Powiatowe w Malborku zawiadamia, że jest w posiadaniu :

- 1) 15 planów dotyczących Gdańska z XVI - XVII w.
- 2) luźne fotokopie dokumentów wystawianych przez biskupa Mikołaja (Kopernika)
- 3) różne wyciągi z gazet państw europejskich odnoszących się do drugiej światowej wojny
- 4) inne pisma różnej treści.

Starostwo Powiatowe w Malborku zgodnie z Uchwałą Rady Min. z dn. 10.IV.47 ogłoszonej w Monit. Polskim z dn. 17.V.47 Nr.69 poz.466 przesyła odnośnie akta do Archiwum Państwowego, po uporządkowaniu wszystkich zbiorów. Wcześniejsze oddanie jest niemożliwe, albowiem wśród tych akt mogłyby się znaleźć akta dotyczące odbudowy lub przebudowy zamku.

Odnosnie map

Starostwo Powiatowe zawiadamia, że takowe będą potrzebne do opracowania i wytyczenia dróg wycieczkowych Ziemi Malborskiej i terenów przyległych. Natomiast mapy dotyczące innych terenów jak zachodnich i środkowych Niemiec po uporządkowaniu przesyła tamt. Archiwum.

Z uwagi na to, że Starostwo rozporządza w referacie Kultury i Sztuki tylko jedną siłą, nie może określić terminu przekazania tych dokumentów.



Relacja

Państwowe Archiwum Państwowe w Gdańsku w rozmowie w dniu 15 bm. prosi o spisanie akt znajdujących się w piwnicach tak Starostwa Powiatowego jak i Zarządu Miejskiego w Malborku. Ponieważ chodzi tu o akta historyczne o znaczeniu naukowym, przeto zachodzi pilna potrzeba skatalogowania tych akt, celem rozpracowania, które akta zostaną zabrane przez Dyrekcję Archiwum Państwowego w Gdańsku wzgl. które pozostaną na miejscu jako akta podręczne.

Malbork, dnia 17. luty 1949r.

*[Signature]*  
Fr. Osułek.  
Kier. Rej. Ref. Kult. i Szt.

29

WIELKOWE
1949
20 10 10
2
2/4/49

2/4/49.

Malbork, dnia 17. luty 1949r.  
D o  
Zarządu Miejskiego

w Malborku.

Rejonowy Referat Kultury i Sztuki w Malborku donosi, że otrzymał polecenie skatalogowania akt poniemieckich, znajdujących się w piwnicach tamt. Zarządu. Wobec powyższego Referat przystąpi do rejestracji w dniu 21 bm. Uprasza się o udostępnienie piwnic wraz aktami. O Umieszczeniu prac Zarząd zostanie powiadomiony.

Za Starostą:  
*[Signature]*  
Fr. Osułek.  
Kier. Rej. Ref. Kult. i Szt.

Pisma polecające skatalogowanie odnalezionych poniemieckich akt znajdujących się w piwnicach siedziby Zarządu Miejskiego w Malborku. APEL, SP w Malborku, sygn. 198, s. 28-29.

Archiwum Państwowe  
Gdańskie  
ul. 4 Elbląga  
Elbląg, dn. 20. 12. 50 r.  
5  
Sprawozdanie.

z dnia 21. 12. 1950 r. z Archiwum Państwowego  
Gdańskiego oddziału w Elblągu za miesiąc  
grudzień 1950 r.

W niniejszym sprawozdaniu wskazuję wyniki  
pracy prowadzonej na terenie powiatu w celu  
archiwizacji i uporządkowania archiwów  
prywatnych.

W Państwowym Centrum Odpowiedzialności  
w Elblągu materiały o objętości  
600 kg. akt poniemieckich, jed. różn.  
akta katastralne, księgi metryk Gójski  
i Gólski, Starostwa Powiatowego, akta  
notarialne, listy gojne powiatu Elblą-  
skiego i wiele innych.

W związku z rozkazem Dyrekcji  
Państwowego Archiwum Gójskiego  
i Gólskiego, Państwowe Centrum Odpow.  
Kult. w Elblągu odnośnie wydania  
opis. akt dla Archiwum Państwowego  
Gdańskiego oddziału w Elblągu do chwili  
wygodniejszej. Jej sprawy między innymi  
Państw. i Gólski, a tym Państw. i Gólski  
i Gólski.

Archiwum Państwowe  
Gdańskie  
ul. 4 Elbląga  
Elbląg, dn. 31. 1. 50 r.  
Sprawozdanie

z dnia 21. 12. 1950 r. z Archiwum Państwowego  
Gdańskiego oddziału w Elblągu za miesiąc  
grudzień 1950 r.

W pierwszym stadium, prace przy orga-  
nizowaniu Archiwum, przy sta. piono do  
uporządkowania magazynów na akta oraz  
rejstracji i sprawy umiarkowanie biurokr.  
i za kupiono jeden stół biurowy.

W związku z zakupem nowego meblu  
biurowego, kłopot i stały biurowy wzmocniono  
i przeniesiono do Gł. Okręgowego Urzędu  
i Gólskiego, który przyznał, iż z powodu  
niepłynności mebli z terenów powiatu i miasta  
opis. meble przyjechał.

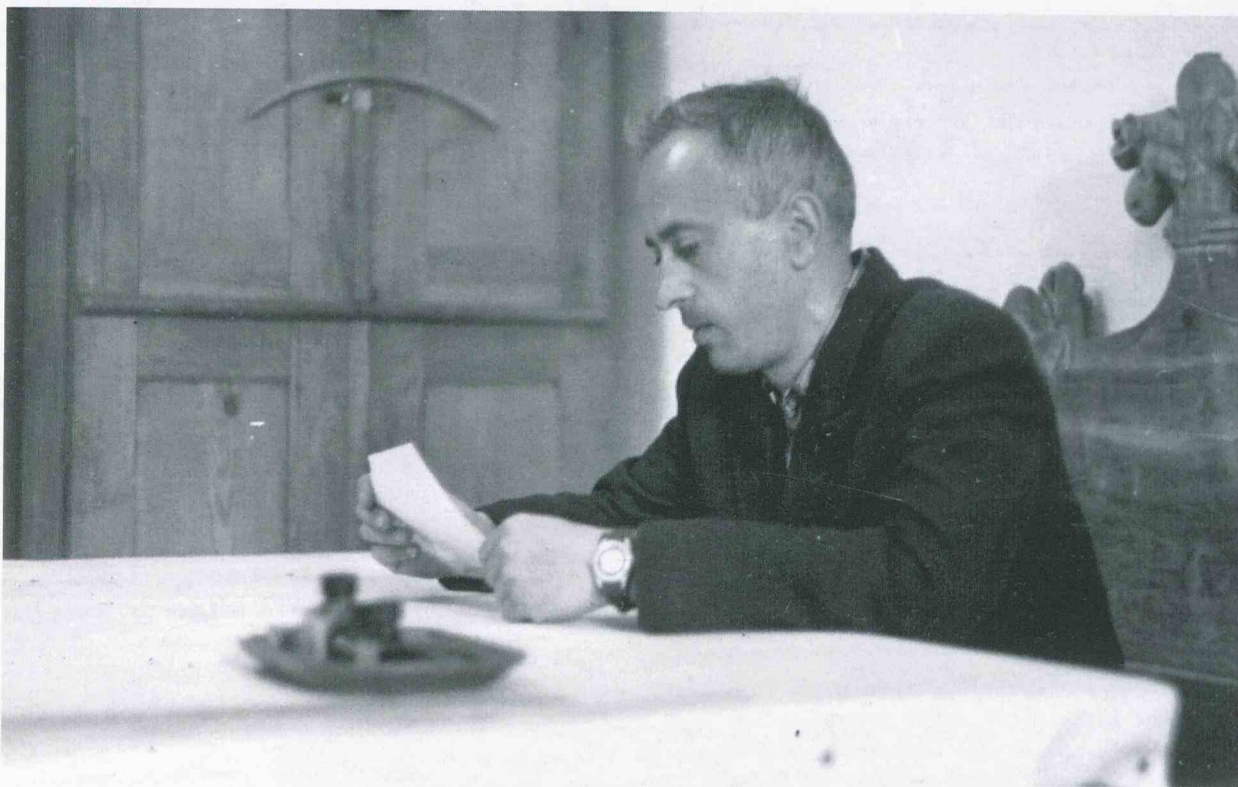
W edycji niniejszego sprawozdania do Centrali  
Państwowego Archiwum Gólskiego i sprawy między  
biurowe stało się przy sta. piono do czasu  
niedługo, tej sprawy, dopiero z miesiąc  
1951 r.

Wartość sprawę regulatora o miarę  
początku i „Kultura Elbląska”, które fi-  
szalne i wykonał i misji Gólskiego  
Kilka krotnie wzmocniono i do  
Wzrostu celowa i to seria państw. i biurowe



Wobec zdecydowanie większego nasycenia archiwaliami oraz korzystniejszego położenia już w 1951 r. wysunięto projekt przeniesienia Archiwum do Malborka i ulokowania go na terenie zamku. W pierwszych latach po wojnie zniszczony kompleks zamkowy funkcjonował jako Oddział Muzeum Ludowego Wojska Polskiego. Zamek, włączony w system obronny Malborka, stał się z konieczności punktem oporu, a zniszczenia powstałe w ostatniej fazie wojny zniweczyły efekty żmudnej rekonstrukcji prowadzonej od początku XIX w. Od 1951 r. zamek był administrowany przez sopocki Zarząd Urządzeń Turystycznych i pozbawiony faktycznej ochrony, przez co narażony był na dalszy rabunek i dewastację. Trzeba nadmienić, że właśnie w Malborku zabezpieczono bezpośrednio po wojnie ponad 200 m.b. akt, znalezionych w siedzibie magistratu i starostwa, a także na zamku, który od połowy 1942 r. był miejscem docelowym ewakuacji archiwaliów. Na terenie Zamku Średniego, w pomieszczeniach użytkowanych dzisiaj przez Archiwum, ukryto m.in. część zbiorów Archiwum Miejskiego w Gdańsku, archiwum zamkowego, księgozbiory Biblioteki Gdańskiej, Elbląskiej i Seminarium Duchownego w Pelplinie. Największe zasługi dla rejestracji i zabezpieczenia tych zbiorów archiwalnych w latach 1945–1947 mieli: Marcin Dragan – pierwszy dyrektor Archiwum Państwowego w Gdańsku, pracownicy Archiwum Elżbieta Kloss i Tadeusz Kupczyński, wreszcie Alicja Godlewska i Zofia Hendzel – pracownicy Referatu Kultury i Sztuki Starostwa Powiatowego w Malborku.

Decyzją naczelnego dyrektora z 18 lutego 1952 r. siedziba Powiatowego Archiwum Państwowego została przeniesiona z Elbląga do Malborka przy niezmiennym zakresie właściwości terytorialnej. Placówka rozpoczęła działalność 8 marca 1952 r., a kierownictwo objął w niej Eligiusz Gumprecht, absolwent Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku. Na potrzeby Archiwum przeznaczono cztery sale o powierzchni 210 m<sup>2</sup> w górnej kondygnacji piwnicznej Pałacu Wielkiego Mistrza. Sale te stanowiły w przeszłości część kancelarii i archiwum zamkowego.



Eligiusz Gumprecht, pierwszy kierownik Powiatowego Archiwum Państwowego w Malborku w latach 1952–1975, a następnie dyrektor Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Elblągu z siedzibą w Malborku.



W grudniu 1954 r. powołano na nowo PAP w Elblągu, które z ramienia Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Gdańsku sprawowało nadzór archiwalny na terenie powiatów elbląskiego i nowodworskiego. Obszar właściwości terytorialnej PAP w Malborku został ograniczony do powiatów malborskiego, kwidzińskiego i sztumskiego. W pierwszych latach działalności priorytetem obu placówek była opieka nad zasobem narastającym i przejmowanie akt z likwidowanych organów administracji państwowej. Rola archiwów powiatowych była ograniczona i w myśl pierwotnych założeń sprowadzała się do pośredniczenia między składnicą akt działającą przy każdej nadzorowanej instytucji a WAP w Gdańsku.

Mitoradz, 17. I. 1955

poniedziałek

Przeprowadzam wizytację w Prez. Grom. Rady Narod.

Podobnie jak w innych prezydiach, uporządkowanie akt związane z likwidacją gminnych rad narodowych stało się czystą fikcją i nie przedstawia żadnej wartości. Akta zostały właściwie przygotowane tylko do transportu. Po napisaniu protokołu rozmawiam z przewodniczącym o warunkach pracy nowego prezydium. Dobrze nie jest. Obsada prezydium jest 3-osobowa. Sekretarz do końca stycznia na kursie w Jelitkowie. Przewodniczący pełni funkcję urzędnika stanu cywilnego. Wykaz akt dla Prez. Grom. Rady Narodowej dopiero co nadszedł.

Gdy wychodzę z budynku Prezydium, wrywa się wiatr ze śniegiem, który po kilku minutach przechodzi w burzę ze śniegiem, wiewjący z zachodu. Mam dotrzeć do bazy spółdzielni produkcyjnej w Mitoradzu, lecz iso pod wiatr staje się niepodobniestwem. Wstępuję do budynku szkoły, do mieszkania woznego. Odpocząwszy nieco rychno opuszczam jednak mieszkanie, wypędzony straszliwym smrodem, dojącam się we znaki mimo huraganu wdzierającego się przez okna. Baza spółdzielni okazuje się zresztą też obok Odczyt o Ankiety cierpi na liźbie słuchawcy, lecz ryzkuje na realizmie. W rubryce ankiety „środkie atrakcyjne nabyje” „Huragan ze śniegiem”.

Droga powrotna okazuje się nadspodziewania łatwa, poza 4-km odcinkiem do szosy Terew-Malbork. Wiatr zachodni niesie rower aż do samego Malborka, prawie bez kręcenia Gyżną, dopiero w rozpie śnieżnej na pl. Stowiański.



W Malborku nie ma prądu ani wody. Palą się tylko niektóre lampy gazowe na ulicy. Przerwa w dopływie prądu wykarzeje zaletę oświetlenia gazowego jako środka rezerwowego. Przyjemnie jest mieć w mieszkaniu światło z lampy gazowej gdy całe miasto tonie w ciemnościach. Niestety, nikt z „czynników” nie jest w stanie tego zrozumieć, jak celowym jest oświetlenie gazowe dla celów oświetlenia miasta i jako oświetlenie awaryjne w obiektach zamkniętych. Również woda w sieci wodociągowej mogłaby być, gdyż pierwotnie tłoczona była do wieży ciśnien silnikami na gaz świetlny.

Opis przeprowadzonej kontroli w 1955 r., archiwum zakładowego Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Miłoradzu. APEL, zespół nr 254, Powiatowe Archiwum Państwowe w Malborku, sygn. 82, s. 18-19.

Piątek, 28 stycznia 1955

Prez. P.B.N. dostarcza do Powiatowego Archiwum Państwowego samochodem ciężarowym Straży Pożarnej akta gminnych rad narodowych powiatu kwidzińskiego. Rozwiązanie sprawy transportu akt dobrze świadczy o kwidzińskiej P.B.N. i dowodzi, że przy dobrych chęciach można pokonać trudności finansowe. Same akta są, co prawda, typowym przykładem, jak dalece rozplywa się w zwykłej fikcji inicjatywa władz centralnych, gdy dotrze do „terenu”. W myśl zarządzenia Rady Ministrów z 1 grudnia 1954 akta gminnych rad narodowych miały być uporządkowane, spisane, zakwalifikowane i częściowo wybrakowane zgodnie z załączonym wykazem akt. Czy kto to zarządzenie wykonywał? Prezydium P.B.N. pozostało do gmin swoich urzędników, którzy z pracą archiwalną często stykali się po raz pierwszy. Pracownicy zaś gminni czują się „na odchodnym” nie bardzo mieli przekonanie, aby w ciągu 2-3 dni solidnie wykonać pracę, zamierzaną przez kilka lat. W rezultacie w znacznej większości wypadków zrobiono fikcję uporządkowania, aczkolwiek niewątpliwie wielu z tych ludzi przy najlepszych chęciach nie było w stanie zrozumieć, czego się od nich chce. W tym stanie rzeczy polecałem przekazać do Archiwum całość akt, przejętych z gmin.

Przejęcie materiałów archiwalnych z Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Kwidzynie w 1955 r. Opis pochodzi z kroniki archiwum prowadzonej przez ówczesnego kierownika PAP Eligiusza Gumprechta. APEL, zespół nr 254 Powiatowe Archiwum Państwowe w Malborku, sygn. 82, s. 33.



POWIATOWE  
 ARCHIWUM PAŃSTWOWE  
 w ELBLĄGU

2

Sprawozdanie za IV kw. 1951 r.

Pow. Arch. Państw. mieści się w Elblągu przy ul. Łączności Nr. 1 i zajmuje 3 pomieszczenia w budynku PMRN o pow. 146 m<sup>2</sup>, a kub. Personel: kierownik Eligiusz Gumprecht / od 1.X.1951 /, woźna Petronela Firlej / pracuje od początku istnienia P.Ar.P. /.

W kwartale sprawozdawczym P.Ar.P. było wizytowane 3-krotnie z ramienia Dyrekcji Wojew. przez ob. Biernatę.-Kierownik P. Ar.P. przeprowadził 33 wizytacje składnic akt oraz zbiornic odpadków w Elblągu, Malborku, Szumie i Kwidzynie, jak również pomagał w porządkowaniu skł.akt PMRN w Elblągu i Malborku.

Wobec największego nasycenia archiwaliami i o wiele korzystniejszego niż Elbląg położenia Malborka w stosunku do przydzielonego obszaru kier. P.Ar.P. wystąpił z inicjatywą przeniesienia Archiwum do Malborka i ulokowania w Zamku. Projekt ten spotkał się z pełnym poparciem Prez.P.A.N. w Malborku, które wytypowane pomieszczenia oddaje bezpłatnie do dyspozycji Archiwum Państwowego. Z uwagi na ewentalność przeniesienia do Malborka znajdujące w terenie archiwalia przejmowane były tylko wówczas, gdy miejsce ich przechowywania nie dawało gwarancji, że nie ulegną zniszczeniu. Ten wzgląd tłumaczy nikłe zasoby P.Ar.P. w ilości około 3 m.b. Zabezpieczone zostało natomiast do 200 m akt, które znaleziono głównie w Malborku w Prezydiach Powiatowej i Miejskiej Rady Narodowej i w Zamku.

Przy sposobności przeprowadzania wizytacji uświadamiano osoby dysponujące aktami o roli Arch.Państw. i jego wyłącznej kompetencji do decydowania o losie archiwaliów, wyjaśniając m.in. że akta dotyczące spraw już niewątpliwie nieaktualnych mogą dawać cenne informacje uboczne np. stare akta i mapy katastralne pow. szumskiego są odbiciem polskości tych ziem oraz polityki germanizowania nazwisk polskich.

Zasiegane w terenie informacje pozwalają przypuszczać, że tylko w małej części zniszczenie archiwaliów poniemieckich tłumaczy się działaniami wojennymi. Kolosalne ilości czasem niezwykle cennych akt uległy zniszczeniu wskutek nieudziwienia ludzi, którzy w pierwszych latach powojennych decydowali o losie tych akt, i tak np. według oświadczenia kier. Ref.Pomiarów w Elblągu stodołka kolejowa przez zimą 1945 / 46 opalana była elbląskimi aktami katastralnymi. Podobny los spotkał prawdopodobnie większość zasobów Kwidzyna i Szumu. Jedynie w Malborku wykazano zrozumienie wartości akt poniemieckich.



W zakresie prac nad zasobem Powiatowego Archiwum Państwowego uporządkowano i zinwentaryzowano rezerwy po poprzednim kier. Archiwum oraz nabytki z Podgbiornicy Odpadków w Elblągu, a ponadto na zlecenie Dyrekcji - zbiory w PTPK w Malborku, rozpoczęto zaś porządkowanie sztumskich akt sądowych przejętych ze Składnicy Złomu i Odpadków.

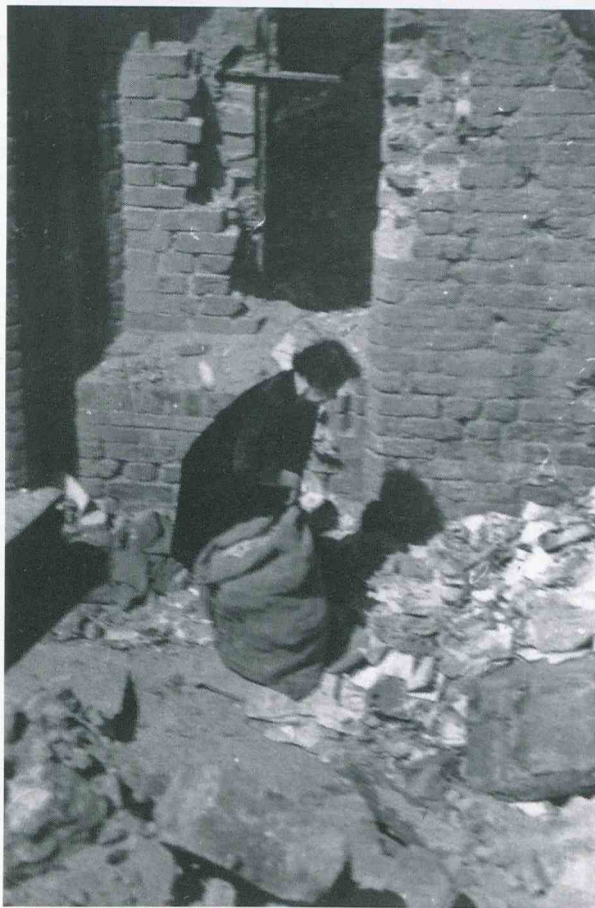
Dużym utrudnieniem w pracy P.Ar.P. jest brak telefonu i maszyny do pisania.

W pracach porządkowych w P.Ar.P. oraz w składnicach akt PPRN w Elblągu i Prezydów MRN i PRN w Malborku - w miarę swych kwalifikacji - brała udział woźna ob. Firlej.

KIEROWNIK  
Powiatowego Archiwum Państwowego  
w ELBLĄGU.

G d a ł s k, dn. 31. XII. 1951 r.

Sprawozdanie z działalności za IV kwartał 1951 r. Powiatowego Archiwum Państwowego w Elblągu. Jest w nim mowa o przeniesieniu siedziby Archiwum z Elbląga do Malborka. Archiwum Państwowe w Elblągu zs. w Mlb., zespół nr 254 Powiatowe Archiwum Państwowe w Malborku, sygn. 10, s. 2-3.



Petronela Firlej, woźna Archiwum w latach 1951-1954, przy odzyskiwaniu archiwaliów.

Warunki, w jakich funkcjonowała malborska placówka były ciężkie. Ponad dwa lata trwały starania o przyłączenie telefonu, niewystarczające były przydziały węgla opałowego. Dopiero po kilku latach doprowadzono prąd i światło do wszystkich pomieszczeń magazynowych. Nadzór na zamkiem, sprawowany przez Zarząd Urządzeń Turystycznych w Sopocie, był wówczas iluzoryczny. Wobec narastającej dewastacji powszechnie dostępnej części zamku kierownik PAP zajął na początku 1956 r. obie kondygnacje piwniczne. W związku ze znaczną rezerwą magazynową, jaką dysponował malborski PAP, w czerwcu 1956 r. pojawił się projekt utworzenia na terenie malborskiego zamku Centralnej Składnicy Akt (CSA), zdolnej do czasowego zmagazynowania 15 tys. m.b. akt z innych archiwów. Głównym promotorem tego pomysłu był ówczesny naczelny dyrektor Archiwów Państwowych Henryk Altmann. Początkowo planowano przeznaczyć na te cele całą zachowaną część Zamku Wysokiego, ograniczając się ostatecznie, ze względów finansowych, do części pomieszczeń jego dolnej kondygnacji. Od samego początku pomysł utworzenia magazynu w zabytkowej, ale mocno zniszczonej części zamku, budził kontrowersje.



Utworzenie CSA zbiegło się z obchodami 500-lecia przyłączenia Malborka do Polski i powołaniem Komitetu Odbudowy Zamku. W Archiwum, dzięki dodatkowym dotacjom, zintensyfikowano prace inwestycyjno-budowlane. W 1957 r. ponownie wyplęnęła kwestia zamku, który stanowił dotąd obiekt niejako eksterytorialny, eksploatowany w najgorszym znaczeniu tego słowa. Narastał konflikt pomiędzy członkami Komitetu Jubileuszowego a interesami władz Archiwum, związany z kwestią zagospodarowania zamku. Po pożarze północnego skrzydła zamku w 1959 r. zarząd nad obiektem objął pełnomocnik ministra kultury i sztuki oraz grupa operacyjna, która z dniem 1 stycznia 1961 r. utworzyła kierownictwo Muzeum Zamkowego w Malborku. W latach 1963-1966 Archiwum musiało przekazać na potrzeby wystawiennicze Muzeum Zamkowego pomieszczenia magazynowe w południowej i zachodniej części przyziemia pałacu. Po uszczupleniu zasobu Centralnej Składnicy Aktowej w latach 70. XX w. Muzeum Zamkowe przejęło kolejne dwa pomieszczenia. W latach 1973-1975, w związku z likwidacją PAP w Tczewie, Archiwum w Malborku przejęło czasowo jego dotychczasowe funkcje w odniesieniu do powiatu tczewskiego. W wyniku ustawy z 28 maja 1975 r. o nowym dwustopniowym podziale administracyjnym kraju utworzone zostało województwo elbląskie. W jego skład weszły: położone na wschód od Wisły część obszaru byłego województwa gdańskiego, oraz północno-zachodnia część byłego województwa olsztyńskiego z miastami Braniewo, Frombork, Pasłęk, Prabuty i Susz. Dnia 1 lutego 1976 r. zarządzeniem ministra nauki, szkolnictwa wyższego i techniki powołano do życia Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Elblągu z siedzibą w Malborku, którego zasięg terytorialny obejmował nowo powstałe województwo elbląskie. Na jego zasób złożyły się akta PAP w Malborku oraz archiwalia przejęte ze zlikwidowanego PAP w Elblągu. Dyrektorem Archiwum został Eligiusz Gumprecht.



Pałac Wielkich Mistrzów Zakonu Krzyżackiego w Malborku, siedziba Archiwum Państwowego.



Placówka dysponowała magazynami archiwalnymi (ekspozyturami) w Elblągu i Braniewie, zlikwidowanymi w połowie lat 80. Na mocy ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach WAP w Elblągu został przemianowany na Archiwum Państwowe w Elblągu z siedzibą w Malborku. W jego skład wchodziły: oddział opracowania zasobu, dział ewidencji, udostępniania i informacji archiwalnej oraz stanowisko do spraw archiwów zakładowych. Po wprowadzeniu reformy administracyjnej kraju z dniem 1 stycznia 1999 r. teren byłego województwa elbląskiego został podzielony między województwa pomorskie i warmińsko-mazurskie. Obszar podlegający archiwum nie zmienił się i obejmuje obecnie powiaty: elbląski (grodzki i ziemski), kwidzyński, malborski, sztumski, nowodworski, braniewski, część powiatu iławskiego (gmina Kisielice i Susz) i powiatu lidzbarskiego (gmina Ormeta).

Archiwum zajmuje obecnie dwie kondygnacje przyziemia Pałacu Wielkiego Mistrza w skrzydle północno-zachodnim Zamku Średniego o łącznej powierzchni użytkowej 997 m<sup>2</sup>. Malborska placówka lokuje się w skali sieci archiwalnej jako jedna z najmniejszych - tak pod względem liczby zbiorów, jak i personelu. Obecnie w Archiwum jest zatrudnionych dwunastu pracowników, Funkcję dyrektora sprawuje od 1997 r. Małgorzata Janusz, absolwentka archiwistyki Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Zasób Archiwum według stanu na dzień 31 grudnia 2014 r. liczył 158 926 j.a. i 2026,32 m.b. akt. Tworzy go 780 zespołów archiwalnych z lat 1584-2011, przy czym dominują materiały powstałe po 1945 r.



Ks. Leszek Jażdżewski  
*Archiwum Archidiecezjalne w Gdańsku*

## Archiwum Archidiecezjalne w Gdańsku

Archiwum Archidiecezji Gdańskiej powołał do życia abp Tadeusz Gołowski 14 grudnia 1992 r., a więc w roku podniesienia diecezji gdańskiej do rangi archidiecezji. Znalazły się w nim dokumenty gromadzone w kurii biskupiej od momentu ustanowienia Administracji Apostolskiej w 1922 r. oraz diecezji gdańskiej w 1925 r. Wcześniej dokumentacja parafii i dekanatów znajdujących się w terenie obecnej diecezji gdańskiej trafiała do odpowiednich kurii biskupich diecezji włocławskiej i chełmińskiej, a także warmińskiej, w granicach których owe struktury funkcjonowały. Utworzenie diecezji gdańskiej spowodowało konieczność przechowywania wytwarzanej i przekazywanej dokumentacji bieżącej i archiwalnej z wymienionych diecezji. Wskazują na to słowa zawarte w piśmie papieża Piusa XI erygującego diecezję gdańską: „Na koniec polecamy niech wszystkie dokumenty i akta, które dotyczą nowej diecezji, jak najszybciej będą przeniesione z Kurii Biskupich, do których należą, do Kurii Diecezji Gdańskiej, aby były trzymane w jej archiwum”<sup>1</sup>.

Zgodnie z zasadą proveniencji akta parafii, które znalazły się na terenie nowej diecezji, przekazano do kurii biskupiej w Gdańsku.

Kolejne peregrynacje części dokumentów dokonywały się wraz ze zmianą struktury terytorialnej diecezji gdańskiej w 1992 r. Miejscem przechowywania dokumentacji były budynki kurii biskupiej przy ul. Cystersów. Brak informacji na temat warunków lokalowych i technicznych składowania akt. Stan ich zachowania może jednak świadczyć o dużej dbałości kurii o zbiory. Prawdopodobnie pieczę nad zgromadzonymi materiałami sprawował kanclerz kurii. W latach 60. XX w. porządkowanie akt powierzono E. Myczce, osobie świeckiej zatrudnionej w Kurii jako statystyk. Pracę rozpoczął on 1 września 1958 roku. Kolejnymi opiekunami archiwaliów byli:

- s. A. Brzeska (od 15 września 1959 r.)
- ks. A. Rota (od 1 września 1972 r.)
- s. W. Litwińska (od 1 października 1979 r.)
- ks. T. Bach (od 9 września 1991 do czerwca 2004 r.)
- s. M. Łaska (od 1 grudnia 1992 r.)
- ks. M. Kwiecień (od czerwca 2004 do 2014 r.)<sup>2</sup>
- ks. L. Jażdżewski (od 2014 r.)

<sup>1</sup> Bulla papieża Piusa XI z 30.12.1925 r., cyt. za: S. Bogdanowicz, „Bo przemoc widzę w mieście i niezgodę”, Gdańsk 2001, s. 130–131.

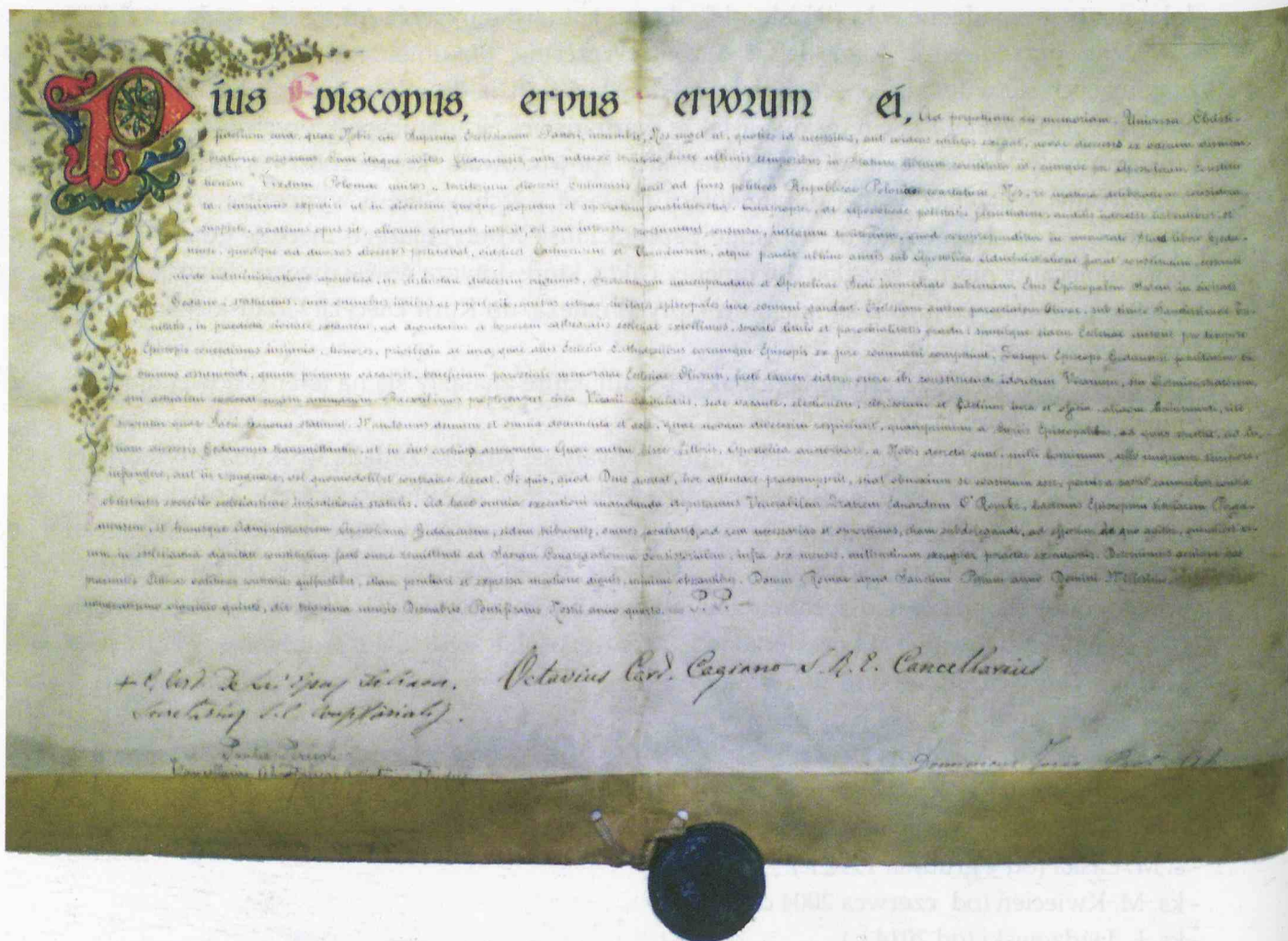
<sup>2</sup> Na podstawie Schematyzmu Diecezji Gdańskiej z lat 1958–2008 i relacji ustnej dyrektora Archiwum Archidiecezjalnego – ks. M. Kwietnia



Efektom pracy ks. Bacha jest opracowany przez niego inwentarz archiwalny, który służy do dziś jako główne źródło wiedzy o zgromadzonych w archiwum dokumentach. Akta przechowywano od lat 60-tych napoddaszu budynku kurii biskupiej i w seminarium duchownym. W 2002 r. zbiory przeniesiono do specjalnie przygotowanych i wyposażonych pomieszczeń Archiwum Archidiecezjalnego.

W chwili obecnej AAG znajduje się w kompleksie budynków kurialnych przy ul. Bp. Edmunda Nowickiego 1 w Gdańsku-Oliwie. W jego skład wchodzi dwa pomieszczenia biurowe, magazyn wyposażony w regały przesuwane i stacjonarne, poczekalnia, czytelnia oraz pomieszczenia sanitarne. Zasób archiwalny tworzą dokumenty pisane, fotograficzne, dźwiękowe (taśmy magnetofonowe) oraz taśmy video, książki i mapy. Znajdują się w nim różnego typu medale, tablice pamiątkowe, a także inne przedmioty upamiętniające szereg wydarzeń z historii nie tylko diecezji/archidiecezji gdańskiej. Ponadto książki, w tym starodruki, oraz diecezjalne periodyki urzędowe. Do zbioru dokumentów pisanych należą:

- bulle papieskie,

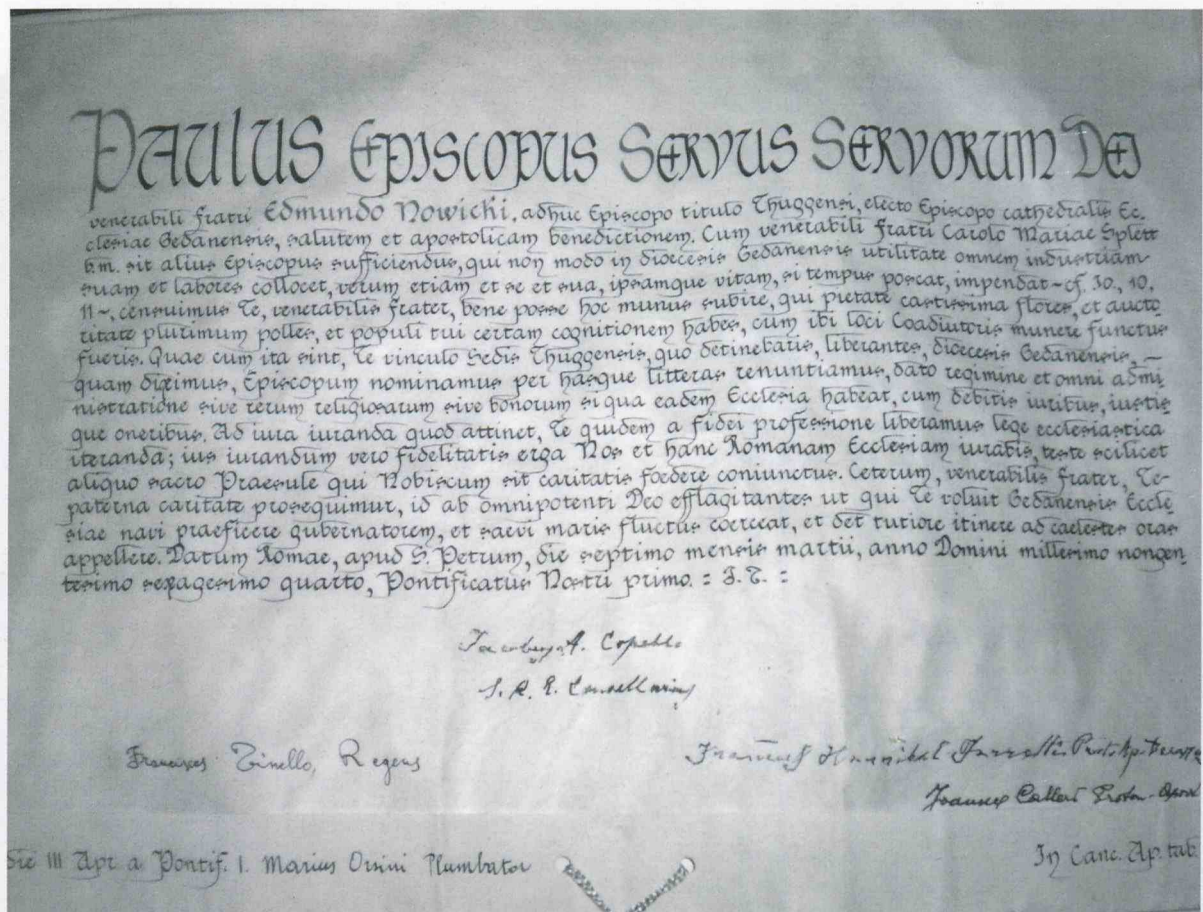


Papieska nominacja dla bp. Edwarda O'Rurke'a na administratora diecezji gdańskiej.









Dekret papieża Pawła VI dotyczący Edmunda Nowickiego.

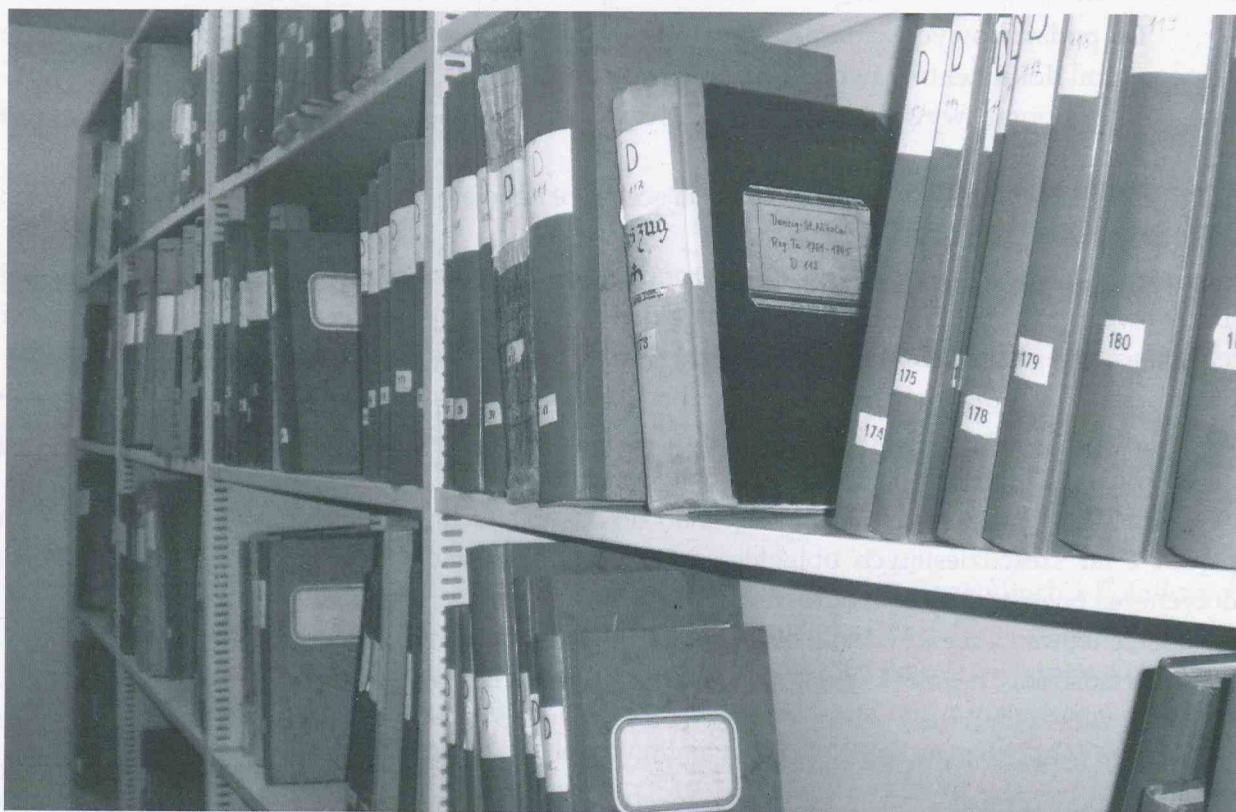
- księgi metrykalne parafii należących obecnie do archidiecezji gdańskiej przekazane przez stronę niemiecką z Archiwum w Regensburgu. Obejmują one okres od XVI do początków XX w.,

- duplikaty ksiąg metrykalnych przekazywane przez rządów parafii archidiecezji,

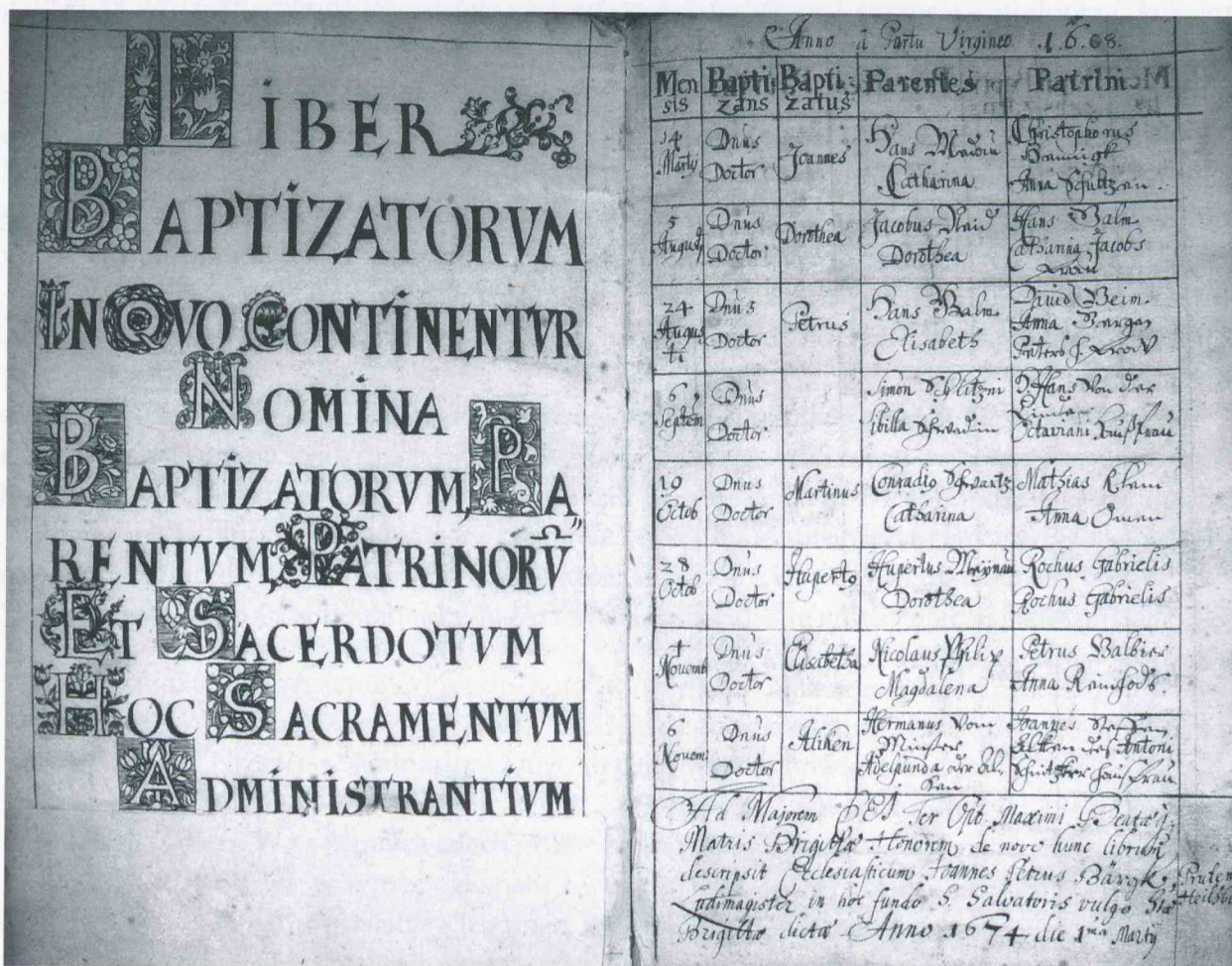
- dokumenty rękopiśmienne i drukowane datowane od drugiej połowy XIX w. oraz współczesne. Wyróżnić tutaj należy m.in. dokumenty dotyczące: Biskupiego Komisariatu Gdańskiego, zgromadzeń zakonnych, szkół katolickich, cmentarzy, poszczególnych dekanatów i parafii (także należących obecnie do diecezji elbląskiej) oraz kościołów rektorskich. Wśród dokumentów parafialnych są akta ogólne, wizytacyjne, duszpasterskie oraz remontowo-budowlane i majątkowe. Osobny zbiór stanowią akta biskupów gdańskich, akta kurii biskupiej oraz poszczególnych wydziałów kurialnych, bractw i stowarzyszeń (w tym duży zbiór dokumentów Towarzystwa Ducha Jezusowego przekazany przez członków tegoż Towarzystwa), jak również miscellanea. Do zbioru AAG zostały włączone dokumenty metrykalne: poszukiwania metryk chrztu, powiadomienia o bierzmowaniu, apostazje; dekryty dotyczące zmian personalnych, zmian w parafiach, nominacje, część dyspens od zapowiedzi i *nihil obstat*, kurendy i komunikaty kurialne. W zasobie AAG znajdują się również akta personalne zmarłych księży oraz akta dotyczące parafii pw. św. Krzyża w Gdańsku Chełmie i ks. Feliksa Wołosa, przekazane przez Archiwum oo. Werbistów w Pieniężnie.

Można ocenić, że zbiór dokumentów pisanych (bez ksiąg metrykalnych) tworzy ponad pięć tysięcy teczek i skoroszytów zgromadzonych na ponad 130 m.b. półek magazynowych. Do zbioru dokumentów fotograficznych należą albumy ze zdjęciami oraz liczne luźne zdjęcia. Do zbioru dokumentów dźwiękowych należą szpulowe taśmy magnetofonowe oraz kasety, wśród których na uwagę zasługują nagrania z wystąpieniami bp. Edmunda Nowickiego podczas sesji soborowych.





Zbiór ksiąg metrykalnych.



Pierwsza strona księgi chrztów parafii św. Brygidy.



Do podstawowych zadań AAG należy gromadzenie, opracowywanie i przechowywanie różnego typu dokumentów tworzących część historii Kościoła Gdańskiego. W kompetencji AAG leży również opracowywanie części korespondencji kurialnej oraz redagowanie *Miesięcznika Archidiecezji Gdańskiej*.

Od połowy 2004 r. wykonano następujące prace i podjęto następujące działania odnośnie do:

1. Opracowania dokumentów.

a) uporządkowano, opracowano i włączono do zasobu archiwalnego część korespondencji (urzędowej i prywatnej) ks. bp. Edmunda Nowickiego i różne materiały jego autorstwa, bądź też będące w jego posiadaniu, które dotychczas znajdowały się poza Archiwum.

b) uporządkowano, opracowano i włączono do zasobu archiwalnego spuściznę naukowo-dydaktyczną związaną z osobą dr. Eugeniusza Myczki – socjologa, pracownika kurii biskupiej i wykładowcy Gdańskiego Seminarium Duchownego.

c) uporządkowano, opracowano i włączono do zasobu archiwalnego część akt wizytacyjnych parafii z lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku oraz dokumentów różnej proveniencji, które dotychczas pozostawały w rozproszeniu.

d) uporządkowano, opracowano i włączono do zasobu archiwalnego akta dotyczące parafii pw. św. Krzyża w Gdańsku Chełmie i ks. Feliksa Wołosa przekazane przez Archiwum oo. Werbistów w Pieniężnie.

e) w celu zabezpieczenia i ochrony ksiąg metrykalnych przywiezionych z Regensburga, a także z myślą o usprawnieniu kwerend genealogicznych sfotografowano zawartości tychże ksiąg. W sumie ponad 60 tys. zdjęć zgromadzonych na 243 płytach CD oraz na twardych dyskach komputerów znajdujących się w czytelni Archiwum.

f) zinwentaryzowano i opisano: medale (352 sztuki), tablice pamiątkowe (74 sztuki), varia (94 sztuki), albumy fotograficzne (127 sztuk), mapy i plany (125 sztuk)

g) po uprzednim procesie dezynfekcji przeprowadzonym w Bibliotece Polskiej Akademii Nauk przeniesiono do magazynu AAG starodruki należące do Biblioteki Gdańskiego Seminarium Duchownego, w sumie 572 pozycji.

2. Korespondencji archiwalnej i usług: w ramach pracy archiwalnej przyjmuje się do opracowania pisma z kraju i z zagranicy, dotyczące poszukiwań genealogicznych. Wykonuje się kwerendy w księgach metrykalnych i sporządza się linie genealogiczne.

3. „Miesięcznika Archidiecezji Gdańskiej”: jest redagowany w ramach prac archiwalnych, wychodzi od 1957 r.

Wśród szczególnie cennych dokumentów znajdują się oryginalne dekrety papieskie dotyczące objęcia diecezji gdańskiej przez Edwarda O'Rurke'a (pierwszy biskup diecezji) (nr 1), Karola Marii Spletta (nr 2) i Edmunda Nowickiego (nr 3). Biskup Nowicki, zanim został biskupem diecezji gdańskiej, był wcześniej administratorem apostolskim nad Ziemią Zachodnią i Północną.

Wśród zasobów archiwalnych znajdują się księgi metrykalne (nr 5). W zbiorach archiwum jest najstarsza księga metrykalna miasta Gdańska. Jest nią *liber baptisatorum* z kościoła św. Brygidy. Pierwszy wpis pochodzi z 1608 r. (nr 6)<sup>3</sup>.

<sup>3</sup> AAG, Księga chrztów parafii św. Brygidy w Gdańsku 1608–1692, sygn. D 45.



Tadeusz Dzwonkowski  
*Archiwum Państwowe w Zielonej Górze*

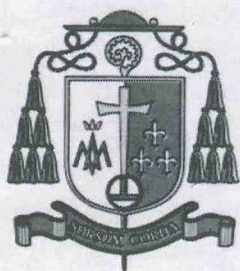
## Archiwum Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej w Zielonej Górze

15 sierpnia 1945 r. na terenie przyłączonych do Polski Ziem Zachodnich i Północnych utworzono Administrację Apostolską Kamieńską, Lubuską i Prałatury Pilskiej. Nazwa Administracji nawiązywała do funkcjonującego w latach 1124–1555 biskupstwa lubuskiego oraz w latach 1140–1535 diecezji pomorskiej w Kamieniu Pomorskim, a także utworzonej w 1920 r. Prałatury Pilskiej. Obejmowała ona obszar leżący między byłą zachodnią granicą Polski z 1939 r. a linią Odry i Nysy Łużyckiej z powiatami w Gubinie i Zielonej Górze włącznie. W 1951 r. Administrację przemianowano na Ordynariat Gorzowski podległy bezpośrednio prymasowi Polski. W 1967 r. zniesiono Ordynariat i utworzono Administrację Gorzowską, podporządkowaną bezpośrednio Stolicy Apostolskiej. W 1972 r. utworzono diecezję gorzowską obejmującą w znacznym uproszczeniu teren istniejącego wówczas województwa zielonogórskiego. Bullą *Totus Tuus Poloniae populus* z 25 marca 1992 r. została powołana na jej miejsce z niewielką korektą granic diecezja zielonogórsko-gorzowska.

23 czerwca 2003 r. ks. bp Adam Dyczkowski mianował ks. dr. Roberta Kufla archiwistą diecezji zielonogórsko-gorzowskiej, a następnie 15 września tego samego roku powołał Archiwum Diecezjalne w Zielonej Górze. Początkowo usytuowano je na parterze budynku Kurii przy pl. Powstańców Wielkopolskich 1a, następnie przeniesiono do wyremontowanego i odpowiednio wyposażonego magazynu przy pl. Powstańców Wielkopolskich 2a. Archiwum Diecezjalne otrzymało statut, w którym zapisano, że w jego skład wchodzi „archiwa wytworzone przez instytucje (urzędy) kościelne na terenie Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej, względnie przez te instytucje odziedziczone, otrzymane lub nabyte”. Ponadto określono zasady przyjmowania akt do Archiwum, wzorując się na analogicznych ustaleniach dla sieci archiwów państwowych.

W efekcie do 2015 r. zgromadzono akta wytworzone przez urzędy i instytucje diecezjalne byłej Administracji Apostolskiej i Ordynariatu Gorzowskiego z lat 1945–1972 stanowiące zespół Akta Administracji Apostolskiej w Gorzowie Wielkopolskim, liczący 1683 j.a. Ponadto przejęto z biur kurii akta byłych seminariów duchownych, w tym: Niższego Seminarium Duchownego w Gorzowie Wielkopolskim z lat 1946–1960, Niższego Seminarium Duchownego w Słupsku z lat 1947–1961, Niższego Seminarium Duchownego we Wschowie z lat 1949–1956. Znalazły się w Archiwum akta „Tygodnika Katolickiego” w Gorzowie Wielkopolskim z lat 1947–1953 oraz organizacji Caritas. W następnych latach przejmowano akta z archiwów dekanalnych zgromadzone nierzadko od XVIII w., w tym z dekanatu Lwówek, Pszczew, Wschowa, Zbąszyń, a także akta Królewskiego Seminarium Nauczycielskiego w Paradyżu. Znaczną część zasobu stanowią akta metrykalne, wytworzone nawet w końcu XVII w. Zgromadzono akta ze 139 parafii katolickich i niektórych gmin ewangelickich. Ponadto w Archiwum zgromadzono kolekcje autografów, druków ulotnych, fotografii, kalendarzy, map, a także nagrań na nośnikach cyfrowych. Z zasobów Archiwum można korzystać w pracowni naukowej.





*Adam Dyczkowski*  
Biskup  
Zielonogorsko-Gorzowski

### **Dekret erygujący Archiwum Diecezjalne w Zielonej Górze**

Mając na uwadze przepisy kan. 486-491 *KPK* oraz dobro Diecezji Zielonogorsko-Gorzowskiej w zakresie przechowywania dokumentów i akt o wartości historycznej, niniejszym eryguję Archiwum Diecezjalne w Zielonej Górze, którego siedziba mieści się w Kurii Biskupiej.

Archiwum rządzić się będzie przyjętym w dniu 03.09.2003 r. *Statutem* i *Regulaminem*.

Niech ta instytucja diecezjalna służy jak najlepiej zabezpieczeniu źródeł związanych z działalnością Kościoła na terenach naszej Diecezji i będzie miejscem twórczych badań historycznych naszej ziemi.



*Adam Dyczkowski*  
+ Adam Dyczkowski  
Biskup Zielonogorsko-Gorzowski

*Peter Zlobik*  
Kancelarz Kurii

Zielona Góra, 15.09.2003 r.  
Znak: C10-1/03

Dekret biskupa zielonogorskiego-gorzowskiego Adama Dyczkowskiego z 15 września 2003 r. erygujący Archiwum Diecezji Zielonogorsko-Gorzowskiej z siedzibą w Kurii Biskupiej w Zielonej Górze.





ADAM DYCZKOWSKI  
Biskup  
Zielonogórsko-Gorzowski

Wielebny Ksiądz  
Robert Kufel  
Babimost

16.06.2003 r.  
65-075 Zielona Góra  
pl. Powstańców Wlkp. 1, skr. poczt. 178  
tel. (0-68) 327-12-91, fax (0-68) 325-35-71

Znak: PK66-1/03

Niniejszym dekretem, z dniem 24 czerwca 2003 r. z w a l n i a m Wielebnego Księdza Doktora ze stanowiska wikariusza współpracownika parafii p.w. ŚW. WAWRZYŃCA w BABIMOŚCIE.

Równocześnie, mając na uwadze potrzebę dokonania inwentaryzacji, skatalogowania oraz udostępnienia zainteresowanym osobom zasobów archiwalnych, znajdujących się w archiwum diecezjalnym, a także konieczność zabezpieczenia starych zbiorów w poszczególnych parafiach, z dniem 24 czerwca 2003 r. m i a n u j ę Księdza **ARCHIWISTĄ** Diecezji Zielonogórsko-Gorzowskiej.

Na czas pełnienia tej funkcji udzielam Czcigodnemu Księdzu **upoważnienia** do spowiadania oraz **misji kanonicznej** do głoszenia Słowa Bożego.

Zakres zajęć i obowiązków proszę uzgodnić z Kanclerzem Kurii w oparciu o opracowany i zatwierdzony przeze mnie Statut i Regulamin Archiwum, natomiast kwestię zamieszkania oraz lokalizacji pomieszczeń archiwalnych – z Dyrektorem Domu Księży Emerytów w Zielonej Górze, ks. kan. Grzegorzem Grzybkiem.

Na owocną realizację nowych zadań życzę Bożych łask, mocy i światła Ducha Świętego, a także opieki Patronki Diecezji, Pani Cierpliwie Słuchającej ze Wzgórza Rokitniańskiego i z całego serca b ł o g o s ł a w i ę



*Adam Dyczkowski*

BISKUP  
Zielonogórsko-Gorzowski

*J. Podlubie*  
Kanclerz Kurii

do wiadomości:

Ks. Prob. E. Napierała – Babimost

Ks. Dz. M. Maciejewski - Chociszewo



### Organizacja archiwum

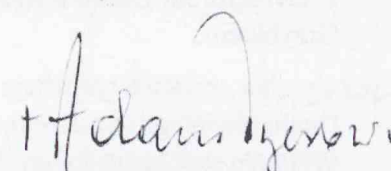
9. Archiwum Diecezjalne w Zielonej Górze podlega bezpośrednio Biskupowi Diecezjalnemu, który dla zarządu tą instytucją ustanawia diecezjalnego archiwistę. Archiwista współpracuje także z osobami odpowiedzialnymi za archiwalia przechowywane w Wyższym Seminarium Duchownym w Paradyżu, Sanktuarium w Rokitnie i Archiwum Sługi Bożego Biskupa Wilhelma Pluty w Zielonej Górze.
10. Archiwista sprawuje bezpośrednio zarząd wewnętrzny i zewnętrzny instytucji, a w szczególności:
- a) reprezentuje archiwum na zewnątrz;
  - b) odpowiada za całość i należyty stan zbiorów;
  - c) planuje i wykonuje budżet archiwalny;
  - d) wypełnia zadania wymienione w punktach 4 – 7;
  - e) kieruje pracownią naukową i zarządza księgozbiorem podręcznym;
  - f) prowadzi kancelarię archiwum;
  - g) powiększa zasób archiwalny przez pozyskiwanie i zakup archiwaliów oraz książek, dokumentacji, map, fotografii itp.
11. Archiwum używa podłużnej i okrągłej pieczęci z napisem: *Archiwum Diecezjalne w Zielonej Górze a księgozbiór archiwalny – Księgozbiór Podręczny Archiwum Diecezjalnego w Zielonej Górze.*

Zielona Góra, 03.09.2003 r.

Znak: C10-2/03 //

  
Kancelarz Kurii



  
Biskup Zielonogórsko-Gorzowski

Organizacja Archiwum diecezji zielonogórsko-gorzowskiej w Zielonej Górze z 3 września 2003 r.

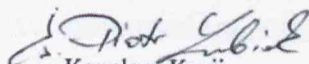


## REGULAMIN ARCHIWUM DIECEZJALNEGO

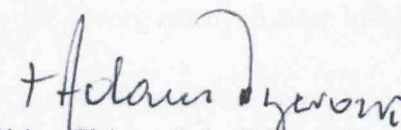
1. Materiały archiwalne, przechowywane w Archiwum Diecezjalnym, za wyjątkiem niektórych akt z ostatniego pięćdziesięciolecia, noszących nazwę zastrzeżonych, są udostępniane dla osób lub instytucji pracujących naukowo w pracowni archiwum.
2. Zezwolenia na korzystanie z akt udziela archiwista na pisemną prośbę zainteresowanego.
3. W prośbie należy podać:
  - a) materiały archiwalne, z jakich badacz pragnie korzystać;
  - b) temat zamierzonej pracy;
  - c) zobowiązanie przestrzegania przepisów niniejszego regulaminu;
  - d) zobowiązanie dostarczenia bibliotece archiwum jednego egzemplarza ogłoszonej pracy.
4. Formalności te wypełnia się na formularzach zaprowadzonych przez archiwum.
5. W wypadku, gdy zainteresowany nie jest samodzielnym pracownikiem naukowym, lecz tylko występuje z ramienia instytucji, uczelni lub urzędu, te ostatnie biorą na siebie zobowiązania zawarte w punkcie 3.
6. Dla uniknięcia nieporozumień pracownicy naukowi z kilkudniowym wyprzedzeniem winni zapowiedzieć swoje przybycie.
7. Materiałów udostępnionych jednemu badaczowi zasadniczo nie udziela się innym pracownikom.
8. Korzystanie z materiałów zastrzeżonych wymaga uzyskania zezwolenia Biskupa Diecezjalnego, przy czym prośba o powyższe powinna odpowiadać warunkom podanym w punktach 2 – 6.
9. Z pracowni archiwum można korzystać w godzinach urzędowania Kurii Biskupiej.
10. Osoby korzystające z archiwaliów są jednocześnie upoważnione do korzystania z książek biblioteki podręcznej archiwum.
11. Pracownikom naukowym nie wolno zmieniać porządku ułożenia materiałów archiwalnych, dokonywać w tekście zmian, czynić notatek i znaków na aktach.
12. Zdjęcia fotograficzne i mikrofilmowane oraz reprodukcje kserograficzne wymagają osobnego zezwolenia archiwisty.
13. W razie stwierdzenia uchybień przeciwko przepisom regulaminu, pracownikowi może być cofnięte pozwolenie na korzystanie z archiwaliów i książek.
14. Po ukończeniu kwerendy badacz informuje archiwistę, w jakiej mierze skorzystał z dostarczonych źródeł.
15. Pracownik kończący kwerendę, względnie zawieszający ją na pewien czas, jest zobowiązany osobiście zdać archiwistę wszystkie wypożyczone akta i książki.
16. Wszyscy korzystający z archiwum opłacają wykonanie na ich życzenie kopii dokumentów.

Zielona Góra, 03.09.2003 r.

Znak: C10-2/03 //

  
Kancierz Kurii



  
Biskup Zielonogórsko-Gorzowski



*Adam Dyczkowski*  
Biskup  
Zielonogórsko - Gorzowski

Zielona Góra, dnia 1 marca 2007 r.  
Znak: C10-1/07

**DEKRET**  
**O OBOWIĄZKU PRZEKAZANIA KSIĄG METRYKALNYCH**  
**I INNYCH ARCHIWALIÓW DO ARCHIWUM DIECEZJALNEGO**

W związku z powołaniem do istnienia Archiwum Diecezjalnego i w trosce o należyte zabezpieczenie i scalenie dokumentów metrykalnych oraz innych archiwaliów, niniejszym **zarządzam**, na podstawie paragrafu 4 i 5 Statutu Archiwum Diecezjalnego w Zielonej Górze, aby Księża Proboszczowie naszej diecezji, odpowiedzialni za archiwum parafialne, w zależności od tego, w jakim stopniu są w posiadaniu archiwaliów, przekazali do Archiwum Diecezjalnego w Zielonej Górze **do dnia 31 maja 2007 r.** następujące księgi i archiwalia:

1. księgi metrykalne: chrztów, małżeństw i zgonów, wytworzone przed 1945 rokiem i przechowywane w archiwum parafialnym. Chodzi o wszystkie księgi metrykalne, bez względu na to, czy dotyczą określonej parafii, czy też pochodzą z innych parafii w wskutek np. wędrówki kapłanów i wiernych w okresie powojennym;
2. inne księgi (np. liturgiczne), publikacje, listy, starodruki, zdjęcia, negatywy i pieczęcie z okresu poprzedzającego 1945 rok.

Scalenie wszystkich ksiąg metrykalnych i innych archiwaliów z okresu przedwojennego oraz właściwe ich opracowanie pozwoli na spełnienie oczekiwań wielu osób, które wciąż zwracają się do Kurii i Archiwum Diecezjalnego w poszukiwaniu swoich przodków, żyjących przed laty na tych terenach lub potrzebują tych dokumentów jako źródeł do prac naukowych.

Termin i sposób przekazania w depozyt archiwaliów parafialnych należy ustalić z ks. Robertem Kuflem, dyrektorem Archiwum.



*Adam Dyczkowski*  
+ Adam Dyczkowski  
Biskup Zielonogórsko-Gorzowski  
*Piotr Kubiak*  
ks. Piotr Kubiak  
kanclerz Kurii



Ks. Józef Pater

*Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu*

## Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu

Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu powstało w wyniku stałego i systematycznego gromadzenia materiałów dokumentujących powstanie i rozwój diecezji. Zawierało więc głównie dokumenty lokacyjne, fundacje, nadania, akta papieży, biskupów i kapituły oraz akta parafii i osobowe ludzi związanych z Kościołem<sup>1</sup>. W zbiorach archiwalnych znalazły się również pozycje cenne dla kultury polskiej, m.in.: dwie najstarsze bulle protekcyjne dla biskupstwa wrocławskiego z 1155 i 1242 r., w których wymieniono wiele polskich nazw miejscowych na Śląsku; Vita S. Hedvigis 1300 r.; Liber fundationis monasterii B. Mariae Virginis in Henrichau z 1270 r., zwany krótko Księgą Henrykowską, z pierwszym zapisanym zdaniem w języku polskim; pontyfikał z XII w.; rytuał biskupa Henryka z Wierzbna z XIV w.; mszał z XV w. z pięknymi miniaturami i wiele innych. Pierwotnie materiały przechowywano w górnej zakrystii katedralnej, od 1525 r. w domu kapitulnym przy pl. Katedralnym 17, a od 1896 r. w neogotyckim budynku przy ul. Kanonia 12. Początkowo wszystkie dokumenty i akta umieszczano w specjalnych skrzynkach oznaczonych sygnaturami cyfrowymi. W 1455 r. kapituła katedralna sporządziła specjalną szafę z sygnaturą alfabetyczną, zwaną – szafą Paszkowicza – która należy do unikatów na skalę światową. To w niej złożono dokumenty pergaminowe. A akta powiązane w paczki umieszczono na regałach. W czasie wojny 30-letniej Archiwum zostało zdewastowane przez wojska szwedzkie, a wiele cennych dokumentów uległo zniszczeniu lub zostało wywiezionych do Szwecji. W 1759 r. nad zbiorami zawisła groźba zniszczenia, gdy wybuchł pożar, który w znacznym stopniu zniszczył katedrę i okoliczne budynki. W 1810 r. władze pruskie zamierzały przejąć zbiory archiwalne w ramach sekularyzacji kapituły katedralnej i tylko jej reaktywowanie w 1812 r. sprawiło, że pozostały na miejscu.

Ogromne zasługi dla dalszego funkcjonowania archiwum położył kardynał Jerzy Kopp, który w latach 1894–1896 wybudował oddzielny gmach dla zbiorów diecezjalnych. Tu umieszczono dotychczasowe zbiory archiwalne oraz nowe akta, zwiezione z wielu parafii śląskich. Otwarcie zreorganizowanego archiwum nastąpiło 1 lipca 1896 r. Dzięki doświadczonej kierownikom (ks. Józef Jungnitz, ks. Alfons Nowack, ks. Kurt Engelbert) placówka archiwalna mogła rozwijać się dobrze i prosperować jako poważna instytucja diecezjalna. Uczni mając dostęp do wielu dokumentów i akt mogli na ich podstawie opracować i wydać szereg cennych prac historycznych dotyczących dziejów kościelnych na Śląsku.

W 1914 r., cenniejsze dokumenty i akta wywieziono z Wrocławia do Hildesheim. Po wojnie zbiór ten w całości wrócił na dawne miejsce. Podczas drugiej ewakuacji w latach II wojny światowej archiwalia rozparcelowano i w 1942 r. wywieziono z Wrocławia, by umieścić je na plebaniach parafii śląskich, m.in. w Hnerykowie, Kielczynie, Sobótce, Strzelinie i Wiązowie. Niestety, z powodu wojny konieczna była kolejna transllokacja zbiorów i tak niektóre z nich znalazły się

<sup>1</sup> Szerzej o początkach Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu pisali: J. Jungnitz, *Das Breslauer Diözesanarchiv*. Schlesischen Volkszeitung, 1908, nr 411, 412, 417 oraz Separatabdruck; W. Urban, *Archiwum Archidiecezjalne we Wrocławiu*, Archeion. t. 25, 1956, s. 309–320; tenże, *Katalog Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu*. Rękopisy, Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne (dalej ABMK), t. 10, 1965, s. 7–26.



w Kłodzku, Łądku Zdroju, Jeleniej Górze i Szklarskiej Porębie. Część dokumentów uległa zniszczeniu, inne dostały się w niepowołane ręce i do dziś nie powróciły do swego miejsca przeznaczenia. Także budynek archiwalny został w 1945 r. poważnie uszkodzony.

Po zakończeniu wojny i daleko idących zmianach granicznych, politycznych i ludnościowych, zbombardowany budynek archiwalno-biblioteczno-muzealny należało odbudować i ratować to, co ocalało z archiwaliów, muzealiów i księgozbioru. Przez wiele miesięcy, pozostawione na miejscu zbiory narażone były na zmienne warunki pogodowe. Rękopisy i książki znajdowały się w bardzo złym stanie. Część wymieszana była z gruzem i spalonymi belkami. Inne z kolei pokryte były warstwą błota, powstałego z pyłu po wybuchach i wody deszczowej.

Ks. Kurt Engelbert wraz z polskim kapłanem Janem Terlagą rozpoczął pracę w zrujnowanym gmachu archiwalno-bibliotecznym. Z pomocą pospieszył im dr Antoni Knot, dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej. Najpierw zabezpieczono budynek archiwalny, do którego z wielkimi trudnościami zaczęto zwozić ewakuowane wcześniej zbiory. Niestety, brak było środków transportu i ludzi, stąd wiele cennych archiwaliów trafiało do innych instytucji lub osób prywatnych. Odzyskiwanie ich trwało wiele lat.

Co więcej, ks. Engelbert, zgodnie z postanowieniami poczdamskimi musiał wyjechać wraz z innymi rodakami do Niemiec, a ks. Terlaga został referentem do spraw zakonnych w tworzącej się kurii. Zachodziła zatem konieczność znalezienia odpowiedniego fachowca, który dokończyłby dzieła rewindykacji i zabezpieczenia zbiorów archiwalnych, a następnie udostępnił je badaczom naukowym. Rządca diecezji ks. infułat Karol Milik opiekę nad Archiwum, Biblioteką Kapitułną i Muzeum Diecezjalnym powierzył ostatecznie ks. Wincentemu Urbanowi, który zdawał sobie sprawę z roli i znaczenia tych placówek w życiu kulturalno-naukowym i kościelnym. Rozpoczynając w pierwszych dniach grudnia 1946 r. działalność, jako kierownik wspomnianych instytucji, ks. Urban podejmował gigantyczną pracę, którą w większości musiał wykonać sam. Dziś trudno wprost uwierzyć, ile ciężkiej pracy włożył ks. Urban, by zarówno budynek, jak i rewindykowane zbiory doprowadzić do pierwotnego stanu.

Do czerwca 1947 r. dla Archiwum, Muzeum i Biblioteki personel składał się z kierownika, pomocnika i jednej furtianki, a od czerwca tylko z kierownika i furtianki. Nie było też środków transportu, by przywieźć materiały potrzebne do prac zabezpieczających i remontowych. Tymczasem coraz częściej pojawiały się kontrole straży pożarnej i milicji, które zalecały różnego rodzaju zabezpieczenia i ochronę zbiorów. Chciano w ten sposób, pod pozorem rzekomej troski o zbiory, przejąć je na rzecz państwa. Należało usunąć wszelkie usterki. Administrator apostolski ks. inf. Karol Milik już w 1946 r. wysłał pismo do duchowieństwa Dolnego Śląska z prośbą, by wszelkie ważniejsze dzieła nauki i sztuki o wartości zabytkowej, przekazało do diecezjalnego archiwum i muzeum. Podobne stanowisko zajął bp Bolesław Kominek. Zagrożone zbiory należało jak najszybciej przekazać do archiwum archidiecezjalnego. Porządkowanie zbiorów zaczęło się w 1948 r. Spisano wówczas wszystkie akta archiwalne, nie objęte żadnym katalogiem i umieszczano je w odremontowanych magazynach. Uporządkowano też tzw. muzykalia, wyodrębniając często cenne rękopisy od późniejszych druków. W 1958 r. przyszedł czas na spisanie posiadanych drzeworytów i zbiorów ikonograficznych. Osobno zestawiono wszystkie dokumenty pergaminowe. Ksiądz Urban nie dopuszczał myśli, że jakąś książkę czy akta można było spalić czy alienować, jako niepotrzebne. Ksiądz Wincenty Urban nie tylko porządkował i zabezpieczał zbiory archiwalne, lecz równocześnie sporządzał ich katalogi informujące świat nauki o zasobach i stanie zbiorów. Wydawał je drukiem, aby jak zaznaczał we wstępach, „nikt nie musiał błądzić w labiryntach przypuszczeń i domysłów, często żmudnych i nierzadko bezowocnych poszukiwań”

Z czasem na gromadzone materiały zaczęło brakować miejsca, a wszelkie zabiegi o nowe pomieszczenia były najczęściej bezskuteczne. Taką sytuację zastał w 1976 r. nowo mianowany rządca archidiecezji wrocławskiej ks. abp Henryk Gulbinowicz, który zaproponował budowę dodatkowego magazynu na stosunkowo wysokim strychu oraz lepsze wykorzystanie pomieszczeń



piwnicznych. Niestety każda rozbudowa wiązała się z wielkimi trudnościami. Na początku lat 80. XX w. należało naprawić dach, rynny, kraty okienne oraz z nakazu władz państwowych (wojskowych) przygotować skrzynie do ewentualnej ewakuacji zbiorów na wypadek wojny. Rozpoczęto też porządkowanie magazynu dawnych metryk i przygotowanie nowych pudeł na akta.

Po śmierci bp. Wincentego Urbana, 13 grudnia 1983 r. zmianie uległa struktura zarządu archiwum – w 1984 r. wicedyrektorem archiwum został ks. dr Józef Pater, któremu powierzono pełną odpowiedzialność za funkcjonowanie tej placówki i jej zbiory, w 1985 r. zaś dyrektorem obwołano bp. Józefa Pazdura. W ten sposób powstał dwuosobowy zarząd podejmujący ważniejsze decyzje w zakresie inwestycji remontowych i organizacyjnych archiwum. Był to czas, w którym stan wojenny przesilał się i rysowały się nowe możliwości działania. W związku z tym już nowy zarząd przystąpił do realizacji wcześniejszych sugestii i planów.

I tak w latach 1984–1986 wzniesiono na poddaszu nowe piętro, które przeznaczono na magazyny archiwalno-muzealne. Wymieniono częściowo instalację wodno-kanalizacyjną, elektryczną i grzewczą. W następnych latach (1986-1987) zaadaptowano pomieszczenia piwniczne na magazyn archiwalny, pracownię mikrofilmową i pokój biurowy. W 1988 r. wykonano w głównym magazynie archiwalnym z elementów stalowych półpiętro, dzięki czemu powierzchnia magazynowa zwiększyła się o blisko sto procent. We wszystkich zaadaptowanych pomieszczeniach założono centralne ogrzewanie, oświetlenie elektryczne i wstawiono nowe regały, a w czytelnicy nowe krzesła i stoliki. W 1990 r. założono system alarmowy i kamery podglądowe. W 1993 r. zakupiono kartony na akta i podjęto we własnym zakresie prace introligatorsko-konserwatorskie.

Rocznie ze zbiorów archiwalnych korzysta ok. 270 osób, wydaje się blisko 1800 jednostek archiwalnych i metrykalnych. Wiele prac naukowych pisanych na Papieskim Wydziale Teologicznym i uniwersytetach krajowych i zagranicznych opiera się na zbiorach Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu. W 1998 r. w Regensburgu wydano w języku niemieckim *Katalog ksiąg metrykalnych archidiecezji wrocławskiej*, autorstwa ks. Józefa Patera. Katalog ten, wznowiony w 2013 r., zawiera spis miejscowości w języku polskim i niemieckim, co znacznie ułatwia odszukiwanie potrzebnych danych. Obecnie jest on dostępny również w bazie internetowej.

W latach 2013-2015 na budynkach archiwalno-muzealnych wymieniono dachy i częściowo odnowiono elewację na budynku pokapitulnym. Obecny dyrektor – ks. prof. dr hab. Pater ma jednak świadomość, że to co dotychczas zrobiono w archiwum było wielkim przedsięwzięciem, to jest to już przeszłością, a nowe potrzeby stają się coraz większe i bez dodatkowego dofinansowania nie można im sprostać. Potrzebna jest pełniejsza komputeryzacja placówki i odpowiedni skaner, by w ramach zabezpieczenia i udostępniania zbiorów ważniejsze dokumenty i akta przenieść na nowe nośniki elektroniczne. Niestety, zbyt wielka biurokracja, a zwłaszcza błędne przekonanie o bogactwie placówek kościelnych, zamyka często drzwi i kieszeń niejednego sponsora. Ale taka jest, szara rzeczywistość wrocławskiego Archiwum Archidiecezjalnego.





Siedziba Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu.



Magazyn Archiwum Archidiecezjalnego we Wrocławiu.





Ze zbiorów Archiwum Archidiecezjalnego Wrocławiu.

